

7. ОА. XV. 3. 62.

Номі велӧдыо чукӧр.

Выл туӧд.

1677

Школаын лыӧдысан ыга

(4 - 5 но велӧдчыӧаслы).

1923 во.

Номі ыга лезан ин.

Сыктывдін кар.

1 Коми-3
41-135

Коми жöзлы коми кыв!

19...

95011

Кобей ну

Выл ту жöд.

(Коми школын велöдчан ыга).

но кобей ну

№ 6541

1923 в.

Коми ыга лезан ін.

Сыктывдин кар.

1/11/1954

Иван Иванович Иванов

№ 11

11020

Всего 11 экз.

Оботделение № 16. Тираж 1000 экз. г. Устьс. Тип. Обкома РКП.

(Книжка издана в 1954 г.)

11020

Иван Иванович Иванов
г. Устьс.
11020

ЈУРИДАЛЫГ.

I. Ывлавы.

1. Тулыс.

Лыстбок.

1. Тулыс воём. В. Чісталов	3
2. Тулыс. М. Лебеџов	4
3. Гажа лунјас. М. Лебеџов	—
4. Тувсовја. В. Чісталов	5
5. Гөрыгјас. с. Полиа	6
6. Нывјас вадорө ворсны легчисны. I. В.	7
7. Көк	—
8. „Суз-букуј“. А. А. Суканова	—
9. Тувсов вој. В. Чісталов	10
10. Асја кыа. А. А. Суканова	—
11. Сывліс гажа коліпкај... В. Чісталов	12
12. Ежва вылын. I. В.	—
13. Тувсалөм. В. Чісталов	14
14. Повоџфа вежгігөн. В. Чісталов	16
15. Шонді бердлөм. В. Чісталов	17
16. Шуғлалө лок төв... В. В. Ігнатов	19
17. Төвныр. Віз	—
18. Нһантөмдыр. Ваг Педөр	—
19. Көмі сіктын. А. Сітков	21
20. Тулысын. Јогор Стартсов	27

2. Гожөм.

1. Гожга лунө. В. Чісталов	30
2. Рака. В. А. Молодсов	—
3. Зер воґын. В. Педөр	32

4. Тулдорса кацагн. А. Сукансва	32
5. Јенган-тај мејј пукџи	35
6. Кујим чој	36
7. Шыдтџо азалџм бџрад кажалнн. В. Чџсталџв	38
8. Медбџрја кымџр тор. В. Чџсталџв	39
9. Чард бџ. А. Заболотскаја	40
10. Нсм да лџџ. В. Чџсталџв	41
11. Квајт зер војт	—
12. Гожџа рыт. В. Педџр	43
13. Лџль сџрпџм. Јогор Стартсов	—
14. Ыщкандыр. М. Н. Лебеџџов	46
15. Вџџ-му ужалџм данџјанн	47
16. Горт олџм. I. А. Суканов	48
17. Зарнџ сура баба	50
18. Уж-дырџџ сџктын. I. В.	52
19. Зер војтјас. А. Суканова	54
20. Вундџм. см. Попов	56
21. Шабдџ. А. С.	57
22. Гожџм пом. В. Чџсталџв	60

3. Ар.

1. Чужмџр нылџ	61
2. Арџа вој Ежва вылын. I. В.	62
3. Кыбџм. А. Заболотскаја	63
4. Лџок гожџм бџрын. В. Педџр	67
5. Вартџм А. Суканова	68
6. Арџа мојдкыв. Нџбдџнса Вџттор	69
7. Зџџџгјас. Нџбдџнса Вџттор	70
8. Шџколаын. А. Суканова	71
9. Гортыв мунџгџн. I. В.	73
10. Кџјџн. В. Чџсталџв	74
11. Тулысын му куџа. В. Чџсталџв	75
12. Бурџџџм	—
13. Нывлџн ај-мам ордын олџм	76
14. Јџла. М. Лебеџџов	—
15. Кодџџма кџртзырџџн. Жан Морџс	77
16. Почџтсџја вылын I. В.	—
17. Арџа лунџ. В. Чџсталџв	78
18. Вџјџм морт. Жан Морџс	—
19. Арын. I. В.	81
20. Кымџрјас. Кос кабыр	—
21. Вој тџв. Ваџ Педџр	—

III

22. Сөла кыјом. В. Педөр	82
23. Зары чукөр. М. Н. Лебедев	—
24. Немас дөмас. В. Чісталов	86
25. Лым куза көмтөм	87

4. Төв.

1. Празык ужалыг мортлөн. М. Н. Лебедев	89
2. Эбралөм	90
3. Оввө. В. Чісталов	92
4. Кер пөрөдөм. В. Чісталов	94
5. Ичмонь. I. В.	96
6. Жежыд шебрас улын. М. Н. Лебедев	98
7. Төлыг вывса ныв. Сандрик Міхол	100
8. Кык вок	—
9. Төвса рыт. Нобдинса Віттор	102
10. Узёны Илла Ваг	103
11. Мойдөм. М. Лебедев	104
12. Ош гу. В. Педөр	105
13. Узыг Вань. М. Лебедев	—
14. Төвлөн вермасөм. А. С.	105
15. Морта ныга. А. Суканова	108
16. Пывсөм	—
17. Нывлөн нылөмыс	109
18. Воцца суффајас. М. Улыныров	110
19. Комі му. М. Н. Лебедев	114

II. Олөм-вылөм.

1. Ас муын.

1. Гажа ін, муса ін. Нобдинса Віттор	116
2. Ылі јөз мусањ ас чужан му-јылыг. В. Чісталов	117
3. Асја кыа вылө лебалө	124
4. Заводө ветлөм. Берг	—
5. Комі пывсан А. Заболотскаја	130
6. Щыкөдчыг баба. В. Педөр	132
7. Шева. А. Суканова	133
8. Міча ныв ным	134
9. Крам празык. Јогор Колегов	136

IV

10. Комму 1472-öd воын. А. Заболотскаја	137
11. Горні Оксылөн о. Максімкөд. Тоже	139
12. Изкарса ког. Тоже	141
13. Чердын кар Мөска уло гетөм	145
14. Шонди банөј. Віттор	147
15. Војвылө. В. Чісталов	148

2. Јөз муын.

1. Кыжыг Јемель. М. Јол	149
2. Макар вөт. Жан Морөс	154
3. Тоңеко. А. Заболотскаја	161
4. Заводын. А. Суканова	162
5. Шоча овлө. А. Заболотскаја	166
6. Ловја вылыг гуалөм јөз. А. Суканова	167
7. Кавказ гөра јылын. А. Чеусова	171
8. Кара-Каным. Мамін-Гібірак	173
9. Тарас Бульба піјаныскөд Гечө мөдөдчө. Н. В. Гогол	180
10. Украинаын. І. В.	182
11. Міртуј дорын. І. В.	183
12. Сар војна. І. В.	185
13. Пінляндіја. А. Суканова	188
14. Пін крестанін керкаын. А. Суканова	190
15. Вејнемејненлөн кантөлеөн ворсөм І. В.	192
16. Лопарјас ордын. А. Заболотскаја	193
17. Кыңи Норвегіјаын олөны. А. Суканова	195

3. Муывы оланныг.

1. Важ олыг пемөсјас. В. Чісталов	198
2. Кыккока. В. Чісталов	199
3. Олөмлөн закон	203
4. Морт вежөр да ывлавыв вын	205
5. Ме њемтор	207
6. Сівө-коф сікт. В. Теңтуков	210
7. Морт. В. Педөр	212
8. Зарні чері. М. Н. Лебедев	214
1. Совет-власт. Сандрік Мікол	218
2. Коммуніст партія. Сандрік Мікол	225
3. В. І. Ульянов-Лєнин. А. Чеусова	229
4. Мыј гетіс Совет-власт Комі јөзлы. Сандрік Мікол	233

Торкгаләм иңяс.

Лист-бок.	Кушом вѣ вылысаң.	Гижома.	Колө лыффыны:
4	1 улысаң	Тувсөвја ыжыд	тувсовја ыжыд ва
—	7 улысаң	тырмас, чельаф	тырмас, чельаф,
6	3 улысаң	ködi	kodi
7	5	кыр жылө	кыржылө
—	10 улысаң	лөм пу	лөмпу
9	10 улысаң	ködi	kodi
10	1	Jeжыд жугыд	Jeжыд, жугыд
12	7 улысаң	лөкөг	лөкөг
—	18 улысаң	долыд лун	долыдлун
—	19 улысаң	лебавны	лебны
13	1	асыв вылө	асыввылө
—	4 улысаң	оомајбырөј	оо мајбырөј
14	18	бөр вылын	бөрвылын
—	19	вој вылын	војвылын
16	6 улысаң	сувтов кост	сувтов-кост
19	16	В. В. Игнатов	Игнатов
—	18	рытив вывсаң	рытиввывсаң
22	7	сізім	сізім
—	27	візввтө	візввтө
23	11 улысаң	шыні төв	шынітөв
25	16	лун выв	лунвыв
—	20	јуіс-гоіс јөзыг	јуіс-гојіс, јөзыг
—	13 улысаң	вој быд	војбыд
26	3	өвтыштис мед	өвтыштис, мед
27	1	кызно	кыз-но
—	9 улысаң	вој вывлаң	војвывлаң
—	3 улысаң	ва дорө	вадорө
29	7 улысаң	кыг нө	кыг-нө
—	1 улысаң	вылыг выл	вылыг-выл
31	1	шај пајмуні	шајпајмуні
35	3	јенсаң тај	јенсаң-тај
—	8	јур выв	јурвыв
—	10	кок ув-тај	кокув-тај
—	25	кыз пу	кызпу
—	26	кельдөдөма пырыг	кельдөдөма-пырыг
—	28	віжөдөма пырыг	віжөдөма-пырыг
35	5	буждана выјын	буждана-выјын
—	9	бергөдчана выјын	бергөдчана-выјын
—	13	візввтана	візввтана

Лыст- бок.	Кушдм вѣ вылыганъ.	Гижома.	Колѣ лыффыны:
35	20	двина дор	двинадор
—	22	вѣзылѣ	вѣзулѣ
—	24	меным, конѣрлы	меным, конѣрлы,
36	1 улыганъ	мы	мыј
38	22	луныг лун	луныг-лун
43	10	асыв лунын	асывлунын
—	11	рытыв војын	рытыввојын
—	24	лунтѣв	лун тѣв
44	19	тѣнаѣдъ Чѣсва	тѣнаѣдъ, Чѣсва
47	2	Озыр лун	Озырлун
52	18 улыганъ	рытыв вылѣ	рытыввылѣ
—	10 улыганъ	асыв вылѣ	асыввылѣ
53	12 улыганъ	рытыв војѣ	рытыввојѣ
61	1 улыганъ	ва дорынслыг	вадорын олыг
62	2 улыганъ	вѣзывкѣд	вѣзувкѣд
63	2 улыганъ	уна вожа кѣрт жыла	уна вожа, кѣрт жыла,
67	4 улыганъ	тѣв быдѣн	тѣвбыдѣн
—	14	вяз	язъ
68	12 улыганъ	сы мында	сымында
69	1	мѣдла пѣлын	мѣдлапѣлын
—	19	тѣв быд	тѣвбыд
81	10 улыганъ	јѣзла дор	јѣзладор
—	9 улыганъ	гортла дор	гортладор
89	11	пѣѣ	пѣѣ
107	3	кытчѣ воштысны	кытчѣ воштысны?
108	8	шогѣдѣ	шогѣдѣ
132	8 улыганъ	петны-нын	петны-нын—
136	5 улыганъ	ѣр жыв сецѣм	ѣр-жыв, сецѣм
144	15	ускѣдѣсны	ускѣдѣсны
163	16	шыблавны гѣмдас- урѣн	шыблавны, гѣмдас- урѣн
166	14	жугавлѣм. чегјасѣм	жугавлѣм, чегјасѣм
168	5 улыганъ	војенејјас	војеннѣјјас
169	23	гугасыгыс	гугасыгыс
192	9	немевејѣа	немѣвѣјѣа
—	11 улыганъ	кыліс	кыліс,
197	1	енѣвтѣсны, агныс.	енѣвтѣсны агныс.
210	17 улыганъ	пеласан інас	пеласан інас
212	3	јашѣіклѣн	јашѣіклѣн
218	8 улыганъ	Тѣдѣмыс	Тѣдѣмыс,

I. ЫВЛАВЫВ.

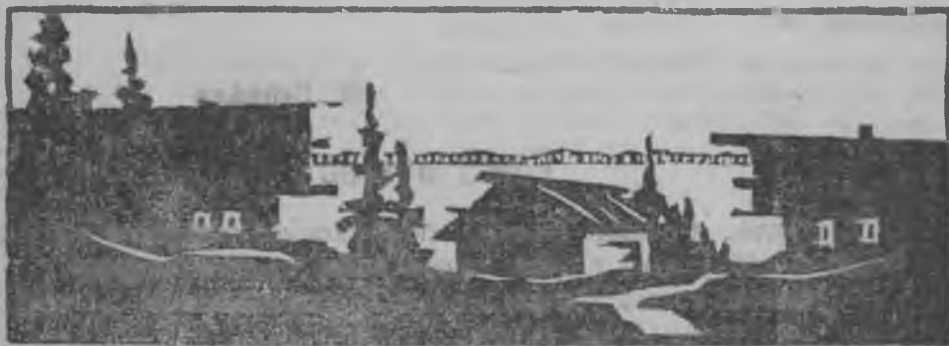
1. Тулыс.

Тулыс воём.

Ульов-коф небыд төв лунвывсаң пөлтө, вайодө чөскыд көр, лөгыда чужомад өвтө. Јенежын шондыс вылі нін ветлө, зірдалө југыда—сінјастө јорө. Сывны нін вөрзөма лым—муцкысө¹⁾ топалө кок улын сыв. Гож возын лөзсөдө, сөніко пөрө. Толајас лапкалө, чинө. Гөгөр зик лічалө-прөстмө.

Өзөсыс тулыслөн паскыда вогсө.

Ывлаыс гораммө, бытөкө выл мыгкөм пелькөдөм керка, гудырыс ідрагөма сөг. Гажа сен, гора і кыпыд, кокныда ветлөдлө лолыд. Ывлавыв торјыс ылыстчө кытчөкө ылө. Јенежыс кыптө зев ылө. Кымөрјас качөны.

Вогсөма вөр-пу јыв—мезмөма лымјыс. Гылалө, шупкысө²⁾ ув вылыг тукта.³⁾ Лымвайн мысөмаөс лысјас: бытөкө долыда асывоз четчөм, сөстөм⁴⁾ зев чужомаг сулалөны пујас. Топкө-вјјалө вевт-вылыг војтва... Со, тонө, гожвозө петөма чіпан, лажјалө, ветлөдлө щапа. Петуклөн чуксасөм прөста зев кылө, јурјалө сик куза, ветлө.

¹⁾ Муцкысө—шыөн топалө. Сөкыда луксө. ²⁾ Шупкысө—небыд вылө уоб. ³⁾ Тукта—лым пласт пу увјас вылын. ⁴⁾ Сөстөм—абу пеж, чістөј.

долыджык кажитчө ракалөн кравзөн. Ылбэ ывлаын сөр-
нјас кылө

Зил јөзлөн керагөм, чер шыјас камгөм термөдлө, уж вылө
ыстө.

Керкајасын дугдывтөг швачкөнү, кыёны дөра. Шаргыгө
завјан¹⁾ шы, быдмаган гымгө...

Со, тонө, дөтина керкаыс ывлаө петіс (мынөма кагаыс,
керкаын тулысын гажтөм)

Виқөдліс өтарө, мөдарө, сөлөмгыс горөдіс: „e-ej!“ Сөгса-
тај сактөгыс котөртіс кытчөкө воқө. Бузгөны өдөбөн пістөма
шорјас. Гөгөр қик повзөма, нумјалө, ылө...

В Чісталов

Тулыс.

Адзө југыд шонді,
Кынмөны бур јөз.
Јона сотны пондіс,
Оз ков сылы пес.

Төвса көзид бырі,
Сыліс жежыд лым,
Јујас ваөн тырі.
Гымалө-нын гым.

Назөнікөн кісгө
Мујас вылө зер.
Сулалө да мысгө
Зернас пемыд вөр.

М. Лебедев

Гажа лунјас

Југјалө, қардалө шонді, кітө асгыс југөрјассө му вылө,
вөтлө-сывдө жежыд лымсө, тыртө ваөн жужыд сонјассө.

Помасіс көзид төвлөн немыс. Лөктіс сы-пысфәі шоныд ту-
лыс, вајіс јөзлы гажа лунјас.

Виқөдліс ужалыс морт шонді вылө, кывзыштіс кызі шор-
јас жургөны, кызі лебачјас пујас вылын ылөны, сөгса пыріс
керкаө дај шуіс:

— Тырмас, чельаф мијанлы өшін дорын пукавны да ытва²⁾
вылө виқөдны! Ковмас, буракө, лун кујім-мысты му вылө гөр
јөн петны, тувсов уж ужавны!

Ловзис сөлөм ужалыс мортлөн, долыд лоі чельафыслы.
Некодсс ез повзөд тувсов ужыд Ташөм гажа лунјасө мајбыр-
өј поқө-нын ужавнытө.

¹⁾ Завјан —

²⁾ Ытва — тувсовја ыжыд

Кыскис ужалыг морт сажныкыг гөр да пина, гөгөр видлалис, жугавлом инсө вочыштіс. Сесга кәдыс лөгөдіс, вөлөс буржыка вердіс дај өтә асывоқө му вылө гөрјөн петіс

Ветлөдлө му вывті гөрыг, југдөдө асыс гөрсө, му пласт-јассө лептө, кәдыслы һебыд уған ін вөчө. Бөрөһыс жужды бөрөзда колө. Гөрыг бөрөга һетһаһыс вөтлыгө, бөрөдаө куранөн кујөд лөзө, мед муыд вынажык лөө, мед һаһыс буржыка быдмас.

Но, Карко, но-о! Бөрөзда! гөрөдлас вөв вылө гөрыг, сесга бара воқө мунө, оз ештыз пөсөг пөссө чужөм вылыг чышкыны.

Помасіс гөрыслөн гөрөм, шөјтчыштіс сіјө му дорын, сојыштіс, куригчыштіс, гажа лунјассө ошкыштіс, сесга көһны за-водітіс.

Лебәө, кәссө зарһи ід гөрөм му вылө, угөһны тугјас кытчө көҙыглы колө, лөгыд налы лөө һебыд волпаһын кујлыны...

Һетһаһыс пинөвтіс мусө.

— Тан ескө, буракө, ештіс,— шуис ужалыг морт. Öһи ковмас мөд му вылө мунны тајө-жө ужавны. Оз поҙ өһи гөрыглы жујавны.

Мунис ужалыг морт мөд му вылө, бара гөрһны кутіс. Віқөдө сы вылө југыд шөһді, пөлтө чужөмас шөһыд төв. Гөгөрыс сылөһны мича лебачјас, быдлаһын ызгөһны терыб шорјас. Лөгыд гөрыглы гажа лунјасө ужавны. Лөгыд сылы коркө лөө выл воөм һаһсө сојһны.

М. Лебедев.

Ју аған јас. Кор ужалыг морт петіс гөрһны? Көді гөригас сы бөрөга вөтлыгис? Мыј керіс? Мыјла мусө кујөдалөһны? Гөрсөм бөһын баһыс мыј кутіс керһны? Мыј-һө көҙіс? Мыј јешщө көҙөһны тулысын? Пыс мыј керіс? Пинөвтөм бөһын кытчө мунис ужалыг морт? Мыј сені кутіс керһны?

Тувсовја

Лөгыд, гажа зев
Öһи му вылын.
доһыд гөлөһлы
Овһны тулысын!..
Сіқік мунан-да
Сесга сувтыштлан,
Гажа ывланас
Һімкоһасыштан...

Кықі бузгөһны
Тувсов шорјасыс,
Кықі сылөһны
Мича лебачјас—
Пельһад кывзыштан.
Мунан-мунан да

Бара сувтыштлан:
Кущөм віқјасыс
Һуға вежөдө,
Кықі вөр пуыс
Гінтө гажөдө.
Ескө дугдывтөг
Пыр сіқ віқөдан,
Пөлтө лапһиттөг
Помтөг кывзысан.
Сіқі сулалан,
Пыді лолалан...
Кокһид морөслы!
Кыпыд гөлөһлы!

В. Чисталов.

н у з—жугыд веж, турун виж. Веж да виж. Мыј ем сецём рёма-
 јасыс? н у з виж да колк виж—кык пөлөс рөм. Веж—турун, виж—ізас
 Л а п ы т н ы—сін лапытны, муртса тупкывны, куңлыны.

Гөрыөјас.

Кыаыс муртса-на петөма-а. му вылын важөн-нин мырө-
 ужалө гөрыө. Міча асја кыалөн жүгөрыс швачкө најөс. Гөр-жө
 бөрөа чукөрөн вөтлыөбны гулујас. Пукгыласны-да, лебыштлас-
 ны-да, корөбны сојантор выль бөрөзда костыө.

Јенежыс жүгдіс. Јөз гез-моз кысгө уж вылө. Быдлаын кы-
 лө налөн шы. Пөткајас зев долыда сылөны. Лептыгис кытыг-
 кө төв. Ставыс ловзіс: гут і гаг мөдіс вөрны. Уна му вылын
 тыдалсны гөрыөјас, көзыөјас. Шужгала дорас тыдалөны пујас.
 Најө абу-нин төвса-кодөс пастөмсө, ставныс ловөмаөз. Уна
 пөлөс шы кылө сетыө. Став ловја лолыс нөмкофазө шонді
 петөм вылө. Сөмын гөрыө ужалөмысла нөмтор оз казав, өтарө
 гөрө јур лептывтөг. Кор-сурө езкө кыскылас-жө піщөггыс
 табак дозсө чушкыштныс-да, да гөз-мөдыг сувтлөмөн, шонді
 жүгөрыс сінјассө кінас сажөдөмөн виөдлас пыс вылө, коді гөр-
 іс мөд му вылын.

Шонді кајіс вылө: јона кутіс сотны. Гөрыө воіс межа
 помө, сувтіс, чышкыштіс пөссө (нөлөмсө). Сөгга виөдліс гүг-
 өнік пыс вылө, вөрөдіс вөвсө вөжжіөн, бергөдіс гөрсө да
 муніс паныд. Воіс лөм пу дінө, шыбытіс вөжжісө да кутіс
 вөтчысны пісө. Пілы вөлі ар даскөкјамыс. Зев ыжыд, міча,
 тыр віра-јаја сөтіна, веж чікіла јурөіа.

— Петрован, мујін?—јуаліс батыс, мыјөн сіјө локтіс сы
 діно.—Нынөм, батө,—шуіс сылы пі чужөмгыс пөссө (нөлөмсө)
 дөрөм соснас чышкіг-тырји. „Кокніджык абу пабрікаад чөл-
 нөктө вөрөдөм доргыд? Ме чајта, гөрігад пөгыд јонжыка
 кісгө. Талун кыа петтөзыд гөрнытө петім-да, лөгыд вөлі мутө
 лысваыс көтөдыштөма-да, кокнід. Адзан кущөма земла матыс
 когмөма?! Мыј-нө сулалан? Леказ вөвтө! Мед јиргыштасны мј-
 ан өбөдајтіг-кості. Кущөма пөсали, дөрөмсө көч пызрав.“

Најө нөжјөнөкөн лежалісны вөвјаснысө, сөгга бөр локтіс-
 ны лөм пу дінө. Батыс сузөдіс пестерыө сојан. Кутісны
 сојны.

(Роч вылыг лөсөдөма **д. Пөлына**).

Ј у а г а н ј а с. Кущөм кадө гөрыөјас петөмаөс гөрны? Кодјас на
 бөрөа вөтлыөбны, мыј корөбны? Вөрыс кущөм лөма? Кодјас сені сылөны?
 Мыјла пөсөлөма гөрыөс? Мөд гөрыөс көді вөлөма? Кор најө дүгдісны
 гөрөмыс? Мыј кутісны керны?

Ш в а ч к і с—вачкіс, кучкіс, ініс; н ы л ө м—пөс, пөсөлөм. Т ы р
 в і р а-јаја—здоров. Ч і к ы л а ј у р ө і а—күдріа. П ы з ы р т н ы—
 песовтны.

**

Нывјас вадорө ворсны летчисны.

Вадорын кылалө жі.

Ломқө-қірдалө шонді jeneжын,

Ломтыгө бығгөкө бі.

Ортчөн пукісны гажа кыр жылө

Акан-моз пагтагөм нывјас.

Міча шушунаг, дона чышјанаг,

Сікөщјас өшлөмаг сывјас.

Ежва сағмөма. Ежва локмөма:

Чепјассө жугөдлө вывгыс.

Німкоғ нывјаслы, гажа том јөзлы:

Пондісны өтвылыг сывны.

Кіггөм чаркіа¹⁾, дөра шушуна, *

Калінкор чышјана ныв

Шога зумыштчөм, жугыль пукалө,

Нывјаскөд гажа оз сыв.

Мыла, ныланөј, чепјас жуглігөн

Лаңтөмөн, донаөј, олан?..

Гашкө озырыг, уна төдыгыс,

Јоны да гырысыг полан?

Ен пов, бур нылөј! Вөла быдөнлы

Ломқөдіс өлөмас бісө!

Нуіс быд вожыг, вөтліс быд жуыз

Ежваным көртөдсө—јісө!

Ј В.

Көк.

Көк-пө көкө, му вылын көкө,
дас пудовна ув му вылын көкө.

Көк-пө көкө, вің вылын көкө,

Со јура вің вылын көкө.

Көк-пө көкө, сөртын көкө,

Мед ыжыд коздын көкө.

Көк-пө көкө, лежнөг кустын
көкө.

Көк-пө көкө, лөм пу кустын
көкө.

Көк-пө көкө, рас вылын көкө,
Мед міча кыңас көкө.

Көк-пө көкө, јаг вылын көкө,
Медга жужыд пожомас көкө.

Көк-пө көкө, мајөгыг-мајөгө
көкө.

„Суз-бунуј.“

(Роч вылыг).

Суз-букуј војбыд ез уз, лебаліс. Повқөдіс коңөрјасөс,

1) Ч а р к і—башмак, черевік.

поснї лебачјасос. Со кујм лебач пїос кокалөма. Шырөс кутөма да сојөма. Весіг көч бөрөа вөтчыліс, көсјіс куз гыжнас сачкызны. Ез-жә тај кықкө көчүд сурөдчы: эбзис туга-пу улө. Војбыд суз кыјис-вїјис, музтөзыс лої. Асјадор кынөм пөтөм бөрас кутіс короны пемыд ін. „Колө-пө сөсга шөйтчыштны да узыштны,“ шуө суз. Адзїс важ гырка пожөм. Важөн-нїн сіз кодјылөма аслыс олан-їн вылө. Пыріс суз сетчө, гөгөр вїз-өдліс. Сөлөм вылас зев воїс. Куныс өїн да мөвпалө: ¹⁾ „кущөм лөсыд ін сурі, татыс некөд-нїн менө оз вөрөшіт.“ Сөсга суз вугыртіс узтөмпомгыд. Муртса-на суз ојбыртіс—кодкө пельвоз-ас зїзгыны кутіс. Сїн востіс—вөлөм малямущјас пырөмаөс, зев гораа ызгөны. Ускөдчїс суз кутавны. Öтї здукөн гөз-мөдөс нылыштїс. Регыд-тај пышјыны лої налы. Ез-на уфїт чорыджыка унмовгыны суз, бара кодкө пельвозас зев гора горөдіс: „Кук-ку!“ Лөкмїс суз, ускөдчїс ортсө. Бүрөщ петан їнас ув вылын пукалө руд кај да мыј вынгыс горзө: „Кук-ку! Кук-ку!“ Суз лөкыс јуалїс: „кодї тан сещөм гора горзө?“—„Ме, көкө чојө“, шыагїс көк.—„Мыј-нө тенид ковзөма? равзан?“—„Чельафөс чуксала.“—„Көнөг-нө чельафыд? Мыјла-нө ескө најөс колын?“ јуасө суз. „Ме-од колыкјасөс јөз позјө пуктавлї. Мен-сым чельафөс мукөд лебачјас пөжїсны да быдтісны. Öнї ескө најө гырыгөг-нїн-да. Чуксала-тај со да оз і вїзөдлыны весіг ме вылө“, норазө көк. „Тенид сізі і колө. Кущөм-нө те мам! Быд пөтка-тај-нө ачыс чельафсө пөжө да быдтө.“—„Чөв, сват-тушөј! нөкөмыс-нө накөд! Сојансө лөгөдны кокнїд? Лун-лун ковмас лебавны да коргавны гагјасөс, гутјасөс да бобувјасөс. Сїрасан-өд на дїнө. Ме велалөма гажөдчычы, жбырјавны, гөг-ытны. Ог ме ешты чельафјаскөд нөкгыны.“—„Сїјөн-өд тенө быдөн і вїдөны“, шуїс суз.—„Мун вешјы татыс кытчө гажыд! Быдөн пель сөдмөдїн... сөмын торкїн узөмыс менө. Горзан пельвозын лөктөмыд-да. Он-кө дыржык мун, сїнтө вескыдакокала!“

Көкө-чојө јона і повзїс, гашкө-пө пөрыс жуныд збылыс кокалас-да. Суз-букуј бөр пыріс пу пыщкө, куныс өїнјас да бара вугравны мөдіс. Вель дыр сурі узны. Суз вөтөн-моз кылө—кодкө гїлөдө нырсө. Востіс өїнјас зев скөрыс. Вөлөма-кө јог пїна ур кузбөжнас өвтчө суз нырвозын. Көсјіс ескө суз кокыштны урөс да, ез слөјмы. Ур уфїтіс бергөдчыны да пїнсө жергөдны. Мыј-нө-пө тенид колө? јуалө суз. Мыјла јөз олан інө пыран?

— „Јөз олан інө!“ шенчө ур. „Тажө-өд олан їныс менам. Ме танї чельафөс чужті-быдті. Öнї петалїм выл олан інө да бөр көсјам татчө лөкны, эскыд сенї-да. Те мун татыс өдјөн-жык бур-кө колө.

— „Ог мун,“ лөкмө суз. „Он лыгт менө те татыс вөт-лыны. Менам унмөј лөктө. Ачыд мун! Он-кө, гыжјала і кокала

¹⁾ М ө в п а л ө—думажтө.

виря. *Эт-эти* и *рэт* и *лэ* и *бэ* и *дэ* и *жэ* и *кэ*. *Эт*
 водіс мышку вылас, кэжас чуродіс, кэжас нэр жэжодіс. Ур
 піњас жеродіс, воэ кокјас лэодіс. Бурощ секи урлэ кыліс
 кушом-кө шы. Зев ödjö віқодліс ортсө. Ог-пө ешты өні ме
 текөд тышкасны, шуө ур. Тонө татчө каяө тулан. Менам
 гажјас зев оз пет ськөд адқодчывны. Ödjö-өмөј ез пет пу
 пыщыд да шур-шарөн пу жылөңыс тувкнйт. Суэлөн сымында-
 жө гаж петө туланкөд паныдасны. Эвер—піна-гыжја, регыд
 вуз-ваз вөчыштас. Лөгыд інө ескө вескэвлі суэ-букуј да, лоө,
 тыдалө, палөдчыны да еновтны. Чепөсјіс пу пыщкыс... Леб-
 эіс... Сөмын ез вермы ылө лебны. Шонді југөр қікөз јоріс. Лоі
 летчыны лапкыфік пу вылө. Повэісны посні лебачјас суэыс.
 Пышјалісны өтарө-мөдарө. Уналы віставлісны суэ локтөм-јыл-
 ыс. Регыд сетчө чукөртчісны став посні лебачјас: сырчікјас,
 чікышјас, долганјас. Гөгөртісны суэөс дај нерөны, ңещкөны,
 кокалөны. Віқөдлөј-пө, чојјас, віқөдлөј тајө містөм чужөмсө!
 Тајө-өд і ем суэ-букујыд, војјаснад повэөдчыгыд, мівөкөс
 сојыоыд. Суэ букујөј, сурін те өні міјан кіподулө! Луннад он
 адзы: шөндіыд јорө?! Міјанөс өні он вермы вөрөдны. Енлы,

талун мі теныд пуктам пуж! Став
 гөнтө ңещкам! Гінтө кокалам! Пікө
 воштісны суэөс посні лебачјас. Суэ
 ескө сөласө-пөласө, нырнас і сіннас
 повэөдлө да, оз повны нөті. Најө
 зык вылө кутісны локтавыны гыры-
 жык лебачјас: сөд ракајас, чавкан-
 јас. Најө щөщ сувтісны отсасны

посні лебачјаслы. Суэ қікөз јөјмыны кутіс. „Віјасны-пө тыд-
 алө татчө, колө-пө кықкө пышјыны“. Öдөбіс, качөдчіс кока-
 лөм бордјаснас дај лебіс мед сук вөр пыщкас. Лебачјас ылөң-
 на коллалісны кокаліг-тырјі Сөгөа коркө сөлөм бурмөм-мысты
 бергөдчісны асланыс гажа југыд јаганыс.

Вөрын, ыжыд із дорын пөрөма сук коз. Суэыд сіјө пу
 улас пыріс дај дөбіс. Сетчө өті лебач оэ-нін пігт пырны. Дыр
 сені лоі суэлы бордјассө, гөңјассө шылөдны-мөлөдны.

А. А. Суканова.

Јуаганјас. Кор суэ оло, лебалө? Кодјасөс өөјө? Луннас мыј
 керө? Көні луннас уэө? Коді суэөс садмөдіс? Позјалө оз көк? Кыт чө кол-
 кјассө пукталө? Көк бөрын көді локтөма суэ дінө? Кытчө ур позјалө? Код-
 ыс пышјісны ур да суэ? Кытчө дуксіс суэ? Мыјла? Кодјас сы дінө локта-
 лісны? Мыј кутісны керны? Кытчө сөгөа суэ пышјіс? Мыјла луннас лебач-
 јас вермісны суэөс кокавыны?

Гырк са пу—сөмөстөм пу (дупло). Ојбыртліс—унмовсны пон-
 дыліс. Равзан—лока горзан. Гіра сөм—сібдөм, онмын. Пель сөд-
 мөдөм—дөзмөдчөм. Тувкнйтны—зев ödjö пырны, петны. Чері-мо
 устгнл.

—(сница). } Посніфік лебачјас.
 ш—(ласточка). }

Тувсов вој.

Жежд југыд тувсов војјасөј!
 Мыјла-нө менам војјасыс оз узыны?
 Көзүд војвыв тувсов војјасөј!
 Мыјла-нө менам өнјасөј оз кунгыны?
 Тувсов војјасөј! Жеңыд војјасөј!
 Сөмын ті вегт кузаөө!
 Шоныд војјасөј! Гажа војјасөј!
 Термагад овнытө!
 Мај төлысса војјасөј!
 Кыа куслытөм војјасөј!
 Мајбырөј војјасөј!
 Көк горзөм шыө лаңтыгөј,
 Колпкај долзөм шыө узыгөј,
 Јодіјур сафмөм шыө пальалыгөј,
 Кокныд унмөн узыгөј те, војөј!
 Војшөркад-лун југыдөј,
 Теөј, војөј!...

В Чистальов.

1920 воө.

Асја кыа.

(Рөч вылыс).

— Мыј-нө тајө? Бара-нын кыаыд, буракө?—Зольгө јуазө мича гөлөснас колпкај.

— Мыј-нө тајө? Бара-нын кыаыд?—быд асывоз тазі шен зө нөмкофасө кыа петөм вылө колпкај. Öнi-на вөлі вој: шыны-ру, быдөн вөлі узыны! Вылыс шонди! Гөгөр сөрнi шы. Вылыс олөм бостчө!

— „Чіј, чіј, чіј, ток, ток“, забылыс-тај вөлөма кыа, мiј-анлы сiзкө четчан кад,—шыагiсны былыс лебачјас.

— Ме-ногөн-кө вој-на,—шуiс томiник бобув, муртса-на төрыт ачыс чужөма. Визөдлөј jeneжас, төлыс-на тыдалө, дај гөрд визјас дiнас југјалө козув.

— Ме пыр, зiк пыр дугда југјалөмгыс. Ме куса...—шуiс асја козув кусiг-мозыс.

Лгагушајаслөн гывгөма, војыскөд щөщ помагөма налөн былөм.

Зорiзјас сафмөмаөс, назөникөн вашкөдчөны. Бафјас, бафјас сафмөј, визөдлөј ас выланыд. Чiмгөрд кыатө визөдлөј!—шуалөны најө.

Баф сафмөмөн-щөщ визөдлiс југыд лөң ваө. Адзiс чiмгөрд ва пырыс асгыс корјассө, ставыс зев мичаөс, чiмгөрдөс, кыаыс-

кофөг-жө лобмаёс.

Ҷоріҗјас да бафјас рафејтөны виқөдчыны ва-пыр асја кыа петігөн. Сорөнжык локтөны сетчө чері кыјысјас, јусјас, уткајас, понјас. Мед бөрын локтөны челаф вуграгны да купајтчыны. Секи гудырмө ва, пујас омөла-нын аснысө адзөны ва пырыс.

— Миса, шуа-тај, вој-на өні,—бара шыасіс төрытга бобулыд: төрыт кышыс петөм бөрын меным виставліс жунган гаг, војнад-пө тани југјалө төлыс, луннад-пө шонді өзјалө.

— Сізі, зөлаөј, сізі! Збыль висталөма тенад велөдысид.— шуіс төлыс:—ме југыд сетны верма сөмын војын. Öні, нолтөг. виқөдлы ме вылө: зев-ө-нын ме југыд? Шондіыд ылын-на, оз-на некөн тыдав, а сылөн кыаыс менам југөрыс јона-нын југыд.

Бобув виқөдліс төлыс вылө.

Төлыс кывтө јенежөд пујас вывті, ачыс быгыд, му вывса кашагін дор-көф.

— Регыд менө он кут адзыны,—шуіс төлыс.— Гашкө севга он і адзв нөтчид-да. Тіјан пыс өд шчыс мөд лунтө олө... Тіјан-өд, бобувјаслөн вывті жеңыд немныд.

— Міјан-өд зев-жө жеңыд немным—брунөбтісны жунган гагјас.

— Мі абу-жө куза олысјас,—вашкөдөны турунјас да зоріҗјас.

— Мі сецөмөс-жө, кышөбтісны пу вылын корјас.

— Мі жеңыд немаёс-жө! Мі сецөмөс-жө. Мі тіјан кофөг-жө,—кутісны қізгыны јурсі гусјас, номјас, чіркјас.

— Бара-нын асја кыа! бара петас шонді! Воас лун! Јешшө зөң лун нем!—горөдіс кысаңкө коліпкај. Коліпкај абу кывлөма налыс шог сорнісө. Ставныслы лоі зев долыд коліпкај горөдөмыс Мыјда-на-пө возын олөмыс! Зөң лун-на! Колөпө сіјө мічажыка да буржыка кольлавны.

— Тырмас-нын бөріныныд, зев долыда пөлыштис төв лөм куст пыс. Зөң лун-өд, зөң нем! Сөмын оз қов наргөмөн да бөрдөмөн кольлавны. Вегіс өті здук сы вылө кад міјан абу. Олөм—німкод! Олөмыд-кө німкод. севга қік өткоф немыд час куза-ө, лун куза-ө, го во куза ө.

Ҷоріҗјас сінванысө чыпкыштиг-моз нуммуіны. Тсв төвзіс воқө, зоріҗјасөс да турунјасөс садмөдіг-тырјі.

— Сырө-нын бара шондіыс оз пет-а? јуаліс төвлыс јөн. Коңөр војбыднад јона, буракө, кымөма

— Зев чајтан теөз, мистөм чужөмөз. шонділы ем мог?— шуіс рака. Рака ассө буракө зев мічаөн вөлі чајтө.

— Крав, крав, крав,—горөдіс мистөм гөлөснас рака пујас вылын Уткајас піјаныскөд бурөщ вөлі летчөны ты дорө. Јона, коңөрјас. повзісны рака горзөмыс, термөдлөны піјанөс: өдјөн-жыка-пө, өдјөжыка тыс летчөј, зөріҗ пыщкас пырөј.

Утка піјач мѳда мѳдѳс тојлаліг-тырјі, уѳѳны-четчѳны, котѳртѳны чој горулѳ. Сені зѳріѳ піѳ вѳрѳ-моз позѳ ѳебзыны быдѳѳны: варышыг-і, ракаыг.

Јежыд кала—ва кала лебѳіс ты вылыг нора горзіг-тырјі. Вѳлѳм сіјѳ кыјѳдѳ черіјасѳс. Варыш качѳдчіс вылѳ гѳѳјаліг-тырјі: ог-ѳ-пѳ адѳы коліпкајлыг позсѳ.

Коліпкај качѳ вылѳ-вылѳ—шонділаѳ. Медвоѳын шонді уѳітис сылы шуны: „віѳа!“ Сесга вѳлыг коркѳ тыдовтчіс ты вестын чімгѳрд віѳ і быдснѳс пѳлыштис аслас шоныд рунас: со вога кыѳ пујасѳс, ѳѳи здук-кежлѳ чужлыг гебјѳс, сіјѳ гебсѳ ѳојыг чікышѳс, міча чѳскыд дука ѳоріѳјасѳс дај быцкаыг міг-тѳм јѳнмѳс.

А. А. Суканова.

К о л ь п к а ј — (жаворонок).

Б р у н г ѳ — галгѳн лебѳм шы. Брунѳбтис-пѳ;

н а р г ы н ы — нораыны, ѳабыны.

К а д — пѳра;

н і м к о ѳ — рад, долыд.

Ј ѳ н — (репейник) турун, гуранјасын, ѳок му вывјасын быдмѳ, гѳрд-коѳ ѳоріѳа, чуткаѳѳ.

К а л а — (чайка) јежыд лебач, паскыд ваяс вылын лебалѳ.

Г о ѳ ј а л ѳ — гѳѳасѳ ѳужјѳдлѳ, гѳгѳр віѳдѳѳ, чатраѳѳ.

Сывліс гажа коліпкај...

Сывліс гажа коліпкај,
 Мыјкѳ лѳныс
 Тѳдліс сѳлѳм долыд лун.
 Бѳр шог бостис.
 Мыјла, сылыг сілѳѳј,
 Те бѳр лѳнын?
 Кыг те. сѳлѳм, кѳвјалін.
 Курыд шогсѳ?
 Помаліс-тај сілѳѳс
 Кѳзыд ар пом.
 Ҷугіс олѳм том зонлыг

Јѳз кост вѳјпѳм.
 Лебавны егкѳ пѳткалы
 Лун Саріѳѳ!
 Пышјыны-нѳ том мортлы
 Пемыд вѳрѳ!
 Саріѳлѳн-тај гыјасыс
 Јона ызгѳ.
 Вѳрын ѳверјас олѳны
 Јона лѳкѳс.

В. Чістаљов.

Ежва вылын.

(Ытва-дырјі).

Баѳјас вомѳн віѳјас вывті,
 Жужыд керѳс дорті
 Паскыд Ежва лѳѳа кывтѳ,
 Посні гынас ворсѳ.

Кыа петө асыв ылө:
 Віжөдөны пујас.
 Бытө кага ворсө ывла:
 Нумјалөны пујас.
 Гажа асывлы сен ылө
 Лебач уна пөлөс.
 Ошкан ылан, шогган ылаң
 Ғылө налөн гөлөс...

Со-нө, пурја—өтi... уна
 Мөдiс Ежва ывтi.
 Комi морт сен сөмла мунө,
 Нажөткала кывтө.
 Iчөт пыжөн Ежва шөрын
 Черi кыыс вужө.
 Пелыс терыба зев вөрө,
 Лоптаасныс кужө.
 Керка јурјас керөс јылын
 Ломтысөны бiөн.
 Ворсө черi Ежва ылын—
 Мыкјас, кельчi пiјан.
 Ворс-жө, черi, гыбав, четчав
 Паскыд Ежва ваын;
 Візјав, тувкјав, кај i летчы,
 Шлывјав уналаын.
 Герөд јусө, шылыд васө
 Чунькыщ гөгрөс серөн.
 Черi кыыс мортсө гажөд
 Асыв, рытын сорөн.
 Ежва-ј, сомајбырөј аңөј,
 Фона комi јуөј,
 Комi iөзлыз жугыльлунсө
 Ну-жө ыли муө!

Ыжыд мездлун коми мортлы
 Мед-жө гынд ваяс.
 Визув паныд кообн, зыкөн
 Гажлун мед-жө каяс!..
 Кывтис пурја, бөжыс бердис.
 Ставыс сені уэб.
 Сөмын колі мунөм бөрті
 God vič Ежва куға.

I B

н у м ј а л ө—шпыңјалө, шытөг сералө.
 Л е б а ч—бордја, пөтка, быдсама пөлөс пөв вира лебалыс.
 Г ө м—деңга.
 Л о п т а а с ы н ы—сынны кык лопта пельсөн
 С е р ө д—серөдлы, серјас вөчав.
 А н—ныв-баба.

Тувсалом.

(Пурјасан инын).

Вој төла. Көңүд. Кымөра рудінік лун... Јаг öзын¹⁾ слудасаң
 ју куға тыдалө ылөң. Төла зев. Вөр-пуыс бөр вылын колрасө,
 шувгө. Воң вылын кок улын буалө Ежва, скөрмөма кодікө
 вылө: гычөма, веж быгјөн тырөма зонөн.

Воңынжык—запан²⁾ Помөма Ежвасө вомөн. Сој куға гез-
 јасөн гартлөма керјас. Сывтырја оурјаө домалөма помјас, кут-
 алөма слудабок сулалан пујасө, көртавлөма зумыда медем оз
 нсбав. Троңкылө зелтчөма снагт! Керјыс сен, керјыс сен
 мыјда! Гыјөма зев уна вевгөн, уна гурс кер! А воңыс пыр
 локтө і локтө. . катыдын тыдалө уна-на. Вој төвнас ласкөма
 куғала дорас. Оз-нын төр чајтан-да, көң вель паскыд лөңөдыс-
 да. Сарвічө мічаа волөм пожом кер. Сарөга кырғаөг коз пујас
 өткымын тыдалө. Емөг і нјајас сывтырја јылаөг сен,—бөчка
 -коф кызөс. Вөлөма-тај кад! Вөлөма-тај кодікө ужалыс-
 вөчыс!

Посјөма вомсныс Ежвасө керјөн. Ветлөдлөны ужалөны
 сен кос вылын-моз (оз бара повны усөмыс-вөјөмыс) кер
 дорын ужалыс војтыр. Коңувкот мында, коңувкот вөраса—зіл,
 коңувкот гырза-жө тыдалө вылысаң жуө сен јөз! Мырөг сиз
 коми јөз. Усөны, четчөны і вөңө-нын бара. дојмөны, көтагөны,
 кымөны јона.

Со, тонө, кер вивті туксөдө-мунө пурјасыс морт. Јежыд
 ној лазја, гөрд кыса кока—оз-өмөј пелька зев воглав! Керјасыс
 кок улас өтторја (быд вокков бөрын) тульскыглө вөјлө, бытө

1) Ö з ы н—пыжөн сувтан ін. 2) З а п а н—пурјасігөн зевтөны гез, пур-
 сө да керјассө крукавны, мед оз кылавны.

дик гудокон муниг-моз ворсо (лапөдјас вошавлө муртса), клон-ыштчө воца берд ва пын кер...

Со, тонө, мөд: кер вылын сулалө багыра, куталө, чукөртө плытаө кер. Мукөдыс шывина¹⁾ кыскөны ваыс, лөсөдлөм кер вылө вомлала течөны.

Воцынжык, кыр жылын, сурјас уна: кыщлалө гөгөрыс ныв-баба уна. Нывјас сен песөны помөл... (Аңјасөј, тјанлы вичмөма тајө щөщ ужыс!) Шеныштөны, кышовтиг-моз өтпырјөн щөщ песовтөны, гартөны. Пыңрасө-нукласө помөл, гартчө эмеј-моз сурја гөгөрыс, нуз... Код-сурө помөлыд і чегө... да мед! Бара-на ем. Вылөс-өд богтам-дај. Ставыс оз чегјас, коді-кө сетчас-жө.

Катыдын лөнтасын мужікјас јітлөны кер. Кык куза пом-өлөн керјасө вөңөдлөны ва пыс, көртавлөны (клячавлөны) вомлала шывина бердө. Зелөддөны зорјөн. Гудөны тув. Камгө-ны тувјалөны чорыда төкмөрөн²⁾. Зущкысө зумыда ульпуыс вөчыштөм нөш. Топыда вурыштчас кер бердө кер. бытө-кө өтлаө пуҕас. Артмө-тај! Оз-тај ков зев уна көлуј. Чер да куз пуа багыр, ульпуыс өтпомса воропа кыз јура төкмар, пелькінык кі вевјөс зср да кокнөджык сыв кујима зіб—со теныд і пурјас-ан көлуј.

Мыј севга? сөрт ескө ем-кө буржык көлујыд бур-да, кыз сіјө богтан.

Төла. Оз лөнлы. Чер шы да горні шы төв сорыс вәјөдлө пельөз. Слуда бокас төв сажын шыналө бі. Чом дорын код-сурө пукалө, шонтысө ужаліг кост. Локтөны бі дорө унжыкөн. Паскөмныс, көмкотныс быдөнлөн ва. Нырвомныс кынмөма, лөз. Кіјасныс ва пын вичөмла вартчөма, потласө быдөн...

Сувталісны, пукгалісны бі гөгөр; шонтысөны, кушенчајас костөны. Горнітөны пурјасөм-јылыс, тулыс пом көчыда сулал-өм-јылыс...

Төлыс оз лөнлы, пыр өтарө јонжыка өдзө. Зев јона зелтчөма сурөса гез, төв сорыс сетчө содтөд щөщ лічкө да

¹⁾ Шывина—рөмша, тасјас. ²⁾ Төкмар—јура нөш.

бујо зев уна вевгөн кер вылө кер,—пöлтчöма быдөн.

— Орöдас көнкө... Оз терпит сурöсыс...

— Разöдас став керсө Ежва ју кузаыс. Мун-да сек кут-ав Вој морö пыдöсыс...

— Орö-кө мыјда сек ужјассö вöчас!

— Колö ескö домавны мөдвевга снагтөн!

Кутисны сорытны крептөм-јылыг. Шуисны—вöчисны. Богт-чисны козувкот-моз: кутчигисны, кыскöны сој кыза со сывја снагт вајамас најт куза... Нылөг... Угöны, четчöны і... вöдөн-нин бара. Тöла пыр... Калајас ју куза лебöны, төв паныд нөжжөн-ик чивлöны. Ужалыг горзөм шы „но-о-о“... сорыс нораа кливзöны, најöяс јур весттi лебиг-моз—рувјалан, довјалан көтлöны...

Слуда јыв вөр-пуыс шувгö да копрасö, муöзыс өнгö...¹⁾ Кок улын, кыр улас, буалö Ежва: гыјасыс мөдарзыс лыасö пожелö-нулö, таладор зөм²⁾ кыркöшас сөласö быгјөн. Код-лы-нө копрасад сiзi тi, пујас? Мыјла-нө шувганныд сещöм тi нора? Код вылө скöралад сiзi тi гыјас? Мыјла-нө сещöма ыз-ганныд гора? Мыј-јылыг, код-јылыг сыланнуд? Кодöс-нө вöј-панныд, гашкө-нө ошканныд сылөмнад тi? Кодöс-нө?—Ферт, көнкө, најöс, ва вылын ужалыг војтырсö, најöлыг мыргöмсö сыланнуд! Көсјанныд вiставны мукöдлы... Кывтöмөг агныс-тај најö:—олöны, мыргöны, чөвөг; оз төдны агнысö кущöмбө емөг... Оз-тај кыв најöс некөд, оз адзы ужнысö налыс...

Сöмын тi вөр-пујас, калајас лебиг-моз да Ежвалгн гыјас адзылид, вöлиннуд сен...

В. Чисталов.

Бу алö—локалö, горалö. Помöма—понома, понöма, тупкöма. Снагт—зев кыз пурјасан гез. Лбнöд—төвсај. Вöрач—вöраса, тер-ыб. Кыс—вöчтөм кок-куыг гөна көмкот. Клыныштчö вöча берд-лукасö, зурабö. Кливзöны—горзöны. Рувјалбм—зев нөжжö мунöм.

Повод-да вежөгөн.

(Серпастор).

Тöла. Кымөрјас јенежтi төвчöны, мунöны ödjö.
Сувтов кост мытчыслö лөзалан пыдöстөм јенеж.
Шондiыс ödjöжык уфитлас вiзöдны—
Зарнiа југөрнас öвтыштлас му...
Регыд. Кымөр пласт бара-нын шондiсö вевтö.
Терыба котöртас кок увтi кымөрлөн вужөр,

1) Гiнгö—кусытчö, нукласö. 2) Зöм—крутöј, крут.

Воқижык, виэ вьвти, паскыд гын тубрасон¹⁾ быгылтчас
ödjö,—

Асыввыв, јаг нөрыс паныд, тувгысас кајас.
Гежөдмө кымөрјас. Ödjö зев швучкө јенежти.
Медбөрја кымөртор гөһөчөн суөдө мукөдсө.
Мунисны кымөрјас. Весаис јенежыс. Сез лоі, лөз.
Өтнасон сөмын зирдалан колі сетөні шонді.

В. Чістальов.

Ш в у ч к ө — зев ödjö орөдіг-моз мунө. Г ө һ ө ч ө н — котөрөн. З і р д а л ө
— сінтө јорө југјалө.

Шонді бердлөм.

(1912 во, Апрель 17, (4) лун).

Төв шөрғаңыс-на кутісны гіжны газетјасын да сорнітны —
та во тулыс-пө шонді бердлөм лолө. Шонді, төлыг да му өт-
вестын лолөны (өти візын). Төлыгыс-пө лолө шондіа — муа кос-
тас дај сажөдлас шондісө вужөрнас мыјкө-дыра кежө. Быдлаын
сы-јылыг сорны да бағні. Пемыд јөз полөны, мыј-нө-пө сөгга
та бөрті лоө?.. Мукөдыс шуөны: муыс-пө вејас. Міјан школа-
ын сіз-жө оз бырлы сорны. Мыјөн кутіс матыстчыны сіјө лун-
ыс, чельаф лолыштны оз сетлыны, өтторја јуасөны: кыз-нө-пө
сіјө вермас лоны, код-нө-пө сы-јылыг төдө? Велөдыг вгталө:
велөдчөм јөз-пө сы-јылыг воэвыв төдөны. Төдөны көр лоө,
кыз-мыј, кушөм лунө, кадө, весігтө час лыдсө најө төдөны,
көңјасын тыдавлас і быдтор. — Міјанөд-нө-пө тыдавлас оз?
Велөдыс шуө: тыдавлас-пө. Мі-пө бурөщ вужөр віэ вестас лоам.

Коркө і воіс сіјө луныс. Асывғаңыс лоі гудыр. Чельафјас
воэ локтөмаөс школаө, јуасөны: дырө-ө-пө-һін шондіыс оз
берд. Гашкө-пө бердөма-һін-да, оз-пө-тај весіг і тыдав-а. Мук-
өдыс, коді оз веріт лоөмсө, шуөны: ез-пө-тај-нө шондіыд
бердлы. Велөдыс шуө: „ез-на кадыс во да. Луншөр бөрын
адғам лоө оз.“

Лун лоі кымөра, јенежыс²⁾ гудыр. Кор-сурө сөмын регыф-
ік кежлө шондіыс мытчызыштлас і бара сажалө кымөрјас сажө.
Надеја вөлі омөлік віжөдны шонді бердлөм. Рытыввој төла.
Јірмаг. Луншөрғаң ывлаө петім, сулалам, вітчысам дырө-һін
оз весаг јенежыс да мытчыгылы шонді. Час-мөд мі сізі сулалім.
Шонді ез петав. Чельафјас дышмісны-һін вітчыоны. Коркө
сөгга час һөлын кымын друг кымөрјас вешјисны, разаліны.
Мытчыгыс шонді. Сек кадө самөј мыј-кө гөд тор шујга вывғаң
(асыв вывғаң) кутіс шонді вылө локны. Муртса-на көсјам віз-

¹⁾ Т у р б а с — јокмыль. Тубыртны — јокмыльтны мыјкө пышкө (чышјан
пышкө). ²⁾ Јенеж — небеса.

бујо зев уна вевгөн кер вылө кер,—пöлтчöма быдөн.

— Орöдас көнкө... Оз терпит сурöсыс...

— Разöдас став керсö Ежва ју кузаыс. Мун-да сек кут ав Вoj морö пыдöсыс...

— Орö-кө мыјда сек ужјассö вöчас!

— Колö егкө домавны мөдвевса снастөн!

Кутисны сорнитны крепитөм-јылыс. Шуисны — вöчисны. Бост чисны козувкот-моз: кутчисны, кыскöны сој кыза со сывја снаст вајамас најт куза... Нылöг... Усöны, четчöны i... вождөнн бара. Тöла пыр... Калајас ју куза лебöны, төв паныд нөжжөнн чивлöны. Ужалыс горзөм шы „но-о-о“... сорыс нораа клывзöны, најöјас јур вевтти лебиг-моз—рувјалан, довјалан коллöны...

Слуда јыв вөр-пуыс шувгö да копрасö, муöзыс өингö...¹⁾ Кок улын, кыр улас, буалö Ежва: гыјасыс мөдарзыс лыасö пожјалö-нулö, таладор зөм²⁾ кыркöщас сөласö быгјөн. Код лы-нө копрагад сизі ті, пујас? Мыјла-нө шувганныд сецöм ті нора? Код вылө скöралад сизі ті гыјас? Мыјла-нө сецöма ызганныд гора? Мыј-јылыс, код-јылыс ыланнныд? Кодöс-нө вöјпанныд, гашкө-нө ошканныд ылöмнад ті? Кодöс-нө?—Ферт, көнкө, најöс, ва вылын ужалыс вöјтырсö, најöлыс мыргöмсö ыланнныд! Көсјанныд виставны мукöдлы... Кывтöмөг агныс тај најö:—олöны, мыргöны, чөвөг; оз төдны агнысö куцöмөгө эмöс... Оз-тај кыв најöс некод, оз адзы ужнысö налыс...

Сöмын ті вөр-пујас, калајас лебиг-моз да Ежвалөн гыјас адзылид, вöлиннныд сен...

В. Чисталов.

Бу а л ö—локалö, горалö. П о м ö м а—понöма, понöма, тупкöма. С н а с т—зев кыз пурјасан гез. Л ö н ö д—тöвсај. В ö р а ч—вöраса, терыб. К ы с—вöчтöм кок-куыс гöна кöмкот. К л ö н ы ш т ч ö в о ч а б е р д—лукасö, зурасö. К л ı в з ö н ы—горзöны. Р у в ј а л ö м—зев нөжжö мунöм.

Повод-да вежгöн.

(Серпастор).

Тöла. Кымөрјас јенежті төвчöны, мунöны ödjö.
Сувтов кост мытчыглö лөзалан пыдöстөм јенеж.
Шондйыс ödjöжык уфитлас вижöдны—
Зарнја југөрнас öвтыштлас му...
Регыд. Кымөр пласт бара-нын шондйисö вевтö.
Терыба котöртас кок увті кымөрлөн вужөр,

1) Г и н ö—кусиңтчö, нукласö. 2) З ö м—крутöј, крут.

Воҗык, виҗ вывти, паскыд гын тубрасон¹⁾ быгылтчас
ödjö,—

Асыввыв, јаг нөрыс паныд, тувгысас кајас.
Гежөдмө кымөрјас. Ödjö зев швучкө jeneжти.
Medböрја кымөртор гөңөчөн суөдө мукөдсө.
Мунисны кымөрјас. Весагис jeneжыс. Сез лоі, лөз.
Өтнасөн сөмын җірдалан колі сетөні шонді.

В. Чісталов.

Швучкө—зев ödjö орөдіг-моз мунө. Гөңөчөн—котөрөн. җірдалө
—гінтө јорө југјалө.

Шонді бердлөм.

(1912 во, Апрель 17, (4) лун).

Төв шөрсаңыс-на кутісны гіжны газетјасын да сорнітны —
та во тулыс-пө шонді бердлөм лолө. Шонді, төлыг да му өт-
вестын лолөны (өті вічыи). Төлыгыс-пө лолө шондіа— муа кос-
тас дај сажөдлас шондісө вужөрнас мыјкө-дыра кежө. Быдлаын
сы-јылыг сорні да басні. Пемыд јөз полөны, мыј-нө-пө сөгга
та бөрті лоө?. Мукөдыс шуөны: муыс-пө вејас. Міјан школа-
ын сіҗ-жө оз бырлы сорні. Мыјөн кутіс матыгтчыны сіјө лун-
ыс, чельаф лолыштны оз сетлыны, өтторја јуагөны: кыз-нө-пө
сіјө вермас лоны, код-нө-пө сы-јылыг төдө? Велөдыг влөталө:
велөдчөм јөз-пө сы-јылыг воҗыв вөдөны. Төдөны кор лоө,
кыз-мыј, кушөм лунө, кадө, весігтө час лыдсө најө төдөны,
көнјасын тыдавлас і быдтор.—Міјанөд-нө-пө тыдавлас оз?
Велөдыг шуө: тыдавлас-пө. Мі-пө бурөщ вужөр віҗ вестас лоам.

Коркө і воіс сіјө луныс. Асывсаңыс лоі гудыр. Чельафјас
воҗ локтөмаөг школаө, јуагөны: дырө-ө-пө-нын шондіыс оз
берд. Гашкө-пө бердөма-нын-да, оз-пө-тај весіг і тыдав-а. Мук-
өдыс, коді оз веріт лоөмсө, шуөны: ез-пө-тај-нө шондіыд
бердлы. Велөдыг шуө: „ез-на кадыс во да. Луншөр бөрын
адҗам лоө оз.“

Лун лоі кымөра, jeneжыс²⁾ гудыр. Кор сурө сөмын регыф-
ік кежлө шондіыс мытчызыштлас і бара сажалө кымөрјас сажө.
Надеја вөлі омөлік віҗөдны шонді бердлөм. Рытыввој төла.
Јірмаг. Луншөрсан ывлаө петім, сулалам, вітчысам дырө-нын
оз весаг jeneжыс да мытчыгылы шонді. Час-мөд мі сіҗі сулалім.
Шонді ез петав. Чельафјас дышмісны-нын вітчыгыны. Коркө
сөгга час нольын кымын друг кымөрјас вешісны, разаліны.
Мытчыгыс шонді. Сек кадө самөј мыј кө сөд тор шујга вывсаң
(асыв вывсаң) кутіс шонді вылө локны. Муртса-на көсјам віҗ-

¹⁾ Турбас—јокмыл. Тубыртны—јокмылтны мыјкө пышкө (чышјан
пышкө). ²⁾ Јенеж—небеса.

öyjö зев уна вевгөн кер вылө кер,—пöлтчöма быдөн.

— Орöдас көнкө... Оз терпит гурöсыс...

— Разöдас став керсö Ежва жу кузаыс. Мун-да сек кут-ав Вoj морö пыдöсыс...

— Орö-кө мыжда сек ужжассö вöчас!

— Колö ескö домавны мöдвевга снастөн!

Кутисны сорнитны крепитöм-жылыс. Шуисны- вöчисны. Бозт-чисны козувкот-моз: кутчисны, кыскöны сој кыза со сывжа снаст вајамас најт куза... Нилöг... Угöны, четчöны i... воçö-нын бара. Тöла пыр... Калајас жу куза лебöны, төв паныд нöжжөнiк чiвлöны. Ужалыс горзöм шы „но-о-о“... сорыс нораа клiвзöны, најöјас жу веоттi лебiг моз- рувјалан, довјалан котлöны...

Слуда јыв вөр-пуыс шувгö да копрагö, муöқыс гiнгö...¹⁾ Кок улын, кыр улас, буалö Ежва: гыјасыс мöдарзыс лыассö пожјалö-нулö, таладор зöм²⁾ кыркöщас гöласö быггөн. Код-лы-нö копрагад сiгi тi, пујас? Мыјла-нö шувганныд сешöм тi нора? Код вылө скöралад сiгi тi гыјас? Мыјла-нö сешöма ыз-ганныд гора? Мыј-жылыс, код-жылыс сыланныд? Кодöс-нö вöј-панныд, гашкö-нö ошканныд гылöмнад тi? Кодöс-нö?—ферт, көнкö, најöс, ва вылын ужалыс војтырсö, најöлыс мыргöмссö сыланныд! Кöсјанныд вiставны мукöдлы... Кывтöмöс агныс-тај најö:—олöны, мыргöны, чöвöс; оз тöдны агнысö кущöмöс емöс... Оз-тај кыв најöс некöд, оз адчы ужнысö налыс...

Сöмын тi вөр-пујас, калајас лебiг-моз да Ежвалгн гыјас адчылид, вöлинныд сен...

В. Чiстальов.

Бу а л ö—локалö, горалö. По м ö м а—понöма, понöма, тупкöма
С н а с т—зев кыз пурјасан гез. Л ö н ö ö—тöвсај. В ö р а ч—вöраса, тер-
ыб. К ы с—вöчтöм кок-куыс гöна кöмкот. К л ö н ы ш т ч ö в о ч а б е р ö
-лукасö, зурабö. К л i в з ö н ы—горзöны. Р у в ј а л ö м—зев нöжжö мунö

Повод-да вежгiгөн.

(Герпастор).

Тöла. Кымөрјас јенежтi төвчöны, мунöны ödjö.
Сувтов кост мытчыглö мöзалан пыдöстöм јенеж.
Шондiыс ödjöжык уфитлас виçöдны—
Зарнiа југөрнас öвтыштлас му...
Регыд. Кымөр пласт бара-нын шондiсö вевчö.
Терыба котöртас кок увтi кымөрлөн вужöр,

1) Г i н г ö—куснiтчö, нукласö. 2) З ö м—крутöј, крут.

Воқижык, віз вывті, пагкыд гын тубрасөн¹⁾ быгылтчас
ödjö,—

Асыввыв, жаг нөрыс паныд, тувгысас кајас.
Гежөдмө кымөрјас. Ödjö зев швучкө jeneжті.
Medböрја кымөртор гөһөчөн суөдө мукөдсө.
Мунісны кымөрјас. Весаіс jeneжыс. Сез лоі, лөз.
Өтнасөн сөмын зірдалан колі сетөні шонді.

В. Чісталов.

Ш в у ч к ө — зев ödjö орөдіг-моз мунө. Г ө һ ө ч ө н — котөрөн. З і р д а л ө
— өнтө јөрө југјалө.

Шонді бердлөм.

(1912 во, Апрель 17, (4) лун).

Төв шөрсаңыс-на кутісны гіжны газетјасын да сорнітны—
та во тулыс-пө шонді бердлөм лолө. Шонді, төлыг да му өт-
вестын лолөны (өті візын). Төлыгыс-пө лолө шондіа— муа кос-
тас дај сажөдлас шондісө вужөрнас мыжкө-дыра кежө. Быдлаын
сы-јылыг сорні да бағні. Пемыд јөз полөны, мыј-нө-пө сөгса
та бөрті лоө?.. Мукөдыс шуөны: муыс-пө вејас. Міјан школа-
ын сіз-жө оз бырлы сорні. Мыјөн кутіс матыгтчыны сіјө лун-
ыс, челаф лолыштны оз сетлыны, өтторја јуасөны: кыз-нө-пө
сіјө вермас лоны, код-нө-пө сы-јылыг төдө? Велөдыг вісталө:
велөдчөм јөз-пө сы-јылыг воқывв төдөны. Төдөны кор лоө,
кыз-мыј, куцөм лунө, кадө, весігтө час лыдсө најө төдөны,
көнјасын тыдавлас і быдтор.— Міјанөд-нө-пө тыдавлас оз?
Велөдыг шуө: тыдавлас-пө. Мі-пө бурөщ вужөр віз вестас лоам.

Коркө і воіс сіјө луныс. Асывсаңыс лоі гудыр. Челафјас
воқ локтөмаөг школаө, јуасөны: дырө-ө-пө-нін шондіыс оз
берд. Гашкө-пө бердөма-нін-да, оз-пө-тај весіг і тыдав-а. Мук-
өдыс, коді оз веріт лоөмсө, шуөны: ез-пө-тај-нө шондіыд
бердлы. Велөдыг шуө: „ез-на кадыс во да. Луншөр бөрын
адзам лоө оз.“

Лун лоі кымөра, jeneжыс²⁾ гудыр. Кор-сурө сөмын регыд-
ік кежлө шондіыс мытчызыштлас і бара сажалө кымөрјас сажө.
Надеја вөлі омөлік віқөдны шонді бердлөм. Рытыввој төла.
Јірмөг. Луншөрсаң ывлаө петім, сулалам, вітчысам дырө-нін
оз весаг jeneжыс да мытчыгылы шонді. Час-мөд мі сізі сулалім.
Шонді ез петав. Челафјас дышмісны-нін вітчыгыны. Коркө
сөгса час нөдын кымын друг кымөрјас вешісны, разаліны.
Мытчыгыс шонді. Сек кадө самөј мыј-кө өд тор шујга вывсаң
(асыв вывсаң) кутіс шонді вылө локны. Муртса-на көсјам віз-

¹⁾ Т у р б а с — јокмыл. Тубыртны — јокмылтны мыжкө пышкө (чышјан
пышкө). ²⁾ Јенеж — небеса.

дны, лөз өчкiјас лөгөдiм. да шынөм кланiча торјас сiнмө пукталiм. көсјам вiзөдны мыј кутас воэө лоны, да бара кыккө кымөр локтiс да сажөдiс мiјанлыг шондiтө. Колi минут-мөд. Кымөр ез кут вешјыны. Нафеја бырi. Коркө кымөрыд i вешјыны кутiс. Мытчысiс шондi. но ез-нiн зөһнас: којмөд јукөнсө сылыг вевтөма мыккө. кущөмкө гөд јокмыл. Нөжјөнiк сесга сiјө кутiс вешјыны шондiыд вилө... Чарла коф шондiыд лоi. Сесга шөрөдыс воiс. Төлыгыс зiк шондi шөрас лоi, кыщ пiын бытөккө: төлыг ичөтжык, шондiыс ыжыджык. Зөһнас сажалi шондi. сөмын дор гөгөрыс шондiлөн зев вөснiфiка колыштiс. Бытө езыг чуңкыщ шондiыс лоi.

Шондi сажалiгөн му вылын пырыг-пыр-жө вежыны кутiс. Возын, кор шондiлөн сажөдөма вөли којмөд пажыс, секi вөли лөзјугыд, сесга пемдыштiс, - рөмыд лоi, лөзов руд.

Аттө, кущөма вежсiс гөгөр. Вужөрјас бырыны. Војдөр быд-сөнлы бытө шемөс вөли, сесга онзыл лоi. Ывла вылын зiкөз лөнiс, бытө узан кад воiс. Ставыс лавтiс. Горнiјас нақмiсны. Лебачјас дугдiсны лебалөмыг, зылөмыг. Чiпанјас воэ-на пук-сiсны. Вој, дај сөмын! Туј вывтi муныојас сувтiсны мiјан дiнө да кутiсны вiзөдны щөщ. Морт чужөмјас вежсiсны—лоны вiжов-сөдөс, вiтө-квајт вокков сајыг төдса мортөс он төд, морт тушажас бытө шын пiын вужрасөны, төдтөмөг. Вегiг лов шы оз кыв. некод оз шыас. Сөмын быдөн зоргөны вилө, јенежө. Сенi шондi төлыскөд өтлаасөмаөг да шы-нi-төв вермасөны: шондiыс бытө мездыгө пемид төлыгыс, да төлыгыд ачыс шондi кыщ пiыг һекыз оз мын, дорөма сiјөс гөгөрыс езыг колчаөн. Колi секунд-мөд. но час куза сiјө кажiтчiс. Гөд төлыг шондi шөрыс вешјыны нөжјөнiк кутiс вескыд выв. Коркө вiзөдлiм да—езыг чуңкыщыд i бырөма-нiн. Бара југыд чарла лоi, но өнi мөдарө бана-нiн, рытив вилө вiзөдана. Сесга төлыглөн өтi жынјыс сөмын тыдавны кутiс, гөд, мөд жынјыс абу, бытө черөн сөтөма шөрөдыс. Сесга i сiјө ез ло: муртса дор-пом јылас колыштiс гөд, гыж пом-коф. Недыр-мыгтi i сiјө бырi—бытөккө војтыштiс, вошi... Отнас колi југјалан шондi, төлыг вужөрыс мезмiс. Воэза дорсыс југыджык лоi. Ештiс. Кокнида лолыштiсны быдөн. Личмунi гөгөр. Ловзыны, савмыны му вылын кутiс. Петук гораа чукөстчiс. Лебачјас лебавны да сывны мөдiсны, бытө асылын. Бара важ-мозыс југыд лун пуксiс. Горнiјас лыбiсны. Ветлыны-вөрны кутiсны јөз, бытө кө абу i нiнөмтор вөвлөма, бытөккө вөли вөтөн-моз олөм.

В. Чiстальов.

Мыјла шондiыс бердлө?

Шемөс—лөнөма. Чөв мөвпалө—нiнөм һекөдарө оз куж шуны. Зоргыны—зоргыны, өтiлаф дыр вiзөдны.

Шуҗлалә лок төв, путкылтә мусә.
 Пөрлөдлө пујас, вужјаснас һецкә.
 Пемдәма Ежва. Гыјаснас шувгә.
 Скөрмәма чорыда, пыдосса пуө.
 Кыпәдчә гәд кымөр војывван ыжыі,
 Гымән да чарден мијанлаң локтә.
 Вәлаыг матызтчис, гөгөртис јенеж.
 Сајодис шондисә, пемдөдис аққә.
 Чардыштис југыда, гораа...
 Шуҗовтис вој төв, нөбөдис ставсә.
 Пу-мөдә гымнөв швачкөптис лыјис.
 Вој төлыс отсалис өзјыны пуө.
 Ез повзы һекод гымыз һи чардыз,
 Пемыд гәд кымөрыз, шуҗлалан төлыз.
 Төдисны быдән, мыј та-бөртә бара
 Шондә гажа лун, вој бөрын лөб.

В. В. Игнатов.

Төвныр.

Кәјис кымөр рытив выван,
 Мистәм пемыд кымөр.
 другы кыптис ыжыд төвныр,
 Локтә чорыд гымән.

Муөз һукласәны һөрјас,
 Чегјасәны пујас;
 Лөптән, бусән тырә ывла,
 Гыҗәмаәс јујас.

Кывтис пурја Ежва вывти,—
 Лөкмөм төвныр кучкис,
 Чаг-моз пур көрөван богтис,
 Кыркөщ бердә швачкис.

Шөрт-моз орјасисны гезјас,
 Рушмуніны һөрјас,

Лөкыс чегјасисны пујас,
 Разалыны керјас.

Кыліс гымлән клопкөм саргөм,
 Скөра грывгөм, мурзөм.
 Кыліс зерлән ваә шаргөм,
 Лөкмөм төвлән шувгөм.

Ывла вывса јөзлы кымөр
 Петкөдліс пөс пывған:

Чіпан колк-коф шерөн пондис
 Зерны јенеж выван.

Зерис, ушатыс моз кістис,
 Мујис. Лөһис, кобіс.

Кымөр мунис, бырә, воші:
 Пессәс сылән лөкыс.

Виз.

Һаңтөм дыр.

Воис-һин тулыс.
 Матысмө гөжөм:
 Ывлаын гөжјыс
 Шондәлән сотә.

Мөдөмас војтыр
 Черөн да һопјөн
 Пармалаң, вөрлаң
 Көзтөм һаң короны.

Мунёны ыб¹⁾ вывтї
Көзјас дїнтї.
Өзімјас быдмёны
Мїчаөг, вежөг.

„Мајбырөј өзімөј,
Кушөм те мїча!
Кор бара воан те.
Шепсалан, тыран?
дыр-на зев відчысны
Тажөөс лоө...
Уна-на пармаын
Лун мїжан коль.“

Воїсны пармаө.
Куз вөра, пемыд,
Ордымтөм,²⁾ пөрөмөг.
Пода туж векнїд.
Зев щөкыд сон керөс
Регыдөн воїс.
Сувтїсны, сашкїсны
Мыр жылө черјас.

Мышкуыг пөртчїсны
Көлүптөм нопјас.
Шапкајас, тасмајас,
Шабурјас³⁾, лазјас⁴⁾.
„Татчө вай сувтламөј.
Емөг-тај тани.
Кыг торја унасө
Сегга таг корсан“.

Кашкёны, колскёны
Ныв улын ставныс.
Лозгёны, пөрёны
Куз мїча нывјас.
Шувгёны, шаргёны
Вөр-пөвстї јывјас.
Нїщ пїө кїсгёны,
Вошёны колјас.
Кылёны гөгөрын
Пармаын шыјас:
Пөрлөдчөм, увјыгөм,
Гогнагөм, сорнї.

„Онөј-на пажнајтөј?
Шојтчамөј локтөј!“
— „Гортын-нын пажнајтам.
Абу тан нїнөм!“

Шондїыс увтасмө,
Вужөрјас кузөг.
Керасөм, увјыгөм,
Горнї шы кусі.
Гөгөрын кујлөны
Волькөдөм нывјас,
Нїщ вылын козмёны
Веж лыска јывјас.
Летчёны нопјас
Пармаөд тужөд.
„Со морөј ветлөмөј..
Коркө і волам“.

— „Позө-өд колыны
Сөкыд-кө лоө.“ —
— „Тонө со локтёны
Паныдөн вөлөн!“

„Анук, вай петавлы,
Өшлыштөј сорјас.
Лызук, те Чалкотө
Кукјөрад летчөд.“
Горт гөгөр тырөма
Качөн став сорјыс:
Гож воңын југјалө,
Нөжјөнїк козмө.

Пөрөы пөчө вергтө пїкөд
Вушталёны лабїч шөрын
Костөм качсө лечыд пуртөн;
Ныв сен гырјын зїла тојө.
Кык пї, ічөтїкөг, жоңын.
Налөн аслыс сама вөрсөм:
Гөгөр уна өкас чача,
Өтї течас, мөдыс кїстас:
— Огөј сїзі, течам етај!“
Пызан дорын копыртчөма

1) Ы б — мујас вив (поле). 2) О р д ы м — вөрсө туж. 3) Ш а б у р — кол-
ыстөм дөра дөрөм, ужалїгөн новлөны. 4) Л а з, л у з а — новлан тор, нојыс
да кучкыгө вөчөма, состөг, вїзө зерыг пельпомјас.

Налон мамыс мыкко вуро:
 Кіас кутө жежыд дөра.
 Јемыс ветлө сылон гуса.
 Четчис өтү пыс жожыс:
 „Мамө, мамө, јөвтө вай-нын!“—
 „Шөрөм һантө, мамө, щөщвай!“
 Шуө мөдыс воҗа бөрсыс.
 „Абу, піјө, шөрөм һаныд...
 Кача һантө крөшитө дај“...
 Вайс налы ульөв тасті,
 Кач папурка втө-квајтөс.
 „Вайө агным һажнајтам-жө“.
 Пукгалісны пызан саяө.
 Мамыс вайс крһча выльөв,
 Сесға папуркасө¹⁾ унжык.
 Нөжјөн паһаөны ставныс.
 Пызансајын кылө сорһі:
 „Тан-кө ескө пыһыд жынјыс,—
 Сіјө зев-һин пөтөс војан.“
 „Ырөштө-тај һебоө он ју!“
 „Көт-һин јөлыс мјан емышт:
 Сіјөн кылөдыштан һемас...

Нөжјөнүк мунөны
 Пу додөһөн вөһөн,
 Куш муті нөжјөнүк
 Ыжыд горт кыскөны.
 Борсаһыс уна
 Колһөны бабајас,
 Мужікјас, челаф.
 Горзөмөн лыдөдлө
 Том ічмоһ бөрсан:
 „Конөрөј-дај меөј мортөј,
 Мыјнө куга өні керны?
 Бур көһаһнөј те менам,
 Мыјла колһн тај менө?
 Кыз-нө кута керны ужсө?
 Код-нө отсавнысө кутас?
 Кодлы челафјастө колһн?
 Ој-јөј-жө-һин, ој-јөј, ој-јөј!
 Код-нө менам колө гортө
 Кор ме ужавнысө муна?
 Код-нө меным өкыд ужсө
 Кыт ог вермы отсалыштас?
 Ој јөј-жө-һин, ој-јөј, ој-јөј!..
 Мукөдыс өһваөһ
 Бөрдөһны гусөн.

Вас Педөр.

Ј у а в а н ј а с. Кытчө мөдөдчөмаөө војтыр, мыјла? Кушөм пујасыө кулысны качсө? Мыјла качсө кулөһны? Кушөм војасө качсө өөјөһны? Мыјөн челафсө вердөһны? Көді кулөма, мыјла? Коді бөрдө? Мыј шуалө?

Г о н—увтас іһ, верөһа кост. К е р ө с—чој, гөра. Л о з г ö ны—пөр-өһны, уөһны. Увтасмө—летчө. В о л к ö д н ы—кулыһны, куштыһны пујасөс. Ч а л к о—пожөм ульөв рөһма вөв һим. П ө ч—баб; һ е м а с ө в о ј а н—һинөһ абу-дөрыд буржык.

Комі өіктын.

(Роч вылыг).

Шонді летчан гөгөр. Кусан шонді југөрјас іһмөһны Ежва дор зөһ кыркөщө. Кык мужік, Ізјур Іван да сылон сугед Ар-дальһон, јөһны щај Іван ордын. Најө сорһитөһны өлөһ-вылөһ жылыс.

— Теныд⁴ өһі һемтор повны Јежовсыд: ачыд өһм бөгтан. Көкјамыс шајтыд мужікыдлы ыжыд өһм-һин. Пошта новлөдлан ужыд абу өкыд. Лөкчімса Лопыдһнөһыд абу-ылын.

— Ме сіз-жө думайта,—шуіс Іван. Мыј меным Јежовыд!

¹⁾ Папурка—кача һаһ.

Ме пычтө сылыг ег һөб, карыг һөбі, Шешуковлыг. Сылөн сизимдасурөн донтөмжык. Вөлөн ветли даг һөбі. Шуоны, Ежовыд-пө лөгалө. Меным-нө мыж! Менам бат сыг полө, шуө: мед-пө һемтор-жө оз ло.

— Öнi пычсө быдсөнлы ужөн сетө шажтөн да кык сизим дасурөн. Ачыс Пырасыг¹⁾ һөбө шажтөн да комын вит урөн. Арнас сөгга ужжөзсө һаһөн корас. А һаһыс-өд сек һөл сизим дасура лө. Пуд-пычди кык пуд лө мынтыны. Бара-жө-сөгга сөлајас, урјас сылы ну, мукөдлаө ен лыт вузавны.

— Сің, сің,— шуіс Ізјур Іван. Ме öнi поштаљлон. Сы ordө һөбасны ог мун. Луцщө Попов ордын һөбаса лібө Вишератін ордын. Мужіқјаслы колө виставны мед сөлајассө карө вузаласны. Тырмас Ежовлы јөз вылын ыждавны!

— Міјан јөз оз гөгөрвоны. јөјөг,— шуіс Ардалљон, ачыс самөвар сајсаһ вижөдліс шондi летчөм вылө. Оз гөгөрвоны. Коркө-ме сорһитли-һин Позтыкерөсса Петыркөд та-јылыг. Сіјө меным шуө: „Ежов пө јөзөс оз ылөдлы. Мужіқјасыс-пө агныс вәјөны. Сіјө быдөнлы јөрмөм инө сетө һаһөн i төварөн. Уж-јөзсө сөгга во кык-кујим видчысө“. Петырлы ме быдногыс-һин виставли, оз һекық гөгөрво. Тіјан-пө, шуө, лад абу: ме вылө вежалөны стантсіја виҗа-да. Мед мырҗасны, агныс виҗасны. Со-өд кущөмөг мијан јөзыд!“

Сің сорһитісны Ардалљон Іванкөд. Сек кості шондi летчiс, сајалис вөр сајө. Шондi летчөм бөрын ыркһитіс. Ва руалис. Вөлі воҗ-на, сөмын тулысыс пуксө. Паскыд Ежва һөжжөһикөн вивытө шондi летчан инлаһ. Ужалыг јөз локтісны мујас вылыг гөран-көҗан иныг. Көрткерөс лаһтіс. Ныв-зон разөдчiсны гортаныс, дугдiсны сывны, гудөкаһны. Понјас дугдiсны увтчөмыг. Сөмын сормөм пөткајас чукөрөн лебзөны војвылө уған сiкт вывти. Быдлаын налөн шы: сөд јағын i ју вылын.

Ардалљон Іванкөд торјөдчiсны. Быдөн аслыныс корөісны омөлік ужын да вольпас. Водалисны вунөдчыны регыдик кежлө омөль олөмыг да мынлыны вој кежлө Ежовыг. Ежовлөн керкаыс сулалө сiкт шөрас, Правленьһөкөд ортча.

Аскі асывнас, воҗ Ізјур Іван сусед Степанкөд мөдөдчiс поштаөн Лөкчiмө. Іван пуксiс бөжавны. Степан ужаліс өпас-һөјјасөн. Пігмө тыра кучік мешөк пуктiсны пыж шөрө. Кујим лун-мыстi најө воісны Мордiнө. Сіјө вөлі сулалө Лөкчiм-ју дорын жуҗыд инын.

Лунтыр Ізјур Іван гөвтiтiс Мордiнын. Мордiнса писар һөжжөһикөн, һөчi термастөг видлаліс воан кабалајассө. Сіјө вөлі гөд гiнма томiһык морт. Öтһас, аслас кiһын кутiс став вөлөгтсө, өтһас төдiс, кытчө кущөм кабала мөдөдны. Гiжөм костын ісар ветліс гортас өбөдајтны. Керкаыс аслас кык суда. Ізјур лунтыр ветлөдліс Мордiн куҗа, став төдса ordас воліс. Сөмын

1) Пырас—Котлас.

војнас волье вевјалісны петны Мордіныг. Пісмөјас, пакетјас бара сөвтисны кучік мешөкө, мөдөдчисны гортө (Көрткерөсө).

Војвылын тувсов војјас југыдөг, војбыд поңо мунны пыж-өн ва куға.

Кыа ез і куслы: шонді бара петіс віңјас сажыг.

Луншөр кежлө поштаљлон Степанкөд воісны ічөтік діө. Гөгөр ставыс ва. Степан петіс ді вылө. Сетчө зев уна көч јөрмөмаөг.

— Еј, Иван, лок татчө! Тані зев уна көч, јөрмөмаөг.

— Чө-өв? Збыл? Мыј-нө мі вөчам? Пішщальјастө егө бөгтө-а.

— Мыј-нө пішщальгыс. Беддөн. Налы татыг ңекытчө пышјынысө.

Көчјас сөмын шаркјалөны кустыг-кустө. Иван Степанкөд вөтлыгөны беддөн на бөрға. Сіңкөн најө зев уна көчөс віісны.

Степан котөртіс пыж дінө. Пыжлөн сөмын местаыс: ва візыв пыжөс поштанас і быдөн нуөма.

— Ој, Иван, өдјөн лок, пыжыд кывтөма!

— Поштаыс, көні?

— Щөщ кывтөма.

Мужікјас јөјмісны: кіјас швачкөны бокас, балабөжсө гыж-јалөны-да. Пыж ылын-нін кывтө: тувсов ва зев өдјө сіјөс кыл-өдө. Выл „Робінзонјас“ пукісны шогысла куст улө. Пукал-өны шыні-төв. Кок улас туплязөны віјалөм көчјас. Мужікјас бытө оз і аңыны најөс.

Шонді летчигас Иван да Степан кајісны пу јылө. Ва өт-арө содө. Кык лун бөрын мунөны сеті чері кыјыојас. Аңысны најө пу јылыс Иванөс Степанкөд дај богтісны пыжаныс. Одва ловјаөг-нін вөліны.

Ізјур Иванөс штрапујтісны дај вөтлісны поштаљлоныг. Сн местаө пуктісны Ардаллонөс. Бөр важ кофыс лоі Иван, гөл. Сылөн сөмын өті мөс вөлі да омөлык вөв. Асшөр наң важон-нін абу. Кујім челаф да пөрыз баф, најөс колдө вердны. Баф пыр өтарө лөвтө: „лоө корны петны“. Мыј керан, бытө лоі Ів-

анлы мунны Јежов ордө һаң корны.

Јежов, ҳорінік. ыжыд тошка, порг-код ічөтік сінјаса морт, шуіс Иванлы: „мун, мун, һемтор теd оз ло, те карыг һөбасан. Ме ордыг теныд һемтор ботныс. Те менгым төвар омөһтан“.

Сің шуіс Иванлы, өткө. мед повчасны мужіқјас і бокө һемтор оз вузавны; мөд-кө—бабагыс полөм куға. Бабаыс вөлі Матрен һіма, кыз, пыктөма бытто, зев лок і лөгалыг быдторыз і быдөн вылө. „Кыз сіјө лыстис һөбны карыг һаң“, горөдас вөлі аслас мужікыс вылө:—„ставыс тајө тенад омөһ-вөсна. Ставыс тенад кі улыг петасны, тошкад сөһаласны! Корыгө воан!“

Јежов Васөлы бабалыг колө вөлі кывзыны. Сіјө радејтліс јуыштлыны. а клучыс вйна шкапыс баба ордас оліс. Көт і сіңсө да бабаыслыг кывзө-жө вөлі.

Зев сөкыд лоі Иванлы. Сөм абу, сојны быд лун колө, „рушкүтө тувјө он өшөд“. Оти шогыс мездыган,—мөд важөн-һін јур вылад: сөд кырнышјас-моз мөда-мөд бөрғаыс вөтлыгөны. Сің-жө лоі і Иванкөд.

Сылөн вөлі вок, Јогор һіма, комын арөса зон. Зев чорыд гөрд јурса, зев југыд бугыла. Тајө медбөрја омөһ војаснас Јогор ез вөв гортас, көнкө ылын оліс. друг мед сөкыд лун-јаснас сіјөс кыккө вайісны да Иван ордө і овмөдісны.

— Кыз-нө, мыј лоі? повчөмөн Јогорлыг Иван батыскөд јуасөны, агныс шенчөны, вічөдөны сы вылө. Јогор көмтөм, омөһлік паскөма пукалө пызан сајын, куричө.

Сіјө вөлөм ужалөма Кувімскөј заводуын. Мыј гудјыштлима, сіјө і коқыштлима. Сегга заводуын олөмыг дөзмөм-мыгті пырөма Кама-јуса парікод вылө матросө. Сегаң воөма Јаткаө да пөттөчыс чимөгорітөма. Отчыд лавкаын вөлөм һаң корө. Ачыс көмтөм, омөһлік кісөм дөрөма. Сен сіјөс кутөмаөг (пашпортыс сылөн абу вөлөма) дај ыстөмаөг Көрткерөсө.

Јогор ужавны ез саммыв: горны-һі ыцкывны ез велавлы. Иванлы отсагөм-пыдди сөмын сөктөдіс. Иван пондіс Јогор вылө воны, дыш мөртөн сіјөс влдны

— Мыј бурыс тіјан зілөмгыд,— воча шуалө Јогор:—ті Јежовлы ужалад, онө аслыныд. Асланыд пыр һемтор абу, да оз і лолы таңнад олігад. Јөјөс ті! Јөјөн чужид, јөјөн-і кулад!“ Сегга Јогор нөшта содтіс: „өтувтчөмөн-кө ескө оліңныд, һемтор енө һөбө, енө вузалө сылы. важөн-һін ескө көјін-моз омһаліс“.

— Кут астө буржыка,—сылы воча шуіс Иван телега вөчан-моз.

— Те заводуыг вічөдлы, кыз сені олөны. Быдөнлы өні донсө содтісны, унжык кутісны мынтыны.

— Мыјла-нө ескө локтін, ен сен ов?

— Тіјанөс бура овны велөдны.

— Велöдан те! Ми Јежов ордö пыр: могөн и могтöг. Сижö мижан ордö оз лок. Став вöлöстыс і Лöкчімыс сылы ужаöб. Кытчö ескö ми сöмтöм јöзыд не сижö-кö воштыгам?

Иван тащöм кывјас шуалö, аслас сöлöмыс пуö, мöд-ног думажтö. Кусінтіс-тај морттö шогыд!

— Нажöвита да петкöдла ме тјанлы!— шуис Јогор. Ачыс көмтöгыс кытчöкö јаглаң мунис. Иван гін бöжнас сöмын вјч-öдліс сы вылö. „Мыј те петкöдлан-а“, вом горулас шуис мöд телега гöгыльсö мавтіг-моз: „щын јылö-кö леқан-а. Бур тор теыс ен вітчыс“.

Колі вежон кык. Иван карын вöлөн кірпіч кыскалö, сöм һаң вылö нажöвитö. Колö-öд кықкö семјатö вердны. Шыгла он вјјав најöс. Гортын Јежов ујдөн һемтор оз бет, ужавны медальыс абу.

Сіз мунисны лун-вој. Öтчид Матрен лејис асгыс Јежов Вагöсö карö могјасөн. Карын сижö каднас вöлі Лоқса (лун выв карса) јеврöј, һөбö і вузалö ујдөн карса купечјаслы. Вузасыг-јас, һөбасыјас һімкофасöны. Уј помасöм-мысті ставныс чук-öртчісны Шешуков ордö гөвтінны. Јежов щöщ сетчö мунис. Јуис-гоис јöзыс ез колтчы. Јеврöј зев ошкö војвывса јöзöс. Најö-пö сусжыкöс лунвывса јöзыс, буржыкöс-пö. Војвывса ву-засыјас аснысö-жö ошкöны: најö јеврејыд јöјöсжык-жö вöл-ны, гажа јурнад јешщö-һин. Горөн војнас воис парікод вылö Јежов, аңызіс Һөбдінсакöд. Мөдіс на костын горны, басні. Вöлөмкö Һөбдінса ветлöма Пічирö, чайтöма сен донтöгжык вөр һөбны. Волöма Государственнöј думаö да абу сен сöлөм вылас воöма. Пыр-пö öтарö горзöны, улöсö зымөдöны кулак-нас да кекöначöны. Тајö Һөбдінса вистагіг-когті Јежовöс бостіс онзіл: пукалö зуллалö. дыр вистагіс Һөбдінса, ошјыгіс ас сус-луннас, уна му јагыс көртмалөмөн. Јежов Петыр Вагö онмовгіс. Вегіг Көрткерөссö узіс, нуисны сижöс Пезмөгöң. Ас чорыда уң-öмысла Јежов ез каңав зев ыжыд паксет. Кодјаскö пондöма-öг вöчны зев омöлик уј.

Самöј сижö војнас вој быд поводфаыс вöлі зев омöл: зер көш дорыг-моз кіггіс. Кымөрјас мунöны Көрткерөс вывті да пемыд јаг вывті. Вежа ва кіскалö мусö. Тащöмнад дыш вегіг керкаыс петны, һөдапöштö летчыны Ежва вылö чері кыјны. Һөкод ез төдлы мыј кергіс вадорын. Көрткерөссајас воң вод-алісны уңны. Јежовлөн семјаыс воң-жö водіс. Војшөр гөгөр кущöмкö пыжајас воисны Јежов жытнык дорö. Жытныкыс вöлі вадорын сулалö, тырыс һаң. Төдтöм воыс јöз жүгөдісны öңöс-сö да пыж чукјöныс сөвтисны Јежовлыс һаңсö.

Ју вылын ығö зев ыжыд төв. Ју гығöма, скöра нуö васö. Гөд кымөрјас гундыр кодöг öшалöны јаг вестын да гікт выл-ын. Налы мог абу Јежов жытнык дінöң.

Пыжа војтырјаслөн јуралыгыс Јогор, Иванлөн вок. Сижö

пöдлаліс жытнык өзөссө, пуккис медбөрја пыжас (мукöдыс кывт-исны-нын) дај шуис: „со мыј колі вöчны јöјјасыскöд!“ Кінас öвтыштис мед јонжыка сынасны. Асывнас парікод сувтіг кеж-лө став пыжајасыс зөбзисны курјајасö да вјамјасö.

Аскінас Јежовлөн моңыс слугаыскöд жытныкө пызла лет-чисны. Вогтисны — жытныкыс куш. Котöртисны гортö, горзöны: „жытныкнымöс петкöдöмаöг! Жытныкнымöс петкöдöмаг!“.

Ставыс јöзыс шызсны, шензöны. Оз тöдны код вылө думажтны.

Сіјö лунланыс паныд Ізјур Иван локтис карыс. Кутисны шуны сы вылө. Сүдö өетисны. Иванöс пöвескаөн правлөчнöө корисны. Быд ногөн сылыс жуасисны.

Јогор зев кокныда мынис: Свифетелјасыс висталисны сіјöс вежон кык-нын карын пристаң вылын ужалöмөн. Тулыс колі. Помагö-нын гожöм. Пуккис вöжвылын вундандыр. Ізјур Иван вундö семјанас. Зев зіла, гөлөмгыс вундö Иван воөм су. Ыжыд кырымнас шамралö кытырјас, чарсјöдлө лечыд чарлаөн. „Му ужалöм-код лöгыд некущöм уж абу“, мөвпалö Иван. „Сöмын сіјöс рафејт да небзöд, сіјö севга тенö оз-нын вунöд. Мыј менам вокыс, Јогорыс? Бара со Челябинскö мунис. Нөмтор сылөн абу. Лоö буржыка бөгтöгыны му дінö, ог-ö мын гөл олöмыс“.

Сің мөвпаліс Иван.

Огö тöдö лоö-оз сіјö мөвпалөм-сертї еща муыс Кöрткерöс-сајасыдлөн-да. Некуйтчö мусö вöчныс: öтарсаңыс Ежва топöдö, мөдарсаңыс уна нурјас да јегырјас. Костыны нурјассö налөн выныс оз тырмы.

Огö тöдö мыј лоö возö. *

А. Сівков.

Ј у а с а н ј а с : Кущöм морт вөлöма Јежов? Мыј понда сы вылө вöлі лöгалö Ізјур Иван? Мыјын Ізјур Иваныс вöлі служитö? Мыј понда сіјöс пош-тальöныс чөвтисны? Сы бöрын код дінö Иванлы лоі мунны һаң корны? Сетис-ез сылы Јежов һаң? Кызі кутис најöвйтчыны Иван? Кодöс вајисны Иван өрдö? Кытöні сіјö ветлöма? Мыј сорнитö? Кущöм пакöет вöчис Јогор Јежовлы? Мыј понда?

О м л а л ö—вурзалö. Г у н д ы р—змеј. В о ј т ы р—јöз. Курја—(за-лив) В і ј а м—(пролив). З ö м—крутöј. С і з і м д а с у р—кызур—(20 к.) К о м ы н в і т у р—(10 коп.). Ш а ј т—чөлкөвöј (1 р.). Е з г а м м ы—ез слöжмы, ез куж. Ј е г ы р—вöра нур.

Тулысын.

Том-дырҗи олигөн кыңнө он дур!
 Кыс-нө сек төдан мыҗ омөл, мыҗ бур!
 Олан да ворсыштан, ворсан да былыштан.
 Төкөтө соҗыштны гортө щук¹⁾ воывлан.
 Јона-на муса мем челафлун, ворсөмјас,
 Лым сыліг, шор пышјіг вадорын помөөмјас,
 Сөлөмлөн піскөдчөм, коргысөм пыр;
 Вылыс-выль ужјасыд оз секи быр!

Ајјаслөн, мамјаслөн асланыс уж.
 Вірчө му катлөм, мавтөм сен пыж.
 Јивд-пө кылалө. Колө-пө лөгөдны
 Төбысө²⁾, Кедваө³⁾ кер пурла катлыны.
 Оз вунны гөр агас⁴⁾, муывса көзасјас.
 Ызјөдө тулыс пом быдөнлыс сөлөмјас,
 Јонмөдө, щонөдө, зелөдө вын.
 Секи јур кырмыштны⁵⁾ оз волы лун.
 Җірдалө шонди—јенежлөн пі.
 Југөрнас пөдтө, роҗөдө јі.
 Лебөны лунвывсаң быдсама пөткајас:
 Җоҗөгјас, туријас, калајас, лебачјас.
 Пөчјас сек кагаас килчөвыв тагөсын⁶⁾
 Казтөны том олөм, јөктөм да ворсөмјас...
 Код налыс төдө, сөлөмыс бур-өвтөм,
 Код налыс төдө, гажөдчөм-ө, шогөм-ө!

Вужјөн сек, тулысын, вомтө он вур.
 Быдөн-на гажа зев, быдөн-на бур!
 Пөткајас-бажукјас⁷⁾, тулыс пом вајысјас,
 Бара ті лебзанныд вој вывлаң, кысковјас;
 Бара ті гож воҗын тірганныд-порганныд,
 Вылын, јенежын гажаа жуанныд.
 Кысканныд бур јөзлыс сөлөмыс веж,
 Пөлтанныд чукөра төвдырса еж⁸⁾.
 Сурөсөн разласіг⁹⁾ кылалө јі.
 Котөртам ва дорө тујисөн ми...
 Палакјас¹⁰⁾ бузгөны, рузгөны-разгөны,
 Гылыда увлаңө пеласіг кывтөны.

1) Щук—муртса, төкөтө. 2) Төбысө, 3) Кедва—јујас. 4) Агас—
 —піча. 5) Кырмыштны—гыжыштны. 6) Тагөс—порог. 7) Бажу-
 у к—дита, бөбө, зарні (ошкан кыв). 8) Еж—ежөд. 9) Сурөсөн раз-
 лаөіг—куҗа потласіг, жуғавліг-тырҗи. 10) Палакјас—јі пластјас.

„Oj-joj, ен уоö тi! матö ен мунö!“
 — Ва колö гумовтны, мыггамö вайö, —
 Зилгöны гөлöсјас. Путкылтö јi;
 Пыдöсöз пыралас, гудыртö ју.

— Öльöш Маш, Öль Анна, ыламö вай!
 Вай-инö, вай! пылзö¹⁾ сен Мал²⁾)...
 — Јi кылалö, дöлалö,
 Зарнi öзöс вољалö.
 Иванö прöсви, Марјаö виҗа!
 Гöнушла, гöнушла, мöдöдчам вай!
 Зулсöны³⁾ гортö. Ајö кер пан⁴⁾.

Ыжыд виҗ. Грiш-Ласта мылкја выв му.
 Роҗ-нин зiк быдлаын, быдлаын гу!
 Мырсöны öтарö мöда-мöд сен полiг,
 Кодјöны гöнуш пыр.—Тејад-тај унжык!
 — Есылөн мыјда! —Виҗöдлö, виҗöдлö,
 Шыркат⁵⁾ мем сурi! —Волöј вай, волöј...
 Тујисыс тырi — лöб зонҗ пож.
 Мöдöдчан гортö. Мöдöдчан нöж.

Бытöккö, локтöны зев гырыг јöз,
 Кыскöны гöнуш быдса зонҗ доз.
 Пöчјас сек ошкöны, быд бурсö сызöны⁶⁾:
 „Бласлö Крiстос, тулыс воiс,
 Гöнуш вомын—id-су вайыг.
 Корјыс пожјö, зарнi додöдö.
 Ошлы вiсöм, поролы лудсm,
 Куҗ нем, бур шуд пöч вердыглы“.

Öль дaдö вайöма зев уна сiр.
 Пестыны кöсјö бужöдö би.
 Миш Öльöш вaлaјтö кондајас.
 Сiр лeзны кодјöма зев гажа чом кофöс:
 Летчöдлö кыре пујас, сумöдјас, ручкајас.
 Вежајö јуасö: „унаö вiјалас?“
 Колö-пö дорыны шедöдны шом.

1) Пылзö—нимкоф-пырыг термасöмөн шуö. 2) Мал—морт ним.
 3) Зулсöны—гыöны, жуöны. 4) Ајö кер пан—бағö вöч пан.
 5) Шыркат—гöнö чуқöр. 6) Сызöны—сiбны, кöсјöны.

Поздысам би дорё ми,
 Сещём-жө чомјас лөсөдам гу.
 Лыаён кіскалам, молюдам, тапкөдам.
 Клянча корғалам, бшинјас пукталам.
 Кабалә гусавлам, јенјас сес вөчалам.
 Нөвја вуж зелөдам, вөравны лөгөдчам.
 Јенжажыг Коль-вокө кыскөма јен...
 Мыј-нын і шуан! Став гажным сен!

Он куж і виставны, мыј абу сен?
 Быдсама ворсөмјас гинвозын мем:
 Пушкысөм, быдмасөм, пыш лакөм¹⁾, лечкасөм,
 Војутөм, уралөм, ышкысөм, ізөдчөм,
 Геч кутөм²⁾, би пестөм, ломтысөм, пес кералөм....
 Сек-тај олан дыр вөлөма вес!
 Сіјө і вөлөма, вөлөма вес!!!...

Том-дырјі олигөн кыз-нө он дур!
 Кыг-нө сек төдан, мыј омөль мыј бур.
 Олан да ворсыштан, ворсан да ылыштан.
 Төкөтө сојыштны гортө щук воывлан.
 Јона-на муса мем чельафлун, ворсөмјас,
 Лым сыліг, шор пышјіг, вадорын помсөмјас.
 Сөлөмлөн такөдчөм, корысөм...
 Вылыг выль ужјасыд оз секи быр!..

Јогор Стартсов.

Мыј керөны тулысын бајјасныд? Мамјасныд? Мыј керланныд, кызі ворсланныд ті?

1) Пыш лакөм—пыш му талалөм, зугөм. 2) Геч кутөм—чельафлөн ворсөм.

Г О Ж Ö М.

Гожга лунö.

Шондi жона пöжö. Нукуыртчöма кор.
Ыщкöм турун когмö. Җикöз жамö шор.
Гож сажасö чельаф сажасöны пыр.
Черiјас-моз гöптын салкöдчöны дыр.
Вөр пу сажань кымөр кыптö быттö щын.
Југнитчылис чард би... Кылö ылын гым.

В. Чiстальов.

П ö ж ö—јена шөйтö, сөтö. Пöжгымöмыс-вö пугöма, гөрдöдöма вөг.
Пöжöм јöв: н у к ы р т ч ö м а—чукуыртчöма косысла. Ј а м ö—чинö, бырö,
когмö. Кодыр туг ва? Кодыр жамö? Кодыр јона тугма ва, сiјö кыз шуöны?
Кодыр жамöма? (Ытга. Косва).

Р А К А.

(баена).

öль чој-вок котырлөн вöли Микајлö нима ыжыс вок. Сiјö
вöли зев зил да бур. Сылөн вöли гөлöмыс мајышмунö
чој-вок щыгјалöм вылас вiңöдiгөн.

Öтi гожга лунö сiјö мунiс вуграсны. „Час-пö зорöд јөр
пощiг-моз ветла. Оз-ö пö көч јуква вылö чельафјаслы гојышт-
ны шед“.

Лун вöли гажа. Сын пијан да гөрд гинма кельчи да мыј-да
сылы бурöщ пумөн шедi. Вуграсiс, вуграсiс да зорöд јöрыд
сылы дум вылад угi. Черi тыра пестер пуö ув вылö öшöдiс.
Ачыс мунiс зорöд јөр пощны. Сыкоста локтiс сетчö рака да
кöсјö-на пуксыны пестер вылö, увжыс чегi да пестерыд угi.
Угi да пестер лапöдыд вөггiс. Черiыд гылалi му вылас.

Ракаыд кодӧс ачыс сојіс, кодӧс піјаныслы позјас новліс. Нынӧм ез коль кужӧдсӧ-кынжі.

Локтіс Мікајлӧ зорӧд пощан іныг. Адзіс ракалыг ужтӧ да быдӧн шаж-пајмуні. Неуна гінваыс ез пет.

— „Кӧсјі-пӧ чој-вокӧс јукваӧн вердны, а со-пӧ-тај“.

— „Абу і јанжім!“ — шуны кутісны ракалы жон да војтӧ лебачјас: „чельадыслыг мырѣін“...

— „Енӧ колӧкӧ увгӧј-а!“ шуӧ рака.

— „Мыј-нӧ“ — шуӧны бара: — „ез-ӧмӧј-нӧ-на горшыд тыр гӧп когмӧм вывса черінад?..“

— „Ен зынгӧј, мѣга: ег ме сој. Калѣ піјан волісны да сојісны“...

— „Лӧсавтӧм торсӧ ен вѣгтав“, шыӧдчіс калѣ: „менам пі-жанӧј кольк кыш піјын-на. Те ачыд сојін!“

— „Теӧ јуалӧны!..“ кравӧстіс рака. (Ачыс думајтӧ: „кыз-жӧ егкӧ дорјысны?) Сегга шуӧ:

— „Ме-кӧ мыжа, мед менӧ ракајас-жӧ і мыждасны!“

Чукӧртчісны ракајас, думајтісны, думајтісны журнысӧ гон-јӧдліг-тырјі дај шуісны: „мед-пӧ егкӧ сојіс-кӧ да, ез ков каст-ітныыс“...

В. А. Молодцов.

Ш у г а н: „Кырныш мӧд кырнышлыг гінсӧ оз кокав.“

Ј у а г а н ј а с: Кушӧма овлісны Мікајлӧ чој-вок котыр? Кытчӧ мӧд-ӧдчіс Мікајлӧ? Мыјла? Верміс-ӧ вӧчныс, мыј кӧсјіс? Мыј вӧчіс рака? Мук-ӧд пӧткајас мыј шуісны ракалы? Кызі кутіс дорјысны рака? Код вылӧ кут-іс ыстысны? Кодјас кутісны-ракаӧс мыждыны? Кызі мыждісны?

Кушӧм јӧз овлӧ тајӧ рака-кодыс? Кушӧм кекӧстјас тајӧ ракалӧн ем? (Горш, јандыгтӧм, согеыс).

Котыр—ас рѳд-вужас, чукѳр, семја. Коми котырыг—коми јѳз пѳвс-
ыс. Бур му вылын муколь (картупель) зев котыра овлѳ. М а ј ы ш м у н ѳ—
—дојмѳ, вѳѳ. Мајбыр мајыш мунтѳм. Сіјѳ-пѳ нѳнѳмыг оз маыштчы,—шудѳ-
ны нѳнѳмыг тѳждыгтѳм-јылыг. Ш а ј п а ј м у н і—повыс, чујмѳс. шемѳс лоі
Ж о н —ічѳтік лебач, зев мѳча гѳрд морѳса. Олѳ вѳрын. Сылѳ: „шжн-шжн“.
Јона-јона кѳзыд-дырјі жоңјас уекѳдчывлѳны чукѳрѳн сѳктѳ.

Зер воэын.

Кос... кос...
Муыс потласѳма.
Жар. Пѳг.
Гѳгѳр нѳлѳдѳма.

Ак, ескѳ естѳн-кѳ
Гож воэас
Кымѳрас
Купајтчыны,
Суныштлыны!
Ак!..

Вѳр-пу вестын тыдалѳ
Јура кымѳр.
Кѳнкѳ кылѳ гымыштлѳ,
Муртса мургѳ.

Кымѳр локтѳ,
Ыждѳ.
Гымыс кылѳ
Мрр... мрр...

В. Педѳр.

Н ѳ л ѳ д ѳ м а—пѳсгалѳма, быдѳн ва челѳсјѳма пѳсгыс, жаргыс.
Ј у р а к ы м ѳ р—вѳрѳдан-да мукѳд дырјі кымѳрыс зѳк јура-коѳ. Шудѳны
јура кымѳрыс-пѳ зер вајыг кымѳр.

Тудорса нащасѳн.

(Мojd, роч вылыг).

 уј дорын мытчыгѳс зев мѳча јежыд сырја дорјаса, зарнѳ
шѳра, коэув-коѳ зѳрѳз, кашасѳн нѳма. Коңѳрлѳн чужѳѳма
јѳз кокулѳ, бусѳг туј дорѳ. Абу-тај шуда чѳјјасыс-моз вескалѳма
веж луг вылѳ. Регыд ветлыг-мунысјас шудтѳмѳс талалѳсны.
Пѳлѳсчѳс, нукылтчѳс муѳз. Јежыд чужѳмыс тырѳ бусѳн, нѳјт-
ѳн. Бобувјас дурдѳсны ворсны сѳкѳд. Челаѳ оз весѳг вѳрѳдлыны
мунѳны мукѳд зѳрѳзјас дѳнѳ.

„Мед ескѳ ѳдјѳжык-нѳн зѳрѳзавгас! Нѳекѳдлы ме абу кол-
ан тор. Нѳекѳд менѳ оз раѳејт!“ Зев шога норасѳс кашасѳн ѳтѳ
гожа асылѳ.

Секѳ бурѳщ туј вылын мытчыгѳс ічѳтік телѳга. Телѳгасѳ
вѳлѳ кыскѳ пѳрыс зѳр морт. Мышку саяс сылѳн ѳшалѳ коран
мешѳк. Телѳгаас кујлѳ вѳлѳ ічѳтік ѳѳтѳна. Коңѳрлѳн кокјасыс
коомѳмаѳс, оз вермы ветлѳдлыны. Пѳлыс кыскалѳ сѳктыг ѳіктѳ.

Бур јоз жаһазға сетыштөны милостына. Сізі кондорјас вердөны кыномнысө. Ез вөв долыд налөн олөм. Музас мыјөн пөрыс пөль, сувтас да кызіг-тырјі туж вылас і водас уэны. Фетіна сек-кості кујлө шонді воэын, вичысө пөллыс сафмөм. Секјасө кондорлы овлывлө зев гажтөм, пөг, горшыс козмө, векыда сотчө. Кутлас вөлі пөткајасөс лыдфыны да, кыс бара сы мындатө лыдфан. Сөмын вөлі лыд төдө вичө: өтік, кык, кујім, ноль, вич; өтік, кык, кујім, ноль, вич дај сөгга тырмас. Јона вөлі гажыс фетіналөн петө вөрө пыравны, вич вылө кежлыны. Зоріэыд кымын өкас сені тыдалө! Пөллы веккоф зоріэјасыд, өтарө термасө өктыс-өктө.

„Тані і шөйтчыштам“, шуіс пөль. Сөгга сувтөдіс телегасө ічөтік кыз пу улө.

Гетіс пөль фетіналы чорыд һаһ да китыр кушөмкө вотөс, ачыс телега дорас водіс. Мыјөн пөллөн ныргорөн уэом шыыс кыліс, фетіна-тај регыд шөрі јукіс асгыс сојансө лебачјаскөд.

Быдлагаһ чукөртчісны лебачјас, зіла өктісны һаһ пырјгјас да вотөс. Фетіна зев шога вичөдө лебачјас четчалөм вылө да жбырјалөм вылө. „Менам кө өскө вөліны бордјас, лебі-жө өскө тајө бусөс туж вывгыд ылө ылө-да“, шуіс сөгга фетіна. Унаыс вөлі тазі лебачјасыдкөд сорһитлас фетіна пөль уэіг костыд. Лебачјас сылы воча шуісны-жө өскө-да: „Чік-чік, чітік!“ Сөмын фетіна ез гөгөрво һинөм.

Сөгга телега увгыс морт гөлөс шыагіс: „менам-кө өскө бордјасыд вөліны лебі-жө тајө бусөс туж вывгыд-да!“ фетіна зев өдіө копыртчіс да вичөдліс телега улө. „Коді-нө кылө сені?“

— Тајө ме,—тујдорса кашагін наэөһікөн шыагіс.

— Ме-тај-нө тенө ог адзы—шуіс фетіна.

— Ме көлөса улад веккалі, сіјөн і ог тыдав.

— Вај сорһитыштам. Мед огө-кө адзө мөда-мөднымөс. Те шуан, зев мустөм-һін тајө тујыд?

— Гінмөн-һін ог вермы вичөдны. Быдлаө бус пукгө: һаһ вылө, вотөс вылө, чужөм вылө.

— Менам чужөмөј тырөма-жө буснас. Те-кө өскө адзылін менгым чужөмөс, гашкө ен кут і сорһитны-да. Ег-өд ме пыр тащөм вөвлы. Коркө вөлі лым-коф жежыд.

— Ме-өд көнкө зев-жө һајт—шуіс фетіна. Шоча мі мысывлам пөлөкөд-да. Буснас тырөмаөз-һін зікөз.

— Ті пыр туж вывтыд ветлөдланныд да гашкө кывлінныд, ем-абу көнкө пом тајө тујыслөн? Ме чајта тајө тујыд помтөм. Көнкө кұзала тащөм буса, руд, сотө?

— Быдлаөд өскө тащөм да, воэын сөмын тыдалө лөз јенеж. Сені лебачјас дугдывтөг жбырјалөны.

— Ме һекор-на ег адзывлы јенежсө,—ышловзіг-тырјі шуіс кашагін. Менө ламөдісны, талалісны зікөз. Ог-һін вермы јур-

өс вывлан лептивны, пыр чужомөј туј вылас віждө.

— Коһөрөј!—шуис фетина: сізкө-тај те ме-дорыг-на шуд-төм вөлөмыд.

— Мі-өд зев унаөнөг. Мекөд туј дорса зоріқыд туј куҗ-ала ем. Ставным өткофөг, коһөрјас. Те-бара мунігад копраг меган налы, ламөдөмјасыслы, ковтөм төрјасыслы.

— Копрага, зик копрага,—көсјыгис фетина.

— Кодлы-нө көсјан копрасны?—герөктіс пөл сафмөма-да. Те-тај уҗан вөлөмыд! Унјывгыс вашкөдө: „копрага, зик копрага.“

— Пөлө корgly көлөса увгыд зөріз! Онтај ме адзылі... жежыд.

— Ферт-нын жежыд. Са-коф-тај—шуис пөл нещыштиг-мозыс.

— Немтор, ме-өд буссө пыркыта. фетина дөрөм соснас чышкыштіс буссө кашагін вылыс. Сесга лун тыр кігыс ез чөвт-лы; буракө вітчыгис зорізлыс шыасөм. Рытлан зоріз нукуыр-тіс-нын-а, фетина век вөфитө кіас. Унмовгігас јур улас пуктіс. Унјывгыс кылө јона-на вашкөдіс:—„Гашкө-пө тујлөн ем көнкө пом, ылын өтлааоө јенежыскөд. Часлы, енлы-на кувлы, каша-гін! Регыд мі воам сетчө. Сені некод оз лыт тенө талавны бус піјө. Лөгыд лоө, ыркыд, зер бөрын-моз. Некод сесга тат-чө огө бөр лөктө, буса туј вылө“. Пөл кылө фетиналыс ваш-көдөм, сесга ыжыда ышловзис да шуис: „со-пө мыјјас вөталө“. Ачыс бара бус піас водіс вольпасө-пыфди.

А. Суканова.

Ј у а с а н ј а с: Кытчө кашагінлөн чужөма? Ветлыг-муныгас мыј керісны? Кушөм лоі сіјө? Мыј вылө норасіс? Секі кодјас туј вылын тыдовт-чысны? Кушөм налөн олөмыс вөлі? Кытчө сувтісны шојтчыны? Кодјас вылө вежаліс фетина? Мыј сылы јона мустөммөма? Коді шыасіс? Мыј віставліс кашагін? Вемөс-ө вөлдма сорныс налөн? Мыј вашкөдөм кыліс пөл? Кушөм јөз тујдорса кашагін-моз-жө олөны?

К а ш а г і н—турун, зоріз. Шбрас чун лапта віж чут, гөгөрыс жежыд сырјас. Быдмө мујас-візјас вылын, борјасын, тујјас дорын.

З о р і з—цвет, став быдман торјыс му вылас зорзалө, зорізыг артме көјдыс, сојан тор. Озлөн зорізыс жежыд.

П ө л—фед, батыдлөн батыд лоө пөл.

Н ы р г о р—зев гора шыөн ныр-пыр лолалөм. Ныргорөн лолалөны узігөн, се-пө ныргорөн шкоргб-узд.

Јенгањ-тај меј пукі.

(Бөрдөдчан кыыы).

Јенгањ тај меј пукі
 Мед сөстөм інас.
 Бур јөзгањ-тај меј пукі
 Мед гажа інас.
 Љок јөзгањ-тај меј пукі
 Вежалан інас.
 Јур выв-тај меј пукі
 Јур выв вевта інас.
 Кок ув-тај меј пукі
 Кок ув поска інас.
 Лөсалөма-тај меј пукі
 Лөсалөма улөс вылас.
 Зарні-тај меј пукі
 Зарні ніща керка бердө.
 Комі пі-тај меј пукі
 Комі піөн керөм өшің дорас.
 Ыжыд із-тај меј пукі
 Бөрзыштөма-пырыс.
 Сір мыр-тај меј пукі
 Чуктытөма-пырыс.
 Козпу мыр-тај меј пукі
 Сардмөма-пырыс.
 Кыз-пу мыр-тај меј пукі
 Келдөдөма пырыс.
 Піпу мыр-тај меј пукі
 Віжөдөма пырыс.
 Бафпу мыр-тај меј пукі
 Вужјасөма-пырыс.
 Лопу мыр-тај меј пукі
 Гөрдөдөма-пырыс.
 Тыла мыр-тај меј пукі

Гөдөдөма-пырыс.
 Роч суніс-тај меј пукі
 Орана-выјын.
 Лыа дор-тај меј пукі
 Буждана выјын.
 Кыркөщ дор-тај меј пукі
 Кырана-выјын.
 Вабергач-тај меј пукі
 Бергөдчана выјын.
 Ва выв тув-тај меј пукі
 Ҷірс мунана-выјын.
 Вавізлач-тај меј пукі
 Візывтана-выјын.
 Лөң курја-тај меј пукі
 Сыктылө петкөдана-выјын.
 Сыктывдор-тај меј пукі
 Ежваө петкөдана-выјын.
 Ежвадор-тај меј пукі
 двінаө петкөдана-выјын.
 двіна дор-тај меј пукі
 Вој саріҶө петана-выјын.
 СаріҶ візылө-кө-тај меј пета,
 Шудөј-кө менам оз ло.
 Морт нем-тај меным, коңөрлы
 Шөрөд лоас кывтлыны,
 Помсө, дорсө абу адҶывны,
 Пыжтөг, пелыстөг кывтлыны,
 Гыыг-гыө ветлыны.
 Отар вадоргыс-тај мына,
 Мөдар вадорас-тај ог во.

Вісталөј кыҶі тіјан бөрдөдчөны. Мыј шуалөны?

С ө с т ө м—чужөм вылас-пө зев сөстөм. Шуөны дозмук сөстөмөн.
 Абу-пө пеж вор, сөстөм, чістөј.

С а р д м ө м—өдасөм, чорҶөм, најтчөм, зев кістөм лөбм. Шуөны
 сардмөма кідј, чужөмөј.

К е л ы д—келдөма, быгалөма, жеждөма тенад чужөмыд, вірыд вуш-
 јөма. Віж чышјаныд келдөма.

К ы р к ө щ—мукөдлатыс ваыс кырөдө (буждөдө) вадорсө. Сещөм
 буждөм вадорыс шуөө кыркөщөн.

Ҷ і р с—друк өдјө вөјөм. Ҷірсмуні пө вөјі.

В о ј с а р і Ҷ—вој морө.

Кујим чој

Лісны вылік ны пöрыс гозја. Налөн вöлі кујим ныв. Тулысын багыс петіс градjөр гөрны, нывјасыс град лептыны. Лептісны, лептісны, віçдлісны: град костöd зарнја бöжа каң котöртö. Ыжыд ныв шыбыт-іс зыр, котöртіс каң бөрса. дыр вöтчіс сы бөрса, пощöс дорöç. Пощöс дорын каң тупылтчіс да ошкө пöрі. Сувтіс нывлы паныдөн да шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö соја“. Ныв бөрдіг-тырjі пукгөіс ош вылө. Ош нуіс сіjöс гортас.

Аскінас кык іçот нылыс бара петісны град лептыны. Лептісны, лептісны, віçдлісны—зарнја бöжа каң котöртö град костöd. Щöркост ныв вöтчіс сы бөрса, котöртіс бара-жö пощöс дорöç. Пощöс дорын каң тупылтчіс,—ошкө пöрі. Бергöдчіс нывлы паныдөн дај шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö соја“. Ныв бөрдіг-тырjі пукгөіс ош вылө. Ош нуіс сіjöс гортас, леçіс чојыс дінö дај шуö: „олöј кыкөн.“

Аскомыснас којмөд ныв öтнас-нын петіс, град лептыны. Лептіс, лептіс, віçдліс—град костöd зарнја бöжа каң котöртö. Ныв сы бөрса. Вöтчіс пощöс дорöç. Пощöс дорын каң бергöдчіс ошкө дај шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö соја“. Бөрдіг-тырjі ныв сөліс ош вылө. Ош нуіс сіjöс гортас дај шуö: „којмөдöс вајі. Ті овлө аскежаныд, ме кыјгыны ветла“. Ош муніс.

Кујим чој олöны ош керкаын, төлкуjтöны баг-мамлы гөгнеч мөдöдны. Ош локтас гортас да нывјас і шуöны сылы: „вај-жö, ошкө, сундук вöч мјанлы да ыжыджыкөс, мед сувтны і водны бертчан сетчö./Гөгнеч гортö мөдöдам. Аскі те і нуан“. Ош вöчіс сундук. Нывјас лычкалөмөн течісны сундукö ембурсö, сөгга мед іçот чојсö сетчö пукгөдісны дај мөдöдісны ошкөд гортас. Сöмын-пö сундуктö ен вогтыв, ен төдмав мыј сен ем!

Ош мөдöдчіс сундукөн. „Зев тајнö мыјрö сөкьа. Мы

бара теңомаос етамындасо а. Видлыны лоо.— „Ен лыт, ен лыт дон гин, каң гин!“ горөстис кодкө сундук пыцкын. Ош кывзис.

Нуис, нуис да бара көсјис виқодлыны. „Ен лыт, ен лыт, дон гин, каң гин! Adqa-öd, adqa!“— „Мыјнө таяо? Көсја-на вөчны, а кодкө кажалөма-нын“, Воқө мөдөдчис ош.

Нуис, нуис... зев өкыд сундук. Којмөдыс көсјө видлыны. „Ен лыт, ен лыт, дон гин, каң гин! Adqa-öd, adqa!“ Ош ез лыт видлыны, воқө мөдөдчис.

Коркө. дыр-мыгәти, пөрыс гозја-ордөң кыскас сундуктө, шыбытас килчө вылас дај шуас: „налө, пөрыс гозја! Ныв-јасыд гөснеч ыстисны.“

Пөрыс гозја пыртисны сундук керкаө, полиг-тырји вогтисны сјјос—сені ныв. Зев нимкоф лоо налы.

Ошлы гортө воөм-мыгәти мөд сундук щөктасны вөчны. Ош вөчас. Нывјас тырыс сөвтасны ембур, пукгас сетчө шөркост чојыс. Ыжыдыс ошөс сундукөн мөдөдас баф-мам ордас.

Ош мунө, зев өкыда сундук нуө. „Видлыны лоо мыј тащөм өкыдсө ме кыска.“— „Ен лыт, ен лыт, дон гин, каң, гин! Adqa-öd adqa!“—кодкө горөстас Ош повзас да оз і лыт видлыныс. Воқө мунө. Нуас нуас да бара көсјас видлыны да оз лыт. Пыр і горөдас кодкө: „Ен лыт, ен лыт, дон гин, каң гин! Adqa-öd adqa!“

Мөд сундуктө ош бара килчө помас пөрыс гозјалы шыбытас. „Налө,“ шуө: „пөрыс гозја, бөгтө, нывјасыд гөснеч мөдөдчисны.“

Пөрыс гозја сундук пыртасны керкаө, вогтасны, — сен шөркост ныв. Зев нимкоф лоі налы.

Ош локтас гортас. Бара сылы щөктасны сундук вөчны. Зев ыжыд сундук вөчас ош. Ныв личкаломөн сөвтас да сөвтас сетчө ембурсө, сегга кујим гыр лөстас сувтөдас. гөрд дөрөмөн дөрөмөдас, сарапанөдас, кујимлаө өөлыштас дај шуас: „ті мјјан-пыфди горнитөј.“ Ачыс пырас сундукө.

Ош кашкө кыскө пөрыс гозја ордө сундук. Виқодлыны көсјыліс мыј ем пыцкас да ез і лытлы. Мыјөн сувтас, пырыстөм-пыр кодкө горөстас: „Ен лыт, ен лыт, дон гин, каң гин! Adqa-öd adqa!“

Воас ош пөрыс гозја ордө, бруткас сундук килчө помас: „налө.“ шуө: „пөрыс гозја, нывјасыд гөснеч мөдөдчисны“.

Пөрыс гозја сундук пыртасны, вогтасны—којмөд ныв сен. Зев нимкоф лоө налы.

Ош локтас гортас, віз-
 ödö: кујимнан нылыд лөст-
 ын сулалёны міча сара-
 панаёс, гөрд дөрөмаёс.
 „Мынө сетчө кајомныд,
 бур аңјас? Вајө сојны. Зев
 јона кынөмөј сумалө.“

„Пыр, пыр вајам“, шуө-
 ны дулјас, а асныс места
 вывгыс оз вөрзыны Ош
 скөрміс, богтис лебын (віла)

дај тојыштис мыј вермөмгыс. Ғырјас угісны ош вылө дај лам-
 öдісны сіјөс. А кујим чој ај-мам дінас өні-на олөны вылөны
 ош ембурнас.

Шыдтө ағалөм бөрад нағалін!..

(Басна, Крылов-герті).

Мельніклөн мүдөдті пістөма помөд,—

Пычкө сет, петө нөжјөнік ва.

(Уж ескө ез ло зев ыжыд

Помөма вөлі-кө ічөт дыр вывгыс).

Но мельнікыд воға-воғ прөста ез төждыс.

Роғыд-нө луныс лун пыр отарө ыждө.

Војтсаңыд богтис-нын візувтны шорөн.

Мельніклы шуөны: „ен-пө уғ колө-кө, зон!

Кырөдас помөдтө қонөн“.

Пельсө оз лапнітлы мельнік:

„Оз-на ков морө-тыр ва“, шуө:

„Тырмас-на мем. Ставыс оз пет“...

Ваыд-нө өдзө, пыр өдзө.

Візувтны мөдіс пельсаыс-моз-нін—

Ортсыті мунө став ваыс..

Воіс-жө мед бөрті пом:

Ізкіыд сувтіс.

Ізөмыс мельніча дүгдіс.

Сајкалі¹⁾ ізыс. Горзө сен, шоггө,

Мөвпалө: кыз ескө бөр јөртны васө.

Ветлөдлө помөд дор, відлалө:

Ыжыда кырөма мүдөд.

Мыј керан?

Сөк шөрө-воғө чіпанјас вадорө.

Јуыштны локтөм.

¹⁾ Сајкалі—палалі, сағміс.

(Скөр вөлі сіјө лун ызы)
 Горөдіс чіпанјас ыльө:
 „Мутіјас!“ шуб: „локтөмныд
 Сетчө -щөщ ва јуны.
 Сің-һін оз тырмы-а!“
 Скөр ыввыд кватітіс пес плака,
 Шыбытіс,— чіпаныд кулі.
 Локтіс ызыгыд гортас
 Чіпантөг, ватөг.

В. Чістальов.

М у д ө д (муддөм)—муалөм, дор гөгөрҥыс мусө кыпөдөмөн, градјөс-моз.
 Керка берд мудјөны кбъыд-шоныд ветлөмыс. Муддө ыв. П о м ө д —пруд.
 Помны—пруд вөчны, мед сувтас ваыс, порөмітны. Писөма, корөма аслыс
 туйсө. Ва-пө „лскөс“, шубны. П ы ч к ө —ічөбікаөн мырдөн петө төртөма-
 һырыс. „Мыј те пычысан“, шубны кодкө-кө мырдөн мыјкө вөчө. Төждыг-
 ны—заботітчыны (возвыв төдөдны), төждыгө пессө чельад пондаыс, төж-
 дыгө-шөгө олөм-вөсна. К ы р ө д н ы, кыры—буждөдны, буждыны воғвыны.
 Ц е л с ө о з л а п н і т (шуган кыв —пыфди оз пукты, веккоф. О р т с ы
 т і—бокөд, оз аслас туйөд. М ө в п а л ө —думайтө. Ј ө р т н ы—пыщкөсас
 сујны. Муті—(відчан кыв). „Щ ы д т ө а ç а л ө м б ö р а д к а ç а л а н“
 —шуган кыв шубны кор ештөма-һін, лоөма-һін мыјкө, бөр ылас.

Медбөрја кымөр тор.

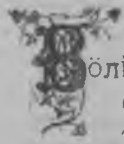
(Пушкін ногөн).

Медбөрја кымөр тор разалөм кунөрлөн!
 Öтнадөн төвчан те југамөм јенежті.
 Öтнад те саяөдан шондісө, вужөрөн.
 Öтнад те жугыльтан һумјалан ывласө.
 Те јенежсө ыльөн-на вевтылін доңөн,
 Чард біјөн пастала өзтывлін гөгөр,
 Чорыда, шуштөма саркјалін гымөн,
 Көсмалөм муежсө јукталін зерөн.
 Тырмас-һін! Весаг таг кытчө теd гажыд
 (Кольөма тенад-тај парсалан кадыд),
 Тырмөң-һін көтаөіс зер ваөн муыс.
 Вөр-пуыс пожјасіс... Öшалө лысва.
 Гөгөр çік лөһөма. һумјалө ывла...
 Öтнад те гін вежан. Мун татыс, мун!

В. Чістальов.

Кунөр—зера кымөр. Кунөра кымөр—торјөв-торјөс, абу өтпомса. Кымөрјасыс-пө кунөрөн ветлөны—гер-гер. Кунөра кымөр оз куза зер. Төвчән, төвчыны—зев өдјө мунны, төв-моз. Југам—југыд, весасөм, міча Вьлөнна—неважөн, муртса-на, төкөтө. Шустөма—гажтөма, шог пырыс, поліг-тырјі. Шустөм овны полыс сөл-өмөн, нинөм төдтөг. Козмалөм—козмөм, јуны колөм, ва колөм. Муеж (му ежөд)—мүлөн вевдорыс, вылысыс, мед вылыс турунчөм мувізыс (ежа). Еж, ежа. Весасө—ідрас, пышјы. Мун да тујыд мед вегіг оз төдчы вөлөм-ыд-ө абу. „Тујсө-пө-тај асыс адріс, весасіс“. „Под дінсө-пө-тај весаліс“,—шүөны кодкө пышјө-кө. „Кытчө тед гажыд“—кытчө аслыд окота. Шүөны: „кыз гажыд, кытчө гажыд“, кыз верман, кыз позө, сізі і вөч. Парсавны—ыжыдавны, вьлө пукыны мукөд дорыс, мукөдөс өтартөм-өн. Порскыны—вермыны, өтартны, вөтлалөмөз воштыны. Сін вежан—лөг петкөдан, сінмөн оз позө віжөдны.

Чард бі.

Вөлі зев жар гожга лун. Візјас вылын уж пуө. Турун ышқан да көт пыр і курт. Шонді бі-моз сотө. Лөң, некущөм төв абу. Вегіг лебачјас оз кывны, чіркјас дугдісны сывны. Рытладор луныввань гымаліг-тырјі кутіс локны сөд кымөр. Наңөнікөн лыбіс төв. Ужалысјас повзісны, мөдісны котравны. Вермасны-кө ескө, өтчыдөн курыштасны ставсө. Сөд кымөр өтарө матыстчө. Гымалөм шы пыр содө. Сегга кымөр шондіөс тупкіс. Друг мөдіс ызгыны ведраыс-моз зер. Јөз повзіс. Кур-анјас шыблалісны кытчө кодөс зер суіс да котөрөн кобувјасө. Міјан вөлі асланым віж дорын кола. Ужалысјас ставным чук-өртчім да мөдім шенчыны: „аттө, шуам, тајө зер, кушчөма торкіс јөзтө“. Поліг-тырјі олам. Гымыштөм шыыс кола быдөн вөрчывлө. Пөрыс јөз вомгорулас вашкөдөны лыфөдөны: „Сват, сват, Господ, Јула великеј, баушко, дугды повзөдлыныд“. дугдывтөг југытөмөн гымыштө, ывлаө віжөдлыны он лыст. Төв шувгө. Он-нін чajt помсө воліг.

Регыд кобіс. Јөз бытчө ловзісны. Четчыштісны да ывлаө. На бөрыс ме щөц петі. Код гурө ускөдчісны пестыны бі.—Нолтө,—кодкө кылө шуіс міјан пыщкыс:—кывзылөј-жө, оз-ө звөн шы грездань кыв.

Бі пестөм еновтім. Өті морт котөртіс ју дорө. Ју вөлі матын. Шүөны, ју куза-пө шы јонжыка кылас. Сізі і ем: звөн шы кылө. Грездын кодөскө сір шог суіс. Јөз вөлөн і подөн термасөмөн мөдісны сіктө. Мі кымынөн-кө колтчім. Грездөз бура ылын дај кадыс-нын сор. Шогіг-тырјі нинөм төдтөг водім узыны. Аскі асывнас јөз локталісны бөр, вісталөны: грездө-пө лыјөма чард бі зер-дырјі да кујім керка пыр мунөма. Өтын нинөм абу керөма, мөдын укват пу чегөма, којмөдын көчјакасө

вiјöма. Сiјö вöлöм вiз вывған сöмын пырöма, локтöма iдрагi-
 моз һаһла, пырiг мозыс i iнмöма чард бiыд. Конöр сетчö i
 кулöма. Керкаыс öзjöма. Кущöмкö бур морт удiтöма петкöдны
 бi пыг шојсö. Леҙöмаöс звөн. Һедыр-мыгтi ескö i локталöма-
 öс jöзыд-da, гор-нын вöлöма. Керкаыс-пö ставнас-нын ыпajтö.

А Заболотскаја.

Лыби́с—лептыс, лыби́с-пö налөн зык, лыби́с ыжыд төв. Ко́ла—
 —вöрjасын, вiзвывjасын емöс **лөзiк** пывған-коф керкајас, пачтöмрö. Кер
 леҙiгөн, вiз пунктiгөн олöны сенi. Сiр шог—сiр курыд-пö шөгöј менам.
 Ыжыд шог сiз шуöны.

Ном да лөз.

(Горни).

Ном лөзкөд аdзыгасны да горниывыв воасны. Ном шуö
 лөзлы:

„Мыла-нö те, лөзjöј, зер дырjыс он пет?“

Лөз шуö:

„Менам мiча шöвк паскöмöј кöтагö-da сiјөн. А те-нö ескö,“
 јуалö воzöссö номлыг: „мыла шонди-дырjыс зөбгасан?“

„Гож воzас менам госöј сылö да сiјөн“, шуö ном.

В Чисталов.

„Лөз-ном-кö уна—бур во воzö“, шуöны комi jöз.

„Лөз (ном) госыд сылö“, — шуöны гералöны шонид-дырға пöгыг полыг-
 лы. „Лөз госыд оз-на сыв, мыј сещöма полан“.

Квајт зер војт.

(Роч вылыс).

„Зарiз дорын вöли быдмö пу. Кор вылас усöмаöс кват зер
 војт. Зер војтјас öтлаагiсны дај јуасöны мöда мöд-
 лыг: те-пö кодi? Кытыг?“

— Ме-пö,—шуö öтi војт:—коркö вöли лысва, зорiз вылын.
 Öтi асывоzö шондi шоныдыг ме кокһалi дај качi вылö-вылö,
 лебачjасыг-на вылö. Сенi ме аdзыгi уна мекоф војтјаскöд, öт-
 лаагi накöд дај пöрим ставным кымöрö.

— Ме-пö,—шуiс мöд војт:—коркö вöли лым-чiр, олi ылын-
 ылын кöзыд iнын. Ме вöли зiк козув-коф. Мi унаöн вöлим.

Мі лебалім бергаліг-тыржі бобувјас-моз. Чельад горзывлісны жона: лым усё, лым, лым! Аслыныс зев нѣмкоѳ. Өтѣ фетіна кісѳ лөгөдіс. Ме усѣ дај ва војт лоі. Сегга руѳ пѳрі. Тѳвныр менѳ жансѳдіс лым чѳрјаскѳд, нѳбѳдіс саріѳ дорѳ. Сені ме ѳтлаагі рукоѳ. Сегга качім вылѳ дај пѳрім кымѳрѳ.

— Ме,—шуіс којмѳд војт: ола вѳлі ѳајт гуранын. Сіјѳ гуранын олісны лагушајас да быдсама гагајас. Ме вѳлі ѳајт војт. Өтчыд шонді окыштѳмыс ме пѳрі сѳстѳм руѳ. Секі ме вылѳ качі дај ѳтлаагі мѳча кымѳрјаскѳд.

— Ме вѳлі коркѳ јѳв,— шуіс ѳольѳд војт. Ічѳтік кагаѳс паѳѳдісны јѳлѳн. Мі візывтім ортсѳ дај гылалім пызан вылѳ. Кага віѳыс кузчышјанѳн мѳјанѳс чышкіс. Кузчышјанѳс ѳшѳдіс костыны пач дорѳ. Шоныдыс мѳ паскалім, торјѳдчім кузчышјаныс дај лебім восса ѳшіѳѳд. Сені мѳ лебалім, лебалім да руѳн качім кымѳрѳ.

— Ме вѳлі важѳн вір војт,— шуіс вітѳд војт. Ме, гѳрд кумач-коѳ ѳшјі гулу бордјѳ. Кодкѳ лыјѳма коѳѳрѳс-да. Ме кывлі сѳлѳм тѳпкѳмсѳ шоныд морѳс увгыс коѳѳрлыз. Сегга кѳқалі морѳсыс, сѳлѳмыс дурдіс тѳпкѳмыс. Ме секі усѣ турун вылѳ, туруныс быдѳн повзѳс меыс. Шонді шуіс: „мунам-пѳ татыс“, чургѳдіс меным асгыс шоныд југѳрсѳ. Бырі менам гѳрдлуѳј, кокналі, кізѳрмі. Качі ме јенежлаѳ, пѳрі кымѳрѳ.

Квајтѳд војт шуіс: —ме сінва. Менѳ ускѳдіс мортлѳн шог. Њекод менѳ ез адзѳв. Сѳмын адзѳс шондіыд аслас бурлуннас. Мыјѳн усѣ ме морт сінмыс му вылѳ, шонді качѳдіг-мозыс шуіс: „те вѳлін пѳг, курыд, сола. Ме тенѳ кѳқѳда, курыдыс да солыс весала, сегга лепта кымѳрѳ.

Муртса уѳтіс віставны сінва асјѳвгыс, кыкѳ тѳвныр петіс, ѳукультіс пуѳс саріѳ дорыѳ. Кор вылыс квајтнан зер војт-ыс тѳрісны саріѳѳ.

Лѳз гы саріѳлѳн бостіг-моз меліа шуіс: „ѳні ме тіјанѳс лајкјѳдлыны кута. Ті вунѳдѳ асгыныд важ олѳмјаснытѳ—сінваѳн, лысваѳн, лымјѳн, ѳајтвојтѳн, јѳлѳн, вірѳн олѳмнытѳ! Ті ѳні ставныд лоанныд Саріѳ. Лѳз, помтѳм, пыдѳстѳм Саріѳ!“

Јуағанјас: Көнї квайт зер војт аґығысны і жуағысны мөда-мөд-лығ? Кушөм војтјас најө вөлөмабө? Мыј најө віставлісны ас јывғыныс? Мыј-вөсна најө өткөбөге лөбмабө? Мыјө најө ставныс пөрөмабө? Кызї сарїз-јасыс артмөмабө?

Пым чір—(снежинки). Пөрїм кымөрө—ва шоныдығ пөрө рүө, руыс качө вылө да пөрө кымөрө. Сөмын—только. Быдөн вөлісны, сөмын те ен вөв.

Гоґға рыт.

Төлығ кыптө вөр пу сајығ
 Асыв лунын быдса.
 Рытив војын кыа кусї,
 Оз кыв лунға зықјас.
 Төлысла-dop керка бокјас
 Кажітчөны лөзөб.
 Вужөр сајыс пемыд гу-коғ,
 Нынөм зік оз төдчы.
 Вөлөғт горув візјас сајын
 Мельніча пруд југыд,
 Зірдалыштө посні гыөн
 Жужыд слуда улын.
 Пукала ме сад јөр вылын,
 Мөвпала зік өтнам.
 Мельнічалөн бузгөм шыыс
 Öдзыштлас да лөңлас...
 Небыд лунтөв садјын суслығ
 Вөрөдыштө лысјас;
 Лөмлығ, кызлығ, пелығ пулығ
 Шарөдыштө корјас.

В. Педөр.

Лоль¹⁾ сірпөм.

Јемва јылын рытјас номјөг, көғ пожјөн курав. Турун пук-тыны катласны да воасны—сінјасныс тупкыгөмабө. Мөдарөкө—черї Јемва јылын помтөм. Кос ваөн-кө уна ком²⁾ да тебөс³⁾ кыјлөны Јемваса суг јөз. Сїјө-на мыј, а сенї ем лоль-черї—сірп⁴⁾ поткөблығ.

Өтчыд Вань-котыр летчөмабө лоль сірпны віт пыжөн, кык сірпөн. Сірпөн шуөны Јемваын ноль сывја-гөгөр, гырығ сінма,

1) Л о л—сөмга (черї). 2) К о м—черї, ју јывјасын өлө. 3) Т е б ө с—сїг (черї). 4) С і р п—лөль кыјан тыв.

ыжыд гыджа тыв. Сіјос көрталоны кык куз сірп пощкө. Мед төдан, кор черыс сірпас воас, пощ кузаыс нужөдөны „вөј-гез¹⁾“.

Летчисны Ваң-котыр, с ө л і с н ы²⁾ пыжө, п а с ј а г і с н ы³⁾ да кывтисны төһа дорө. Воис төһа жур. Сувталисны пыж нырө і пыж бөжө. Пыж бөжсајас сірпјассө крук жылө ваө лезисны. Шыһакылө кывтөны. Өтi пыжа воэө кывтис, виэны черисө летчөмыс. Вөј кывзөны. Кыскисны өтi төһа—чері ез воы.

Сірпјас лептисны, сынiг-тырјi кывтисны верст кык кымын мөд төһаөз.

Бара сувтисны, лөбөдчисны.

— Паскөдчөј буржыка, чельа!—нөжјөнiк горөдіс Ваг-даф.

— Пеф, пыж ныртө кут! Сын буржыка!—нарадітө Петр-уш, ар комын вiта, кыз, гора горнiа мужiк.

— Лепты!!!—горөдіс һедыр-мыгтi Ваг Мiколајыслы. Пыж-јас топалисны, сірп лептисны, виэөдөны—сiрп рожа.

— Поткөдөма тыдалө!.. Ок!..

— Воліс чері, да он бост!..—вомгорув горнiтөны аја-пiја.

Сiбөдчылөмөн сiрпөс дөмисны. Роэыс пож пагта. Пыжајас кывтисны сiз којмөд төһаөз Чiс в а⁴⁾ в е ж ө р⁵⁾ журө.

— Лөсөдчөј!—шуіс Ваг-даф.

Быдөн ас местаын кылөдчөны. Чiсва вежөр зев паскыд, зев жужыд—даскык сыв судта. Нөкущөм сiрп пощ оз суз. Сөмын вежөр бөкөдыс кужөмөн поэө вөјтчыны. Төһаөд кывтисны—һинөм ез шед.

А лөлјас һөлө вiтөн щөщ вежөрын б у с к ө н ы⁶⁾.

— Вөтлөј кодкө!

— Инаөн⁷⁾ вөтлыгө кө кодкө-а, мыј тајө, вокө!—дөзмиг-тыр пыж бөжса гырыгжыкјас шуагөны. Нырын чөв кывзөны том-жыкјас.

— Шыңгамө вәјө!—Ваг-даф шуіс.

— Вәјө. Оз-ө мыјкө јен сет—сөлөмсаң өтвылыг көсјыгөны мукөдыс.

Сiбөдчисны берегө. Бi перјисны. Первој ставныс кок волөс-јасныссө сотисны, мед став лөкыс сотчас на вылыг, мед вом-iз, усө.

Ваыг быдөн кыскисны һујт, бi вылын сотисны, мед васа-јас пышјасны. Вөр дорыг вәјисны рос торјас, мед вөрсәјас вешјасны. Вывгыныс лөк паскөмгыс рот торјас орјөдлісны да бi вылө пунктисны, мед лөк аһыг, лөк мортыг, вомiзгыс мына-сны. Ставөн кыщовтисны кујiм пөв бi гөгөр: воэын мужiкјас, сөгса бабајас. Агныс зев збылыг сiјө вөчөны.

1) Вөј-гезјөн чері шедөмсө кывзөны пiһаныс бөстасны-да.

2) С ө л і с н ы—пуктисны. 3) П а с ј а г і с н ы—пернапасаөисны. 4) Ч i с в а—ју һiм. 5) В е ж ө р—јiр 6) Б у с к ө н ы—черiјас гыбалөны, четчалөны ва вылөзгыс. 7) И н а ө н—збылыг.

Сөлөманьс быдөн лоі кущомкө, код выло-кө, зев ыжыд ескөм (вежа віқом) да мездьгөм локјасыс, мед лоль шедас.

Сірпыяс сөлісны пыжасө. Петісны бара Чісва төнә дорті кывтны. Төждьгөны сөлөмсаһыс, мед шедас лоль.

— Лепты!!!—горөдіс Мікол ајыслы.

Лептісны.—Сірпаныс кык лоль. Отыс пуд да дас тувја, сірпсө поткөдіс да пыжас Мікол дінө бурөщ уеі. Мөдыс ајыс дінө сірпнас сурі. Ваг-даф лоль выло водіс. Лольыд сіјөс выло-выло четчөдлө. Ваг-даф сіјөс чөв лічкәлө, м ы ж г а л ө¹⁾). Мікол лоль выло шыбыгчіс да чертышкөн кучкаліс. Бөрті пыж пьдөс пөвјас улө сујіс тура-тара кыліг-тырјі. Ставөн сібөдчісны бара берөгө.

— Шуасны-тај јешщө: „керыгјас-пө абу“.

— да-а.

— Ен-пө јешщө щынгы-дај!

— Іна бара сіјө, іна! Төкөтө-кө ворсан-гігзан²⁾ чері вылын, прөмыс вылын, сесга он-һін бурөн адзъв, он-кө щынгы.

Берегын војја сорһі јуралө³⁾.

— Абу-жө ескө щынгөмад һінөм-да. Кор слөј волас, секі ачыс шедө. Колө слөј корэны, кыјөдны,—сераліг-тыр шуө велөдчөма, Маш һіма, ныв.

— Те бара, Марө, дугды сорһинад. Абу-кө лок аһ, лок морт да вомзасөм, тајө черіјас щыноытөгыд ез-һін шедны.

— Есчө-һө берегсаһыс мыј воҙза пыжаыс ізнас вөтліс!? Черіјасыд повчісны, петісны шөрлаһ да і шедісны,—вен-чө Маш.

— дугды, дугды, һінөм те он төд!—воча шуөны сылы.

Бара петісны пыжајас сірп дөмөм-мысті. Быдөн, код көн вөлі, асгыс уж төдө. Кывтөны.

„Лепты!!!“ горөдіс Петра Ољөш вокыслы.

Лептісны. Чері бара поткөдөма дас кымын гін. Пыжын дөмеісны бөжсајасыс, нырсајасыс катөдісны пыжсө вылыс кылөдчыны. Черіјас Чісва вежөрын бускөны, быгсө куталөны, петкөдчывлөны бытөбө пастөм мортјас. Сірпыяслөн веж петө.

— Естөн ескө-тај феңгаыд-да төварыд-да, мыј керан!

— Вајө јешщө кылөдламо!

Кывтісны. Һінөм ез шед, јос ез волю. Сіз кујім-һольыс кылөдлісны. Пыр бөр кушөн кыскісны.

— Ветлөдлө, мга, кодкө ва улас,—шуө Ваг-даф.—Сені кодкө ем-һін, кущөмкө лок завод.

¹⁾ М ы ж г а л ө—лічкәлө скөрыс. ²⁾ Г і г з а н—сералан ³⁾ Ј у р а л ө—јургө, гора кылө.

— Төдөмыс сиз, Ваг-даф, колө-өд васажасыдлы елвајтчыны¹⁾. На помыг буртө ен-һин відчыг, сы вылө-кө петөма-өб—шуб Петыр.

— Ферт-һин ем сени кодкө! Кыз абу. Јөјјас!—шуис Маш.—Ме ногөн-кө колө струк, слөј короны.

— дугды бара, Марө, дугды,—чирзө вөснi гөлөсөн вом тырнас Машлөн ајыс—Ваг-даф.

Музисны, унныс локтө. Колө-на катны пыжөн чомјасөз верст дасвіт кымын. Аскиыс—қуртан лун, міча-кө лоө. Гөрд-өдө-һин шондi. Сылыг пөткајас вадорын, вөрдорын сафмисны. Гөгөрајас-һин өбөд кыјоны воқ вылын. Быг кылалө: војға узан валөн сін срыс. Пыжајас берег дортi мөдөсдiсны катыд, чом-јас дорө. Аскиыс куртан лун, міча-кө лоө.

Јогор Стартсов.

Јуасанјас: Кушөм овлө Јемва јыв турун пуктан кадө? Кушөм черi сени јона кылөны? Мыјөн кыјоны лольсө? Мыј сiјө сiрпыс? Кодјас мөдөсдөмаөбө лоль сiрпны? Кутiс ез шедны лольыс? Мыј сөгга кутiсны керны? Кызi шынгiсны? Мыјла? Сы бөрын шед-ез лольыс? Гырысөб-ө шедөмаөбө? Мыј-понда чажтiсны шедiг? Мыј шуис Маш? Кутiс ез шедны сы бөрын? Мыј-понда Ваг-даф ез чажт шедiг? Мыј шуб Маш васажас-јылыг? дыр-ө најө сiрпiсны? Кор (тулысын, гөжөмын) лольсө сiрплөны?

Шыһа кылө мунөны—лөһа, чөв мунөны. Шыһкiтiсны-пө ме дiнтi—өдјө, чөв, шыастөг мунiсны. Вомгорулас—ачыс өгнас вөрнiтө, аслыс ныр улас вiсталө, һекод оз кывзы; һујт—ва пыдсө пуктө гөна-код һажт, iл. Шыһыны—вомзалөм, шыкөдөм бырөдөны шыһөмөн. Верiтөны: шыһан-кө-пө—ставыс вож-моз лөб. Төкөтө—муртса-пө кылыштө, төкөтө-пө кылыштө.

Ыщкандыр.

Локтiс гөжөм, шоныд гөжөм.

Војјас жеһыд, лунјас куз.

Пемыд һекор оз i овлы,

Пемыд му вылө оз уг.

Лунјас мунө, лунјас колө...

Со i страдна, ыщкандыр.

Кодлы міча турун колө,

Ыщкө, куртө нырыг-пыр.

Шондi петө, шондi летчө...

Вијјас вылын гыө јөз.

Быдсөн турун аслыс вөчө,—

Шыг оз кувны вөв-һи-мөс...

Коса ыщкө, куран куртө.

Кымын зорөд! Кујим, һоль...

Комi јөзлөн гөлөм бурмө,

Һекод көрымтөг оз кол.

¹⁾ Елвајтчыны—елтчыны, вiлшасны.

Ештиҫ турун. Вундан воіс.
 Оз поҫ шуны ужлы: шаң.
 Вөла-мөслы көрым лоіс,
 Ковмас војтырлы і Һаң.

Лоас төв кежлө быдсөнлы
 Озыр лун да шоңыз горт.
 Тільсы, ужав, кыҫи верман,
 Кыҫи кужан, комі морт!

М. Н. Лебедев.

Гы ө—жуө, вөрө. Јөзис-пө виҫ вылас шутыкөн вөрө. Зев-кө уна јөз-ыс, сіҫи шуоны. Тіль ө м—јона ужалөм, мырөм. Тільөм-мырөмлы-пө пом оз волывлы.

Виҫ-му ужалөм даҥыаын.

даҥыаын-код бура виҫ-му ужалөм ог төд көнкө мөдлаын ем абу. Сені став муыс крестана ордын, јуклөма поснідік пластјасөн. Помещікјас сені абу. Налөн весіг законыс оз щөкты өті мортлы уна му сетны. Уна төдөм, мырөм асгыс, кнїгајасыс, төдыс јөзлыс сужө быд крестанін ас муас. Гоз-мөд-ыс мутө зев пыдыті гөрөны бур өруфїјөјасөн, зев бура вын-сөдөны. Кужөдөн-кынҫи уна пөлөс мукөд торјөн-на јешщө вын-сөдөны. Суҫытөм тор мулы датчанін пырыс-пыр содтас. Кач-алас муын еша лыа—лыа содтас; еша ізвеска—ізвеска содтас. датчаніныдлөн көјдысыд пыр мед бур. Быдөнлыс сїјө јуагө, горнітө, лыд-дө—оз-ө вылтор виҫ-му ужалөм-јылыс сур. Емөс датчанајас—сегатін ветымынөҫ ас семјананыс мутө ужалөны. Серт налы јона отсалөны машинајас. Вартөны, вундөны, төл-өдчөны—ставсө машинајасөн вөчөны. Откөн, төдөмыс, ужалан машина лөсөдны он вермы. Сы-вөсна гоз-мөд крестанін отувт-чөны, течсөмөн һөбөны најөс. Ужалыс јөз сені пырөны сојуз-јасө, восталөны сельско-козајственнөј обществојас. Во-чөжын кыкыс став шленыс чукөртчылөны горнітны отув виҫ-му уж-алөм-јылыс. Јуралысјассө сетчө бөрјөны во кежлө. Сещөм обществоыс төждысө став шленјас-вөснаыс: лөсөдө бур көјдыс, машинајас, му вынсөданјас, гырыс бур скөтјас. Медалө төдыс јөзөс мунысө вынсөдны. Восталөны артельнөј выј вөчан інјас. Став шленыс вайөны сетчө јөвнысө выј да сыр вөчны. Артель-над налөн рөсковод еша лөө. Барышыд вел уна аслыныс колө. Ічөт обществојасыс мөда мөдыскөд отувтчөны, гырыс-мөны. Сещөм обществојаслы отсалө щөщ правітельство.

Гырыс обществојас вөчлывлөны выставкајас, петкөдлөны крестаналы мед бур скөтсө, пуктассө, уна выл тор виҫ-му ужалөм-јылыс. Сені-жө крестаналы сетөны награда бура скөт-өс дөчөрітөмыс, выл-ногөн виҫ-му ужалөмыс. Бөрја кадјасас

мед бура ужалыҗассө пондисны даҗ шөт ыло мөдөдавны мукөд сикас јөз виҗ-му ужаломкөд төдмагавны, мукөдлыҗ бур ыло велөдчыны. Воҗыв сылы индаласны кытчө мунны, көн бура ужалоны. Ветлиҗад быд бурсө аҗыласны, велөдчасны мукөдлыҗ ужавны. Локтасны гортад да јонжыка кутчигасны виҗ-му бердәд. Налөн став олөмыс өтувја: ылысајасыс весіг мөда мөдтө бура төдөны. Öтувја олсмыд датчанаөс јонмөдис, ыноөдис—налы зев кокні вермаҗны ывлаыккөд. Вермісны нурјастө, тыјастө костыны. Öні со морөсө-нын костөны унзлаын. Куш лыа инјассө пөртисны бур веж виҗ-муө. Сещөм олөмыс налөн ысыҗ-воө ем-бурсө содтө, оз-нын төдны најө цыҗјалөм-ні, гөль олөм. Öтувтчөмын ывтї ыжыд ын. датскеј крестанін важөн-нын сїјө гөҗөрвоөма.

Кор бара мїјан Комї крестанін гөҗөрвоас сещөм бурсө-а? Кор на-моз велөдчөмаөҗ мї лоам?

Јуасанјас: Мыјла данїјаын абу помешщїкјас? Мыјөн сенї гөрөны-көзөны? Кыҗї нөбөны машинајас? Кушөм обществојас восталөны? Мыј вөчө обществоыс? Мыјөн ыштөдөны бура му ужалыҗасөс? Кыҗї велөдчөны му-виҗ ужавны?

Вермаҗны ывлакөд—вермаҗны прїродаөс: костыны нурјас, ајас, коөмөмыс зерны, лыа мујас бур муө пөртны, ынтөм мујас ыноөдны. *ф е с а т і н а*—2400 кв. сыв, *ф е с а т і н а*д көзөсө 10 пуд су.

Горт олөм.

Кушөмкө вөлөстын олісны крестанін гозја.
 Мужікыс ужаліс му-виҗ. Бабаыс ідраҗіс горт гөҗөр,
 Отсасіс мужіклы ыщкыны, куртны.
 Воіс гөҗөм. Сен абу ылын і страдна.
 Быд асыв воҗыҗ-воҗ мужікөс саҗмөдө баба.
 Виҗ ыло мунас көҗајін. Баба пач дїно колтчас.
 Пөҗјалас наң, шыд сојны пуас. Пөртјын виҗ ыло
 Мужіклы нуас. Рытөҗ шөщ ужалас муҗтөҗыс.
 Рытын сор локтасны гортө. Мөс корөны мунас-на баба.
 Коркө-на сурө.—вајөдас гортө, војшөрнас лыгтас.
 Сек-костї мужікыс неуна шојгтас.
 Ужынөн мужікөс вердас. Көдкө кад гөрөнік вермылас
 [всдны.
 дыш бөгтис мужікөс өтчыд. Саҗмөдө воҗ-асыв баба:
 „Кад воіс виҗ ыло мунны!“ Мужік оз четчы, вїдчө і
 [јортчө.

„Тырмас! Те талун меыг воҗ виҗ вылад мун. Ме колтча
[гортө.

Ме виҗ вылын ужала лун-лун, сек-коста гортын те уҗан!“
Ештіс-жө јанөдны мужікөс баба. Нінөм оз кывзы: „Ог
[четчы!“ кайтө.

„Ладнө-нө, колтчы. Ме-пыҗди ідрас. Аски-өд вежа лун.
Гөрт гөгөр уҗыд-на тырмымөн лоө: гөд көлуј мыскыны
[колө,

Нань көтны, ід шыдөс тојны, крінча тыр нөк
Выј вылө гудравны колө“.— „Сіјө-нө сөкыд,“ кайтө көҗайн:
[„Адҗөма уҗ!“

„Вежсам-нө уҗнад... Нінөм ен вунөд. Ме теныд лөг-
[өда ставсө.“

Гөд көлуј мыскавны лөгөдіс јокмыл,
Выј вылө—нөк кашнік тыр, нань көтны—пыҗ,
Шыд-вылө—тагті тыр ід, вітө-квајт чіпан пі віҗны.
Виҗ вылө мөдөдчіс баба. „Вөҗ-на-тај,“ думайтө мужік:
„Поҗө-на уҗыштны еҗа“, шуыштіс сіјө.
Өбөд кад саҗміс, сінјас оз воҗы. Керка тыр уҗ.
Мыј дінө кутчғны војдөр—оз төд. Гөд көлуј сін вылө
[уҗіс.

Зев зіла бостіс, ва дөрө летчіс, јокмылнас көтөдіс,
Ју пыщкас коліс. „Нільҗас мед, пожҗасҗас јона.
Бөрсіҗык өшла, гөҗ воҗын космас... Өті уҗ ештөма лоө.“
Зев зіла бергөдчіс гортө, шомөсө ва пунктіс, пыҗ.

„Мед һеуна шоммас.“ Тагтіно ід сөгга
Гыр пыщкө пунктіс, думыштіс тојны.
Кывзө: чіпан пі көн коді горзө.
Куталіс ставсө, шөрт помө ставныслыг коҗҗасө төбіс,
Мамныскөд өтлаліс—посвоҗө леҗіс. Гыр бердө
Матыстчіс бара, дум вылас угіс кашнікыд нөкҗыд.
Кашніктө гезҗасөнҗыліас көрталіс јона.

„Шыдөссө тојіг-моз гудраҗас нөкҗыд.
Өтпырјөн таҗинад став уҗыд ештас!“
Німкоҗ-пыр шуалө җаҗө.

Ен чіпан јөрө-һін пырөма коркө, піјансө кыскөма өбрас
Зев ыҗыд варыш кыоанкө лебчіс, чіпанөс піјаннас
Кокыштіс, челаҗлы нуіс. Горзөны чіпанҗас...

Чепөсҗіс, зев өдјө гыр бердыг җаҗө
Мездыны најөс. Өҗөсад кльонҗыөіс јурнас.
Пасмуні нөк тыра кашнік. Нөк кісөіс җөҗө.
дојмөмҗыд өҗөстө пөдлавны вунөдіс җаҗө.

Ез дыр көсҗыны порҗас, туж налы зев реҗыд өүрі.
(Керка пыщ відлыны поспомҗан дырө?)

Нань шомөс пырыө-пыр путкылтіс өті. Мөд адҗіс шыдөс.

Коньөрөй мужикөй чипантөг керкаад пырө,
 Шенъо да виъоддө—керка тыр порг. Одва најос вөтліс.
 Шог бостіс ђађөос: „Мия кутан керны? Бабаыд воас.
 Уж менам њекущөм ез коль. Час-инө
 Ва дорө зілжыка летча“. ђођђалис чибөөс. Мөдіс.
 Візыв-кођ ју вөлі налөн. Ју дорө котөртө ђађө.
 дөрөм-гач вошөма кытчөкө, њуөма візыв ју ставсө.
 Бергөдчис шог-пырыг керкаас ђађө, лабичө пукгіс.
 Зік њинөм керны. Кусіс-њін рытјавыв кыа.
 Коркө кад шонді-њін летчис. Куртөмыг дугдөма баба—
 [керкаө пырө.

Јуалө: „Ставыс-ө ештис?“—„Ставыс“.

„Көлујыд косміс?“—„Нуөма ваөн“.

„Чіпаныд, піјаныс көні?“—„Гөд варыш кокаліс најос“.

—„њађ шомыд көні? Шыдөсыд тојгіс?“—„Порејаслы
 горшаныс пыріс“

—„Выјтө көђ вај!“—„Нөк кашњік пасмуні, омөльыд.“

Чорыда відіс мужикөс баба. Венъөмыг ђађөлы өвгыны лоі.

њекущөм уж дінө кіјастө велавтөг ен пукты.

Та-бөрын вежавны ныв-баба уж вылө

дугдіс і өвсіс нем-кежлө ђађө.

І. А. Суканов.

К а д—пөра; теныд мунны-њін кад (пөра). Ј о р т ч ө—лок кывјасөн
 відчө. К а ј т ө—шуд. Ме-тај вөлі кајта, міса лок. В е ж а л у н—празњік.
 Вежарыт, празњіккөд паныда рытыс шугө сізі. Г о б р а с—аскөдыс, асорд-
 ас. Ен бара коль, өбрад вај. Ч е п ө с ј і с—ускөдчис, ырњітіс. Пызан сај-
 ыс чепөсјіс. П а е м у н і—жугалі торпырігөз. Тагтыс угі дај пасмуні.
 О в г ы н ы—дугдыны, лагтны. „Өвгы, ен дур“—вільшаөбөмыг дугөдігөн
 (длөдігөн) шудны.

Зарњі сура баба.

ђажөн овліс-вывліс зарњі сура баба. Сылөн вөлі квајт
 чельађ, ставыс ныв. На дінын матын овлөма морт
 сојыг Јома-баба. Зарњі сура баба њөтчыд сылы абу
 петкөдчывлөма: пемыдыг пемыдөз сіјө өтнас ужавлөма јагын.
 Гортас воөм-мыгті зарњі сура баба вөзјысө чельађлыс: „чельађ-
 анөј, чельађанөј, вогтөј, вогтөј, мам њођ јөвтө ваја!“ Чельађ-
 јас вогтасны.

Өтчыд мам јона сормас. Локтас гортас, вөзјысас-вөзјысас
 да чельађ оз і вогтыны: јона онмовгөмаөс, оз кывны мамлыг
 јіркөдчөм. Зарњі сура баба пырас іђас піө уњны. Аскінад сыл-
 өн зарњі сурыд зірдавын југјавны пондас шонді вођын. Јома

петас вала дај качалас зарни суртö іңас пыщыд. Ускöдчас, нещыштас сiјöс дај пышјöдас гортас. Шыбытас көзыд кумö. Ачыс мунас зарни сура баба ordö, кутас вöзжысны: „челафанö, челафанö, востö, востö, мам нон jöвтö ваја!“ Најö тöдасны Јоматö, оз вогтыны, агныс зөбгасны: öтi сувтас кiльчö öзöс сажö, мöд карта вылас мöс јукталан вор улас пырас, кыкөн пырасны гiдö, ыжјас пöвсас зөбгасны, вiтöд лöскас каяс, квалтöдыс карта öзöсöдыс петас да із улö зөбгас.

Јома бара вöзжысö: „челафпiјан, востö, востö! Ыжыд гöснеч ваја: пожтыр аңкыщ ваја!“ Кiльчö öзöс сажса ныв вогтас. Јома пырыг-пыр-жö сiјöс шамыртас шошаöдыс. Сөгга көржыгас, көржыгас,—вор увгыд сурö,—сiјöс кутас. Сөгга гiдгыд кык чојöс богтас, лöскагыд адзас. Сöмын із улыс оз адзы. Јома вiтнан чојсö нуас гортас, шыбытас гöбöч гуас. Кутас вiтыс лун нöйтны најöс да öтчыд лун вердны.

Із увса ныв гортас пырас, водас узны. Аскинас сетчö Јома локтас. Адзас нывтö паччөр вывгыд, богтас сiјöс дај нуас гортас; гöбöч вылас аслас нылыкöд ортчөн і водтöдас. Ачыс пырас гöбöччас пiксö зудјөн зудјавны. Ныв кылас пiн зудјалöмтö Јомаыдлыс да сiјö нывкöд местанас і вежгас. Јома петас, богтас асгыс нывсö да зарни сура баба ныв-пыщыд і сојас сiјöс. Сөгга водас дај онмовгас. Зарни сура бабалөн нылыс нöж-јöнiкөн кыңкi-каңкi гöбöч вылыс летчас дај пышјас. Јома сафмас, вiзöдс—некөн некод абу. Недыр-мыгi качалас паккөм сертыс, мы асгыс нывсö сојöма, зарни сура бабалөн ныв пыш-јöма, петас дај вöтчыны кутас. Вöтчас, вöтчас дај нылыд і тыдовтчас.

Матын туж дорын керка сулалö. Ныв сетчö. Керкаын пöрыс пöч пукалö. Кевмысны кутас пöрыс пöчлы, зөб-пö менö, кытчöкö, Јомаыс. Пöрыс пöч шуас: зөбнытö-пö ме тенö ог вермы, сöмын Јомаыс пышјыны отсала. На-пö со, теныд кујiм тор: беф, зуд да сiр чуман. Кор Јомаыд суны кутас тенö, сашкы етiјö бефсö муас. Пырыгтöм-пыр сен лоö зев сук вөр. Мöдыс кутас суöдны—шыбыт зудтö. Лоö із гöра. Кож-мöдыс кутас суны, шыбыт сiр чумантö—лоö сiр ју. Ныв керкаыс петас, котöртö возö, пышјö Јомаыс. Јома сы бöргса... Пыр пыр суöдас. Ныв сашкас муö беф—лоö сук вөр. Јома кашкö пiккöдчö вөрöд. Ныв сек-костi возö пышјö. дырөн Јома вөр пыр мунас, бара кутас вöтчыны ныв бöргса Вöтчас, вöтчас да зiк-нiн суны кутас нывтö. Ныв шыбытас мышкас зуд—

лоӧ зев жуждь зуд гӧра.

Пышјӧ ныв мыј вермӧмгыс. Јома вӧтчӧ. Кызкӧ і зуд гӧратӧ вуждӧма. Којмӧдыс суӧдны пондас нывтӧ. Ныв ӧір чуман шыбытас—лоас ӧір ју. Ӧір ју дорчн керка. Ныв пырас керкаӧ, медагас ужавны. Ӧтчыд асылын летчас сјӧ ӧір ју дорӧ дӧра мыскавны. Мӧдлапӧлас локтас Јома, кевмыгӧ нывлы: „нылан-ӧј, ныланӧј, вуждӧд менӧ!“

Ныв ӧґі дӧра помсӧ шыбытас Јомалы. Јома пукгас сы вылӧ. Ныв кыскӧ. Мыјӧн Јома ју шӧрӧ воас, ныв тракнӧтас дӧратӧ... Јома турбылтчас, вӧјӧ ваӧ.

Ныв воан тужӧдыс бӧр мунас гортас. Мамсӧ да чојјассӧ мездас Јома кумыс да гӧбӧчыс. Сегоа овмӧдчасны ӧіґім ена-ныла Јома ембурӧн. Ӧні олӧны-вылӧны.

Уж-дырји ӧиктын.

Шондӧ воґын Ежва вылын
Поснӧ чері гыбалӧ.
Лысјас костӧ керӧс улын
Вылсӧкт жеждь тыдалӧ.

Јенеж вылын луншӧр шондӧ
Ғірдалӧг-тыр ломтыӧӧ.
Комӧ мусӧ сотӧ, шонтӧ...
Ловја олыс шонтыгӧ.

Оз кыв увгӧм. Вылсӧкт уґӧ.
Славыс гӧгӧр шынӧтӧв...
Коркӧ кывлас—міртуј-куґа
Пошта ґил-ґил гӧнӧтас.

Мујас вылын когкӧм јӧрын
Јеждь пощӧс вералӧ.
Пожӧм пујас ӧікт берд вӧрын
Славыс радлӧ, сӧралӧ.

Поснӧ челаф ыркыд чомјын
Пӧлӧскаӧн ворсӧны.
Ғебӧмаӧс бӧ-коф гожјыс,
Оз кыв налӧн горзӧмныс

Вылсӧкт-куґа міртуј вылын
Ловја морт оз тыдовтчыв,
Кытчӧґ шондӧ рытыв вылӧ
Асывсаґ оз кыщовтчы.

Нужӧдӧмаӧ кывсӧ понјас
Керка сајын кашкӧны.
Карта ӧґӧс воґын ыјјас
Ӧтчукӧрын пошкӧны.

Шондӧ вешјӧс вегкыд вылӧ,—
Лоӧ рытја-вегкыда.
Мунӧс страґнӧк асыв вылӧ
Міртуј куґа вегкыда.

Мунӧ нӧжјӧ. Буссӧ лептӧ:
Беґнас мусӧ гӧрсјӧдлӧ.
Оз-ӧ кодкӧ сојны сетышт,
Быд ӧґӧс вӧґӧдӧ.

Кутлас кајны кӧлчӧ поскӧд,—
Ӧшалӧны томанјас.
Кӧлчӧ ӧґӧс ыждь роскӧн
Тасалӧма вомӧныс.

Кок шы челады-кө кылас—
Шемөстөмөг лооны.
Чомсань страңник шытөв ыло
Оз шыасны, полоны.

Гожыс нөжжөнйкөн чини.
Вьлэкт кутис ловчыны.
Ез-нын вывти пөс ло сени—
Чомдын ез кут овгыны.

Петис челады мртурј ыло.
Керөс дорө летчисны.
Пөчлөн онзіл мунис ыло,
Ставыс бара четчисны.

Паккыд Ежва керөс улын
Јенежыскөд лөзалө.
Мөдла пөлын вијас ылын
Куртөм, чөвтөм тыдалө.

Рытыв војө летчис шонди:
Рытја кыа виждөд.
Муз јөз гортас локны пондис,
Ежва тыри пыжадн.

Вадор улычјасан јөзыс
Льузгө, петө вөлөстө.
Гурјув лоі килчө өзөс,
Сафмис сіјө вөлісн.

І. В.

В е р а л ө — шонди лунө пощөс костјас јона вөрбны. Сещөм вөрөмсө і шубны вералөмөн. П ө л ө с к а — гожөмын челады чомјасын лөбөдөны ворсан-сојан: лук туруны, бобөнаыне, гөндјасыне, шомкорјыне і уна мукөд торјыне. Ш е м ö с т ö м — повөдма, лантөма, шемөстөм лөбма. Г о ж в о з — шонди вөз. О н з і л б о е т і с — он кутис локны, уыны окота лоі. Л у з г ö — унадн, орјавлытөг мунөны. В і ч к о в ы с ј ö з ы с гез-моз лүзгө. Г у р ј у в — қірјув. Зев паскыда қкөз мыкө вөсөбма. Ö з ö с с ö — пө век гур јув колө. П о ш к ö — жарла, пөбөла зев өкыда лөлалө.

Зер војтјас.

(Роч вылыг).

О тонё, вөр вывті мытчыгис кымөр. Јенежөдыс кывтіг-моз өтарё матыгмө. Кымөр тырыс сөвтчөмаөг зер војтјас. Агныс зев вільшөг. Кымөрлы јона лоё мырғыны вільшјаскөд. Оз вермы вїтчыгны му вылө летчөм. Мытчасөны, тојласөны кымөр өзөс дорас. Кымөр оз термас: колө-пө-өд быдөнлы уж сетны. Быд војтлөн му вылын аслас уж. Онө-пө-өд ті му вылад летчө вез овны да гажөдчыны.

Сегга коркө кымөр сувтіс. Өзөс вогтіс дај шуіс:— „Мунөј, петө наэөнікөн, енө ставныд щөщ!“ Мед вільшјасыс мед воэын тувкнїтісны. Угїны најө пөв вылө, вөчісны гөд чутјас. Јөз, кылө, шуөны: „Зер војтасө“, котөрөн пырөны керкаө. На бөрын регыд ускөдчїсны зев унаөн мукөд. Јона-жө-нын аслыныс гажа: јөктөны, четчалөны му вылө. Уті здукөн мутө сөдөдісны. Гуранјасө четчалїсны, тыртїсны ваөн. Пөвјас вылын, керјас вылын дыр өз овны, воэө турөны. Паныдагасны-кө корјас, гөнјас, аскөдныс щөщ нуөны воэө. Зык, шум лептасны вільш зер војтјас: швачкөдөны, ызгөны-бузгөны мөда-мөд вежмөн. Ужныс-өд абу еща, мајбырөј! Со, колө став керка вевтјастө пожјавны. Љока ыжыд уж ескө да, унанад-тај вермөны. Натөм ін некөн-нын абу. Со кущөм-кө труба муөз летчө! „Мыј бара тајө ем-а?“—сорнїтөны зер војтјас. Віөдлісны дај турїны пемыд жөлөб дорөд. Агныс ез төдлыны, гылалїны бөчкаө, кодкө пунктөма војтва улө-да. Шогөдіс ва војтјасөс: „Со-пө-тај кытчө вескалім! Шонді југыдсө-пө сегга адэывгїс мїјан. Мыј-бара мїјан мукөд чојјасным керөны-а? Вунөдісны ез тујјастө кіскавны-а?“

Вез төждыгөм зер војтјаслөн мукөд-вөсна.

„Он өмөј-пө адэө кущөмөс бусөг мї“,—тујјас шуөны зер војтјаслы—“. Везіг јөзыс дугдісны ветлөдлөмыс. Зорїзјас, коңөрјас, нукуыргчөмаөг горш когмөмнысла, кувны кутөмаөг.“

Секї ускөдчїсны зер војтјас јуктавны, ловчөдны зорїзјасөс. Јона пасібө кајтїсны зорїзјас. „Мї-пө чајтім-нын кувны. Талун-кө-пө енө локтө, шонді југөр мїјанөс помалїс“.

„Шонді југөр!“ шенэөны зер војтјас: „сецөм бурыс да мелыс!“—„Абу-нө шонді југөр пыр мелї да бур“, шуөны зорїзјас. Ветлөј да јуасөј шорлыс, тонө-тај тыдалө. Уна тор сїјө вїоталас“. Шенэөны зер војтјас: „коңөрөј-да шорөј! Мыј-нө те лоөмыд? војдөр тај-нө оз вөлі тыдавны сенї ізјасыс. Гажа да гора четчалөны вөлі ізјас вомөныс гыјас. Ылыган вөлі кылө

налөн ызгём-бузгём. Өні-таж сөмын кык ыжыд із костті жугыд візјас тулгөны шогініка“.

— Көні-нө, шорөј, тенад гажа гыјасыд?—јуасөны зер војтјас.

— Шонді жүгөрјас-пө мырфәісны менгым ставсө“. Зев жал зер војтјаслы лоі шор.—„Кольчам-пө мі те ордө!“—горөд-існы укөдчиг-мозныс зер војтјас. Уна сурс војт чукөртчісны шорө. Регыд-таж шор важ-мозыс зев долыда-да гажаа бузгыны кутіс. Уна бур тор адзылісны шорыс зер војтјас. Мукөд зер војтлы сек костті кымөр індіс мыскавны зев ыжыд кызқос. Унанад ез дыр тырмы. Со ештөма-нын, шөјтчөны-нын корјас вылын. Көнкө кылө ічөтік лебач зөлгө. Аттө, кушөм бур уж вөчіс зерыд! Быдлаөд мызкіс, пелькөдіс. Вөлөмакө лебачлөн кыз пу вылас поз. Зер војтлөн гажыс петіс позјад візөдлыны. Візөдө зер војт позјө—кујлө жебыд позјын лебач пі, вомсө паскөдлө: сојны корө. дінас мамыс бурөдө:—„Кылан зерөмсө? Регыд петасны гагјас, вегылјас. Он-кө ыждав—аскі мед сыла вегылсө ваја“. Лебач пі лаңтө. Јенежас өзөсыс вогса-на: пыр-на зер војтјас гылалөны. Уж уна-на ем налөн.

Тонө өшің дорын пукалө зев ічөтік ныв, кіас акаң.

— Вајө сетчө пыраламө,—шуө өті зер војт.

— Өшіңыс пөдса-да. Кыз-нө пырам?—шуө мөд.

Өшің вывсаң візөвтисны улөз, адзісны кост, пырісны сеті нылыс дінөз. Пукалө ныв акаңыскөд, шогсө, дузгөдчөма. Зер војт шенчө: „візөдлө-пө, візөдлө, нылыслөн чужөм вылас зер војт-жө!“ Нывлөн чужөм кузаыс вөлі візөвтө өінва.

— Ме-бара абу зер војт,—шуө өінва. Тіјан-вөсна бөрдө ічөтік ныв. Сылы лоө керкаын пукавны, оз поз тіјан-вөсна ывлаө ворсны петны.

— Міјан-вөсна ічөтік нывлөн өінва кісгө?! Аттө фівө! Міјанлы тајө зев абу лөгыд. Мі-өмөј-нө ковтөм торјас?—шуөны зер војтјас.

— Кодлы-нө ті колан торјас? Коді тіјанөс коріс?—вітчө ныв. Зер војтјаслы забеднө лоі. „Чөв, сөлөмшөрөј, абу-жө ковтөм торјас мі. Візөдлы, керка вевтјасыд кушөм мічаөс лоіны, пујаслөн корјасыс жүгәлөны, туж вылын өті бус ез ло, зорізјас вөлі нукуртчөмаөс, кувны кутөмаөс. Өні ставыс лов-зісны; шорјас космөмаөс вөлі, өні бузгөны. Візөдлы кушөм нимкоф-пырыс пышкајјас ва гөптын тулөдчөны“. Уна тор-на зер војтјас віставлісны. Ічөтік ныв јона кывзіс зер војтјасөс. Сөгса шуіс: „Конөрјас, зорізјас! Аттө-жө тіјанлы јуктөдөмныд да, кулөмыс візөмныд-да! Ескө колөкө куліны“. Нимкоф лоі зер војтјаслы. „Сіз-кө, он лөгав міјан вылө? Он-нын від керкаад регыдік пукөдөмгыд?“—„Менам сіјө важөн-нын вуні,“—нум-муніг-моз шуіс ныв. Сөгса көсјіс өінвасө чышкыштны да абу-нын вөлөма.

А. Суанова.

Луағанјас: Кыңи локтө кымбөр? Зер војтјас мыјла емөс кымбрас. Кыңи најб пондисны кигеыны? Мыј кутисны керны? Мыј керисны тујјасөс? Зорітјасөс? Шорбөс? Кыңақбөс? Коди вөлөма кың пу вылын? Мыј горнїтісны лебач пыскөд? Код дїнө сеога локтисны зер војтјас? Мыј керб ныв? Мыјла бөрдб? Мыј горнїтісны зер војтјас нывкөд?

Вег овны—прөста овны, ужтөг, қик-пө сїдө вег олдө, вег кулдө. Вільш—зев дурыс, ышмыс, Вільш кыңи-моз-пө вільшасб, өлөдөм оз кывзы. Тувкнїтны—зев өдјө пырыштны, петыштны. Оқсөбдыс-пө сөмын тувкнїтіс. Чері тувкјалө. Тульгөны—кор шорјас когмасны, зев омөліка візувтөны, сещөм візувтөм шысө шубны тульгөмөн. Дузгөд-чөма—букыштчөма, лбгасөма. Абу сы-ногса лөбма дај скөрмөма, дузгөд-чөма пө, шубны; н у м м у н і—шпынмуні. Шытөг бералөм, сөмын чужөмнад да еінјаснад; нумјалөны долыд-дырї.

В У Н Д Ö М.

Лунтыр копрагам мї муөз,
Чарла вөрө, чарла ворсө..
Сені шөрсө ректис кушөз,
Сені куштө сїдө дорсө..

Јөртөд зарнї һаңөн тыртам,
Сөмын із да шомөс вөч.
Вөвлы-мөсли ізас пыртам,
Выја рокөн пөтас пөч.
А кор бырө—јөртөд чышкам,
Гөльы уна оз і ков.
Коркө шыгјалам, кор вїшкам;
Корсам уж—бара һаң сов.
Вундө зїла! Чомөр вөчам.
Рытын һебзөдам мї кос.
Чумалїјас, сорөм течам..
Терыбжыка пужөј сос!

дм. Попов.

Вїшкө—губөнык бөрдб, оз һекодлы норас. Чөмөр—гудраласны қик выј пїд ід пыз да сакар дај лөб чөмөр. Чөмөр сојны вїз-му вылыс уж ештөм бөрын. Талун-пө мї чөмөр перјім, уж ештөм бөрын шулбны. Ныв сетігөн мамлы жөнїкоаң вајбны чөмөр тујис. Чумалї—суслан. Колтајас сувтөдлөны чумалїб, чумалїтөны. Сорөм—течас. Му вылыс колтајассө кыскаласны гумла дорб дај течөны сорөмб (течасб)

Ш А Б Д І.

(Роч вылыг).

Ту вылын быдмө вөлі шабді. Зев міча лөз зоріжөн зорз-алө. Зоріжасыс зик бобув бордјас-кофөс, мічаөс. Шонді шонтө шабдіөс, кымөр кіскалө зерөн. Шабділы сіјө і колө, сетыс сіјө јонжыка өдзө быдмыны.

— Быдөн менө ошкөны,— шуө шабді:— „кущөм-пө міча шабдіыс!“ Таыо-на куға быдма. Аттө, кущөм ме шуда! Меыг шудаыс некод абу. Југыд шондыс менө гажөдө, шонтө, зерыс вердө, ыркөдө! Кущөм меным долыд! Меыг шудаыс оз-нын төр.

— Чөв, чөв, чөв!— шыасісны пощјас.

— Те нинөм-на он төд, те лока-на регыд олан таладорын. Мі небог төдам олөмтө. Адзан, кущөм увјөгөг.— Нора зев зуртыштісны:— „Он уфит сінтө лапнитны, олөмыд і помагас!“

— Лаңт, помагас!— шуіс шабді.— Аскі бара шонді кутас шонтыны, зер бара јуктөдны. Адзанныд, ме кущөма быдма, зорзала! Меыг шудаыс некод абу таладорын!

Коркө локтісны му вылө јөз, бостісны шабдіөс јурөдыс дај нещыштісны вужнас. Ок, кущөма дојміс! Сегга вөјтісны ваө. Сы бөрын когтісны, быдногыс коңөрөс мучітісны.

Шабді оз норас: пыр-пө-өд гажөдчыны оз поң, колө-пө быдног овны. Вежөбражык-пө лоан. Шабділөн мучітчөм воңын-на вөлөма. Коңөр вывті муніс јура нөшкыд, һарјаныд, һіраныд, зуыд. Сегга вескалі печканө, кутісны швыргыны гартны чөрсө. Секі коңөрөј шабдіөј тајкө јөјмас. Төд вылас (дум вылас) уоі сылы му вылын гажа олөмыс. Кутіс кајтны: „Ме-пө долыдасө-да гажаасө олі-нын. Шаң-пө. Колө-пө важсө казтывны!“

Пыр сізі аслыс сөлөм сөтіс. Везіг ез норас стан вылын кыгөн. Коркө сегга артміс зев міча да вөснө шабді дөра пома.

Міјан шабді зөңнас вескаліс дөра помаө. „Аттө“, шензө шабді: „мыј меыг артміс! Ег-жө бара чајтлы тащөм сівө лоіг. Шуда-жө-нын вөвсөма! Пощјасыд меным вөлі сылөны: „он-пө уфит сінтө лапнитны, олөмыд-пө і помагас.“ Јөјјас, нинөм-жө оз вөлөм төдны. Олөмыд оз-на помас. Вөліс менам бостөө. Шудөј, шудөј менам! Міга-тај, шуа вөлі, меыг шудаыс некод абу. Кущөм ме өні јон-да, небыд-да, куң. Му вылын быдмөм дорыс-на, зорзалөм дорыс-на меным өні долыд. Сені менө некод оз вөлі дөзөріт. Сөмын вөлі зер кор-сурө јукталас. Өні быд асыв менө бергөдлөны өтарө-мөдарө, кіскалөны чөскыд ваөн. Быдөн відлалөны, ошкөны. Мыј-нө сегга меным колө“.

Коркө сөггә дөраәс пыртисны керкаө шөравны. Бара лои вель жона мучитчыны дөралы. Коңөрөс шыранөн жона и щыщлисны-шөралисны, сөггә жемөн чутјөдлисны. Ферт ескө ез зев вөв долыд дөралы-да, сөмын ез сјјө вөв Һаргыс. дөра помаыс петис даскык дөрөм—ставыс өткод: мича да бур. Шенчөмыд шабдйлөн: Со-пө-таж мыж мыс артмис. Таыс ыжыд шудыс-нө-пө вермас оз лоны. Со-пө и ме-помыс ем бур. Верман-кө бур вөчны, пөльза вайны, сјјө и шудыд быдөнлөн. Сы вылө быдөн и олам. Ми өни лоим даскыкөнөс, ми ставным өтув олам. Вот колөкө и шуд!

Колы во, мөд. дөрөмјас киггисны. Быдторлы-пө таладорын воө пом. Ми-пө ескө көч мыж дыра-на олим-да, оз-пө-таж поз вөлөм. дөрөмјасөс когавлисны ветөкјасө. Наяө чажтисны-нын: „вөлыс-пө-таж помыд воис мјжанлы“. Сещөм жона коңөрјасөс когавлисны, вундалисны, пуисны, жона топјөдлисны. Сөггә-таж Һекытчө шогмытөм ветөкјасыс артмис зев ыжыд вөснi кабала. „Таыс фивөыд-пө сөггә оз-нын төр“, шуис кабала. „Өни ме воҗҗа дорыс-на вөснi, позө ме вылө гижны! Вот колөкө и шуд менам вөлөма!“

Кабала вылө гижисны быд бур торсө. Мортјас лыфөисны дај лоины вежөраөсжык, сугөсжык да бурөсжык.

„Му вылын зорҗалгөн ме тащөм шудсө вегиг вөтөн ег кужлы вөтавыны. Кыс-нө позө вөли чажтны сещөм шуд: јөз костө разөдны да паскөдны төдөм да Һимкод. Оз вегиг ескысгы аслым. Һимкодөјла ог вермы саф вылө воны. Ферт ескө абу ме ачым шудтө вөчыгыд-да. Ме ичөтик зев, аслам вын-серти песга. Асгым ин төда. Ем-таж кодкө ме-јылыс төждыгыгыд. Оти Һимкод помагас, вөггө мөд. Кымыныс-нын ме чажтли, мича пом-нын меным воис. Пом-пыфөди пыр-на вылыс-вылө вөггис важ-дорыс буржык да долыджык олөм менам. Они менам лоө мөд-өдчывлыны ыли мујасө. Кыщовтны јенкыа гөгөрсө. Мед став јөзыс лыфөоны ме вылыс гижөдсө. Војдөр ме вылын вөлины лөз зорҗјас, өни быд зорҗ зорҗалөма мича бур думөн. Мыс шудаыс гвет вылын Һекөд-нын абу“.

Кабалалы ез ло мунны ыли муө-ваө. Сјјө вегкали типогра-пјјаө. Сени став гижөдсө сы вылыс личкисны (печатајтисны), вөчалисны гашкө сурс мильон Һига дај разөдисны. Кымын јөзлы пөльза дај гаж лои.

Ачыс шенчө кабала:—„со-пө кущөм лөгыд таҗтө вөлөма. Кыҗи-нө-пө ме војдөр тајө ег гөгөрволы. Отнадөн-нө ескөн кыс кыщовтан јенкыа гөгөр. Жын тујас-пө ескө и киггыны лои. Они-пө ме гортын, шөјтчыны кута пөрыс пөч-моз. Ме вылө-пө-өд быдтор гижөма, вегкыда перө вылыс кывјасыс гылалөмаөс. Ме колтча татчө, Һигајас мед котралөны гвет пастала, јөзөс јүгдөдөны.

Таыг ыжыд шудыс-нө вермас оз лоны!

Сегга став кабала лїстјассө өтїлаө чукөртїсны, көрталїсны дај жажјө пуктїсны.

„Поçө өнї сегга меным і шөјтчыштны, — шуө кабала: „дај гөгөр думыштны: важсө і выльсө, воçө олөмсө-ї. Вөльс ме гөг-өрвої ачымөс. Агтө төдөмыд вел колан тор вөлөма. Сегга-нө, воçө меыг мыј лоө? Өнї пом воөмыг ог-нїн пов. Төда, олөм пыр воçө мунө, некөр олөм оз помаглы.

Өтї лунө жажјыг кабала чукөр богтїсны дај шыбытїсны пачө: мед-пө кытчө-гурө гартөд вылө оз вескав.

Чельаф пач гөгөр сувталїсны, вїçөдөны кабала сотчөм, кабалалыг ыпнїтөм, сегга кїңјасыслыг кусөм. Кїңјас котрал-өны пөјїм вывтї чельафјас-моз. Бытө чельаф школаыг котөрт-өны гортаныс. Мед бөрын петө велөдыгныс. Медбөрја кїңыс сїçї-жө—мед бөрын кусө.

Кабала вылыг гїжөдјасыс доналіны гөрдөç, өтї здукөн пөріны бїө.

„Өнї-пө ме вескыда шондї дїнөç леба“, шуїс бї уна-уна шыөн трубаөд петїг-мозыс. Керка вылын, труба вестын лебçїс-ны уна-уна адçытөм торјас, поснїдїкөг, воздукгыс кокнїөг. Наяө вөліны шабдї çорїç-мында-жө. Бї кусөм бөрын јешщө-на бергалыштїсны, четчалыштїсны сөд пөјїм вывтї зарнї кїңјас. Бурөщ секї чельаф школаыг петїсны, бөрсанныс велөдыгныс. Чельаф петїг-мозныс горөдїсны: „Он уфїт гїнтө лапнїтны, олөмыд помагас!“

Налы воча горөдїсны өїнмөн адçытөм поснїјас: „Пом некөр некөдлы оз вольты. Мї төдам сы-јылыг, сїјөн мед шудаөс!“ Сөмын чельаф ез кывны налыг воча горөдөм.

А. С.

Јуасанјас: Кыçї быдмїс шабдї? Кущөмөн асө лыфдїс? Мыј сылы пощөс вїсталис? Ескїс-ө сылы шабдї? Нораçїс-ө сїјө кергас? Мыј сегга арт-мїс шабдыг? Кыçї шабдї шенçїс аслас шуд вылө? Кущөм олөмыг шабдї шудсө адçө? Кор шабдї çайтїс олөмсө асгыс помагїг? Мыјыг артмїс кабала-аыс? Кыçї шабдї нїмкофасїс аслас выль шуд вылө? Кущөмөн асгыс олөмсө кутїс лыфдыны? Кор сїјө асө шөјтчыны ештїг çайтїс? Мыјла сїјөс пачө шыбытїсны? Повçїс-ө шабдї пом воөмыг? Мыј чельаф горөдїсны школаыг петїгөн? Мыј воча шуїсны поснї бї кїңјас чельафлы?

Ј у р а н ө ш—Јура нөшөн тојөны пыш, шабдї, кыгөн свөлөк сещөм-өн-жө быдмөны; н а р ј а н—нарјанөн пыш, шабдї нарјалөны, өїсө сувгыс торјөдөны; н і р а н—ыжыд пу пурт, воропа тельөб-көд, нарјалөм кудельсө сувгыс јонжыка весалөны: лїçөс помө кудельсө пуктасны да кучкалөны, пыркөдөны. Ш в ы р г ы н ы—печкїгөн çөрс бергөдлөм шыыс сїçї шуөб. Ш ы р а н—вундасан, шөрасан нојїч-пыфдї, көртыг вөçөма, ыж шырны зев лөөнд. Ј е н к ы а г ө г ө р—му гөгөр, свет ластала. П ө ч—батлөн мамыс шуөд пөчөн. Мамлөн мамыс—ыжыд мам.

Гожом пом.

Кісмөма, гөрдөдө вөр дорын пелыг. Воома быдгама тор Ыркыджык лолыштлө кор-гурө төлыс. Ывлаыг кылө асгама көр... Чукөрмө бур јөзлөн ывлавыг ужјас: ештөма турун, воома һаң. Віқөдлан віқ вылө—зорөдыс кымын! Мөдарө, ыб вылө—чумалы сарвіқө тыр. долымө сөлөмыс ужалыг мортлөн, лычалө морөссыс шог; кокһиджык пырыг термасө ештөдны өті тор, мөд тор. Кор гурө зерыштлө. Мытчыглө гажаа шонді, зарһа југөрһас ворслө. Мунам-кө вөр дорті—шак дукөн өвтыштас нырад. Быд пу кост чераһлөн өшалө вез, бөрганыд вөтлыгө бытөбкө гез. Віжөдө, кельдөдө кық пу, һөжјөһік гылалө-шпалгысө кок улө кор. Чім гөрдөн пөртмасө, тіралө піпу, быд лолыштөм төв-руыг вөрө... Кокһид, пельк зев сек кадө ветлыны вөрын. Зумыда воглалан векһидік тужөд. Лөбыда тушатө ыркјөдлө төлөн...

В. Чісталов.

Кісмөма—воома, поқө сојны. Озјыд-пө кісмөма, қик-һін гөрд. Асгама—аслысгама, абу мукөд-код; һаһыс-пө аслысгама көр петө. Морт-јылыг шудны-жө: тајө пө-өд аслысгама мортыд, абу јөз-код. Ыб—мујас выв, јөрјас шудны ыбһн. Өвтыштө—пөлыштө. Төлыс-пө өвтыштіс чужөмад, бытөбкө пөлыштіс. Шпалгысө—гылалө, уөб кокһидік тор, кор-код. Чім гөрд—југыд гөрд. Арын піпу корјас сещөм рөмабе овлөһны. Зумыд—топыд. Зерыштөм бөрын тужас топаласны, һајтчыны оз-һа уфитһны, секі і зумыдө лөһны.

А Р.

Чужмөр нылө.

(Mojd).

- Чужмөр¹⁾ нылө, Чабанө, Чабанө,²⁾
Көн-нө тенад вала тужд. ва тужд?
— Менам вала тужө, ва тужө,
Байдөг баксан шор дорын, шор дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Көн-нө тенад песла тужд, пес тужд?
— Менам песла тужө, пес тужө
дозмөр котган жаг дорын, жаг дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Көн-нө тенад турун тужд, турун тужд?
— Менам турун тужө, турун тужө
Турі чуксан нур дорын, нур дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Kodarö-нө віçödö тенад керкаыд, керкаыд?
— Менам керкаөј віçödö лунлаң, лунвывлаң.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Кущөм-нө тенад олан іныд, олан іныд?
— Менам олан інөј міча-міча јудор, јудор,
Гажа-гажа вадор, вадор,
Ніҗыс³⁾ өшјөм лыс-моз, лыс-моз,
Мојыс⁴⁾ пукгөм жек-моз, жек-моз,
Урыс өшјөм кољ-моз, кољ-моз.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Мыјөн-нө вевтөма тенад керка вылыд, керкаыд?
— Менам керка вылөј вевтөма
Јежыд шабді дөраөн, дөраөн.

¹⁾ Чужмөр—гөдбөж (горностај). ²⁾ Чабан—морт ним. ³⁾ Ніҗыс—
—(соболь), вөрүн олыг кывтөм пемөс, куыс зев дона ⁴⁾ Мој—(бобр, вөр-
са ва дорынолыг кывтөм пемөс.

— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Мыјөн-нө вевтөма тенад кум вылыд, кум вылыд?
 — Менам кум вылысөј вевтөма
 Пышсөз вөснї дөраөн, дөраөн.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Мыјөн-нө вевтөма тенад карта вылыд, картаыд?
 — Менам карта вылөј вевтөма
 Пачөс дөраөн, дөраөн.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө.
 Ајыд куліс—теныд мыј коліс, мыј коліс?
 — Меным сіјө коліс
 дозмөр гојан бур дозсө, бур дозсө.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Еныд куліс—теныд мыј коліс, мыј коліс?
 — Ењөј коліс меным
 Роч выј сывдан гырнїчсө, гырнїчсө.

Арга вој Ежва вылын.

Көзүд зев. Војвыганъ лечыд төв пөлтө.
 Пыдөстөм Ежватї ветлөдлө гы.
 Мігтөмбө, пывган-коф гырыгөө ставыс...
 Төкөтө кылыштө парокод шы.
 Јенежганъ дугдывтөг көшыг-мөз зерө.
 Чөскыда уэоны өіктјасын јөз.
 Ежваыс скөрмөма, пыдөснас вөрө.
 Пемдөма. Абу-нын важ-мөзыс лөз.
 Парокод сажалї, көж сажө мунїс.
 Чорыда уэоны комї јөз сен.
 Вадорын корјаснас вөрөны пујас,
 Кынмөны. Најөөс унмыс оз вен.
 Уэоны гөрајас. Уэоны өіктјас.
 Шынітөв сулалө Сыктывдін кар.
 Лаңтөма-с пөткајас, оз сывны кајјас,—
 Быдсөнөс јөртөма керкаас ар.
 Оз лаңтны пыдөстөм Ежвалөн гыјас;
 Увгөны, мунөны воэөжык пыр.
 Песгөны кумылга вїзывкөд најө,
 Катөны ва паныд косасіг-тыр.

Сап пемыд. Гыјаслөн тышкагём кылө:
 Најө оз аҗыны аслыныс ін:
 Увгөны, кајөны берөгө вылө..
 Сағмөны комі јөз, востөны гін.

I. B

Көж—чукыла ін, кышала ін вадор пөлөн. Оз вен—оз вермы. Омль јонжыкөс оз вермы венны, суз јонжыкөс пыр венө сорыбн. Песөны кумылга визувкөд—мырөны мыј вермөмсыс, вермаөны визув ваыскөд. Кумылга визув—зев визув. Жужыд јујасын ваыс визувтө бергаліг-тырјі, кумылгабн. Сап пемыд—вывті пемыд, немтор оз тыдав, гін чуткысан пемыд. Тышкагём—козасөм.

КЫБӨМ.

Чері кыблөны арга пемыд војјасын. Кыбігөн черісө суцкалөны аҗласө¹⁾. Пыж нырас көзабі²⁾ пестөны.

Кыбөмөн кыјөны гырыс чері. Чері кыјөјасыд төдөны көні куцөм інын куцөм чері олө. Вывті визув јујасыд оз-на і поз кыбнытө. Кыбөны гырыс тыјасыс, ју курјаясыс, позө кыбны і лөңжык јуыс.

Ме вөлі ічөт-на, арөс көкјамыса—өкмыса. Батө чојөкөд унаыс ветлывлісны чері кыјны. Рытјаснас өшіңөдыд вөлі візөдлан вадорлаң-da, сен зев уна југыд біјас өтарө-мөдарө чувјалөны. Ме најөс козувјасөн чајтлі. Отчыд сөгга мамөлыс јуала, мыјла-нө, міса, өні арнас козувјасыс зев улынөс. То, міса, візөд, җик бытө Көжөрөм віз вылынөс. Мамө візөдліс өшіңөд da шуіс: „абу-өд сіјө козувјас, јөјук. Козувјасыс-өд вылынөс, јенежын. Талун пемыд, козувјасыс абуөс. Тајө чувјалыс-јасыс батөдјас, чері кыбөны. Сө кымынөн талун рыт летчөмаөс. Кыс сөгга уна черыд, коңөрјаслы, шедас. Мыј-іј оз мунны кывтыдланьс, гашкө ескө сен ещажыкөнөс“.

Ме зев чөва кывза, быдөн шемөс бостіс. Пыжөн ветлөдлөны Көжөрөм віз дінті, мукөд-дырјыс кытчөкө увлаң кывтлөны. Візөді өшіңөд онзіл босттөҗ. Сөгга воді-da војбыд вөтагі козув-коф бі-јылыс. Аскінас сағмі, da батө воөма-һін. Самөј чојөкөд черінас јукөны, сорытөны: „позө-һін-тај ескө кыбны-тө-da. Аттө, жаль сіјө өір пыс. Абу-на, буракө, вермөма чор-

¹⁾ Аҗлас—уна вожа көрт јыла пу воропа чері суцкалан кыбыс-јаслөн. ²⁾ Көзабі—кыбысјаслөн пыж нырас біныс сіз шуөд.

ыда онмовоны, воҗжык-на вескалім. Кықкө ескө колө-жө сійөс кыјөдлыны-да. Аски јешщө ветлам, оз-на гашкө вермы ылөҗ пышжыны¹. Мем зев окота лоі щөщ ветлыны ыжыд черісө віқөдлыны. Муні батө дінө да вөзжыны куті. Ез ескө бостны-да, сөмын-пө мушщажтчыны¹) кутан, сөгга адјисны менгым бөрдөмөс-дај көсјисны бостны. Мем зев ымкоф лоі. Пырыг-пыр котөрти мысгыны. Сөгга чері батлыг видлалі да ымјассө јуавлі, моль²). Ог вермы лунсө кольлыны, ыкыҗ рытыс оз во. дај пола, мед ескө, миса, батө кывсө оз-жө веж. Пажын бөрын чожө летчис өірөд пержыны. Мі батөкөд ыедыр-мыгті летчим көлујөн. Зорөд бокыг лејим пыж, баф пыг кыккө батө вайіс пелысјас. Ме пырыг-пыр пукөі пыжө да сынны куті кыҗ-гурө, кужтөгыд. Пыж зев лөгыд, кывзыгыс, абу јибөр, жужыд-коф, кытчө, кодарө сынышта, сетчө і мунө. Нөті ог пов, зев збоја пыжын дура. Батө менө чырыштіс, кылөдас-пө кужтөгыд, ен-пө дур. Ме пыр і дурді дурөмыс, повзі, мед ескө бөр гортө оз мөдөдны. ыедыр-мыгті мјан дінө локтіс чожө аслас өірөд нопнас. „Но,“ шуө: „рытыс, буракө, лөн лоө, көҗ-дөдыштны-тај пондіс. Гашкө ічөтік кыҗыгыд шуда-да мыккө і сурас талун“. Ме јем јылын-моз пукала, мед-жө, миса, ме-куҗа черыс шедас. Кутисны лөгөдчыны кыҗыны. Пыж нырө сашкисны лөгөдисны көза, пестисны бі. Регыд пемдіс. Менө пукөд-исны быслы паныд. Чожө аҗласөн сувтіс пыж шөрө. Батө пукөіс бөжавны-сынны. Ме лоі на костын. Нөжјөнкөн тојышчисны берегыс да мөдім кывтны ва ылыд. „Со со дивөйд!“ Шенҗа өтнам гусөнікөн, шуны налы ымөм ог лыгт, мед ескө оз видны: віқөдан да ва пыдөсөҗыс ставыс тыдалө. Став лөпыс-і, туруныс-і, черыс-і, ракыс-і, быдсөн тыдалөны. да-өд бытө ставыс зев матынөг. Віқөда-да—вель гырыс черіјас пыдөсас уҗоны. Мыј-нө чожөыс оз сашкы, оз-кө адҗы-а, думайта өтнам. Віқөдлі сы вылө мыј керө, віқөдө оз ме-моз ваө. Сылөн чужөмыс өдва тыдалө бисаныс, буракө віқөдө-жө ваас. Пыж бөжын батө бытө мыр, оз і төдчы мыј морт. Сөмын пелысјасыс југөитласны вагыс лептігөн, сөгга гөгөр пемыд, ыемтор оз тыдав. Бара куті віқөдны ва пыдөсө, шенҗа өтнам. Быдтор-өд тыдалө: став гураныс-і, мылкыс-і, весіг став ізжыс өинвоҗад. Бура гырыс черіјас тыдавлісны-і. Сөмын чожө весіг өтікөс на пыщкыс ез сущкы. Ме ескө сылы кіөн і кокөн-жө інда на вылө да. Сіјө сөмын јурнас гут-гот керас да кинас өвтыштас, чуҗнас менө өлөдө, мед ме чөва пукала. ыедыр-мыгті ачым-жө каҗалі: вөлөмакө војнад черіјасыд ваад гырысжыкөн каҗитчөны. Шлын-гім ва-куҗа ыылөҗ. Батө саммө сынны: шывгам шытөг, пыж-

¹) Мушщажтчыны—мешайтчыны, дөзмөдчыны. ²) Моль²—золь², төлөдчө. Челаф оз лаңтлыны моль²оны, мыккө јуалөны, віөталөны. Шубны јешщө: золь²оны-пө, төлөдчөны дурдывтөг.

ным веги оз трактчыв. Матыгтчим полој динө. Јешшө гырыг-жык черijas кутисны паныдагавны. Батө һөжмөдик пыжсө. Чожө вескөдчис, ағлас ваө леҗис. Һөжжөнйк, һөжжөнйк суйө сийөс ва пыщкө. Сегга-тај кыз сацкөптас зев чорыда!—Ыжыд і гир лептис. Пыдөз-жө ағласыс сацлөма, өдва і перјис сийөс чојө черисыс. Сео-жө шеди мөд бура ыжыд чери—јоди. Ме чајта, тув вѣта-квајта вөли. Воғө мунг-тырји јона суралис шөркоғдем черijas. Сын да јоди дас вѣтөс кымын, буракө, кыјим, сегга гир повөднөј уна дај: тув квајтө-сѣзимө. Пөсныыс уна шеди. Һем жалиттөг сацјөдлсны најөс ағласөн. Уна гирпи сетчө вөлөм чукөрмөма, һылалөны мукөд пөлөс посны черijasөс. Гир јон-жыка суралі курјаясыг да берег дорса ва колода бокјасыг. Абу-тај кокһид вөлөма черитө кыжны: мукөдыс матыгтчиғ-кост-тыыс пышјас, мукөдыслы ағласыс оз вегкав.

Гор коғ-һин. Чери шедигад егө і төдлөј кад мунөмсө. Батө пондс нуөдчыны Люксавад тыө. Сыв кык сажын кымын і вөлөма тыө пыран иныс. Куға-коғ лоі пырны бағјас да турунјас пөвстти. Петјм паскыд ты вылө. Оҗилаө воим полој-коғ инө. Чожө кыскис лаз җепыс вөсһидјк јон гез-пом да көрталис ағлас пу помө. Ме гин паскөдөма, вѣдөдла сы вылө, вѣдөдла ва вылө, һинөм ог ағзы. Чожө кинас индс бағлы кодарө пыжсө вескөдны. ачыс чорыда кутчигис ағласө, гезсө вескыд ки гөгөрыс гартыштис. Ме бара шемөс, гин ог бостлы ва вылыг. Чожө гуөдһикөн ағлас суйис ваө, дыр-коғ мөһитис, корөйс туйсө. Сегга-тај кыз сацкас мыј выныс, четчыштлас да мөдыс. Зургис дај јөткыштис пыжлаңзыс, леҗис ағлас пусө кигыс. Пыж улын ва бығтө пуҗис, җибрасны кутис, вөрны. Ме зев јона повҗи. Ег васыс (ваыс аршын кык судта кынҗи ез вөв), а мыј, мѣса, воғдөсө лоас. Черийд бергөдчис да ва шөрлаң ускөдчис кывтны. Ағлас пу жынјыс кымын сөмын тыдалө вагыс. Ас өкктагыс да гезгыс пөлинтчөма боккыв. Мунис, мунис черийд дај һөжмис. Чожө кјас кутө гез, шуө: „зурјин жө те мем. Вајөн-һин ме тенө кыјөда“. Батө скөра-коғ өлөдс: ен-на-пө радлы, воғ-на; кигыд-пө гезтө ен мынты. Чожө ки гөгөрыс гартыштис гезсө, мыј вермөмгыс зелөдс. Чери кыскө мијанөс ас бөрғаыс. Ты шөрас кымыныскө вөјтөдчылис. Һоль аршына ағлас веги оз і тыдовтчыв. Кыз сурө пессө чери, мынтөдчө ағласыс да некыз оз вермы. Песгис, песгис дај, буракө, муҗис: лөһыштис-тај-а. Чожө кыскис аслаһыс ағлассө да јешшө четчыштолөмөн содтис, зургис. Чери сыв һоль кымын муныштис да лаһтис җикөз. Ме пола-һисө радла-чери вылө, вѣчыга сийөс лептөм. Бөр кутим кывтны пыран инлаң. Черитө ва куғаыс сыв вѣт кыскисны ағласнас, сегга ағласнас-жө і лептисны пыжө. Зев ыжыд гир вөлөма. Ағласнас і һужисны сийөс пыжас. Ловја-на вөли, вомсө паскөдлө, а оз-һин вөр. Мем пельпом вылө ағлас пуктисны

кутны, мед-пö оз пör ваö. Чожö пуккис нырö. Кыкөн пондисны сынны. Пыж бытö лебö. Катим первој керка динöз, четчим берегö. Мыжкö пессисны аэлас перјигөн: оз шед дај сöмын.

Öдвa i нещыштисны. Завофитис-нин југдыны. Медвоэда керкаас быд тулыс i ар уэлöны мöс лыстысјас. Öтi-кö, сек ваыд пагкыд, мöд-кö, мöсјастö быд рыт гортö новлöдлыны ылын, сесга со i уэтöдлöны најöс нарöснö вöчöм гidјасын. Асывнас воэ лыстысасны да леэасны пемöсјасöс јиргыны. Мiјан воигөн мöс-лыстысјас бурещ лöбöдчöны вужны гортлаң. Адзисны мiјанлыс черitö да шенэöмыд. Öтi iчöt тушаа зон вылын бура дыр шмонитисны: ладнö-пö јешщö лaпкыд iнын купајтчылöмыд гожöмнад, ескö-пö етијö сiрыс нылыштiс тенö келчiбс-моз“. Мöд кылö шуö: „кокјасыд ескö чурвиэны пондисны черi вомöдыс“. Перевошщикыс-пö дыр мыгтi-на вöли гаравлö: уна рыт-пö мöс уэтöдлысјас шенэылисны ыжыд черi вылас. Мi пыжнымöс кыским керка сaјас, агным черi тырөн мöдöдчим гортö. Нимкофасöмыд гортын! Зев ыжыд черitö нужöдисны пызан вылö, сесга вокöј кыккö аршын вајiс да мурталисны сiјöс. Кык аршын сaјас лoi. Лунтыр ставнымлы батöлы да чожöлы-кынзi долыд да гажа вöли, бытö кущöмкö праэник. Најö сöмын iчöтiка јуыштисны-а, нимкофасны мiјан-моз ез нимкофасны. Ме јешщö унаыс мöвпыштли, мыјнö, мiга, оз радлыны, бытö ез најö i кыјны, оз нöтi ошјысны. Унаөн сугедјас волiсны черi виэöдлыны. Батö чожöккöд нинöм оз вiстагны. Ме ставыслы вiстали кызi, кор, көн сурi. Гөгөр черiбс вiдлалим. К y м ö с y с¹⁾ вивти паскыд, руд, бытö гөгрöс—эор. Черi кыјысјас шуöны: тајö-пö пöрыс-нин, кымöсас-пö нищ-нин быдмöма. Вомсö паскöдан да повчан. Пiныс кык виэ: гырыс i пöснi. Гола роэыс зев паскыд: крукаслытöг тöрас пöрыс утка. Важөн-нин каэавлöмаöг тајö черiлыс олöмсö Локсавад тын. Јона уна утка-пö нылыштiс

¹⁾ К y м ö с—плеш, мылја iн шуö сiзi. Ем öн кымöс, кi кымöс.

горшас аслас немөн. Өнi-на ме корјаскө мөвпавла, мыјла ми сек ег гөгөрвоој ошны черисө, сөкыд-ө лои. Ыжыдөн-нын адзыли пуд да вит тувја өр. Сы сертi-кө, ме чајта, мијан ыжыд черыд кык пудыс сөкыджык вөли. Сещөм черыд шоча сурлывлө, гашкө дас во пын өтi сурлас-ө оз-ө.

Тажө кыбөм бөрын ег-нын чајтлы кыбызаслыс бисө козул-өн, ег-нын шенчыв уна черi шедөм вылө. Сөмын зев ыжыд черыд кувтөч оз вун.

А. Заболотснаја.

Ч о ж—мамлөн вок. Ч у в ј а л ö н ы—ветлөдлөны өтарө-мөдарө бидн К ö ж ö р ö м—виç ним. G i r ö d—зев өрөд пес вөчөны кыбны. З i б ы р п ы ж—дiбрөс, катласө өтарө-мөдарө пуксан-да; он лыт вөрэдчны: пут-кылтчөмыс полан. Ш м ö н i t ö—шувитө, оз збылыс вiстав, герам пет-көдлө вiставлөмнас. С ы н—жежыд посныдiк сөма зев лысө черi (вяз). J o d i—зев паскыд плавкөс черi, зев гырыс лыа (лещ). П е м ö с—став ловја ловыс. Код сорнитны оз вермы, шуө кывтөм пемөсөн. Морт—кывја пемөс-нын лөб. Г а р а в л ö—казтывлө, коркө сорнитiгасөн төд вылас увкөдлө. М у р т а в н ы—мерајтны.

Лок гожөм бөрын.

Лунјаснас зерласө,
Ыркыдөс рытјас,
Вожјасыс көзыд-код,
Асывјас руа.

Ыб вылын вежөг-на
Idјас да сујас.
Шепјасыс векыда
Чурвиçө уна.

Гожөм быд зерала
Сормисны најө.
Көзыгыс өниөç
Витчысiс воөм.

Куç арга војјасын
Лоины пужјас.
Асывјас көзыдөс.
Руаөс лунјас.

Ыб вылын еща-нын
Вундытөм муыс.
Быдлаын чумали
Пемыдөс, рудөс.

Гумлавыв весалө
Мам iчөт нывкөд.
Ајныс сен кощкөдчө:
Течас iн вөчө.
Сечина матысмө
Id doçða вөла.
Вөв вылыс лапкыштiс¹⁾,
Нуөдө домөд.

Сувтөдiс, леçалис,
домалис бокө.
Мытчалө кольтајас
Ајыслы течны.

„Кущөми кокнидөг
Кольтаыс ставыс!“
—Тыртөм-тај... Кынмөма...
Сiјөн-iј кокнид.

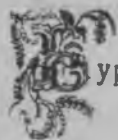
Мыјкө-тон кутам-жө
Төв быдөн сојны.

В. Педөр.

Л о к г о ж ö м—көзыд, зера гожөм, кор турун-нан оз вермы мiча воны.

¹⁾ Л а п к ы ш т i с—четчыштiс.

ВАРТӨМ.

уракө ар ын воома. Быд асывоз сафман вартан шыө. Петан килчө вылө мыссыны, быдлаган кылө: „ті-кі, та-кі, ті-кі, та-кі!“ Гөгөр виқодлан—вартанјас вылө-вылө качлөны, југытлөны өтилаын, мөдлаын, којмөдлаын. Рафејта ме вартөм, һаһ дук, рыныш щын дук. Рыныш динад матымыны-на кутан, сөлөмыд долымдө, кыпыдмө-һин. Зера арјасын ескө абу зев гажа да лөбыд вартөмыд-да. Мукөд-дырји арбыд мырғасны, көзыд төлөз оз вермыны вартантө ештөдны. Еща кыјөдласны кобөм костјастө. Мед-жө машинајасыд мијан мукөдлаын-моз унжык вөлі. Öнi-тај ескө мијан комi јөз код-гурө кутисны кокһөдчыны машинанад ужалөмөн-да.

Со боқтам мијан виқодорсаөс. Öти воқмөсчығжык вежөра мортыд мыјта бур вөчис аслыс дај мукөдыслы. Опонъ Иван војнаөзыс-на чујмөдис ыштөдис гозмөд мортөс, суведјассө. Морт квајт өтувтчисны дај сузөдисны кујим машина: ыцкан, вартан, төлөдчан. Кымын во-һин красујтчөны веиг став вөлөвтсаыс. Вежыд петас најө вартан інө-кө ветлан. Öтувјоннад рыныштө вөчөмаөғ ыжыдөс, вит со колта су төрө. Гумланыс вевта, гөгөр топыд, зер војт оз піст, төска жоҗын өти кост абу. Мича, кос дырји ескө веиг рынышыс налы оз ковлы-да... Зериг кежад-тај вөчөмаөғ-жө-а. Гумла шөраныс сулалө машина. Öти морт колта-јассө сујалө машина воқөдыс, кык бокөдыс бергөдлөны дикөн (поçө лөгөдны вөлөн бергөдлан), машина бөрөдыс петө вартөм іңасыс тугыскөд, һөлөд морт куртө, јансөдө іңассө тугыс да ідралө. Сы мында став ужыс i ем. Кос повоқдаө шөтлытөг поçө вартны луннад рыныш дас. Төлөдны бара-жө оз ков налы витчысны төвчысөм. Машинанад көт кор төлөд. Öти лунө крестанһин вермас став һаһсө ассыс вартны, мөд лун төлөдны. Тајө квајт крестанһиныс-моз-кө быдөн өтув лөгөдасыны виқ-му ужалан машинајастө, ескө оз ков повны зера арыс да витчыоны төв петөмтө, оз таскајтчы ар быд зер улын да кок улын һаһыд.

Јуағанјас: Тiјан кызi вартөны? Дыр ө тырмө өти рынышсө вар.һны? Во гөгөрсө һаһтө дыр-ө тырмө вартныд? Машинаөн-кө дыр-ө ескөн тырмис? Öтнад верман он машинасө һөбһны? Кыз поçө һөбһны? Кыз лөгөдөма машина Иван Опонъ?

Арга мојд кыв.

Мөдла пöлын кыркöщ дорын
 Нора кызпу быдмө.
 Корјас виждöма сылөн,
 Ежва вылө кигсө.
 Возын локтө көзыд пөра,
 Кызпу сетыс шогө.
 „Пастөм кола төвбыд кежлө,
 Зикöз кынма, кула. .
 Kodі бара тази вöчө,
 Бөра олөм сетө?
 Гажа-дырји, шонид-дырји
 Пастөдө зев мича;
 Лым уегөн, көзыд воэ
 Став паккөмс кистө...
 Ежва, Ежва, со мајбырөј,
 Мыј-нө теныд овныд!
 Муртса воас көзыд пөра—
 Ји улө пыр пыран.
 Немтор он төд. Төв быд учан
 Шонид ешкын улын.“
 Тази нора кызпу шогө—
 Корјас кигсө, кигсө...

Отар дорган мөдар дорө
 Паккыд Ежва шывгө.
 Муниг-мозыс сижө кылө
 Мыј-кө кызпу шуө.
 Вабергачын Ежва сувтис,
 Кызлыс сорни кывзө.
 (Регыд гөгөрвоис сижө
 Мыј висталө кызпу).
 Нөжжөнйикөн шог-пыр ачыс
 Воча сылы шуө:
 „Вежалан те зик-өд прөста
 Менам олөм вылө.
 Те думајтан, лөгыд меным
 Кузлыны ји улын?
 Југыд шондисө ме нөтчыд
 Тулысöз ог аздыв.
 Сөкыд јид менө јона
 Төвбыд лычкө, пөдтө...
 Езыс кызпу! Теныд лөзыд,
 Коккид меыс овны“...

Вабергачыс Ежва пондис
 Воэ кыз кор нуны.

Зибжасөмөн берег пөлөн
 Пөрыс старик катө.
 Кызпу дөрө ветки кыскис,
 Кыркөщ дөрө пуккис.
 Чушкан дозсө эепыс перјис,
 Ыжыд чепөл чушкис.
 Вашкөдчөмсө сижө кылис
 Ежвалыс да кызлыс.
 Сөкыд пельнас муртса вермис
 Төдтөм сорни төдны.
 Кызөктис да тошсө чышкис,
 Зөран вомнас шуис:
 „Мыјыс бара шогсанныд ти?
 Мыј тижанлы колө?
 Езыс кызпу, теныд воас
 Көзыд бөрын шонид.
 Веж корјасөн бөр-на тенө
 Гажа тулыс вевтвас.
 да-ј те, Ежва матушкаөј,
 Тулысын бөр вогган.
 Кыкнанныдлы гажа пөра
 Возын пыр-на лө.
 Сөмын (ышловзис зев јона),
 Сөмын меным оз ло.
 Гажа тулыс—важ том пөра
 Нөкор меным оз во.
 Кыкнанныд-на-өд ти томөг...
 Төдланныд-на гажјас...
 Менам овгис, гажөдчыс,
 Бөрө ставыс колө“.
 Ружтиг-тырји старик четчис,
 Пыжө бара сөлис.
 Кык лопта пелысөн сынө—
 Ежва вомөн вужө.
 Јурас сылөн уна думјас,
 Вунөдны оз вермы:
 „Важ том пөра оз бергөдчы,
 Нөкор оз бергөдчы!“

Ньобдинса Виттор.

В е т к и—зев ичөвик пыж, кујм мегыра (упруга), кык морт сөмын лыбан.

Ҷоғоғјас.

Ҷоғоғјас, ҷоғоғјас!
 Выліті, выліті, ҷоғоғјас, лебчаннуд,
 Муғлытөг шоныдлаң саріқө шывганныд,
 Ылө ті котөрөн мјяныс мунанныд,
 Көқыдыс, јірмөгыс төв-кежлө пышјанныд.

Ҷоғоғјас, ҷоғоғјас!
 Ставныд ті борджаөс.
 Уна му аҗылад
 Лебзыгөн саріқад.
 Мајбырјас ҷоғоғјас, менө щөщ кыпөдлө,
 Олөмјас петкөдлө, саріқө сібөдлө!
 Јөз мујас төдмала, долыд-шог віқөдла.
 Тіјанлы лебзыг-моз шог-јылыс вігтала.
 Ҷоғоғјас, ҷоғоғјас!
 Олам мі, коміјас,
 Војвылын жугыла,
 Відчысам југыдөс.
 Ҷоғоғјас сувтлытөг воқө пыр лебісны.
 Ез кывны сорніөс, шог сөмын сетісны.
 Вылысаң, вылысаң нора зев горзісны.
 Кынмыны мјянос бара-на колісны.
 Ҷоғоғјас, ҷоғоғјас!..

Нубдінса Віттор.

Шы в г о ны—мунбны, леббны сувтлытөг вескыда. Со-пө-тај шывгисны, ез і сувтлыны. Јі р м ө г—кынмөм. дыр-кө көқыд інын олан—јірмөг боетө. Јірмөгыс зев дыр он шонав.

Школаын.

ржавыв лунјас жеңмаммоньы. Војјас пемдöны јона. Комі гіктјасын секи быд рыт öтїлаын да мөдлаын әулөдчöны бїјасөн. Воә асыввоә да гор рытöә кылö шабдї-пыш тојом да һарјалөм шы. Чельаф сы вылө і чїктылöны. Најö рөмдїгөн һөр зөбһајасаөс быд сарајыс летчөдöны мујас вылө шабдї сув, кїсталöны чукөрө. Пемдөм бöрын чельаф быд-ласаң котөртöны сув чукөр öзтыны. Сенї налөн гажыд: горзöны, гөгралöны, бефјасөн бїсö качөдлöны вылө-вылө. Быд качлөмыс бїс ыпһїтлас, кїңјасыс савкмунöны гөгөр. Ылöә тыдалö чельафлөн а һагур сотөм,¹⁾ весїг налөн бї гөгөр жуөмыс тыдалö бїсö качөдлїгас. Јона комї чельаф рафејтöны аһагур сотөмтө.

Öтчыд сещөм аһагур сотан іныс локтöны чельаф чукөр сорһїтїг-тырјї.

— Аскї менö ыстöны школаө,—шуїс ошјыгөм-пырыс көкјамыс арөса кымын ныв, Настук.

— Велөдыгыс-өмөј воөма-һїн?—јуалїс Öһө, Настуккөд öтщöщја кымын фетїна.

— Воөма-пö-һїн, воөма. Меным батө вїгталїс. Шуїс: сөг-а-пö, Настук, теныд лоө школаө котравны, кад-һїн-пö. Öкїң, тенö ыстöны-оз велөдчыныд? Ме öтнам пола, ог лыст школаас мунны.

— Менö бара һекөд оз ысты. Мамö печкыны щөктө. Нөмгор-пö нывјасыдлы велөдчөмыд. Салдатö-пö оз нуны-а. Аслым ескö зев окота велөдчыны-да.

— Меным ескö мамö шуө: ічөт-на-пö велөдчыныд-да, ме мырдөн муна,—шуїс Öһө.

— Аскї щöщ мунам гїжгыныд, ме öтнам ог лыст, пола велөдыгыс,—кевмысö Настук.

Öһук да Настук кык воклөн чельафјас вöліны. Настук збылыс полö вöлі школаө мунöмыс, велөдчөмыс ескö аслыс колö-жө вöлі-да.

Школа-јылыс сорһїтїг-тырјї чельаф разөдчалїсны гортаныс.

Настук сїјö рытö зев дыр ез онмово, пыр мөвпалїс аскїа лун-јылыс, школаө мунөм-јылыс. Настук вöлі зев рам, полыс ныв, весїг бат-мамгыс вöлі јона полö. Нөтчыд ез лыстлы бат-мамлыс сөлөмыс јуасны һї вїгтаоны. Бат-мам ез вөвны мелїс, чельаф сорһїтö пыфдї вöлі оз пуктыны. Најö асланыс уж-вөсна, тїльöм-мырсөм олөм-вөсна чельафнысö оз вöлі төдны,

¹⁾ А һагур сотөм—мујас вылын шабдї сув да пыш сув сотөм.

олісны ескө бура, быдторжыг сузчісны да сөмын нөшта уна вөлі налы колө—өтарө содтісны да паскөдісны овмөснысө. Настук батлөн вөліны гөтыра вокјас. Чельаф быдөнлөн вөлі тырыс. Вок котыр дыр олісны өтлаын. Сіјөн быдміг-чөж чельаф ез зев бөрјыслыны: мөда мөд ордын олоны, гојоны, уэоны. фадјас, төткајас Настуклөн вөліны зев шмоньлвөг, варовөс. Оз ков вөлі повны чельафлы најө влөдыг, скөрмөмыг. Гырыс-жык чельаф код-сурө вөлі велөдчөмаөс-нын. Школа сіјө ферв-наын вьлөныкөн-на вогсіс, гашкө во ноль сајын. Сетчөз гоз-мөд чельаф велөдчісны өкмыс верст сајын. Настуклөн кык чој нөтө велөдчытөмөг колыны. Најө быдмігөн везіг өкмыс верст сајас абу вөлөма школаыс. Мөд кык чој велөдчыштөмаөс-нын вөлі. Настуклөн зев гаж петө велөдчыны, медга јона морта ніга вьлө сылөн вежыс петө. Воча локјаслөн велөдчан морта нигајасыс төд вылыг сылөн оз вунлы Коркө-кө-пө ескө ме вермыла сетчөз велөдчыныд, мөвпалө Настук аһагур сотөм бөрын. Везіг нига нимсө төдө: „Приходская школа“. Сінвозас өтө картіна сулалө: рытын крестанскеј семја; пөрыс пөль лапті кыб, баф, мам, пөч пукалоны да кывзөны ічөтік фетіналыг лыфөдөм. Мөд картіна оз вунлы сылөн „деревенская ярмарка“. Помнөтө сіјө везіг воча вокјасыслыг өтөтвореннө велөдөмсө. Откымын кыв абу-на вунөма. Сөмын оз вермы гөгөрвоны: мыјла гіжөмаөс *ярмарка*. Настук ногөн-кө лоө јарманга. Буракө-пө гіжыс оз төд вөлөм, мөвпалө өтнас.

Војбыд Настук вөталіс школа да морта нига. Аскінас воца-воц сафміс: колө-өд школаө мөдөдчыны. Пыраліс Оңук Настукөс нуөдны. Школа вөлі верстылаын кымын. Муниг-чөж кыкөн сорнөтөны велөдчөм-јылыг. Школаас воөм бөрын вельдыр посвозас сулалісны, оз лыгтны пырныс-да. Коркө сөгга мукөд велөдчысјас кутісны локны да накөд-тај пырісны-жө-а. Велөдыг—томінік, карса, міча паскөма ныв. Сіјө бостіс кабала, карандаш, да кутіс торјөн быдөнлыз јуасны ним, ов, арөс, бафлыг ним да гіжавны. Сөгга щөктіс пуксавны зев куф пызанјас сајө. Настук Оңуккөд ортчөн пуксісны. Мукөд чельафыс вөліны төдтөмөг. Нывјас ез локны некод. Настуклы зев шог лоі өтнаслы.

Велөдыг вель дыр төдмасаліс чельафкөд. Мыјјаскө ескө виставліс вель јона да Настук нектор ез гөгөрво. Зев шог-пырыс Настук гортө муніс: ез сылы гөлөм вьлө во школаын нинөм.

Сіці Настук Оңуккөд быд лун кутісны щөщ школаө ветлөдлыны. Регыд велөдыг налы і нигајас сеталіс, да сөмын Настуклөн гөлөм ез бурмы: нигасө морттөмөс сетісны.

Некущөм ногөн ез сетчы сылы лыффыгөмыд. Велөдыг щөктө: өтлаав-пө тајө кык буквасө „ш-а“—„ша“. Оз артмы дај

сөмын. Вель дыр сизі мырәс Наста: оз гаммы өтлаавлыны буквајас.

Өтчыл велөдыг петкөдліс буквајас: „у“ да „р“. Өтлаав-пө, шуө, тајөјасөс, ме бөрға-пө шу „у-р, ур“. Настук өтлааліс. Сөгга „л“ да „и“ петкөдліс да сизі-жө өтлаавны щөктіс—ли. Настук өтлааліс да быдөн чујміс. Шуалө өтнас: „ур, ли“. Велөдыг јуалө: төдса пө тајө кывјасыд? Лытө-пө гојлывлан? Уртө-пө кытыг аңзылін? Уна пөв нумјаліг-тырјі Наста лыфдәіс „ур“ да „ли“. Чужөмыс қоннас сералө аслас.

Сіјө лунгаң Наста кокнідажык кутіс өтлаавлыны буквајас Сөмын сы бөрын некор сылөн нумыс ез петлы: велөдыг ез-нын сөгга өтлаавлыны щөктывлы төдса кывјас. Пыр төдтөм кывлытөм кывјас лыфдөдіс. Унаыг шога мөвпаліс сіјө: мыјла-пө төдса кывјассө оз лыфдөд. Кущөм-пө ескө кокнід вөлі лыфдысныд. Пырыг-пыр-пө ескө і велалі.

А. Суанова.

П л а н: Анагур сотөм. Настуклөн да Өнуклөн еоры анагур сотөм иныг локтігөн. Настуклөн да Өнуклөн гортаныс оломныс. Мыј вылө Настуклөн вөлі вежыс петө. Школаб пырөм. Лыфдысны велөдчөм.

Гортыг мунігөн.

Комі му куза ме муна,
Муна ылі муө.
Ңајт туј вывті арға лунө
Карко менө нуө.

Ңөжөнікөн паскыд тујөд
Гөніта ме вөлөн.
Жужыд козјас, міча пујас
Сувтөмаө туј пөлөн.

Гырыө грездјас воліс уна,
Ылын налөн помыс.
Сіктыд кольө. Воқө муна.
Рочө куті воны.

Јенмыс зерө. Карко нуө
Јөз муө, војвылө.
Менам муса комі муөј
Кольны кутіс ылө.

Шуд-кө петас, гашкө, бара
Те ордө ме вола,
Сук пармаад, гажа јагад
Регыдік көч ола.

Чужөма-кө менам шудтөг—
Кольны лоө тенө;
Гашкө, Карко комі муыг
Нуө зікөз менө.

К Ö J I H.

(Басна).

Кыжысјас пішчалјасөн да понјасөн вөтлыгисны көјін бөрға. Көјін зик пікө воіс, некытчө лоі воштыгны сылы. Гөһајтліс, гөһајтліс вөрјасөд да сөгга мед бөрні ускөдчис өіктө. Көсјіс сен вөзгыны код ордөкө зөбгыны понјасыг. Матыгтчылас өті керка дорө, мөдө (көсјө пырны)—быдлаын ігана. Некытчө оз інас. Адзас сөгга пощөс вылыг каһөс да і кевмыгны кутас: „кысілөј-каһілөј, вистав коді тіжан өіктаныд медаа бур, коді ескө менө зөбас понјасыг да лыжысјасыг. Кылан кызі горзөны јөзыс да увтчөны понјасыс! Ставныс-өд најө ме вылө!“ Каһ шуө: „ветлы вөзгыгныд Степан Міш ордө. Зев бур морт сіјө. ферт, ме чајта, лезас!“

— „Бурнас ескө, гашкө сіјө бур“, шуө көјін: „да ме ог лыгт сы ордө мунныс. Ыжсө сылыг жагөдлі“.

— „Но-о. Сің-кө-нө мун фемјан ордө вөзгыглы“,—велөдө каһ.

— фемјанө?! Ог-ог! ме вылө сіјө коһан вогаһ-һін лөгалө баласө кукјоргыс пышјөдлі-да.

— Ветлы-нө сің-кө Трөпімө, сылөн тонө матын керкаыс.

— Трөпімө?! Сы ордө бара ме ог-һін лыгт муһныс. Көд-кө во ме сылыг кукаһсө гојлі-да, вегіг паныдагыс сыкөд ог лыгт.

— Сіңнад-кө лок ..“—шуө каһ. „Но гашкө-нө тенө зөб-ыштлас Гемө?“

— Ок, кысілөјөј! Сылыг-өд ме чаһсө жагөдлі да важөн-һін сіјө ме вылө піһсө кеслө, віны көсјө.

— „Аттө, сің-кө-нө те став өіксаыслы-һін пакөгт вөчлөмыд!“ шуө каһ. „Мыј вылө л а ч а ө н¹⁾)-нө ескө татчө те локтін? Код вылө нафөјтчан, зон? Гм... Міжан мужікјасыд абу на тыр јөј-өг. Кутасын доргыгны асланыс јур вылө. Вітчыг! Ачыд те мыжа,—ачыд і вештыг кыз кужан!“

В. Чісталов.

Гөһајтліс—котраліс.

1) Лача—нафөја

Тулысын му куҗа гөрҗа морт ветлө.
 долыда-пырыг зев вөвсө сек вөтлө.
 Јур вестас гөрыглөн југјалө шондi,
 Вьл лептөм мусө јона зев шонтө.
 Лөсыд сек виҗөдны гөрыслыг көзөм,
 Кыҗикөн көјдыссө којалө мөззөн.
 Нимкоҗ да гажа зев гөрыслы овлө,
 Кор көјдысыс сылөн му вылын ловзө,
 Кыз севга мөдөдчас шептавын гожөм,
 Тугјасыс чорҗыны, банјыны гожјөн.
 Но медга-на долыд арјавыв горөн,
 Кор суөн да idјасөн тырөма горөм.
 Ки-кокјас ужјасыг музөма јона,
 Но кущөм те, ар помөј, гөрыслы дона.

В. Чисталов

М о з — к i м о з — к i п ы д с , ш а м ы р . Б а н ј ы н ы — г ө р д ö д н ы , в о н ы , п ö ж а г ы н ы . Б а н ј ö м ы а н — л ö б ы д а п ö ж а г ö м ы а н . Г о р ö м — т е ч а с , к ы т ч ö ч у к ö р т ö н ы м у в ы л ы г да т е ч ö н ы р ы н ы ш д ö р ö ы а н .

Бурҗиөм.

Југыд шондiөј, ајөј,
 Бурҗи те меным, бурҗи
 Ыжыд бурҗиөмтө
 Јурывывсаң да кокулөзым!
 Јенсаң меным бурҗи
 Јен кыа козулыс-мында.
 Асывывывсаң меным бурҗи
 Оз зоризыс-мында.
 Лунывывсаң меным бурҗи
 Керос көзаыс-мында.
 Рытивывывсаң бурҗи
 Лежнөг зоризыс-мында.

Вовывывсаң меным бурҗи
 Сетөр зоризыс-мында.
 Мусаң меным бурҗи
 Веж туруныс-мында.
 Васаң меным бурҗи
 Гыбалан черыс-мында.
 Вөрсаң меным бурҗи
 Лебалан пөткаыс-мында.
 Јагсаң меным бурҗи
 Быдман вотосыс-мында.
 Нурсаң меным бурҗи
 Керч пожөмыс-мында.

Б у р җ и ö м — б у р т о р к ö с ј ö м , б л а г ö с л ö в i т ö м . К е р ч п ö ж ö м — н у р ы н б ы д м а н п ö ж ö м , ж е н ы д у в ј а п ö ж ö м .

Нывлөн ај-мам ордын олөм.

Мажбырөј дај со мажбырөј,
Олан-вылан инөј!
Кольны-өд менам пондiс
Батөј-бағушкоөј ордө,
Мамөј-матушкаөј дiнө.
Рытја-өд менам колыс
Зөркыд уған онмөј.
Војшөрја менам колы
Лажкыд уған онмөј.
Асја војса-өд колы
Чөскыд уған онмөј.
Мажбырөј да со мажбырөј!

Татөн ескөн-өд менам вөлі
Асыв бок керөсөј,
Җоріңалан инөј.
Асыв-лун бок керөс ескө-өд вөлі

Тупылытчан инөј.
Лун бок керөс-өд вөлі
Кiсмөдчан инөј да
Ңебәдчан инөј.

Менам-өд татөн вөлі
Оз тус Ңебыд вiрөј,
Намыр жежыд јажөј,
Бумажној вурыстөм кучикөј,
Шылыд ежөј-куөј.

Ме ескө-өд татөн олі да
Батөј-бағушкоөј ордын да,
Мамөј-матушкаөј дiнын да,
Төлыса-шондiа костын-өд олі.
Төлыгыслыс шысө ег кывлы,
Ңаңтөг вомөј ез воггыв,
Төвтөг јургиөј ез вөрҗыв.

Ј ө л а.

Рытлаң лаңтiс пемыд вөр:
Лунга ужсө оз-нын кер.
Гашкө уғө, гашкө оз.
Шојтчө пожом, шојтчө коз.
Вөрө локтiс кыҗыс морт,
Бытө вайiс сiјөс борд.
Ез i ветлы сені дыр:
Адзiс көчөс пырыө-пыр.
Көҗ i көчыс вөлі сус,
Мортлөн пiшщальыс ез уғ.

Порок-пула ез-на сiм,—
Мортыс көчөс лыјiс: гым!
Сағмiс, ловзiс пемыд вөр,
Аслас ку пыцкө оз төр.
Лыјөм бөрын чөв оз ов:
Гыма кылө—кув да ков!
Увгө танi, шургө сен,
Он i вермы төдны көн!
Ылын, матын,—гув да гув!
Кытчөз лыјөм шы оз кыв?!.

М. Лебедев.

Кодjöма көртзырjөн...

(Никитин-герти).

Кодjöма көртзырjөн гу муын жуужыда.
Олөмсө ассыс кодкө-тај вужөма.
Гажтөма олөмсө, вежөртөм кужтөмсө,
Пемыдын олөмсө, арга вој шуштөмсө...
Медбөрти коңөрлы воис-жө пом...
Куси-тај олөм, кыз чусалан шом.

Мыј севга? Онмовс, морт, сы вылө чужлин те.
Топыда пөдлалас пожөм вевт чужөмтө...
Сөкыда уль муөн личкыгас горт тенад.
Сөмын jөз чиныштас... зик өти мортөн-өд...
Бырөмыс оз вөлі некодлы ков,
Казтылөм jөз костын оз-жө дыр ов.

Со-өд і кылө-нын—гу дорын гылө сен
Лебач зев гажаа. Гашкө-нө казтылө?..
Jенежыс југјалө. Лебач сен суналө,—
Ошкө-на олөмсө вожд пыр уналы...
Лөныштлам! Олөмыс сорнылы пом,
Сылөмыс-бөрдөмыс тупкамө вом!

Жан Морёс.

Ч у с а л а н ш о м—муртса бэжалө, кусны-нын көсјө.

Поэитсија вылын.

Петав, петав, југыд шонди,
Кымөр улыс петав!
Iзмөм сөлөм jөзлыс шонты,
Гажсө разөд, сетав!

Ыбын, лудјын, карјас шөрын
Киссө jөзлөн вiрыс;
Мортлөн шојјас пемыд вөрын
Тупласөны тырыс.
Асывозган пемыд рытөз
Лөвтөм мортлөн кылө.

Пујас вестын кырныш чукөр
Курксөны сы вылын.

Зерө. Көзид. Рыт-нын воис.
Ез пет југыд шонди.

Снарад торјөн дојмөм мортлөн
Олөм кусны пондис.

Көрттуј пөлөн гујас вылын
Сулалөны крестјас.

Петис шонди рытыввылө,—
Вижөдисны крестјас.

I. B.

Л о в т о м—ружтөм, јона вiсiгөн лөвтөны.

Арға лунё.

Лунтыр сільгіс зеріс көңд зерөн. Рытла-дор төлыс бер-гөдчіс. Лоі вој төла. Ыркнітіс. Војбыд уоі лым. Асывнас ывлаын лоі гөгөр жежд. Керка вывјасө-і, пощөс выв-јасө-і,—быдлаө өшјөма лым. Ставсө вевтөма: віңјас-і, мујас-і. Вөрјасыг локтісны сиктө став лебачыс, коді абу уфитөма-на леб-чыны шоныд інө, да коді абу-на уфитөма поздысны төв-кежө. Сени і гөрд жура пыстаыд, бі-коф гөрд морөса жоныд-і, жі-яныд-і, быдөн. Кашајас весігтө щөщ сенөс, кіщөны мајөгјас жылын, бөжнысө лажкөдлөны. Көңыдыд да шыглуныд-таж быд-өнөс вөтлөма. Јөрыг-јөрө лебалөны лебачјас, короөны сојан. Ставныс зев рамөс. Чельафјаслы сіјө і колө: кіскалөны көнтуе да шыдөс. Посні лебачјас сетчө төждыгтөг уккөдчөны чукөр-өн. Нинөм төдлытөг, вежөртөгыд і шедөны зүгјө. Көнөрјас, јона-жө ештанныд кынмыны төвбыдөн да шыг пыкны!

В. Чісталов.

С і л г ө—наңдыкөн ва пуө—сільгө, наңдыкөн зерө—сільгө. Р а м—ыж-јасөс шубны рамөн, оз-кө повны мортјасыг. Мортөс шуөны рамөн, абу-кө піна-гыжја, оз-кө кооаг да пінаг. Ш ы г п ы к н ы—шыгјавны, шыг тер-пітны.

Вөјөм морт.

(Баллада А. Г. Пушкинлөн).

Котөртісны чельаф гортас,
 Кашмөмаөс, зүггө кыв:
 „Батө, батө! Кулөм мортөс
 Тывјыштөма міјан тыв.“
 —„Сөрөј, сөрөј, лешак піјан!“—
 Броткө чельаф вылө ај:—
 „Аттө, кущөм јывмөс міјан—
 Богт да сецөм јуөр вај!
 Мед те сөгга судө суран,
 Медым кыскаласны нем,
 Сөгга нуасны мед јурөн...
 Аттө, чельаф кущөм ем!

Мыҗ-нын сесга керан! Пöрыс,
 Кöни дукöс? Ветла, ваҗ...
 Индöҗ, морҗас! Полöҗ нөрҗыс!
 Видчö чельадҗасöс аҗ.

„Кöни шöҗныд?“ — „Со-таҗ, батö!“
 Збылыс, ез-на сажав горт,
 Кöни öшлöма тыв бафдö,
 Лыа вылын кулöм морт.

Оҗ-җоҗ мистöм, зывöк, шуштöм,
 Җоңнас пыктöма, җик лöз...

Гашкö коңөр вöҗтчис шудтöм,
 Ез куж овны, кыҗи җöз;
 Чери кыҗыс гашкö пöди,
 Гашкö гажа җура морт,
 Гашкö воҗ улö җöҗ мөдис
 Лок җöз шөрö купеч морт,---

Сетчöҗ мужиклы мыҗ могыс?
 Гудөникөн, бытö вөр,
 Кулöм мөртöс (абу шогыс!)
 Кокöд кыскö ваö бөр.

Сесга шөрланҗ лыа дорыс
 җөткис шөҗтö наҗан морт...
 Пөдөм мөдис кодкө морыс
 Корены аслыс гу да горт.

Кыптö-вөҗлө гыҗас вывти—
 Виҗөдны-кө ловҗа җик.
 дыр сиз кулöм мортыд кывтис...
 Мужик гортас öдҗöҗык.

„Локтöҗ, морҗас, бөрсанҗ гортö,
 Мөрт көлачөн лоö сен.
 да ен сөрöҗ адҗөм тортö...
 Сöранныд-кө, гурад мем!“

Воҗшөркадсанҗ локмис ывла:
 Кыптис кылö ыҗыд төв,
 җусанҗ гыҗас ызгөм кылö,
 Керка вылын швачкө пөв...

Сартас куси. Керка битөм.
 Уҗалöны сынисаҗ.
 Җожын мам да чельад витөн,
 Пöлаҗ шöрын куҗлө баҗ.

Öнтаҗаыс җурас сылөн...
 ывлавылын вескыд ар.
 Шувгö төв... друг сесга кыло—
 Кодкө öшнө тар-тар!..

„Код сен?“ — „Лең вај уғны менө!“ —
 „Куцөм суис војнас мог?
 Кулыс новлөдлө-со тенө,
 Шыш-моз ветлан, абу шоғ!

Сегга војын текөд нокгы,
 Сің-ннн міјан керка тыр*...
 Коркө өшің наңөн воғсис,
 Өшің костөд мытчіс ныр.

Төлыс петіс кымөр сајыс—
 Өшің воғын пастөм шој.
 Муртса петөма-на ваыс,
 Воғса гінма, дувгө—ој!

Җоңнас лөзөдөма сіјө,
 Пыктөм јаяс лөлө тыр,
 Беғ-моз өшјөмаөг кјјас...
 Ој-јој гажтөм—оз вун дыр!

Кың-тај мужик өшің крапкас—
 Төдіс, коді пастөм гөгт...
 Мед-пө кулыс тенө шапкас!—
 Ағсө бөгтіс көзыд пөг.

Мортыд нымөн ез пөр вөгө,
 Војбыд тірғис, піңјас ғоль...
 Асывоғоғ кыліс сегга
 Өшің тарк да өзөс гол.

Јөзлөн гажтөм сөрңі лөлө:
 Кор-пө воас сіјө вој,
 Коңөр-морт ордө-пө волө
 Быд во пастөм вөјөм шој.

Рытғағыс-пө локмас ывла,
 Војнас кыптас ыжыд төв,
 Сегга војбыд зөркакылө
 Өшің тас да өзөс пөв.

Жан Морөс.

К а ш м ө м а б ө — кашмөм—лов тырөм, өбкыда лолалөм. Б р о т к ө —
 —брошшытө (от русского ропшет)—скөр (дбзмөм) пырыс сөрңитө, шуасө,
 відчө. Ј ы в м ө с — (поросль, молодые побеги растений) выль ув важ быдман
 торјаслөн, сеган—челаф, ныв-пі, налөн челаф (потомство). К у л ы с —
 —куль—(чорт) омөль, вакуль (водяной)—васа омөль. Ш ы ш — (бродяга, бег-
 лый, каторжник) пышјалыс, ғөбсағыс, сајлағыс, мыжа морт, гуағыс.
 К р а п к а с — чорыда пөдлалас (өіптас) ыжыд шыөн. Ш а п к а с — чорыда
 кутас, шамыртас (варыш, каң шырөс шапкө). Н ы м ө н — муртса, тајкө,
 төкөтө, һеуна, езжык. В е с ө п ө р ө — вөсө пөрны—јөјмыны, торкөыны-
 -вөрғыны, јөјө пөрны, јөјтавны.

А Р Ы Н.

Міча доғоғ, гырыс жуғас
 лебѣісны;
 Лун сариқо, ылі муо
 пышјісны.
 Посні жуғас, гырыс вајас
 кынмісны.

Міча лудјас жежыд лымјон
 тырісны.
 Салдатјаскөд окоп вестын,
 пармаын,
 Göd кырнышјас, қаца-рака
 кольтісны.

I. B.

Кѣні олѣны војутігѣн салдатјас? Лѣыд абу-пѣ сені овныс? Мыјла абу лѣыд? Кор овлывлѣ војна, коді панѣ војнасѣ?

Кымѣрјас.

Кымѣрјас, кымѣрјас,
 Гортѣ он адзылѣј.
 Пемыд вѣр вывті
 Котѣртад, котѣртад,
 Њекор он сувтлывлѣј.
 Мунад ті лунвывті,
 Мунад ті војвывті...
 Коді і новлѣдлѣ
 Тіјанѣс дугдывтѣг?
 Гуса-лі пургѣм?
 Тѣдса-лі локлун?
 Мыјла ті мунад,

Ағныд он тѣдѣј.
 Кытчѣ ті мунад,
 Њынѣм он адзѣј.
 Тыдалѣ дыш лоі
 Ѵглаын овнытѣ.
 Гѣкыд тіјан олѣмныд,
 Гѣкыд-іј вылѣмныд:
 Ѵткоф век кѣзыдѣс,
 Он дурдѣ мунѣмыс.
 Абу-тај тіјанлы „јѣзла дор“,
 Абу-іј „гортла дор“.

Кос Кабыр.

Вој тѣв.

Mödödчіс лунвылѣ
 Шонтығны вој тѣв.
 Вѣртѣмыд, војвылыд
 Лоѣма шуштѣм.
 Муніг-моз шуғлалѣ,
 Унаѣс кынтѣ.
 Локтѣ-кѣ вѣр-пѣвсті,—
 Зер корѣо пырмѣс.

Локтѣ-кѣ выліті,—
 Пѣтка оз лебзы.
 Локтѣ-кѣ вѣлѣстті,—
 Јѣз сыыс зѣбгѣ.
 Воас-кѣ ѣјт інѣ,—
 Њајт пѣрѣ кѣртѣ.
 Воас-кѣ вадорѣ,—
 Здукѣн ва јіғас.

Зев ылӧз муніс таз.

Полісны уна.

Коркӧ-таж лунвылӧ

Воіс-жӧ сегда.

Шувјӧдлӧ, шуғлалӧ,

Ыжда олӧ.

Мы адзас туж вылыс

Нӧбавны кӧсјӧ.

Сӧмын тан вој тӧлыд

Быдӧнлы вескод:

Олӧны, ворсӧны

Став олыс важ-моз.

Кусінтлас вӧр-пусӧ,—

Кор сӧмын шаргӧ;

Петалас куш вылӧ,—

Туруныс ӧрӧ.

Вас Педӧр.

П ы р м ӧ с—пыран туж.

Гӧла кыјӧм.

(Збыл).

Коркӧ ми Пилакӧд мунам арын, леч кыјам. Ӧтӧ нӧрысыс гӧла жбырӧбтӧс. Матӧнӧкӧ леч дорӧ пукӧіс. Пила кутӧс чӧпсасны. Гӧлаыд бергалӧ, чӧпсӧ-жӧ. Мӧіанлаӧ лебыштас. Ми коз улынӧс. Мӧіанӧс оз адзы. Пыр матӧнӧкӧ лебыштӧ мӧіанлаӧ. Сегда-іј леч сор вылад пукӧіс. Відліс пелыгтӧ. Кутӧс мӧдарас локны дај шедӧ лечкад... Ме мунӧ да мездӧ регыджык. Керкаӧ мунтӧз ме сӧіӧ вел дыр сегда новлӧдлі кӧын.

Керкаӧ мунӧм да ме сӧіӧс ӧӧӧ пыргӧн-да, пелыгӧн-да, пувјӧн-да верда.

Ме ескӧ кӧсја-на вӧлі гортӧ летчӧдны-да, Пила жагӧдіс, вес-пӧ омӧлтчас.

В. Педӧр.

Л е ч—лечкӧн кыјӧны пӧткаӧс. Н ӧ р ы с—вевтас ін, вылі ін.
П ы р і г—тор, крӧшкі. Шыд, јӧв ӧӧӧ пыргӧн вӧіӧны.

Зарӧні чукӧр.

Ӧтӧ сӧіктын, ӧтӧ грездын

Бура олӧсны кык вок.

Налӧн ӧекор зык ез вӧвлы,

Ӧекоднаныс ез вӧв лок.

Ӧтчыд мӧдӧдчӧісны најӧ

Јагӧ, кыјны гӧла—ур.

Агныс думајтӧны сӧі:

„Јешщӧ ручыс оз-ӧ сур“.

Ödjö воглалöны кокјас,
Ылö колы налөн горт.

Јагын паныдагис накöд
Јежыд тоша пöрыг морт.

— „Кывзöј, енö мунö воґö,“
Шуö налы тоша фед:
„Тажö тужöд, муса вокјас,
Нынöм тјанлы оз шед!“

— „Гашкö шедас, мыјөн төдан“,
Воча шуис öты вок:
„Міјан виґöдöмөн абу
Јагыс тани јона лок.“

— „Шуа тјанлы, ен мунö.
Сені кујлö ыжыд змеј.
Кывзöј, вокјас, пöрыг мортлыг,
Пöрыг мортыд абу јöј.“

Мунад сетчö—змејыд гојас,
Кыґи мöскöс сојö ош.
Гортö бергöдчö, бур вокјас,
Кытчöґ лов тјан ез вош.“

Старік пујас сажö пырис.
Вокјас сулалисны дыр.
Севга зорны бöрын налөн
Пуґис сöлөмјасын впр.

„Мунам воґö, нинöм повны!
Кывзы, Ваңö, мунам лок!“
Сіґи ыжыдыслы шуис
Öнö нима ічöt вок.

Ыжыд вокыс кулак лептис:
„Мунам, Öнö. ме ог пов!
Змејöс кыкөннад ми вермам,
Гортö пышјыны оз ков!“

Воґö ускöдчисны вокјас.
Öнö кутö кіас чер.
Мöдыс лөгöдчсма лыјны,—
Змејыс сіґö-жö-пö звер.

Недыр котöртисны најö,—
Вовґис пујас костын луг.
Міча чветјас сені быдмö,
Турун лептыгöма сук.

Гөгөр виґöдöны вокјас,
Оз-ö мытчыг змејлөн јур.
Оз-ö налы, кыґыг јöзлы,
Сещöм стерво кіö сур.

Змејыс абу, змеј оз тыдав.
Старік ылöдöма ферт.
Öнö адґис ыжыд чукöр:
Бі-коф југыд, бі-коф гөрд.

„Мыј-нö тајö сінмöс јорö?“
Шуис сіґö: „мыј-нö сен?
Виґöд, Ваңö, кущöм фивö
Вöчис турун піö јен.“

Бі-коф југыд чукөр дінө
 Воисны кык вок.
 Кіјас паскөдісны најө,
 Сегса горөдісны: „ок!
 Зарні фенга! Зарні чукөр!
 Помтөм, лыдтөм озырлун!
 Фенга тамында он адзы
 Көт со морө сажө мун!

Тажө озырлунөн быдмас
 Міјан пельпом сажын борд.
 Тажө фенгаөн мі олам
 Кыңи олө купеч морт.

Вічко ыжта керка лептам.
 Пондам сојны жежыд һаһ.
 Нөбам езыг самөварјас,
 Езыг тасті, езыг паһ.

Базар вылө ковмас мунны,—
 Кучар, дофдав тројка вөв...
 Барскеј олөм секи лоас:
 Кокні, лөсыд, гажа зев!“

Сіңи сорнітісны вокјас,
 Сещөм шуалісны кыв.
 Сегса мерајтісны чукөр,—
 Лоі гөгөр өтї сыв.

„Слабог“, кайтіс ыжыд вокыс:
 „Ветлөм талунја ез вош.
 Вот і кывзы пөрыг мортөс!
 Кушөм стерво жежыд тош.“

„Тажө фенга“, мөдыс шуіс:
 „Вердас пөттөң уна вом:
 Міјан чельафнымлөн чельаф
 Оз-на адзы сылыг пом“.

Агныс думайтөны гувөн:
 „Фела сіјөн абу бур,
 Мыјла тајө озырлуныс
 Меным өтнамы ез сур.“

дыр-коф сулалісны најө.
 Зарні јоріс налыг сін.
 Јурын өтї дум і вөлі:
 „Еща лоас чукөр жыһ.“

Ванө Оһөыслы шуіс:
 „Нөпјө зарніыс оз төр.
 Ставсө ас вылад он кыскы,
 Вөвтөг нінөм он і кер.

Ветлы, Оһө, гортө вөвла,
 Тенад томжык меыг кок.
 Тани зарнісө ме віңа
 Кытчөң вөлөн те он лок“.

Оһө пыкгыны ез понды:
 Мем-пө мунны абу дыр.
 Черсө кыһаулас бостіс,
 Гортө мөдіс пырыг-пыр.

Регыд Оһө гортас воіс,
 Ассө радысла оз чайт:
 „Баба, баба, мыј мі адзім!
 Фенга уна, уна шайт!

Јагын кујлө зарні чукөр:
 Помтөм, лыдтөм озырлун.
 Фенга сымында он адзы
 Көт те морө сажө мун.

Ыжыд вокөј зарні віңө
 Кытчөң вөлөс ме ог вај.
 Сіјө көсјө сетыг бостны
 Чукөр жыһсө, асгыс пај.

Кывзы, баба, огө сетө
 Воклы зарні чукөр жыһ.
 Сіјө чукөрыг мед міјан
 Öтї кујимур оз чін.

Ödjö, ödjö, баба, пөжав
 Кулан фельла вылын һаһ.
 Сіјө һанөн вокөс верда...
 Ставыс лоас секи шаһ*..

Баба мужікыслы шуіс:
 „Регыд пөжала. Ен пов,
 Зарні чукөр міјан лоас,
 Воккөд јукгыны оз ков.“

Корсіс сіјө кулан фельла,
 Пуктіс һаһө ічөт доз.
 Пачө сујіс. Сетыг артміс
 Міча көвдум кујім гоз.

Оһө көвдумјассө бостіс:
 Вот-пө, сојанторјыс бур!
 Тајөн гөстїтөда вокөс
 Сылы зарні мед оз сур.

Плетөн вөвсө јона кучкіс,—
 Лебіс туж куға бур вөв.
 Јагө өтї дукөн воіс.
 Радрө зарні вылө зев...

Сіјө ветліг-кості Ванё,
Зарні вічыг ыжыд вок,
Аслас фенга колём-куҕа
думсө думажтөма лок.
„Регыд, регыд Оңө локтас.
Сыыс, ҕервоыс, он мын.
Ковмас зарні ськөд јукны,
Ковмас сетны чукөр жың.

Ог ме ськөд бурөн јукы!
Өтi кујимур ог сет!
Сіјөс пішщальыс ме лыја...
Ставыс меным колас мед“.

Vodic Ванё чукөр сажө,
Tödö керны колө мыј:
Пішщаль пельпом діно пуктіс,
Курок лептіс, сөмын лыј.

Лоі із-коҕ сылөн сөлөм,
Мустөм лоі сылы вок.
Сөмын өтi зарні муса,
Сөмын зарныыс і шог...

дырө, һедыр сіјө кујліс,—
Кылө—матын рөдтө вөв,
Adqö: тельгадн локтө
Ічөт вокус өдјө зев.

Кіыс Ванёлөн ез дрөжжіт:
Лыжыс вөлі сіјө бур.
Плешас воклы пула леҕіс—
Med-pö потас сылөн јур.

Пула ассыс тујсө adqіс,
Пула мөдлаө ез мун.

Оңө угіс. Оңө кулі.
Ез ло сылы озырлун.

Ванё өдјө муыс четчіс...
Гөгрөс лоі сылөн өін.
„Өні,“ шуө: „оз ков сетны
Ічөт воклы чукөр жың.

Өні зарні менам лоас.
Арса һаһ-моз јөртөд тыр!
Өні мејам барскеј олөм
Оз і помас, оз і быр!

Кытчө, ҕерво, doҕфыс усі...
Пощіс вөвлы мунан туј...“

Сіҕі vidіg-тырјі Ванё
Кыскіс воклыс бокө шој.

Adqіс doҕфыс сіјө секи
Міча көвдум, һебыд һаһ.
Часлы, сојышта-пө војдөр,
Щыгјөн овны абу шаһ.

Goјіс сіјө өтi көвдум.
Goјіс кујім, сојіс һоль...
Goјіс ставсө һебыд һаһсө,
Өтi көвдум жың ез кол.

Берді, пемді сылөн өінјас...
Смертыс бөгтіс сылыс лов.
Кулан тельла сіјөс вііс,
Зарні нуны ез і ков.

Олөм помасіс кык воклөн,
Пөрыс мортыс ез вөв јөј.
Сіјө шуөм-куҕа сені,
Збылыс, куліс ыжыд эмеј.

М. Н. Лебедев.

Јуасанјас: Кушөма өлісны кык вок? Кытчө најө өтчыд мунісны? Кодкөд сен паныдаісны? Мыј налы шуіс пөрыс морт? Кывзісны-ез сылыс вокјас? Кушөмөе најө вөлөмаөе (повтөмөе, збојөе)? Кодкөд вокјас лөвөдчөны паныдағны? Мыј сы-пыфғі adqісны? Мыј думыштісны вокјас? Мыј-вөсна мөда-мөдыслы ліһнөјөн кутісны кажітчыны? Кытчө і мыјла Ванё ыстіс Оңөдөс? Мыј Оңө думыштіс гортын? Мыј-вөсна? Кыҕі көсјіс сіјө мынтөдчыны ыжыд вокыс? Мыј сек-кості думажтіс Ванё? Мыј-вөсна сіјө мынтөдчіс вокыс? Мыј сіјө вөчіс Оңөкөд? Сөкыда-ө сурі тајө озырлуныс Ванөлы? дыр-ө сіјө озырнас өліс? Мыјла регыд кулі? Ініс-ө пөрыс мортлөн кывјыс? Кушөм эмеј-јылыс сіјө ворнітөма? Вајіс-ез сурөм ыжыд зарні чукөр шуд да бур олөм? Мыјла ез?

Җемас дөмас.

(Басна).

Прокөлөн гырззаоң дукөсыс кигөм,
(Морт сiјө төждыгөм вөлі:

Сы-понда ез зев і шогы).

Сунис-жем бостіс,

дөмгыны пукоіс.

дөмас тор Прокөлы кі улө

Җинөм ез оур.

„Мыјөн-нө дөман?“

Ез-тај дыр мијан морт көсјы:

Вест куза вундаліс, (дукөслыс)

Щөщөдіс сосјас.

Регыдөн гырззаыд зөһміс.

Бөр лоі зөһ бур дукөс,

(Пагтавны сөмын),

Сөмын-нө жеңдамміс җеуна

дукөслөн сосјас:

Тыдавны кілушыс гырззаоң кутіс...

Мыјыг-нө Прокөлы шогыс?!

Җеш аслыс.

Ветлөдлө гырзза-выј вест куза соска.

Прокөлөн дукөсыс бур јөзлы серам.

Прокө-нө шуө: „ме-пө-өд абу-на јөј!

Важ-выјөң воштыны тајө мем

Абу-на дыр.

(Оз-кө таң кажитчы).

Важ доргыс лооны куз

Сосјасыд менам!“

Вундаліс пөлајас, щөщөдіс бөждор.

Зөһталіс.

Чуң јывтi лоины мед бөрті сосјас.

Шпынјалө ветлөдлө.

Прокөлы долыд,

Көт дукөсыс лоі дөрөмыс жеңыд,

Сы-пырди-нө

Сосјасыс кузөг.

В Чісталов

Луасанјас: Мыј лөма Прокө дукөслөн гырззаыс? Шогөіс-ез сы-вөсна Прокө? Кың зөһтіс сiјө дукөс сосөд? Кушөм лоі вылдөм зөһ дукөсыс? Шогмана-абу? Мыј думыштіс Прокө? Мыј сiјө вөчіс? Кушөм дукөс артміс Прокөлөн? Мыјөн сiјө шыкөдіс асөыс дукөссөд? Пөзө-ө Прокө-моз җем думајттөг ужавны?

Лым куҗа көмтөм.

(Үз-пыцца).

Лым куҗа көмтөм,
Туж куҗа пагтөм,
Котөртис да котөртис —
Аңкыш вартөм адзис.
Сижә шуис: „бог помеч!
Лун-кежө пожжөн,
Во-кежө пудовһаөн“.
Нөјтисны да нөјтисны,
Гортас мөдөдисны.
„Ој-ој, бабө, нөјтисны
Ој-ој, бабө, вѳисны“.
— „Мыжыс, пѳјө, вѳисны?
Мыжыс, пѳјө, нөјтисны?“
— Аңкыш вартөны вөлі да
Ме-тај налы шуі:

Лун-кежлө пожжөн,
Во-кежө пудовһаөн.
— Ез-өд, пѳјө, сѳзі ков,
Ез-өд, пѳјө, тазі ков.
Те-өд мед шуін:
Лун-кежө гоөн,
Во-кежө сурсөн.
— Öнi, бабө, тöда-һын,
Аскі, бабө, куҗа-һын.
Лым куҗа көмтөм,
Туж куҗа пагтөм,
Котөртис да котөртис —
Гортјакөд паныд лоі:
„Лун-кежө гоөн,
Во-кежө сурсөн“.

Нөјтисны да нөјтисны,
Гортас мөдөдисны.
„Ој-ој, бабө, нөјтисны,
Ој-ој, бабө, вѳисны“...
— Мыжыс, пѳјө, нөјтисны?

Мыжыс, пѳјө, вѳисны?
— Гортјакөд паныд лоі да
Ме тај налы шуі:
Лун-кежө гоөн.
Во-кежө сурсөн.

—Ез-öd, піжө, сіңі ков,
 Ез-öd, піжө, таңи ков.
 Те-öd мед шуін:
 Прөвти бласлөви,
 Југыд ін да шоныд ін
 Мөдар југыдын!
 —Өни, бабө, төда-һин,
 Аски, бабө, кужа-һин.
 Лым куға көмтөм,
 Туј куға пагтөм,
 Котөртис да котөртис—
 Свадбакөд паныд лоі:
 „Прөвти бласлөви,
 Југыд ін да шоныд ін
 Мөдар југыдын!“
 Нөјтисны да нөјтисны,
 Гортас мөдөдісны.
 „Ој-ој, бабө, нөјтисны,
 Ој-ој, бабө, виісны“...
 —Мыјыс, піжө, виісны?
 Мыјыс, піжө, нөјтисны?
 —Свадба вөлі локтө да
 Ме шуі: прөвти бласлөви,
 Југыд ін да шоныд ін
 Мөдар југыдын!
 —Ез-öd, піжө, сіңі ков,
 Ез-öd, піжө, таңи ков.
 Те-öd мед шуін:
 Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!
 —Өни, бабө, төда-һин,
 Өни, бабө, кужа-һин.
 Лым куға көмтөм,
 Туј куға пагтөм,
 Котөртис да котөртис—
 Кодлөнкө рынышыс сотчө:
 „Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!“
 Нөјтисны да нөјтисны,
 Гортас мөдөдісны.
 „Ој-ој, бабө, нөјтисны,

Ој-ој, бабө, виісны“...
 —„Мыјыс, піжө, виісны?
 Мыјыс, піжө, нөјтисны?
 —Кодлөнкө вөлі
 Рынышыс сотчө да ме шуі:
 Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!
 —Ез-öd, піжө, сіңі ков,
 Ез-öd, піжө, таңи ков.
 Те-öd мед шуін:
 Чинны да бырны,
 Чинны да бырны.
 —Өни, бабө, төда-һин,
 Аски, бабө, кужа-һин.
 Лым куға көмтөм,
 Туј куға пагтөм,
 Котөртис да котөртис—
 Кага мөздора паныд лоі:
 „Чинны да бырны,
 Чинны да бырны!“
 Нөјтисны да нөјтисны,
 Гортас мөдөдісны.
 „Ој-ој, бабө, нөјтисны,
 Ој-ој, бабө, виісны.“
 —„Мыјыс, піжө, виісны?
 Мыјыс, піжө, нөјтисны?
 —Вөлі муна да
 Кага мөздора паныд лоі.
 Ме-тај сылы шуі:
 Чинны да бырны,
 Чинны да бырны.
 —Ез-öd, піжө, сіңі ков,
 Ез-öd, піжө, таңи ков.
 Те-öd мед шуін:
 Јывмыны да сөвмыны,
 Јывмыны да сөвмыны!
 —Мөдыс, бабө, төда-һин,
 Мөдыс, бабө, кужа-һин.
 Лым куға көмтөм,
 Туј куға пагтөм,
 Котөртис да котөртис...

Т Ö В.

Празык ужалыг мортлөн.

Воис кöзыд төв
Јежыд паккөма.
Сандрө Петырлөн
Ужјас ештöма:
Ҥаныс вартöма,
Бура ізöма;
Жужыд јөртöдö
Ставыс кигтöма.
Гөлөм гажмöма
Сандрө Петырлөн:
„Öнi пöчö-пö
Празык вöчыштны!“..
Щöктö гётырлы
Сijö ödjöжык
Керка мыскавны,
Гөгөр пелькөдны;
Щöктö уна тор
Пуны-пöжавны;
Чөскыд сојанјас
Щöктö лөсөдны.
Сылөн гөтырыс
Керка мыскаліс,
Пуіс, пöжаліс...
Ыстö-мөдөдö
Сандрө Петырыс
Муса гөстјасöс
Корны-чукөртны.
Гөстјас локтöны
Кора дофјасөн.
Гажа керкаö
Ставыс пырöны.
Сандрө Петырыс

Најöс ыждөдлө,
Мелі кывјассö
Налы шуалö:
„Локтөј, пукгалөј,
Муса гөстјасөј!
Мыј ме лөсөдi—
Енөј дiвiтөј!
Танi ставным мi
Гöрыс-көчысјас,
Ставыным öткөфöс,
Абу купечјас!
Öнi ужјасыс
Мiјан ештöма,
Пöчö мiјанлы
Празык вöчыштны!“...
Гөстјас ыждавны
Оз i көсјыны:
Пызан гөгöрыс
Ставыныс пуккөны.
Најö оојöны,
Оз i увгыны,
Оз i кодавны.
Увгөм-кодалөм
Бөрö кольöма,
Курыд винатөг
Јöзыс шаңмöма...
Сандрө Петырыс
Муса гөстјаскөд
Горны панöма
Уна тор-јылыс:
Кызи гөрыөлөн
Ужјас мунöны,

Кыңи наңјасыс
Бура вооны,
Кыңи вольаыс
Јөзлы петөма,
Кыңи вольасө
Колө паскөдны...
Гөстјас јуоны,

Праңнык вөчыгөс
Јона ошкөны...
Сандрө Петырлөн
Сөлөм бурмөма:
Курыд вѳнатөг
Праңнык артмөма!

М. Лебедев.

К о р а д о ф—бокјасыс, мышкыс вөчөма вөснѳдик пөвјыс, кразитөма, баситөма зев јона.

Вөралөм.

(К. Ф. Жаков-герти).

Пил Ваңлөн кујим пи: Макар, Пѳла да сѳемит. Арјасын гортса уж топөдөм-мыгы, мыјөн му кынмыштас да угыштас лым, најө сөвтасны куң н о р т ј а с ө¹⁾ сојан-јуан, сѳиңеч (сетыс вөчөны лыјсыны пула), бостасны пишщальјас да мөдасны понјаскөд вөравны-кыјсыны. Гортсаңыс верст го сајын кымын вөрын ем вөр керка—вөр пывсан. Ічөтик пача да пөлача. Сен најө төвјөны, коллалөны куң төвоа војјассө. Муртсана кутас асывнад лөзөдны, најө лампајас вылын пишщальјасөн петөны кыјсыны. Коргалөны, төдмалөны кок тујјас эверјаслыс. Виңдөдөны: оз-ө көнкө пу јылын ур кѳллы көл. Налөн поснѳдик понјасыс зев зѳла өтарө-мөдарө котралөны, быд пу кост ісалөны. Отчыд кылан—өвилаын увтыштасны, мөдыс—мөдарын-нын кылдны. Кыјсысјас төдөны кодөс понјас увтөны: көчөс-ө, ручөс-ө, көјинөс-ө, ошөс-ө. Прөста-кө увтөны најө, пырыс-пыр і воласны да бөр котөрөн пышјасны.

Көңыд. Лым жуңыд. Козјас, пожөмјас гыөртөмаөс. Кыјсысјаслөн чужөмјас гөрдөдөмаөс; пасјас, лазјас тырөмаөс гыөрөн да лымјөн; нољ пельөса ас гындөм жеңыд шапкајас бытөө лым јокмылјас јур выланыс. Мунөны најө көрт пома бөсјасөн (шыјасөн) јөткасѳг-тырјѳ, мөд кѳас кутөны пурт, ковмас-кө кодөскө сушкыны.

Кылө понлөн јона увтөм. Тыдалө урөс адқѳс. Пон дѳнө котөртѳг-моз пишщальсө лөгөдө. Адқө: ув вылын ур гөңјалө,

¹⁾ Н о р т—вөралан куң дад.

пон вылө вичодд. Лыжис... Урыд-тај турбылтчис да вескыда му вылө шнопкыжис, угі. Пон зев зила ускөдчис. Көзайыныс өлөдис: „ен, ен, ен вөрөд!“ Бөгтис ачыс да лаз нопјас і сујис.

Шондј асегис ужсө ужалө. Омөлика шувгө төв. Отарын кылө курксө тар, мөдарын—нориника чивзө кущөмкө пөтка. Көнкө лыжөм шы кылө.

Төвса лун жеңыд, рытја кыа гажөдө јаг. Чожа пемдө, чожа нужалөны пујаслөн вужөрјас. Кылө көјинјаслөн вурзалөм. Кыжысјас тыр лаз нопјасөн локталысны керкаө. Ломтисны пач, пөртчыоисны, шонтыгисны. паскөм когтыны өшлісны. Пила пуис чөскыд рок, мөдисны паңасны. Быдтор-јылыө сорнөтисны, мөда мөдсө гажөдисны. Сесга Максім мөдис нөжжөникөн виставны: „талун-пө ме шор куза куті кајны вывлаң. Виçөда—зев ыжыд пу. Отар пу бокгыс лымјыс сылөма, гураназөма, тыдалө омөлик гу-коф. Өлөди понјөс увгчөмгыс, ачим бөр ісковтө шорлаңө. Пујасө черөн пасјалиг-тырјі локтө. Аскі ветламөј!“ Ставныс чөлісны, дугдисны серавны: гөгөрвоисны воклыг. Лөзөдлісны куз бөф помјасө јог көртјас (шыјас), зудјалисны пуртјассө, черјассө да воç-коф і водисны. Аскінас шондөтөг-на мөдисны. Воисны. „Со естөні“, ылыгаң петкөдлө Максім вокјасыслы. Понјасныс котралөны отарө-мөдарө, оз төдны көні мыј. Мат-ыгтчисны гу бердө. Максім да Пила сувтисны роç динас лыжны ошөс. сөмит јог пома бөфдөн (шыөн) тојлө гуас, сад-мөдө ошөс уған інгыс. Понјас увтчөны, кокнаныс лымсө гыжјалөны. Тыдалө кылісны ошлыг дуксө, буркө сјјө бергөдчис мөдар бок вылас. сөмит јещцө өгыг зуртис. Ош мурыштис, ускөдчис Мак-

сім вылө. Максім кучкис јог пома шыөн. Ош мырөфис сјјөс

Максімлыг, да зев поснідік торјасө чегјаліс. Сегоа ачыс бара ускөдчіс сы вылө да пельпомјасөдыс кутіс. Ошкыд жуждыжык сыыс, вомсө зев пагкыда пагкөдөма. Максім кыжкө козјангыс¹⁾ кыскіс лечыд чер кучкыны ошлы да ез удіт. Ошкыд лапанас өвтыштіс, чер ылө тутіс да лым піө і бускыіс. Сегоа ескө Максім пельјасөдыс бостіс оштө да, ошкыд-тај јон вөлөма, тупыльтіс сіјөс да лічкіс. Максімлөн нінөмтор кіас ез кољ; вылас ош, куртчалө сылыс кіјассө, морөссө. Максім кевмысө ошлы: „но тырмас-нін, тырмас!“ Пагкыд вома ош оз дугды. Кыжкө-өд Максімыд гөгөрвоіс ошкыдлы вомас кісө сујны да чорыда кутчіғны кывјас. Ош пікө воіс, пыркөдө јурсө. Мукөд вокјасыд вөлісті садмісны, ускөдчісны оштө быщјөдлыны. Максім налы гөрөдіс: „дугдөј, кусө шыкөданныд!“ Ачыс кыскіс җепгыс пурт да ошлы бокас пыдө зургіс. Коңөр ош гөрөдіс, гінмыс сылөн пемдіс, тупыльтчіс бок вылас да пырыс-пыр і кулі. Вокјас сөкыда перјісны Максімос лым пысө. Пыдөз вөлі сіјө вөјөма. Перјісны пуртјас, кулысны ошкөс. Сыкоста шонді петіс пујас вывті, гажөдіс вөр. Сөмын ош сіјөс оз-нін адзыв, кучіктөм, бок вылас морт-моз кулө, оз вөр. Максім віжөдіс, віжөдіс сы вылө дај шуіс: „јен шуөма таз. Гетін мјанлы пагтө... Бура кутам новлыны сіјөс... Ен лөгав мјан вылө, вөр морт-өд те. Вайө-нө, вокјас, унжык лысөн тупкамө тајөс, мед дыржык оз адзыны ракајас да шыг җверјас“.

Мунісны кыжысөјас. Кољс ош өтнас кујлыны. дыр сен кујлас, кытчөз оз быр. Оз-нін сылы во тулыс ні гожөм, оз-нін котөрт сіјө гікт дорө чөсмағны мөсјасөн да вөвјасөн.

Сізі кыжөоны вөрын арсаң тулысөз вок котыр. Тулысын озырөс вооны најө гортө.

Ч о ж а—терыба, зіла, өдјө. Вөв овлө чож, овлө дыш. Чож вөлыс кызыс, чөпөсјыс. М у р ы ш т і с—мурөстіс. дојмөмыс, скөрмөмыс мурөстлөны. Т у т і с—мыжкө-кө кытыкөк мынө, лібө шыбытан, да зев ылө четчас, шуөны тутіс-пө. П і к ө—пөгібө, матө. Ыок мортнад-пө пікө воі.

Ө в в ө.

Пөчө менө візлывліс,
Потан дорын гывлывліс:

„Өввө, өввө, өввө!..“

Пөчө менө лаңтөдө,
Кызпу лажкан лажкөдө:

„Лујк-лајк, лујкі-лајк!..“

Пөчө ылө нораа,
Лажкан зуртө гораа:

„Зурк, зурк, зуркі-зурк!..“

„Зарні піөј ,уз-нін, уз!
Сөлөмшөрөј, уз-нін уз!

Өввө, өввө, өввө!..“

¹⁾ К о з ј а н—тасмаын чер өшөдан вуг.

Шебрас кокөн чужалас,
 Ічөт кекөн шыблалас.

Өввө, өввө, өввө!..

Пөчө бара тубыртас,
 Ешкын улө шебрөдас.

Өввө, өввө, өввө!..

Кодыр дугдас сывны пөч,
 Кута лөвтны ачым щөщ:

„Өв, өв, өв, өв!..“

Пөчө бара-нын сылө:
 „Вөрын лебалө сйлө.“

Өввө, өввө, өввө!..

Ажыд мунис вөравны,
 Сөла-урјас лыјавны.

Өввө, өввө, өввө!..

Зев-өд сјјө ачыс зйл,
 Ваяс теныд уна сйл.

Өввө, өввө, өввө!..

Мамыд мунис турунла.
 Регыд локтас. Ен бөрд, ен!

Өввө, өввө, өввө!..

Быдман—ыжыд лоан морт,
 Вылө лебчан пөтка борд.

Өввө, өввө, өввө!..

Ачыд кутан вөравны,
 Ручјас, ошјас кыјавны.

Өввө, өввө, өввө!..“

Куза тазі былас пөч,
 Кытчөз оз лант ачыс щөщ.

Өввө, өввө, өввө!..

Ывла-н вој төв шулалө,
 Керка-н шоныд оңалө.

Өввө, өввө, өввө!..

Кага потан довјалө,
 Пөчө сені вугралө.

Өввө, өввө, өввө!..

* * *

Тажө гјжа тјјанлы
 Сөлөмшөр ныв-пјјанлы,

Уна олөм во бөрын

Муса комі му вылын.

Гашкө, коркө сылыштлад,

Посні чој-вок лантөдлад.

„Өввө, өввө, өввө!..“

Тажө былан кывјасас,

Нора кылан шыјасас

Кылө вөрлөн шувгөмыс,

Комі јөзлөн шогөмыс,

Тилсөм-мырсөм олөмныс,

Кынөмпөтсө перјөмныс:

„Өввө, өввө, өввө!..“

Өввө, өввө, өввө!..“

В. Чістальов.

Јуасанјас:—Кодөс пөчыс влөма, лажјөдлөма? Кызі да мыј былө сјјө? Кор пөч лантө коді секі лөвтө? Кызі? Кытчө ачыс-мамыс мунөмабө? Кытчөз былө пөч?

Кодлы тајө ыланкывсө гјжөма гјжыгыс? Кызі комі мусө шубма? Колө-оз быдөнлы сы-моз рафејтны ас чужан мугө? Тајө нора былан кыв-јасас кушөм олөм кылө комі јөзлөн?

Л а ж а н—зыбка бшөдан зіб. С ы л ө н о р а а—жугыла, нужјөд-лөмөн. Н о р а ылөмыс бөрдөб, шогөдө. К о к ө н, к е к ө н—кагајаскөд өрнөтгөн кокөс да ксө сјјі шубны. Т у б ы р т а с—јоқылтас. Л ө в т н ы—бөрдг-моз сывны, ружтыны. С и л ө—посні чельсө сјјі шубны пөтка-јасөс, бордајасөс. О ы н а л ө, о ы н а л ө—зев шоныд, влөд шоныдыс. Ш у б н ы: керкаыд-пө тјјан снәлө шоныд. П о т а н—зыбка. Т и л с ө м-м ы р ө м—јона сөкыда ужалөм.

Кер пөрөдөм.

Толінный-ө коркө ті куҕ пожом вөра жагө? Адзвлинный-ө кыҕи кер пөрөдөны, кыҕи ыжыд пу пөрө? Төдлинный-ө ті коркө сижө гажсө?—Ок! Асылын четчан воҕ, жуҕыд асја козулыскөд щөц. Көмаған, пастаған, нуржыштчан-сојан. Сөгга доҕаған да мөдөдчан рөдјөн жагө. Пемыд. Сөмын козувјасан муртса жуғөрттор уғыштө. Шоныд керкаыг петмыст унзіл. Сіктыг ерд вылө петөм-мыгті вөліг палалан. Көзыдыс өвтыштас чужөмад, лечыд төв өрөдө нырвомтө. Сажөдчан (төв-сыд), бергөдчан төв бөр, јонжыка јөжгылтчан парка піө. Он вөрәдчы, пукалан доҕад, вугралан. Сөмын вөлыд вылө кор-сурө горөдыштлан.

Вөр тујө пыран. Пемыд-на, зурс,—һинөм оз тыдав. Шуштөм. Туј пөлөн вөр пуыс сулалө щемсөд. Һинөм оз төдчы: пожом-ө коз. Пујас бытө вугралөны: оз вөрәыны корјөн-һи лыскөн. Лөһ. Кулөма, унмовсөма ставыс кыз унмөн. Увјас вылө кыза өшјөма тукта. Тубралөма, төбөма лым төбөдөн лапја козјасөс јывсаңныс да подулөңныс. Оз шыөдчы, оз вөрәдчы, сулалө, вугралө вөр.

Воҕө мунан. Коркө дыр-мыст лөз төдчыны кутас, жуҕдыны. Пујас јансалөны мөда-мөдыс.

Јірімөг лө доҕдын пукавны. Четчан, котөртан доҕ бөргә—шоныд перјан. Щупөда тујөд уған да четчан. Муған да бөр доҕдө сөлан. Бур вөрыд дыр оз во. Пес-керас һин-колы. Чіпас-јас сен сиктөн-сиктөн сулалөны. Куға-на сы-бөрті мунан. Коркө сөгга і воны кутас буржык вөр—куҕ пожомја жаг, Гарвізө сулалөны пујас, бытө зев щөкыда сурјаяс сувтөдлөма. Увјасыс пујаслөн зев вылөң абу.

Воан. Вөвтө кежөдан тујбокө. Ачыд лампааған да мөдөдчан вөдласны, буржык вөр корҕны. Ветлөдлан пуыс-пуө, шывкјалан лампаөн. Візөдан—міча-коҕ пу тыдалө: вескыд, шылыд. Матыгчан, лөсыштан кырсө суғмөн. Сөгга чертышнад кљонган вартан, вөдлан абу-ө шака. Јонтас-кө черпуыд китө—сижө бура, да і шыыс вөсталас.

Сывыштан пу дінсө, төдмалан кызтасө. Візөдлан *пучер*¹⁾ пөлөн вывлаң кущөмжык вескыдыс. Шогмө. Сөгга пу гөгөрыс лымсө јуждан, мед зумыджык кок улад керасныс. Воҕын щупан өтар боксө кодарө колө пөрөдны. Сіҕдан, кералан кын путө. Чаг пельөм сіҕи-іј савкјө гөгөрыд. Кыммөмыд бырө: сулік пөалан. Шыблалан кепыстө, шапкатө. Сіҕи өтарсаңныс кералан

¹⁾ П у ч е р—ствол.

сөвмөсөңүс, сөггә мөдарғаньыс, муртса вылітїжык. Сір дукөн өвтыштас нырад. Коркө і орны кутас пуыд. Ращкысас өтчыд і мөдыг... Шков кылө, чегө ородом сөвмөс шөрыс.. Сыркмунө пуыд став тушанас вуж бердғаньыс да туганөңыс... Мөдөдчас һөжјөһкөн һорны... Сөггә вочасөн өдңас да өдңас... Зев ыжыд шыдн (шувгөмөн) вөр пу-пөвсті пөрө. Пөріг-мозыс ғырыс пу-јаслыг увјассө подулөңыс саркөдас, посні пујассө ас улас чег-јалас. Сөггә-тај кың пурскысас лым піө, жмуткысас муө. Гөгөр шын-бус кыпөдас. Кос увјас зев вылө качаласны, ылө шыб-лалас резувјас, лысјас. Лым бус-пыр пурга-дырји-моз һинөм оз тыдав: өін-һі-пел. Ачыс зев пыдө лым піө мөртчөдчас, бердө. Шеввіған колө лым пын, сөмын туганыс тыдалө. Лым бус дыр оз пукыс муө, сулалө вестас. Јөлөгә бөрвылас вөр пагта-лаыс чард ғым-моз разалө. Ортчөн сулалыг пујас дыр док-јаласны төвнас өвтыштөмыс. (Код-сурө нора зуртыштлө). Гөгөр шемөс лолө.

Қерыштан сыв куға шаң. Пучер вывтыс муған мурталіг-тырји. Пасјан да ородан јывсө. Кың зорјөн бертыштан өтар-выв кертө. Одөбтөмөн петкөдас сіјөс вөлыд толаыс туж вылө. Лолыштан. Көртавлан буржыка гезјөн кертө. Сөлан кер вылө да мөдөдчан вөр туж куға гортлаңыд. Пукалан бур сөлөмөн кер вылын, шөјтчан. Лөмыд. Усыштө *пакта*¹⁾. доф улын зур-ыд. Кер гораа брунөдчө, трөңөдчө. Кывзыны кутан да зик быттө сылө. Кор зев вылө лептылас тонсө, кор лездас мед ули октаваөңыс. Бувгө, мура кылө зев сещөм улыса, һебыда... Мукөд-дырји зев вылө трөңкылө катөдлас тенор... Сещөм лөс-ыд-нораа, быд ворсанногыс кылө кер пыщкын, быттө сігүдөк зуртыштө-ворсө... Пукалан кер вылын, кывзан вуграліг-тырји сылыг шысө.

В. Чістальов.

Јуасанјас: Кер пөрөдыг вөд асылын мунө гортыс? Мыла унзль, јірмөг? Кушөм тужд мунд? Вөрас пујасыс кушөмбө? Кор завофитө југдыны? Кушөм вөрөз мунд? Кыңі керсө, вөдлалө шөгман пујас? Кыңі ғырыс пујас пөрлөдлө? Кыңі керсө гортө кыскө? Мыј сіјө кылө керсө кыскігдн?

Нурјыштчыны—сојыштны ещанік, пөткөдчыштны. „Кынөм-нур оз шедлы“, шуоны. „Нурја јуан“. Нуртөм—омөлік, шыг пырыс. Зол а доф—ғырыс кер кыскалбаны кык дофдөн. Бөрја дофдыс ічөт, гез јылын кысө, ыжыд доф помас көрталөмабө-да. Кержек—доф вомөн пуктөны жеһыдк кер пом, шөрсө шупөма, сы вылө пуктысөө керјыс. Рөдјөн—котөрөн. Вөлөн котөрөн мунбөмыс шуө „рөдтөм“. Турган (Тугјан)—пу-лбн јылыс. Унзль—ун лөктөм. Кор уныд абу-на вөскалбма, очсөдлө.

¹⁾ Пакта—кос лым.

Ерд—куш ін, вортм ін. Гікт—керка чукор, јоз олан ін. Гік—чукор. Оз өік. О в т ы ш т а с—пöлыштас төв-рудн. Тöлыс чужомтö орöдö—кынмö дојмөмөн, вундиг-моз. Зурс, зурс пемыд—зев пемыд, нинөм оз тыдав (нач, зик). Ш у ш т ö м—гажтөм, полан мыжыкө. Т у к т а—пу увјас вылө öшјөм ыжыд чорыд лым чукор. Л ö з т ö д ч ö—пемыда-југыдалөн кык костыс, муртса југыдлөн төдчөмыс воэ асылын. Ј а н с а в н ы—торјавны. Ј і р м ö г—көзүд. Ш а к, ш а к а—быдмө висан пу вылын. Шака пу—сіг. Ј о н т ö—дојдö, кlad сетö, тувкө. П у ч е р—іззыс пулөн (ствол). Ј у ж—чорыд лым. Ј у ж д ы н ы—талавны, топдны. Ш у п а н, ш у п н ы—кералан, керавны. Ч а г п е л ö м—чаг тор (пельөм—чуктöдөм, торјөдөм. „Пу бердыс пельдөма, турун јылыс төвзөма“. Г а в к ј ö—резд, кожалö. (Сув-сав муні). С у л і к п ö с а л а н—көтасмөн, ва вјавиөн. Г ö в м ö с—пулөн шöрыс. дорыс шуөб „болоң“. Р а щ к ы с а с—гораа чөгөм. Ращ, ш к о в к ы л ö—чөгөм шы. С ы р к м у н ö—дрөгнитас, вөрзас; н о р н ы—пöлөстчыны. Г а р к ö д а с—гораа чөгјалас. П у р с к ы с а с—небыд тор вылө уөбө шы. Ж м у т к ы с а с—топыд тор вылө уөбө шы. Р е з у в—коемөм ув, кос ув. М ö р т ч ö д ч а с—пырас, ассö бердöдас. Чер ізјö оз мөртчы. Гыжыс оз мөртчы. Ш е в в і з а н—увјассö öтардө-мөдарö (лок ногн) ласкөдөмөн. (Ылө шевгөдөма сыв „нија“ В. Чисталов). д о в ј а л а с н ы—легасны, вöрасны öтардө-мөдарö. Ш е м ö с—повзөм, лөн (шаж-паж). Ш а з (ш а ј т)—вөснөдік куз бед. Ш а ј т—руб. Ш а з тыр ур вөлөм важөн сулалö руб, сјјөн і днї колөма сјјö кывјыс комї јөз-костас. М у р т а в н ы—мерајтны. П а к т а—кор шочиник кос лым көзүд-дырјї уөб, сек шудны пакта-пö уөб. Пактавны—космыны, бырны, качны. Шоныдыс да көзүдыс ва космө, пакталö. Ј ö ж г ы л т ч а н—кынмөгөн јокмылтчан, топдочан мыжкө пö, бердö. З у м ы д—топыд. С і з ö—кучкалөмөн кодјö өіз-моз. Ізкї өіз-дöны кор шыласас. Б р у н ö д ч ö—кыз гөлбөн сорнөтö. Брунө-пö кыз гөлбөнас. Т р о н ö д ö м шы—вөснө кöрт шы. Коса, піла троня кылö. С і г у д ö к ö н—шудны өіыс вөчөм вöрсан-тор; балалајка-код-ї, скрипка-код-ї, быдгамыс овлö.

І Ч М О Н.

(нікітін-гертї).

Регыд лөб војшөр.
 Керка пыщкын чөв.
 Ывла вылын локыс
 Шуэталө вој төв.
 Пеша дорын ічмөң
 Зилö, печкө шөрт.
 Зуңа кылö кыö
 Пöрыс пöчö вөрт.
 Жоң шöрын пач бердын
 Узöны ноль вок.
 Ыжыдыслы лөї
 Сöмын öкмыс во.

„Батным вајас көч-нан“,
 Шуалисны дыр.
 Сізі і унмовісны
 Бат відчысіг-тыр.
 Батныс муніс јагө
 Леңны керка вөр,
 Тајö рытнас көсјіс
 Локны гортö бөр.
 Ічмонлөн оз узөы,
 думажтö лок дум.
 Мужік сылөн некыз
 думывысыс оз вун.

— „Кытчө-кө-өд ез-жө
Парма вөрө вош.
Јен мед вічас прітчас,
Ез-жө-өд паршав ош.

Ошкыс гуын. да і
Первој алы мыј.
Ез-нын өтік ошкөс
Немчөжнас-өд кыј.
Төлын вошны сөкыд.
Абу сещөм морт.
Абу том-нын вөлыс,
Сіјө адчас горт.

Ез-ө мукөд пөлөс
Сыкөд прітча ло?
Војшөрбөр-нын лоі
Мужік век ез во.
Јенмөј, віч-жө прітчас!
Челаф керкатыр.

Ен торк налыс шудсө,—
долыд оландыр!“

Пызан вестын жажын
Уна пөлөс јен;
Ічмоң шогсөм вылө
Шпыңјалөны сен.
Сартас трачка кылө.
Пеша-вортыр шом,
Пөчлөн унмыс локтө:
Паскавлө зев вом.

Труба піын бөрдө,
Омлялө лок төв...

Өшін увті кылө
Гургіс додфа вөв.
Пуктіс печкан ічмоң,
Кыскіс пачыс шыд.
Мөвпалө: „ег прөста
Відчыс рытывбыд.“

Пыріс керкаө мужік,
Матыс грездса морт,
„Ен-жө повчөј меыс—
Ваја омөл тор..“

Көҗајіныд дојміс,
Өдвакө оз кув:
Пөрөдчигөн јурас
Печіктіс јон ув.

Вајім өшінулад..
Көңыд, турөб, лок..
Сдјөнжыка... кынмас,
Пыртамө вај лок“.

Учөны зев лөна
Жоң шөрын ноль вок.
Ез-на төдны најө
Мамлыс ыжыд шөг.

Оз-нын сесса батныс
Аскі вөрө кај,
Челадыслы көч-һаң
Оз-нын сіјө вај.

Асыввылын кыа
Керка піын чөв.
Сөмын труба пыщкын
Омлялө лок төв.

І. В.

З у н а к ы л ь — аслыс нырулас ыль-ныс сөрнйтө. В ь р т — дөра кыан көлү, шөртыс кыма, кие бөрвылас бшалө. К ь ч н а н — уж вылыс локтидн чельафлы гортис нум һансө бөр вајоны, сөгә вьталдны налы: көч-пө мөдөдис: Сіјөн і шугө көч-һан. П а р ш а в — парсав, косавны гыжјөн, чашыны. Ш п ы н ь а в н ы — һумјавны, вашјавны.

Јежыд шебрас улын.

дыр сулаліс ар. дыр көтагіс му арса зер улын.

Сөгә өтї лунө локтис, камөптис көқыд. Кынтис туж вылыс һајтсө, доріс јіөн јусө, вөчис ва вомөн зев јон пос, сещөмсө көқыд төв-мынңи весіг һекод оз куж вөчны.

Котөртөны чельаф шылыд јі вылө, ворсөны, гажөдчөны, мөда-мөдөс дафдөн кыскалөны, асныс ыланкыв ыльоны:

Јежыд тоша көқыд төв,
Ен-на повчөдчы те зев;
Ен-на ыжыд ногөн ов—
Тегс пага морт оз пов!
Һебыд лымјөј, муса вок,
Өдјө му вылө те лок!
Төвга бобувјассө лөч.
Јежыд шебрас мулы вөч!..

Кымынкө лун-мыгтї кынмөм бөрас лептыгісны вөјвысәан руд кымөрјас, чукөртчисны өтї чукөрө дај заводтисны лымјавны. Лебалөны, гөгралөны „төвга бобувјас“, керкајас вылө пуксөны, пујасө кутчисөны, мусө пагтала жеждөдөны. Вјөдө ужалыс морт лым усөм вылө, вашјалө, лөсөдчө кккнфк дафдөн јагө пєсла мунны.

Лым усөм бөрас дафдаліс ужалыс морт асзис вөвсө, пуксис дафдө дај пєсла мөдөдчис. Котөртө вөв шылыд туж куға, вөтлытөг рөдтө, өз ков һөрјөн кучкавны. Пукалө дафдын ужалыс морт дај сөрнйтө вөлыскөд.

— Адған, Рыжко, кушөм өнї тујыд лөсыд. дафдыд бытө выј куға шлївгө. Оз бара арға-мозыд ков һајт пїын угтөзыд пєссыны. Өнї мї текөд, Рыжко, гулајтїг-моз кыскасны кутам!

— Го-го-го!—долыда-пырыс гөрөктас вөв, јешщө-на јонжыка өдқас, весіг чој паныд оз сувтлы.

Гөгөр јөз шы, даф зуртөм. Һекодлөн оз пукавоы керкаын. Ставныс төвга уж ужавны петөмаөс. Кондатө кыскөны-і, ту-

рунтö вайоны-і, ічастö катлөны-і, кујөдтö петкөдөны-і—вөрөны лөгөны ставныс.

Богтис вöласö көзид төв: шаркјалө-ветлөдлө паскыд му куза, кынтö вөрүн эверөс, пөткаөс, камөдчө керка стенјасö. Сөмын эвер-пөткаыс сыыс оз повны: гујасö да лыс піö çеб-галөмаөс. Кујлө шпынјалө шоныд паччөр вылын морт: мед-пö колөкө төлыс камөдчас! Танитө-пö ме ог кынмы!

Шөйтчиг-моз ужалө јөз төвса ужсö. Бур повод-да-дырји да шоныд-дырји турун-пес кыскалө, көзид-дырји да лок-дырји гортас ноксö, гортса уж помалө. Оз ков сылы гожомын-моз вiç вылө термасны; оз ков арын-моз һаһ да пуктасјас зер улыс ідравны. Ставыс сьлөн вөчөма, ставыс ідралөма. Позö һеуна кокнiджыка ужавны, шөйтчыштны.

Лебалөны, гөгралөны төвса бобувјас. Шлапкө чорыд му вылө лым, тыртö арса гуранјассö, өшалө шапка-моз пујас вылын. Мiча çорiçјас-пыдiди му пасталаыс лым кујлө. Сонјас iнө зев жужыд толајас лептыгөмаөс. Узö му жежыд шебрас улын, шөйтчө гожса уж бөрын.

М. Лебедөс.

Јуасанјас: Зера, һајт ар бөрын мыј локтө? Коди ваяс вомөныс вериө өтi здукөн посјассö вөчавны? Кушөмөс? Кодјас мед вөјдөр выль пос вылө котөртөны, мыј керөны? Кушөм төвса бобувјас лебалөны? Кытчө мунö ужалыс морт? Кодкөд сорнитө сiјө? Лим усөм бөрын мыј керөны ивлаын гөгөр? Полö оз кодкө көзидыс? Кушөм төвса ужјас шөйтчиг-моз ужалөны? Бырлө оз крестаналөн уж во гөгөрын? Кушөм кадö медеа сөкыд, мед уна уж?

В а ш ј а л ö—сералө шытөг, чужөмнас шпынһалө, һумјалө. Ш л i в-г ö—зев шылыда, вiлыда мунö.

Тöлыг вывса ныв.

(Можданкыв).

Керка стөнö кöзыд швачкö,
Зев-öд сijö лок!

Тöлыг жүгөр гинмö вачкö —
Менам ун оз лок.

Пукала ме öшиң дорын,
Кывза мамлыг можд:
Кыңи овлис öд вөр шöрын
Февина ме-коф.

„Мамö, мамö! Тöлыг вылас
Ферт-öд кодкö ем.
Јешцö карнан пельпом вылас..
Код-нö, код-нö сен?“

— „Коркö, пijö, зев-нын важөн
Овлис мича ныв.
Олём сылөн ез вöв гажа,
Ез кывлы бур кыв.

Конöр томөн мамтөг колi,
Бöли iчинвоф.
Ужалö дыр рытын вöли,
Асыв четчö воф.

Кефотис зев јона iчин,
Вiңис понјöс-моз.

Ныв век кывзис индас кытчö,
Вермö кöт i оз.

Коркö öтi пöра вöлис
Тащöм кöзыд вој.

Iчин нывöс вала ыстис:
„Летчыв-пö, ва вай!“

Летчис сijö јукмöс дорö,—
Богтис нывöс шог:

„Тащöм олөмөыс-пö бара
Коркö мынла ог?“

Тöлыг вылас-кö ме верма
Ог-мөј ескö кай?

Тöлыг, тöлыг, тед ме кевма,
Богт ас вылад вай!

Iчин менгым вiрöс јуис..
Тöлыг! кылан он?“

Тöлыг кывлис, кывзис, богтис..
Öнi ныв век сен.

Кутö карнан пельпом вылас,
Бытö катлö ва.

Олö ныв сен, тöлыг вылас,
Зев-нын уна во.“

Сандрiк Микол.

Кык вок.

Ветлöны-мунöны мича ерд куға кык кöзыд вок. Ветлöны-
мунöны четчалiг-тырјi, кинаныс шлапöтчиг-тырјi.

Öтi вокыс шуö мöдыслы:

— Вокö, гөрд ныра пöлö, кыз ескö мiжанлы ворсыштны,
бур јöзöс кынтыштны.

Мöд вокыс шуö:

— Вокö, лöз ныра пöлö, јöзöс-кö мiжанлы кынтыны, оз
мича ерд вывтi ков ветлыны. Ерд вывтi ставнас лымјөн тыр-

тöма, став ветлан тујассö тöлөн нöбалöма, некод оз ветлы нi вужöрт татi. Ветлам-жö мi текöд пемыд вөрö. Сен-пö кöт i эескыджык да сы-пыфöi-пö унжык гаж торјыс ем. Кодкö да кодкö пыр муныштö, пыр паныдагö туј вылын.

Шуисны-вöчисны. Котöртисны кык кöзыд пöль, кык кöзыд вок пемыд вөрö. Котöртöны, муниг-моз ворсöны, пу јылыс пу јылö четчалöны. Гырыс коз вөр рацкöдчö, поснi пожöм вөр зуртыштлö мунöм шыгыныс.

Сувтисны. Кывзысöны. Öтарсаң кылö тiлгуна, мöдарсаң-торгана. Тiлгуна вöлөн мунö барiн, торганöн—мужик.

Кык кöзыд пöль мөвпалöны, арталöны: кодныслы код бöрса вöтчыны, кодныслы код мортсö кынтыны.

Лöз ныра кöзыд пöль шуö ыжыджык вокыслы:

— Ме, гашкö, мужик бöрсаңыс вöтча да, гашкö, регыджык сiјöс верма кынтыныс. Паскомыс-тај, тыдалö, сылөн жебiник: пасыс ставыс дөмаса, шапкаыс јурас омöлык, кокас нiнкöм кынчi нiнöм абу. Ветла ме сы бöрса. Те ыжыджык вок, јонжык ме дорыс. Те барiн бöрсаыс вöтчы. Вiзöд кущöм сылөн паскөмыс шоныд: пасыс ош куыс, шапкаыс руч куыс, көмкотыс көјiн ку. Кыс-нын мем сы бöрса вöтлыгны, кыс-нын мем сiјöс кынтыны. Ветлы те.

Гöрд ныра кöзыд пöль сералö.

— Том-на-пö те, вокö. Нiнöм-пö на-тај он вежöрт. Мед-iнö те ногөн лöö. Вöтчы мужик бöрсаыс, ме барiн бöрса вöтча. Прöшцај, вокö!“

Шутöвтисны, горöдисны, сөсгө öт мöдарö котöртисны. Шон-дi летчан дор најö öтлаагисны паскыд ерд вылö, пондисны јуагны мöда-мöдлыс.

— Јона көнкö лöi мырзыны барындкöд? Көнкö-öд аотö сöмын музтiн? Кыс-нö мiјанлы шоныд паскөма барiнöс кынтыны!—шуö iчöt вокыс.

Ыжыд вок шпынјалиг-моз шуис:

— Те-тај, ескö, гöрд нырöј, том вежöрнад немтор-на он гөгөрво! Регыдөн оз шонав менам барынд, мöртчыштiс менам кынтöмыд лыöзыс i вемöзыс сылы.

— Чö-öв? Шоныд пасыс-нö?

— Ез-тај отсав. Пыралi ме сылы пас пiас, шапка пiас, сапөг пiас, јона i кынтi. Öтарö сiјö јокмылтчö, јöжгылтчö, шебрасö, ачыс мөвпалö: час-жö ме ог вөрöшитчыс, озжык-пö-öд адзы. Меным сiјö i колö. Муртса ловсö-тај колi-жö-а. Те-нö мужиктö јонаö-кынтыны вермiн?

— Чöв-нын, вокöј, лöз нырöј, ен менö те велöд да тајкö лолöс богтас мужикыд. Ассым, кынтысөлыс, мужикыд тајкö став лы-сöмöс чiрсас.

— Чö-öв? Кыс-нö?

Збылыг, вокö, збылыг. Муно вöли сijö пeс керавны, ме сы бöрeа, көсja кынтыны. Сijö вeсг eз кивил*) керышт. Воic пeс кералан inад-da кутic керасны. Ме eскö пырaли-жö пaс улac da рeгыд-таj лoи бöр пышjыны: чернаc öтaрö-мöдaрö öвтö, шeнаcö мыj вынгыс, бьдөн пöсыс чeпöсjic. Кутi шeн-чыны: мыj, мiса, сeсeа керан такöд? Сijö öтaрö гeздö-кeрaсö. Вижöда—пöг пeтö, бoгтic да пaсcö пöртчic, пaгыс çик вa лoбma. Нимкoф лoи мeным: ödjö пырi пaс пiад da кынти. Пaзыд лoи кoрiна-кoф. Кeрaсcöм бöрын мужик бoгтic пaсcö да шeнчö. Мeным зeв нимкoф лoи: мiса, чaслы, тeшитчышта тe вьлыи. Мужик гөгöр вижöдлic, бoгтic зeв куç пeс плaкa да кутic пaс-тö шкoлöдны-нöйтны, aчыс мeнö вiдö. Мeным eскö кoтöртны-нын колö вöли сeтыг да oг вeрмы пeтны, бьдөн çугьeсöмa пaс гөнjасac. Jона мeнö i нöйтic. Co öни-на oг вeрмы лoлавны кoчöг бьщкöмла.

Төвeа рыт.

Пeша дoрын мамö пeчкö,
Бaтö туны гьндö;
Ичöt вoкöj чачa-н вoрсö,
Чoжöj ськöд зьнгö:

„Тaжö мeнaм, aбу тeнaд“,
Шуö сijö вoклы.
„Вижöд, мамö, чачa-с мырфöд“
Вoк нoрaсö мамлы.

Пьзан дoрын, пeмыд iнын
Pоч нiгa мe лыфa.

Зeв дeсaднö гөгöрвoтöг:
Oг тöд мыj i лыфa.

Сeни jешцö сaртac куcö,
Вьлöс колö пeшны.
Чoжa-вoкa пiнaсöны,—
Çикöç олöм eштic.

Ыжьд мамö кaгa вижö,
Пoтaн дoрын зьлö:

„Öввö-öввö, бaжу-бaj, бaj,
Уç-жö, ичöt ньлöj!...“

(Кушoм узöм тaщöм зькьин
Пeлa, лoвja мoртлы?)
„Çирышт, Aннa, мeд oз увгö,
Пöрa нaлы вoдны!“

Сaртac щьнөн кeркa лöзöç
Бьд рыт мiжaн тырö.
Вoдaн узьны, сiнтö сoжö,
Унмыд ставьс бьрö.

Вoлпaс вьлыи, eшкьин ульи
дьр aскoстын дурам.

Пaнтам вöлic, кoр мi бaтлы
Тaсмa улö дурам.

Гöбöç вьлыи ьжьд мамö
Мукöд рытын мoждö.
Шьнйтöв мi сeки кьвзaм
(Кöф kod-гурö oçгö):

„дyдa, дyдa, кьтчö вeтлiн?
Кoсa дoрны вeтлi“.

Льбö—„бoбö, кьтчö вeтлiн?
Чoжö гyд вeтлi“.

*) Кивил—çик нинбм.

Тöлыс вужөр керка пырö,
Жождö мича вачкö,
Улыч ывла-н вој төв шувгö,
Пашлак гора шлачкö.

Шоныд керка-н ешкын улын
Чöскыда ми узам
Вöли коркö... Гажöј бырö
Секга олöм куза.

Нобдинса Виттор.

Т у н и—гынсапöг. Ч о ј—соч (сестра). П а ш л а к—шлачкылан көч-
ыд. Кор өтеняс потлазöны көчыдöйс, шувны—пашлак-пö лыжö. В а ч к ö—
—кучкö.

У Ч Ö Н Ы.

ја-пиа мунöны ыли жагö, көни быдмöны зöјта пожöмјас.
Тујыс мунö вөр пiti. Буско нöжжöник рöдтис. Пiнсö
јiрис, зуртис доф улын лым. Пујас костти мытчасис
луншөр шонди. Туј бокин козув-моз зiрдалис быд лым чiр,
лөн. Туј пöлөн сулалисны вöснiдик нөрјас, лапкыдик пожöмјас,
ө арöса лысјас.

— Но-ö, Буско, тувтчав!—Кылис ајыслөн гөлöс.

— Батö, мыла-нö пујасыс чöв лаңтöмаöс? Оз весиг лап-
јаснас вөрны?

— Шојтчöны, пiö, шојтчöны.

— Мыла-нö, батö, мукöдыс лаптöмöс, кушöс?

— Узöны пiö, узöны.

— Батö, тајöјас-нö пыр узöны-оз?

— Сафмасны, пiö, сафмасны.

— Кор-нö, батö, сафмасны, кор?

— Тулыснас, пiö, тулыснас.

— Кор-нö, батö, тулысыс воас?

— Воласны көчыдјас, пургајас. Сы бöрын тулыс воас.

Сывны кутасны лебачјас.

— Батö, көнöс-нö лебачјасыс?

— Узöны, пiукöј, узöны.

— Кынмыны кути ме, батö. Пола ме...

— Ен пов, пiукöј: текöд ми огö-на унмовöј...

Сөрнi лаңтис. Аја-пиа пукалöны доффың. Војшөр лајкыд
унмөн узис ывла. Нöжжöник туј куза рöдтис Буско.

Ильа Вас.

Зојта по ж ђ м—абу дѣныш, куѣ, ѓтшылыд по ж ђ м. Кер выл ђ бур.
Лајкы д ун—чѢскыд ун, бытѢ лајкѢдѢлѢны.

М о ј д ђ м.

ТѢва војн ѓшѣ сајн
КѢзыд вој тѢв жургѢ.
МыкѢ сылѢ, мыкѢ горзѢ,
Код вылѢ-кѢ мургѢ.

Шоныд паччѢр вылын чѢлаф
КѢзыдыс оз повны.
ПѢрыс пѢчкѢд, муса пѢчкѢд
ЛѢгыд налы овны.

ПѢчыс чуѣа кѢпыс кыѢ,
АсѢыс ужсѢ вѢчѢ;
Ез-на некѢр прѢста пукав
ПаччѢр вылын пѢчѢ.

ЧѢлаф вѢѢдѢны кыѢ
ПѢчлѢн ужыс содѢ.
Ѣчи шуѢ: „Куѣ-на војыс,
ОгѢј-на мѢ водѢ!“

МѢдыс шуѢ: „КѢпыс кыан,
Муса пѢчѢј, пукты.
Сегга шѢјтѢг-мозыд мојдышт.
УжавнысѢ дугды!“

— „Мојдышт, мојдышт, муса
[пѢчѢј,*—
КѢјмѢд-нѢлѢд горзѢ:
„ЗѢла кывыны мѢ кутам
ТѢныд мојдан торсѢ!“

Пуктыс бабыс кѢпыс кыан:
Мыј-пѢ накѢд керны?
ЧѢлаф вѢтчысѢны мојдѢм,
Ку пыцкѢ оз тѢрны.
„Мојда, мојда,* бабыс шуѢ:
„ПукалѢј да кывзѢј!
ѢчѢт СашѢ, ѢчѢт МашѢ,
ЛантѢј, енѢ чѢвзѢј!“

ПаччѢр вылын чѢлаф лантыс.
ПѢчлѢн гѢлѢс кылѢ.
МојдѢ сѢјѢ, кыѢј вѢрын
Ручыс олѢ-сылѢ.

КыѢј ошкѢд мужѢк-мортыс
Ѣтув соркнѢ кѢзѢс;
КыѢј кѢнкѢ зарнѢ черѢ
Ыжыд фѢвѢ вѢчѢс...

ПѢчлѢн уна мојданкывјас.
Помыс налѢн ылын.
ЛѢгыд чѢлафыслы овны
Шоныд паччѢр вылын.

Ѣшѣ сајн кѢзыд тѢлыс
Јонжыка-на жургѢ.
Пырны керкаѢ оз вермы,
Сы-вѢсна Ѣ мургѢ...

М. ЛебѢдѢв.

Јуасанјас: КѢнѢ, мыј керѢ вој тѢв? КушѢм чѢлафлы пѢчкѢд овны паччѢр вылын? Мыј керѢ пѢчныс? Мыј шѢктѢны пѢчѢс керны? Мыј-јылыс мојдѢ-Ѣс пѢчныс? БыдѢнлѢн-Ѣ Ѣткод лѢгыд олѢмыд?

Код вылѢ-кѢ мургѢ—код вылѢ-кѢ увгѢ. Ку пыцкѢ оз тѢр—вывтѢ јѢна шѢгѢд, нѢмкѢфасѢ, вѢтчысѢ.

О Ш Г У.

(Збыль).

оркө ме мөдөдчи вөрө кык понжөн. **Отыс** кычи-на вөлі.
Муна гажа тилөд. Гонлаң леңө. Кычиөй мыжкө жона
кутис увтчыны. Мөдыслөн шы оз кыв. Локти—мылк
бокын увтчө. Мылкжыс отарөдыс гөпта-коф, лымжыс быт-
тө вижөдыштөма. Тажө-таж ескө зев бур тор да... мөвпала.
Час-жө, мса, влдла... ферт-өд ош гу. Воэыв вичөдала пышжан
ордым, мед ескө өdjөжык позис ісковтны. Кожбефдөн тожышти-
да кыңи-таж амнғтас! Журис ставнас мытчыеліс: зик сен-іј вөл-
өма. Ödjө-таж ме шуңкнғті! Кычи кытчөкө горзиг-тырји мөдарө
гөнғтіс.

Містөм-өд аслас чужөмыс! Сек ме сің сесса-іј колы. Коркө
бөрас-нын кыјім.

В. Педөр.

М ы л к—тујыс ставыс мылк да гуран—абу шылыд. Кушөмкө гу
тырган да мусө чукортан өтылаө жужыда. Г о п т а—гурана. О р д ы м—
вөр туј. Т і л—том, сук вөр. К о ж б е ф—вөралысјаслөн чуқла лопта,
көрт јыла бөф, каныс новлөдлөны.

Учыө Вань.

Паччөр вылын четчывтөг
Кујлө учыө Вань.

Ужјас сылөн ештөма,
Ставыс сылөн шаңь.

Мујас абу көзөма,
Вундыны оз ков.

„Ме-пө шыгла кулөмыс
Ог-на жона пов!“

Ышкыны ез петавлы,
Турунјас ез курт:

„Ме-пө жона вичөдча,
Вің вылын ог бурд!“

Јагын пес ез керавлы,
Сөла-ур ез кыј:

„Чер-пө менам ныжмөма,
Пішщалөј оз лыј!“

Учөмыс оз палавлы,
Учө вој і лун.

Кујлө паччөр серөгын,
Уж вылө оз мун.

Көлуј ставсө разөдіс,
Керка лоі куш:

„Нынөм-пө мем төждыены,
Пөтас өви душ!“

Виçддліс-кө,—төв кежлө
Гожантор ез кол:

Жожын сөмын туплазө
Горкнї кујим-ноль.

Нинөм абу вузавны;
Гојны абу һаһ...

Кыкнан кинас гыжјалө
Јурсө уыг Ваһ.

„Мыј-нө тајө лоөма?
Унмөј оз-нын лок.

Синмөј кутис пазкавны.
Көңалөма бок.

Кынөм мыјкө рекмөма,
Лычалөма вөһ.

Менам пуста керкаын
Вывті лоі лөһ!“

Чөтчїс, пуксїс лабїчө...
Һаһсө јен оз сет.

„Часлы, шуө, петавла
Корсны кынөмпөт,

Керка дасөс кыщовта,
Һаһыс лоө даһ!“

Көсјас пассө пагтавны—
Вузалаөма пас.

Көсјас көмкот көмавны—
Вузалаөма көм.

„Аттө, сөкыд олөмөј,
Мыјөн петны мем?..“

Шыгылы кувны пондөма
Көһөр уыг Ваһ.

дөрөм кежыс, көмагтөр
Мөдїс короны һаһ.

Сїјө рытө ывлаын
Көңыд вөлі зев.

Тужсө лымјөн тыртөма
Пїзөсөзгыс төв.

Уыг Ваһлөн көкјасыс
Ылө ез і мун.

Шудтөм лоі Ваһөлы
Тајө төвга лун.

дасыс сїјө воковтїс,
Воңө мунны дыш.

„Часлы, шуө, шојтчышта,
Мыјкө вїгө мыш!“

Тола пїө шојтчыны
Пуксїс уыг Ваһ.

Пукалігас кынмөма,
Ез і ковмы һаһ!

М. Лебедев.

Јуасанјас: Көні кујлїс уыг Ваһ? Мујасыс кыңи колїны? Виçјасыс? Пескыс? Кыжааныс? Полїс-ө шыгјалөмыс? Кущөм лоі сылөн керка пыщкөс? Мыј-вөсна сафмїс, палалї? Кытчө көсјїс петавны? Паскөмыс кытчө лоөма? Кыңи петїс керкаын? Кущөм вөлі ывлаын? Кытчө шојтчыны пуксїс? Мыј лоі сыкөд? Кыңи кулі уыг Ваһ? Мыјла сы-выјоң воїс? Кың колө овны мед кынөмыд пөтас?

Ш у а н к ы в—Паччор вылад кынөмыд оз лөт.

Төвлөн вермасөм.

Лөкмөма јона пөрыс пөч—төв, көсјө став ловја ловсө кынтыны. Мед воңын суçдчө лебачјас днө. Пель сөдмөма төвлөн најө чїпсөм да горзөм шыгыс. Пөльыштіс төв көңыд лөһнас

пујас вылө,—гылалыны корјас, разалыны пастала, некытчө лоі воштыгны конөрјаслы лебачјаслы. Чукөртчисны өтлаө, дај арталөны: кытчө воштыгны. Сегга өтув котырөн-котырөн мөдисны шывгыны Саріңө—шоныд інө. Лоі төвлы шеныштны лебачјас вылө: „он-жө-пө-өд вермы вөтчыны на бөрга-а.“ Колтчис сөмын пышкај, җебгасө гумла дорын, песвіҗанын. Төв ускөдчис вөрса пемөсјас вылө. Быдлаті тыртис лымјөн, пукталіс вөрө толајас, гыөртис пујас... Луныг-лунө чорҗөдчө көзыд. Четчалө козјыг козјө, школдөчө, повәдлө вөрса пемөсјасөс. Җверјасыд оз зев і повны сыыз. Пасныс налөн лыка шоныд, гуныс жуҗыд. Со ур гыркаса пуө җебөдма -да, кильө коль. Ош певсө һоңалө аслас гуын. Көчыльөј четчалө, шонтысө шоныд паснас.

Мөсјас, вөвјас, балукјас важөн-һын шоныд гідын, картаын даг лөгөдөм турун сојөны, шоныд жуан жуөны. Јонҗыка скөр-мө көзыд. „Колө-жө-пө кодөскө кынтыны.“ Адзө черіјасөс, кутчисө на бердө. Көзыдыг-көзыд лунјас ыстө. Котралөны көзыдлөн піјан, кощкөдчөны мөлтөтөн, вөчалөны посјас жу вомөн, ты вомөн. Кынтисны ескө жујас, тыјас, да сөмын вылыссө. Чері пыдө пыдө пышјис... Јі улын налы шоныдҗык воҗа дорыг. Чөвлөј-жө, җверјас да, пөткајас да, черіјас-кө оз сетчыны меным, кутчисла ме мортјас дінө. Өтарө көздөдө, өшиңјас мича серөн серөсөдмаөз. Шлачкөдө, кащкөдө стенад, өҗөсад, керјастө поткөдлө. Мортјаслы вескод көзыдлөн скөралөм: ломтөмаөз пачјас, шонтысөны да сералөны көзыд-өс. Ковмаскө песла-турунла мунны, пастагөны пасөн, көмаг-өны туніөн, кінаныс кушенча кепыс сујасны. Сегга богтасны чер да пөгавтөҗыс өвтчасны, көзыдыд веіг матыгчыныс оз лыгт на дінө.

Туж куҗа лыҗгөны вөла-доҗдајас. Вөвјасыг ру петө бы-дөн. Јамщікјас четчалөны, кепыга кінаныс воча школдөчөны, көзыдөс ошкөны-сералөны.

Медга јона-һын забеднө чельаҗ вылө. Веіг-өд најө оз повны! Исралөны, лымјыс акаң вөчалөны, чој вөчалөны, киг-калөны. Көзыдсө-на јешщө отсасны чуксалөны: чој вољкмөд-ны. Ускөдчылас-жө ескө көзыдыд-да, чепөлтас кодөс пелөдыс, кодөс нырөдыс. Оз повны чельаҗ: богтасны лым да һиртөны, сөмын гөрдөдасны бі-моз.

Адзө төв асгыс вермытөмсө, сегга лыкысла бөрдзө гінва-өн. Песвіҗан дорјасөд. өшјө гінва. Буракө матысөмө тулыс.

А. С.

Јуасанјас: Коді локтөма? Код дінө мед војдөр кутчисис төв? Мыјла ез вермы помавны најөс төв? Сегга кодјас бердө суҗөдчыліс? Повҗисны-ө кывтөм пемөсјас? Верміс-ө черіјасөс кынтыны? Кодјас төлөс ошкөны, се-ралөны? Кодјас вылө медга забеднө вөлі?

Кушөм гінва өшјөма песвіҗан дорө? Кушөм кад матысөмө?

Морта ыга.

Наста Оңөкөд мөд во-нын школаө котралоны. Наяө пыр ортчөн пукалоны, мөда-мөдлы отсагоны. Школаө муноны і локтоны щощ. Рөштво кежлө леҕалигөн велөдыс сеталис лыҕдан ыгајас. Некодлыс ез жуав кодлы куш-өм ыга колө, кушөм ыга кіподулас вескалі, сещөмөс і сетіс. Настук Оңуккөд відлавны кутісны мөда-мөдлыс дај Оңуклөн вөлөма морта ыгаыс, Настуклөн морттөм. Настукөс зев шог-одіс, быдөн өйнаыс доршагіс. Кымыныскө сіјө богтліс кіас Оңуклыс ыгатө. Ез і уна вөв мортјасыс ескө-да. Настук еш-тіс-жө кевмысны корны вежыны ыгајаснас да Оңук ез небы, ез веж. Кампеттө, преңіктө, колачтө вөзјіс содтөд сетны ескө да, ез-тај неитор вылө ышты сетінаыд. Буракө кыкнаннысly өткоф муса вөлөма морта ыгаыд. Настук сөгга асыс ез весіг востлы ыгасө рөштвочөж. Мыј-нө-пө морттөм ыгаыд. дуг-дывтөг вөлі петө Оңук ordө да відлалө ыгасө, дыр сіјө ез вунөд мортсө ыгаыс: өвілаын рісујтөма—челадјас муноны школаө; мөдлаын—лымјөн тырөм керкајас, пујас; којмөдлаын—нопја даөјас муноны тужөд. Лыҕфыны ескө некоднанныс-жө ез лыҕфыны-да. Оңук шуө: „мыј-нө-пө лыҕдан, ог нінөм гөгөрво-да“. Настук лісталө ыгасө да шога мөвпалө: „мед-жө лыҕдан-да гөгөрвоан, мыла бара оз гіжны гөгөрвоана ыга-сө-а?“ Отчыд Наста петіс Оңукјасө. Налөн сөмын мамыс паччөр вылас ушө. Настук өdjө ускөдчіс јенув пельөсас, сы весгыс жажгыс шур-шарөн леҕіс морта ыгатө да котөрөн гортө. Аслас өлөмыс четчө полөмысла да колөмысла. ыга ҕебіс, ачыс өҕөсө і ҕөргө—дыр-ө оз пыр Оңө. Настуклы шуд ыстіс ҕон лун дај вој морта ыгатө віҕны. Оңук мөд луннас вөліс каҕалөма да локтіс бөрдіг-тырјі ыгала. Рөштвочөж Настук шогсіс-мыреіс морта ыга-вөсна.

А. Суканова.

П Ы В С Ö М.

(Бөрдөдчанкывыҕ).

Өтї морта-тај меөј пывсі
Бөрјөм керја пывсанын;

Кык морта-тај меөј пывсі
Пөрөдөм керја пывсанын;

Кујим вѡла-морта-тај меѡј пывѡі	Гѡгрѡсасіг-тырјі.
Леѡм-лептѡм керја пывганын;	Баѡ-пу кор-пѡ локтѡ
Нѡл морта-тај меѡј пывѡі	Куѡмѡсасіг-тырјі.
Щупѡм-лептѡм керја пывганын.	Таг кор ме вылѡ локтѡ
Ыргѡн-тај меѡј пывѡі	Кокнѡ-пырыг локтѡ.
Ыргѡн горја пывганын;	Зѡр кѡл ме вылѡ локтѡ
Зарнѡ-тај меѡј пывѡі	Зев кокнѡ-пырыг.
Зарнѡ нѡща пывганын;	Лежнѡг ѡрѡѡ локтѡ
Бѡрјѡма-пѡ-тај пывганыслы	Мѡча-пырыг.
Пессѡ дас кык јагыг,	Вајѡма-пѡ-тај васѡ
дас кык јагыг-пѡ-ѡѡ да	дас кыклаыг бѡрјѡма
Med конѡдсѡ да мед вѡснѡсѡ.	Med сѡѡсѡ да мед југыдсѡ.
Бѡрјѡма-пѡ-тај пывгыныс	Јолса-тај меѡј мысѡі
дас кык расыѡ корѡсѡ,	Вѡзув ыркыд ваѡн.
Med нѡбыдсѡ да мед мѡчасѡ.	Гѡпыв-тај меѡј мысѡі
Веж нѡбыд-тај меѡј пывѡі	Пѡтка вартчан ваѡн.
Тугја корѡсѡн;	Курја-тај меѡј мысѡі
Нѡуз вѡж-тај меѡј пывѡі	Черѡ гыбалан ваѡн.
Кѡртѡда корѡсѡн.	Ју-тај меѡј мысѡі
Кыѡ-пу кор-пѡ локтѡ	Ју-шѡр вѡзувтан ваѡн.

К о н ѡ д п е с — кос пес, конда. Ј о л — вѡрјасын космывлытѡм шор.

Нывлѡн нылѡмыс.

Југыд шондѡј	Југыд шондѡј
Менам ныв ыжыд нылѡмѡј!	Менам морѡс пагта ветлѡмѡј!
Југыд шондѡј	Југыд шондѡј
Менам нывса мѡчаѡј!	Менам мѡча нѡмѡј-јуѡрѡј!
Југыд шондѡј	Југыд шондѡј
Менам ѡксы ыжыд вынѡј!	Менам савкјалѡмѡј-разјалѡмѡј!
Југыд шондѡј	Југыд шондѡј
Менам оз ѡрѡѡн ѡрѡалѡмѡј!	Менам мунѡмѡј-ветлѡмѡј!
Ег-на ешты кѡсмыны-сѡв-	Југыд шондѡј
[мыны,—	Менам кѡлчѡ-ещѡн ворсѡмѡј!
Вуж-выјѡн-тај менѡ нѡщ-	Југыд шондѡј
[ыштѡсны.	Менам сѡѡ-ещѡн гыбалѡмѡј!
Југыд шондѡј	Југыд шондѡј
Менам пѡлпом жужыд ветлѡмѡј!	Менам сѡрпѡ-ещѡн тѡвкјалѡмѡј!

Југыд шондiөј
Менам јоди-ещөн пагта-пырыс
[ветлөмөј!

Југыд шондiөј
Менам сын-ещөн сафмөдчөмөј!
Југыд шондiөј-тај

Менам саріңын лебалөмөј!

Југыд шоңдiөј-тај
Менам ыжыд тыын гыбалөмөј!

Југыд шондiөј-тај

Менам татөні олөмөј!

Југыд шондiөј-тај
Менам бур адаса му вылын
вундөмөј!

Југыд шондiөј-тај
Паскыд вің вылын куртөмөј!

Југыд шондiөј

Менам көч гөн жежыд јајөј!

Југыд шондiөј
Менам намыр һебыд јајөј!
Југыд шондiөј

Менам оз туг југыд вірөј!
Төдан те: менам коһөрлөн

Көч гөн жежыд јајөј

Коз кырө кутіс пөрны;

Оз туг југыд вірөј

Му бусө кутіс пөрны;

Намыр һебыд јајөј

Зуд сімө кутіс пөрны.

Југыд шондiөј,

Менам кујім со сывјаөј,

Ныв ыжыд нылалөмөј!

Шудөј-кө оз пет менам,
коһөрлөн,—

Кујім со сывјаөј

Көрт көртөдө пөрө.

Н ы в л ө н н ы л ө м—нывдырга олөм. О к с ы—кһаң. С о в м ы н ы—јонмыны быд-ног, содны-быдмыны. Г а в к ј а л ө м ө ј-р а з ј а л ө м ө ј—котрالیг-тырјі, четчалиг-тырјі ветлөдлөмөј. К е л ч и-е щ ө н—кельчи-ногөн. Е щ—ног. Б у р а д а с а м у—міча, паскыд му. Шуоны: адас дорын пажын.

ВОҢҢА СУҢҢАҢАС.

Купеч Јогөр. (Јуктаө) Јуыштө, јуыштө, бур гөстјас. Помалөј тајөс.

Поп. Тырмас сөгса, вывті лоө. Кымын керкаө-на мем колө пыравны. Відчөны-һин көнкө, воші-пө пыріс-да.

Старшіна. Мед відчасны. Славітөмыд оз пышјы,—аскі славітан. Öткоғ-өд кор јен кокувгыд сүтө богтны, лыбө пызан вывгыд тупөг-шаңгатө.

Урадһик. Бағушколөн оз вош. Мыј шуөма паскаһнөјтө бығ сет.

Көннөј (өбјөшщик). Бағушколы да мјанлы уна барышыд воө Рөштво-дырјі да Ыжыдлун-дырјі.

Купеч. Оз-өмөј пыр өтмоз тіјанлы барышыс во? Мыј-нө

торја празнікјасыс вајоны? Батушколы, ферт, праз-
нік-дырјі нажөтнөжык.

Леснік.

Рөштво-дырјі міжанлы зев барышно өвны, сөмын
војјаснас ен уѣ. Сек крестанаыд тыла су вајоны
артелөн. Өткөс-кө кутан, сесга нінөм оз ков. Во
вужны һантө бетасны, сөмын куж повзөдны. Тул-
ыснад, лым сылгад бара сің. Төвнад кертө вајалас-
ны, җеблаласны лым піад, а тулыснад најө і мыт-
чысөны. Он-кө дышөдчы, ветлыштан лун-мөд, сені
і нажөтка: сөмын кер помад гіжышт да кыгаад
пасы. Сің-өд, Степан?

Коннөј.

Сің, другө, сің.

Поп.

Ті-тај кужад-жө вөлөм. Ме бара төвнад җик-жө тыр-
ла һанһад да јајнад: руга сен да, славітөм һан-да.
Өд һоль со керка! Поводнөја чукөрмылө. Сесга төв-
над јонжыка пөрыс јөзыд кулоны дај. Таво со
сіңим-һин кулі. Сіңим мөс вајисны. Кушөмкө біја ві-
сөм воліс-да, пасібө, вијалыштіс јөзтө, тырыс мем
јај чукөртіс. (Гералөны ставныс).

Урафнік.

Мыј-кө-тај зев пондід ошјысны. Мем, җајтад,
оз во? Воө-жө-өд. Мунам гуга көлуј коргны,
да гөһечаласны-кө, нінөм вылө һемтор оз сур.
Пыдөжык јешщө тудан ідравны. Унжыкысө про-
токолсө воштыгысыс вылө вөчлам. (Ставныс гералөны).
Енлы, јешщө-на вігтала. Төнзі зонјас вөлі сылоны
полыткан сыланкыв. Ме ставнысө најөс запротоко-
літі, јуагны понді. Најө повҗисны да мем оөм: кыҗ
віт шајт шляпкісны. (Ставныс гералөны).

Старшіна.

Гашкө җајтад менө пайтөм Макарөн-да? Воө і мем.

Урафнік.

Тед-нө кыс?

Старшіна.

Со кыс. Волоснөј суд суфитас морттө төлыс кежлө
кымын, а ме гөһеч-вылө і мезда сіјөс. Неважөн
өті мортөс төлыс кежлө пукавны суфитисны. Локтіс
сіјө ме өрдө, кеммыгө леҗны: мыј-пө колө, сіјө і
богт. Ме мортыд бур сөлөма. Кыҗ он-леҗ? Леҗі.
Сіјө мем дас шајт сөм вајіс, кык пунт выј, дас
пунт јај. Мыј јешщө колө? Суфитигад-кө кодкө мыј-
кө вөзјас, мі мөда-мөдлы сөмын сіннаным лапһјтам:
артмам бара. Јөјөс-өд јөзыд, оз гөгөрвоны. Унала-
ыс-өд богталам. (Гералөны).

Купеч.

А мем пыр јөввыв! Сөм дугдывтөг шор-моз візувтө!
Воыс воө содө (Старшіна гудөкасө, мукөд јөктөны, шуа-
лоны: „міжанлы і овны, міжанлы і гажөдчыны“).

Урафнік.

Гажа ескө тан-да, лоө мунны. Празнік-өд. Тыш-
-коғ-кө пансас, кужны колө протоколтө вөчны,

- (Урафник петö. Гералöны: „молофеч таяö!“).
- Поп.** Менам вина дїнад ылавоіс-жö. Славїтам-öд. (Богтö крест, јепїтракїль).
- Коннїöј.** Те, баџушко, код јурнад ен ылав, öтї ordac кыкыс ен пыр.
- Поп.** Ог, ог. (Мунö. Крукасö да уö. Купеч кольöдö).
- Лесник.** Кык пöвсөн-кö-öд лö, унжык һаныс воас.
- Старшина.** Лöгыд суџа чукöрыдлы öтүв овны. Мöда-мöдö кутчїгам, да кöт кыз, а кыскам, ог лезö мыждыны.
- Коннїöј.** Пыр таџ колö овны: мöда-мöд дор сулавны. Гöл јöзыд ескö мыј оз шуны-да. Мед! Öтүв колö мїжанлы овны!
- Купеч.** Менгым војдöр јона ужöн һöбаслісны. Öнї сөгга оз кöсјыны мынтысны.
- Лесник.** Кодјас сещöмыс, вај вїстав! Ме гїжала да мöды кернысö кута. Сек һе сымында мынтасны.
- Купеч.** (Вїставлö. Лесник пасјалö кнїгаас). Јöвгїһ Иван, Сопрон Вагка, Мїрон Јакö, Онтон Семö... Таяöјаслөн важга-һин ужјöзыс. Нöлыслөн шайт ветымын матö.
- Старшина.** Тан-тај ескö) гаџа-да, лö мунны. (Четчö). Волö сөгга мїжанö! Степан, Öлексеј, пыравлö! (Петö).
- Купеч.** другјас, тї-öд уџад талун? (Пырö Марја).
- Коннїöј.** Огö. Аскї кыщовтам татї гумлајас гöгöр да вöліс локтам, пöкмöлытчыны.
- Купеч.** Етатї летчö горулас (кїнас індö), сен зев уна кер да плака.
- Лесник.** Бур фелö, вїдлам аскї. (Пырöны Микїта да Матвеј, кодö).
- Микїт.** Он-öмöј талун лавкатö вогтыв? Папїрос да öрöшкї колö.
- Купеч.** Кущöм талун тöргүјтöм һымлун-куџа, да јешщö крам праџнїкö.
- Матвеј.** Крам праџнїк-куџаыс і колö мїжанлы öрöшкїыс да папїросыс-а.
- Микїт.** Вај, зонмö, Јогор, петав лавкаад!
- Купеч.** Ог, мїса, шуї-һин-тај. Нөм і теһгыны сен. Петö, мунö!
- Матвеј.** Кытчö мунам?! Get дај мунам.
- Купеч.** Важ ужјöзтö мынты-да вöліс лок выль вылас һöбасныс.
- Матвеј.** Коркö-öд мынта-на, оз-кö маһїпест талав.
- Купеч.** Кущöм маһїпест-нö ужјöзсö талавны вермас?
- Матвеј.** Вермас бара. Талалас да сымда і богтан.
- Коннїöј.** Мыј-нö кöџажїнсö пїһавны пондїнныд горт шöрас?
- Матвеј.** Те-нö мыј мїжан вылö воан? Абу-öд мї керјасыд. Ен зев ышһас, вїдчыс!

- Лесник.** (Купечлы). Вётлы. Горт шорад он-жө лең пиңасны.
Марја. Мунө, рөзбојникјас! Пиңасны лөгөдчисны, јандыгтөм гинјас. Бур јөзгыс көт мед јандыгид.
- Матвеј.** Тајөјас бурөгө?! Мыјөн? Мед јона віртө һоңалөны мужикыдлыг-да?
- Коннөј.** Мі һоңалам вір?! Егө-на һекор кертө гекрестујтлөј. Вір һоңалыгјас-пө!
- Лесник.** Ветлө вайө урафникла! Мыј, купеч, тајөјас вылө виқодан?.. Мун, Марја, ветлы! Сырө тајөјаслыг кывзам увгөмсө?!
- Матвеј.** Огө мунө.
Коннөј. Мунад!
Купеч. Мун, Марја, өдјө ветлы!
Марја. Пырыг-пыр. (Мунө).
Лесник. Те, піө, вомтө зев ен калкјөдлы! Кывтө пыдынжык кут!
- Матвеј.** (Јөткыштө). Вешјы сеө!
Коннөј. Те ен зев ышһас! (Матыгтө).
Микит. Аоныд тај воанныд.
Матвеј. Ен во, ен! Вешјы сеө!
Купеч. Мунө сеө! Горт шөрын јешщө коө онө-ө көсјө лептыны?
- Матвеј.** Мед оз воны. Воны-кө кутасны, со кыз колө тајө-јасөс. (Кучкө). Кер вылас мед ыжыдалөны, а мијан вылын һемтор.
- Коннөј.** Ој, ој, ој! Јурөс поткөдіс.
Лесник. Ті тақ көсјад? (Көсјө кучкыны).
Микит. На, на! Тајөјас-тај збылыг! (Кисө лептө).
Купеч. (Горөдө). Урафник! Урафник! (Урафник пырө, шашка кыс-көма).
Урафник. Застрелу, зарублу!

М. Ульныров.

Јуаоанјас: Кодјас гөсгитөны купеч Јогор ордын? Мыјөн најө ошјыгөны? Кушдөм ногөн Јогор көсјө перјыны ужјөзјас? Кодјас сетчө локтисны? Мыјла когө воисны? Кыз вермаоны озыр јөзкөд, чина-власта јөзкөд, мед ескө најө оз нарвгитчыны ужалыг гөль јөз вылын?

КОМІ МУ.

Комі му куца ме муна,
 Гөгөр сулалө сөд вөр.
 Вөрыс вывті, вывті уна,
 Сыыс унаыс оз төр.
 Адқа: сені шылыд пожом
 Лептө вылө ассыс жур.
 Сылы өткоф төв көт гожом,
 Сещом пуыс тајө бур.
 Сені бытөб пөрыс пөчө
 Җормом кыпөдчөма коз.
 Сіјө увјас костын вөчө
 Вөрса пөтка шоныд поз.
 Сені вашкөдчөны гора
 Піпу чојкөд жежыд кыз.
 Мыкө сорнитөны нора,
 Корјөн лапкөдөны сіз.
 Сені сус-пу гөгрөс бока,
 Сені пелыс, сені лөм,
 Тани бафјас вөснө кока.
 Зев-на жеңыд налөн нем...
 Вөрыс помтөм. Тујыс көні?
 Зонмөј, јаг піјын ен вош!
 Адқа сені, адқа тани
 Ыжыд тапікасө ош.
 Ветлө көјін, піңсө јірө,
 Корсө аслыс кынөмпөт.
 Најан рұчыд гуө пырө,
 Бурөн һекөдлы оз шед.
 Көчыс җебсө лапјас сажө,
 Віҗө ассыс дона жур.
 Ödjö-ödjö пуө кајө
 Паокыд бөжа ічөт ур.
 дозмөр пувсө зила сојө,
 Гөгөр гыө сөла, тар...
 Турі кокнас һурсө лојө;
 Абу муса сылы ар.
 Адқа: пішщальјасөн мунө
 Сөла кыјны комі морт.
 Гортса олөм сылөн вунө.
 Ылө колөма-һын горт.

Тујтөг өтнас ветлө сіјө,
 Вөрын һинөмыс оз пов.
 Уна вөрса пөтка кыјө,
 Уна җверлыс бостө лов.
 Комі мортөс ошкыд төдө,
 Төдө көјін, төдө рұч.
 Сөла, урјас сылы шедө,
 Сіјө кыјсыны оз муз.
 Муна воҗө. Муна ылө,
 Оз і помас пемыд вөр.
 Көнкө гора сорнө кылө,
 Көнкө јона кьонгө чер.
 Адқа: сортовкајас леҗө
 Том і пөрыс комі јөз.
 Керјас берег дорө течө,
 Заптө вузөс вылө пес.
 Ужыс пуө најө кыи:
 Керлөн, песлөн содө лыд.
 Быд морт мырөсө тола піын
 Кытчөҗ оз во пемыд рыт.
 Уна пөсыс сені кісгө,
 Уна мортлөн тырө лов.
 Коди сортовкаө гіжгө,
 Сіјө кокһида оз ов.
 Паскыд туј вылө ме пета.
 Адқа: мунө нопја морт.
 Којмөд, һольөд... Төда, төда,
 Мыјла еновтінныд горт.
 Ез ло гортад тіјан һинөм,
 Щыгјөн овны абу шаһ.
 Быд лун сојны корө кынөм.
 Корены мөдөдчинныд һаһ.
 „Сіҗі, сіҗі.“ өтік шуис:
 „Мөдим заводјасө мі.
 Көт і сөкыд сетчө тујыс,
 Щыгјөн гемјатө он ві.“
 Муна воҗө... Тулыс воіс.
 Лымјыд сылө. Кісгө зер.
 Көҗыд јісө шоныд сојө,
 Ојдө уналаті вөр.

Ваын сулалёны пујас.
 Ваыс візёдчан-коф лён.
 Ежва, Сыктыв, комі јујас
 Бытё паскыд езыг вён.
 Адза: вогёб берег пёлён
 Уна керка, уна горт.
 Керка сајын ветлө вёлён,
 Мујас гөрө комі морт.
 Јешщө муна воґө... ылө...
 Воіс гожом, ыцкандыр.

Коса брінгём рытөз кылө.
 Тајө брінгём дыр оз быр.
 Көні помыс Комі мулөн?
 Ег ме адзы пом нї дор.
 Коди лыдсө төдө пулыс?
 Коди төдө сїјө тор?
 Комі му куґа ме муна—
 Гөгөр сулалө сөд вөр.
 Вөрыс вывті, вывті уна,
 Сыыу унаыс оз төр.

М. Н. Ләбецов.

Јуасанјас: Мыјөн озыр Комі му? Кушом пујас сени быдмөны? Кушом эверјас, пөткајас олөны? Мыј керөны-вөчөны-комі јөз аслас вөрнас і вөрас? Мукөб ногөн кыґі најө најөткасө перјөны кынөмпөт-вөснаыс? Мыј керөны-вөчөны-комі јөз тулысын? Гожөмын? Ыґыд-ө комі му?

П ө ч ө—батлөн мам, баб. В а ш к ө д ч ө н ы—шытөг, гөлөстөг сорнїтөны. Т а п і к а с ө—чэрыда, наґөникөн ветлөдлө. Ош-моз-пө тапїк-асө. Н а ј а н—муфер. Руч-коф-пө најан да муфер. Візөдчан—рөмпөштан.

II. ОЛӨМ-ВЫЛӨМ.

I. Ас муын.

Гажа ін, муса ін.

(Ас му).

Рафејта ме тенө, ас чужан муөј!
Муна көт мөд муө—те дінын думөј.
Гаж бырө, сөлөм пыр көсјөдө бөрдны,
Мыј-понда—ог вермы һекықи төдны...
Рафејта тенгыд ме тулыс і гожөм,
Зера ар, көзыд төв, во гөгөр олөм;
Турун-һаһ ештөдөм; јујас-і, вөрјас,—
Быдтор зев муса мем! Мегырјас, гөрјас...
Рафејта гумладор, тыр колта вартөм,
Рафејта төлөдчөм, мешөкјас катлөм;
Когтыгөм, весасөм, мельныча-һ ізөм;
Заводө ужавны төв кежлө гіжсөм.
Рафејта һарјасөм, һірасөм, печкөм,
Ректагөм, быдмасөм, пансөм да летчөм;
Челәфлыг рытјасын аһагур сотөм;
Пон увтөм, мөс баксөм, рузөг һаһ көтөм...
Рафејта вөралөм, леч тужөд кыжөм;
Субөта корөсөн чөскыда пывсөм;
Бөрдөм көт сералөм, став олөм-мырсөм;
Сынасөм, зуасөм, тојасөм, шыроөм...
Рафејта лыффысөм комілыг рочөн;
Рафејта быглалөм өсһыфк сөчөн;
Сарајын ід чірсөм, кыз шыдөс тојөм...
Асыввоз празһнікө пөг шаһга сөјөм.
Рафејта уна тор ас чужан муыс!
Рафејта сецөма,—ог вермы шуныс.
(Рафејтны быдөнлы ас му, ферт, колө)
Мед јона рафејта горт өіктын олөм:
Гажа, кор гудөкөн ворсөны зонјас;
Лөгыд, кор посвозын зыһгөны номјас;
Міча, кор вадорын сылөны нывјас;
Муса, кор кылан те бур комі кывјас!

Һөбдінса Віттор.

Ылі жöz мусаң ас чужан му-жылые.

(Гаж бырөм).

...„Тырмас!“—шуі ме аслым. Сөмын ог төд, мыж-жылө-динө сижө менам шуоіс. Гораа сиз шуі і бытө —уған иныг садмі. Ышловзі, четчі. Віқода: пукала ме кыржылын, жуждь кыржылын—днєпр ју дорын.

Вылын зев пукала. Бытө зик кокулын визувтө днєпр. Кывтөны-катөны ју куға пыжајас, паракодјас. Кывтөны ва вывті пурјас... ју вомөн вез-моз њужөдчөмаөс посјас.

Уна пос! Öтi ме вєгтын—пода пос,—пу пос; катыдын-жык—вөла пос; кывтыдын—көрт пос,—көрттуј пос. (Јіркөдө, гымалө кылө—вужө сет појезд).

Ылын ва сажын тыдалө вөр. Кывтыдын зев ылын лөзалө слуда јур (Гора ведьм).

Төла.. Шоныд, вєг оңкјалө, довкјалө. Ставыс бытө щын пын.

Төв паныд пукала лөгыда: чужөмөс ыркөдө, ачым гож сажын, пу улын. Кар-бокын, бөрвылын. (Мустөм буса өлан ін!). Зыкыс сьлөн оз-нын кыв татчөз, оз дөзмөд менө. Јона-жө-нын мустөмміс сижө, пель өөдмытөз лоі. Сы-понда сєгга і пышјі сетыз, локті татчө вадорас шөјтчыштны, өөлөмөс лычөдны. Лөгыд-жө тани! Локті да мед војдөр пөттөзым кујлі, вөрчөдчытөг пукалі дыр. Зев лөгыд кажітчіс кар бөрын. Ным-коғасі јона ыждь, паөкыд ваөн, ва саж сад пын міча керка-јасөн, паракодјас ју куға ветлөмөн...

Шондыс, југыд-шоньд шондыс өөлөмөс шонтіс, њєбчөдіс. Төлыс, асыв-вој төлыс ыркөдіс, пожјаліс чужөмөс менгым!

Сижө-жө думјас мем вајіс, чорыда јурө пукталіс. Асыв-вој төлөј! Те-өд мјанладорсаң локтан, мајбырөј! Менам чужан мусаң, комі мусаң!.. Вістав-жө меным, вістав, мыјјас-нын мјан гортладорас вөчө (кергө)!?..

Гөлөмлы ез ло долыд. Кыпөдіс сижө кыкө мөд тор, пыдыг пыщкөсыг курыштіс,—лоі мем гажтөм, зев шөг. Жугылтчіс чужөмөј, дојміс өөлөмөј... да, сиз! Заводітчіс пурсаң. Кер пур кывтөмыс дум вылө вајөдіс, сін вылө. ускөдіс Ежва јунымөс асоыным.

Өтi пур кывтiс... мөд, коймөдыс ме вестө ва шөрас өбдi. Кутi вiзөдны—керјасыс вөснiдөг, чуклаөг да дiнышөг. дум-ыштчiс гортыг кер кылөдөм, кер лөзөм. Го-мајбырөј, мијан пујасыд да керјасыд өг-кофөг: вөкыдөг, кузөг да кызөг. Көт i тани вөліны мукөд пур вылас бур керјас, да меным ез сещөм мичаөг кажiтчыны. Артагы кутi да уна-жө-нын i вөр нуисны мијаныг: быд тулыс ју тырөн оравлытөг кывтө... Уна, уна мукөд тор дум вылө угi. Өнија-дырјi, өнија кадө!.. Өни ескө гортын овны, ужавны да велөдны том јөзөс воқө овны. Кор-нын i помагас тајө тышыс (војнаыс!?) Кор-нын i волас гортас коми војтырыс?!..

Виқөда ва вылө: кушөм гудыр, њујта зев вiзувтө, пемыд. Мијан Ежва јуным! Мајбырөј, кушөм југыд да сөстөм сен ваыс! Кушөм көзид, абу небөг тани кунва-коф шун. Го мајбырөј, коркө бара адзыла ог-нын тенө-а, Ежва јуөј, вердыгөј-удысөј? Сурлө оз-нын тенад кыпид морөс вывти пыжөн ветлыны-а, југыд вiзөдчан-коф ванад њимкофасыштны, сiнва-коф сөстөм ватө јуыштлыны; сурлө оз-нын коркө черитө кыјыштлыны, суг комјасөс вугырөн кыскавлыны?! Ок, кор-нын бара сещөм шудыс лолө мијанлы?!

Виқөда сөсга: ылын ва сајын тыдалө вөр. Но кушөм-нө сiјө вөр! Сөмын кышыс вөрыслөн: гөгөр куз гөд трубајас вөрпу јывтiыс тыдалө сарвиқө, да дугдывтөг гөд шын сетыг петө. Кажтыштчiс гортыг мича гажа рас, југыд-гора јаг нөрыс, гөд пемыд парма вөр, көни өни ыркыд i лөн, шы-њи-ру, њекод тенө оз лөгөд, њекод тенө оз дөзмөд.

...Лөсыд-жө-нын мијан вөрјасын, ваясын. Ме мөвпала да думөн кажтывла Ежва катыд пыжөн катөм. Адза i кыла ставсө —бығтө сiнвозын сулалө. Повоффа мича: шонди, лөн. Сөмын пелыс дугдывтөг вольскө да гольскысө изја ју пыддөсө. Быд зiб-јыштчөмыс пыжыд чепөсјө, тувгысө воқө, шкорөбөн ванырсө орөдө, дорјасөдыс салгө. Уна көж њин колi. Кымын катыд—сымын гажажык. Жужыд из слудажас кутiсны тыдавны.

Ставыс сiнвозын. Со тонө вомын куза утка котыр шпарөдiс... Лөн. Вөсiг өтi кор оз вөрчы. Шондi сөмын шлангө. Ыорөм пу увтi катам, когт вывти гыжјаоам. пыжнымөс мијанлыс нөбалө бөр, кывтыд нырсө бергөдө. Кашкам, пөсалам, зiбјагам зiла; көрта пелыс толкө заткысө изјө.

Гажа вомын куза катам. Јур вестын слуда кыпöдчö вылö.
 Нїјажас сен із вылын быдмöны. Ок, гырыгöг-жö быдмöны!
 Кызöг, кузöг, веккыдöг, мїчаöг!..

Нїјаöј, нїјаöј! мїча муса пуöј! Адзывла ог-нын ме тенö
 коркö? Мукöд пујасöј, менам чужан муын быдмысјасöј! Адзыв-
 ла ог-нын коркö тїјанöс, мајбырјасöс, пујасöј? Бытö ловјаöг
 сулаланныд менам сїнвозын, кыла аскостаныд вашкöдчöм-
 нытö тїјанлыс.

Вїж кырсга пожöмöј! Веж лыска пуöј, гажа їнын быдмы-
 сöј, шоныд гожöмын, кос лыа вылын, пöжгысöј!

Гажа јагöј, тенад олан їнöј! Коркö бара лолö оз-нын мун-
 лыны меным тенад жежыд жöждöра кузаыд, лым-коф жежыд
 јала вывтыыд! Котöрта ескö јала вывтыыд да тенö, мїча јон
 пожöмöј, тенгыд кыз кырсга дїнтö сывтырјөн зїгöда...

Те-нö, пемыд лыска козјöј, жугыль чужöма пуöј, мы-нö те
 сещöм гажтöма сулалан? Лапја öшјöм увјаснад, сöд, чорыд
 кырснад кажїтчан зев пöрысöн... Сулалан—бытö пыр дугдыв-
 тöг те ыжыд дум думајтан јуртö öшöдöмөн, бытö пыр тенö
 кушöмкö шог лычкö.

Коңöрöј, козјöј! Ме тенö гөгöрвоа, тöда ме тенгыд ыжыд
 думјастö, кыла тенгыд шытöвтö, кор тöла-дырї те чоңнад
 копраган, лысјаснад шуштöма шувган, уызнад норaa зуртан...
 Ме гөгöрвоа тенö, рамиңк пуöј. Те он корö гажа (сїнмö чет-

чан) олан ин; он радејт оін јоран ин; он шыблас, он уокөдчы јөз оінвоқо. Пыр кықкө-мыјкө јансөдчан мукөдыс, мед тенө некөд ез адқы. Ребсасан сонјасын, увтасын, пемыд інын, нөж-јөнїкөн быдман воыс-воо. Воқ мөдөдчан қормыны, подувзаңыд тошсавны-ројсавны. Подулөдыд тенад небыд веж нїщ волсасө, бытө шоныд волпас пөрыөміг кежад теныд лөсөдө.

Јона ме те улын овлывлї-ворслывлї қола-дырјї чомјөн да ур кыјөмөн. Унаыс тенад леб улын саядчывлї зерыс да көқыд вој-төлыс.

Атө-жө теныд, бур пуөј!

Бурөн казтывлө тенө став вөралыс: өд кымын ур вердчө тенад колјасөн. Кущөм те мїча төвшөрын овлылан, кор көқыд-дырјї корја пујас, текөд ортчөн быдмысјас, пагтөмөг сулалөны да кынмөны. Те бытө паркаөн пагтасөмыд шоныда да зев мїча вөт вөталан вугралїг-тырјї. Тенад щөкыд увјас вылад кыза өшјөма лым. Төлыс југыд војө мїчаа ворсө, пөртмасө зарнїөн, езыс козулөн қірдалө лым чїрјасыс лысјас јылад. Вежа-дырјїыд тенө мыј оз ыждөдлыны! Тенө вайөны, пыртөны керкаө, сувтөдөны горнїча шөрө; тенө вөчөдөны-басїтөны зарнїөн да езысөн, өшлөны мїча чачасөн, јүрдөдөны өгсјасөн... Чельасјас котралөны те гөгөр да өылөны-ворсөны гажаа.

Уна пу пөвсыс тенө бөрјөмаөг өтнадтө, сы вылаө пуктөны тенө, аслад рамлуныд-куза да ічөт тужө олөмыд-понда көнкө..

Танї уна пөлөс-жө пуыс ем: мїчаөг, жұжыдөг быдмөны, сөмын абу војвылын быдмысјас-коф мусаөг. Мыјла-нө сещөма ме радејта тіјанөс? Мыјла сещөма гаж бырө тіјаныс?..

Важөн-нїн ег адқыс сускөс нї нывјөс. Мїчаа озыра пырыс быдмыс пуөј, чөскыд сусколъа сускөј!

Небыд гөдов веж лыска пуөј, чөскыд өір дука нывјөј, муса пуөј!

Абу прөста тенө комї јөз шуөмаөг „ныв“ пуөн. Аслад мїча пөртмасан шөвк-коф небыд лыснад, чөскыд дукнад, лөсыд тушанад—қик те сөстөм аң-коф, мїча муса ныв-коф.

Ег-на вунөд і кыққөс, жежыд лым-коф езыс сымөда паскөма, веж турун-коф корја пуөс.

Уна бур тор теыс вөчөны. А мында корөг төв кежлө лөсөдөны. Кымынөс те пывсөдан-небчөдан, муқөм кї-кок бурдөдан, јїрмөгсө (прөстудасө) лы пїыс вөтлан.

Со мајбырөј корөгөн пывсөмөј, муса комї пывганын пывсөмөј!

Поснї пөлөс пујасөј: пїпу, лөмпу, гөрд пелысә сөспу. Тїјаныс щөщ менам гажөј бырөма јона.

Пїпуөј, пїпуөј! меным те зев жал: пыр те тірзан, полан кодыкө, коньөрөј,

Кушом те мича аржавыв чим гөрд зарні корјаснад! Мед-бөрјасыс те сиз корјас гылавтөзыд пагтаглан.

Те-нө, лөмпую, пагыд кустанө! Мыјон те абу мича?! Лым-код жежыд зоріңнад тулысын код-нө тег мичаыс, сөс-төмыс ем?!

Пелысөј, пелысөј! Гөрд жура, тугја вотөса пелысөј, гожом пом висталысөј!...

Мөдөдчылам-жө воқө...

Јенмыс рытјө-нын: шондыс увтасмө... Ыркнїтїс. Көзыд-код ул руөн өвтыштїс чужөмө. Номјас рытладор өдзїсны, куртчаг-өны. Ме номдөра пестерыс перја.

Лөң, шоныд ва вылын. Көн-сурө черї четчыштлө; комјас варскөны ва вылын—гагјасөс куталөны. Гїнмөј унаыс уелывлө вугыршаф вылө, но терпїта,—колө катны талун Чер-вомөз.

Шондї сажалї-нын. Руалїс. Регыд-нын, регыд воам, сөмын өтї вомын-нын колы! Со-өд і воім-нын! Пыж зушкыс кыр дорө. Гольдчїг-тырјї четчам пыжыс. Біјасїм, пестыгїм, щажнїк өшөдїм.

Ме пыж дорө котөрта, бөгта вугыршаф да пыж бөжсаң чөвтаса. Мед војдөр чөвтөмас-жө вугыртабјөј сунгысїс, воші. Кыска черїөс ва паныд. Кїбј тїралө, шатөј гїнсө мегыр-моз... Пыж дорөз воїс да друг быркнїтї—вел ыжыд ком шедї. Бара чөвтаса, комјасөс кыскала ва пышкыс дугдывтөг. Лөвыд-жө-нын!

Јортөј менам чуксалө кырјывсаң: „еновт-нын! Лок щажтө ју, көзалө“. Öдва убелїта еновтны вугырөс, каја бї дорө.

Рытыс! Кушом лөсыд! Лөн, лөн... Сөмын Чер-жу бузго мельнича пруд-моз Јермил керка вестган. Ваис сеті чој бөр кост куҗа гөнечөн летчө, быҗа ырөш-моз Ежвао угө.

Көнкө гортас жыдач гречкө, да істан гежөдіка кор-гурө чіпөстлас унјывыс дышініка: „і-іс, і-іс, і-іс—іссс“... аслас вөсны гора гөлөснас. Бара лөн.

Мі вон зевтам, водам. дыр-на менам оз уҗы, думајтчө быдтор-јылыс. Сещөм лөсыд сөлөм вылын!.. Номјас вон гөгөр сөмын сілгөны, пырны піскөдчөны. Некеҗ! Он бост мијанөс! Тырмас, рытыбыд-нын вилөдінныд.

Јешчө өтчыд геңнітіс жыдач дај лаңтіс. Ылын, ылын көнкө, муртса кылыштө, буксө суз: „буг-гууу“... Шуштөм. Көнкө олас көч чарөстіс... Бара лөн. Некод некөн оз кыв номјас-кынзі. Најө-тај оз лөнлыны, пыр зыңгөны вон гөгөр, сөмын оз-нын сещөм јага. Асјадор матыгчө: јірмөг налы. Сы-вөсна најө вочасөн дуңгөны-пышјөны вон дорыс... Лөсыд сөлөм вылын, кокні. Нумјаліг-тырјі унмовган чөскыда (важөн-нын сізі ег уҗлыв).

„Четчы шај јуны“,—кыла кытыскө гөлөс унјылыс-моз, но бөр унмовса. Бара недыр овмыгҗ кыла; „четчы-нын“... Вочасөн саҗма, но дыр-на ог кыпөдчы, зев лөсыд кујлынысө. Кыла кызі быс тачкөдчө да шајнікын ва пуө, біпур дорын кодкө ноккө. Мед бөрті пета вон пыс. Сінмөј оз-на воггы—јорө југыд шондіыс... Көмага, пастага, летча вадорө мысгыны көзүд сөз Ежва ваөн.

Нурјасыштім, сојыштім, сесга пыжөн бара воҗө мөдөдчім. Лөсыд, долыд сөлөм вылад! Кі-кок шојтчөма, зумыд. Зібјасан зіла. Пыжыд сөмын җувгысө нөв-моз. Ывлаис гөгөр кушөм гажа! Шонді вилө-нын кајіс. Неыжыд төв кыпөдчіс. Кокнід лолавны морөсыдлы—бытө ульөв јуан... дукус, дукус! Кушөм чөскыд, морөсад оз төр... „Асылөкајан“ вомынөд катам.

Кушөм гажа гөгөр! Кык бокөдыс жуҗыд слудаа, гажа јаг. Воҗө. Регыд-нын воам. Медбөрја чом кост. Со „Визув јол дор“-нын. Вадорас пыж. Керка дорас тыдалө кодкө ноккө. Керка гөгөрыс зев гырыс нјајас сулалөны. Вөр керкаыс зев ічөтік на дінын кажітчө...

Воҗө катам. Віз вылө воім. Ректысам. Катлысам. Поздысам. Ышкыны заводітчам. Ок лөсыд-жө ышкыныд ју јыв турунтө!

...Муса ас чужан горніөј, комі кывјөј? Јона-жө-нын менам теыс гаж бырі, со-мајбырөј. Коркө-нө кывла ог-нын тенө ас пелөн, шула ог-нын ас вомөн тенгыд, комі горнілыс, дона кывјастө?.. Горнітныд окота, сөлөмтө бурөдныд; окота виставныд асгыд шогјастө, думјастө, да некодлы. Колө горнітны,

да некодкөд. Ветлигөн-мунигөн пыр корысан, кызысан ас мортос. Пелтө торгөдөмд да пыр нафетчан—оз-ө кодкө ас сарыла морт сур. Оз-таж. Некодкөд-таж шыасныд, некодлы-таж вигавныд курыд шогжастө, некодкөд-таж нимкофасныд нимкод-торжаснад.

Кушөм гажа, кушөм долыд вөлөма ас муад овнытө. Сомын-таж сижө бөрвылас төдан да кафалан, горттө еновтөм бөрүн. Быдтор-таж гортладорыд тенө вөрөдө, быд лолөмтор муса кажитчө...

Өнi гожөм. Көзыд төв бөрүн да зера-лымжа тулыс бөрүн лөсыд-жө өнi мижан војвылын гожөмыс! Јунь—лөзза-номја төлыс. Медга гажа кадыс во гөгорнас, медга донаыс виз-му ужалылы. Тувсов ужјас ештөма: гөрөма i көзөма, јөрјасө пуктысөма. Виз вылө воз-на петны. Медга ештан дырыс! Ставыс быдмө: пујас, турунјас, вотос зорічалө... оз кісмө (регыд челафјас вотны-нын кутасны).

Золадырсаыд думвылад уеө. Ветливлам вөлі ми оз вотны „Жужыд сонө“. Кажылам вөлі челаф чукөр вотчыны выл сүмөд тујісјасөн, мича краситөм часјасөн... Ыб вомөн... Нур вујасөд... Помөс јуөд келам... котөрөн. „Жужыд сонөз“ сувтытөг кајам... Пујас костті, тусапу пөвстті ветлөдлан-кышлалан, горалан, сылан куз лунтыр. Шондиыс, југыд шондиыс јенејас! Му пасталаыс зарні југөрјаснас тыр...

Сінваыд петас казтыштан-да. Золадырсаөј, со мајбырөј! Ылө-таж те колөмыд! Вөт-моз олөмөј, рајын-моз вылөмөј, ылө-таж те колөмыд! Некор-нын оз бергөдчыв... Горшыд гөрдзасас, сінваыд пөдтө казтыштан-да. Быдлаө волан думнад, быд пелөс казтыштан гортладорыд: виз вылад-и, му вылад-и, маті төдса вөрјасөд ветлөдлан, быд пу кост видлалан... быдлаті думыд лебалас, быд пу костө сінва војт ускөдас... дона ас чужан муын інјасөј! Јона-жө ме рафетја, јона гажтөмча тіјаныс, некыз ог вермы тіјанөс вунөдны...

В. Чісталов.

Онкјалө, довкјалө—кор зев шоныд, шудны—снәлө-пө шоныд; шоныд руыс інмө гөгөрыд төв ру-моз, лолалө быттө. Довкјалө—шоныд руыс вөрөдө: ыпнитлас чужмад да бара. Төлыс шоныдсө вөрөдө, довкјалө. Сіныш—кыз діна, вөсны јыла кер. Војтыр—уна јөз. Важөн војвывса олыөјасөс сізі шудмаөс; нујт—визувтөм ва пыцкын овлө вјж, гөна быдөн (тина). Шун—ваыс-пө шун, кунва-код; абу сотмөн пөс, нi абу көзыд. Кыпыд—жужыд, гажа, југыд. Сөстөм—вылмыскөм, мича, југыд, абу пеж. Шпарөдіс—пөткајаслөн лебигөн бордјас шыныс сізі шуө. Шлангө—шондиыс-пө мышкуө сізі-і шлангө; нөрөм—пөлөстчөм. Пуыс-пө нөрөвтчөма, пөлөстчөма, пөлінтчөма. Зігөда—кутла. Шытөв—гөлөс. Шущ.

т ө м—гажтөм, мыҗыккө быткө полан. Тошгавны—роҗгавны. Сөспу—
—пелыс пу. Чер ју—Ежваб уөб. ичөтк ју, Сінсө—кусінтчө. Быркнитны—
—друк, өдјө шыбытны. Слуд а—гөра. Чаг—тагті. Помос ју—уөб Ежваб
(Ежва јылын).

* * *

Асја кыа вылө лебалө,
Асја шондi гөрда петөма.
Луншөр шондi өдјө пукалө.
Рытја шондi—ылө уөб југөрыс.
Рытја кыа гор лебалө.
Ва вылын пыжајас кывтөны.
Сыныгјасыс, бөжалыгјасыс
Том молодечјас.
Пыж щөрын пукалыгјас
Мича нывјас.
Најө ылөны шога, шога.
Вадорын ныв гулајтө да i бөрдө,
Кокас түпель боквылас талалө,
Јурас чышјан—чышјансө вошталө.
„Етіјө чышјан меным абу жал“...

Заводө ветлөм.

(К. Ф. Жаков „На Богословский завод“ вiстјас верті).

Паскыд туж вылө ме пета—
Асја: мунө нопја морт,
Кожмөд, нольөд... Төда, төда
Мыјла еновтинныд горт.

Лебедев.

Заводө медаөөм.

Вылгорт грездө, правлеңнөбас, локтөма кыз-коф морт, нум-
јалө быдөн. Виқөдны—мортыс бур, сөмын најан да муфөр зев:
став думсө төдө прөстөј мортыдлыс. Сіјө вөлөма заводө медальс,

Кутісны горзыны грезд кучала: „Воома заводо медалыс. Сом-то мыјда вајома!“ Быд оіктсан луғо јозыс правленњо доро.

Лун шондіа. Гажа сөлөм вылас јөзлөн. Чукөрміс уна со морт. Увгоны, тојласоны, сорнітоны правленњо гөгөрын, килчө вылас, пыщкөсас-і. Правленњо пыщкын „бур сөлөма“ заводо медалыс ез жаліт деңга, быдсөнлы сеталіс: кодлы 20 шайт, кодлы кыч вітөс, кодлы ешажык. Турунвіж дөраа пызан дорын пукаліс старшіна, медалыс сетом задаткі деңгаыс бергөдаліс вот, кырымавліс пашпортјас. Сомын пашпортјасо бөр ордас кољөдаліс. На-пыфди сеталіс заводо „мунан гіжөд“. Гашкө со мужіка-зонма агсө вузалісны вогөгөр-кежлө Урал саяса заводлы. Медальом јөзөс јуклісны дасөн-дасөн. даса чукөрјасын быд морт вест мукөд өкмыс мортыс кырымазалісны, мед оз пөрјав сіјө мортыс, мед сещөм-сещөм кад-кежлө вөчас сымда сыв пес Богословскөј заводлы.

— Ок ті вежөртөм кычјас, еновтанныд өвмөстө, кәжөд-чанныд му-віч доргыд анапема завод-понда,—шуаліс Іван німа зор мужік, лабутнөј морт. Сіјө ачыс унаыс-нын вөлөма вөлөстса старшінаын.—Воштанныд јонлунтө јөз муын... со шайт-понда. Со шайт-понда, міга! Со шайт-пыфди кык шайтыс гортад оз во, ставыс бөр сетчө кољө.

— Лант, Іван!—гашкө дасөн сы вылө горөдісны.—Кыснө мі кутам вот выланым бостны? Мыјөн пондам празніксө кољавны? Уна-ө-нө те төждысан міјан-понда? деңгатө весіг өті кујімур некодлы он уждыв, һантө сізімур дон он воқөсав. Лант-нын, пөрыс куц!

Лөгасіс пөрыс Іван эваг өрнөјасыс, сөвчыс да муніс правленњоыс. Правленњо дорө јөз пыр өтарө содіс. Горзөм-увгөм кыліс Іван керкаө.

Сені-жө вөліны Васілеј да Пілө. Најө бостісны задаткі морт кыч шайтон, мынтісны вожында вот. Кіаныс кутісны заводо „мунан гіжөд“. Накөд щөщ сулалісны сөд тошка чіткыла јурсіа Педө, куч ныра, сөдінік морт Макар Степан, томінік „ічөт“ Степан, ічөтык зельд мужік Ісак, рамінік, чельадтөм Варө. Варө вылын шмонітісны: „Те-нө мыј тан керан? Гашкө, мөд баба көсјан корсны заводгыд-да? Чельад тенад абу, мыјнө те деңганас керан?

— Кувтөздыд-тај быдсөнлы лөб овны,—воча шуіс Варө.—Чельад абу. Јенсан-өд сіјө.

Васілеј, Пілө, Педө да Степан петісны јөз пөвсыс, һөбісны мед матысса кабагыс четвөрт віна, мунісны кытчөкө заводо медагом солькнітны. Најө ескөн унжык-на һөбісны курьдтө-да, бабајасныс чельадныскөд кыјөдөмаөс кабак дорас да мырфөдөмаөс деңганасыс. Празнік лоі Вьлгортын. Кодјурајас содіны. Горзөны, сылөны, увгөны, когасөны... Бур сөлөма за-

водо медальыс сіңі і шыблаліс којіс деңгатө. „Аттө, уна-жө сылөн деңгаыс!—јөз пын өөрнітісны:—озырмөдіс-жө грездтө.

Летчіс-нын шонді лысјас саяө. Зарні гөрд кыа тупкіс јенеж жынсө. Ломчісны козувјас јенежын. Қірдалоны Вьлгортса пожом пу керкајас вестын.

Көнкө гудөк шы кыліс. Вічкодор өіктеаң локтөны ас өіктө, давпонө, заводө медагыөјас, варова сорнітіг-тырјі.

— Оңі ладмім,—шуө Пільө.—Вот мынтөма, тептын гөм! Со-өд заводыд!

Васілеј ворсіс јөктыштіг-тырјі. Грезд паоталаыс кыліс гудөк шы.

Заводө мунөм.

Воіс шоныд гортыс петан кад. Мөдөдчісны ылө тујө. Жал ескө горттө колны-да. Мыј керан? Быт мун. Вөлі југыд көқыд асыв. Мужікјас, бабајас, челаф окасөны, бөрдөны. Шонді өшін гыөрын ворсө: југөрјассө швачкө прөшцајтчыөјас чужөмө. Быдлаын лөсөдчөны, прөшцајтчөны. Лымјөн тырөм керкајасыо ставөн-ставөн петалісны ывлаб. Заводө муныөјас вөліны туыла-өб, паса-дукөсаөб, кушенча кепысаөб. Ставыслөн бөреаныс сој-анөн-көлујөн сөвтөм даф. сумыштны-өд колө: вожын-кежлө 800 верст саяө мөдөдчісны.

Шонді керкајас саясаң пыр вылөжык кајіс. Сіјө асчіс өікт-ыс нөжјөнік петыөјасөс, дафда крестанаөс. Гөтырјас, челаф, пөрыөјас бөрдөмөн бурсііг-тырјі мунісны верөсјас бөреаныс, батныс бөреа, пі бөреаныс,—кольөдісны најөс. Сорнітөны, сылөны, горзөны, бөрдөны... Уна өөлөм јөктіс курыд шогла, жугыллунла.

Мужікјас нөжјөнік мунісны карө. Кок уланыс лымјыс зуртіс, ніксісны-горзісны дафјас. Уна өө мортлөң лөмінік өор-

нѣтѣм шы паскалі асја ывлаѣ. Кырныша-піа лебѣисны муныѣяс
 жур вомѣныс. „Курк, курк“ кылѣс горзѣм.—„Кытчѣ тајѣяс
 лебѣѣны, јеремакань-кукань“—шуѣс Педѣ.—„Сір піѣ горшаныс“
 —мојдагыс Макар содтіс. Быдсѣн асногыс вісталис налыс
 петкѣдчѣм. Мукѣд повѣисны, мукѣдлы нѣмкоѣ лоі.

Кырнышјас налы воѣі олѣм вісталисны.

Заводын ужалѣм.

Чер шы кылѣс чѣв јаг пастала. Саѣмісны гујасас ѣверјас.
 Петісны репасјасгыс пѣткајас. Кошкѣдчѣм шы шѣкмѣс, ѣазгѣны
 лечыд пілајас. Со воза пожѣмјас, уна вожа кыѣјас, сѣд козпу-
 јас пѣрласѣны увгіг-тырјі. Шуѣлалѣны, лѣвтѣны, лебѣѣны ув-
 јасыс, торпырѣгѣз жугавлѣны пожѣмлѣн, козлѣн јон керјасыс.

Шѣкмамміс керасѣм шы, јонжыка кывны кутіс сѣлѣмтѣм
 пілалѣн ѣазгѣм: сіјѣ вѣлі, гашкѣ, со вундагны кужыс кыын.
 Вундалѣны, начкалѣны вѣрса гігантјасѣс*). Сѣмын мырјас-
 серѣыс поѣѣ тѣдны, јона ѣ пѣрысѣс, јона-ѣ јонѣс вѣлѣмаѣс
 мѣча пожѣмјас, паскыд јагын вѣрѣдлытѣг быдмыѣјас.

Вѣјалѣны морѣсѣзыс лым піѣ пес кералыѣјас. Важѣн-нѣн
 пѣртчѣмаѣс дукѣссѣ, лазсѣ. дѣрѣм кежыс најѣ ужалѣны.

Сѣд вѣр шѣрын бѣпурјас ломтыѣѣны. Шыныс кајѣ јенеж-
 лаѣ. Бѣ гѣгѣр ѣшлѣма ва паскѣм. Мѣтыр вылын пуѣѣ щај,
 гырыс пѣртјасын пуѣны шыд да рок.

Кералѣны, пілітѣны, поткѣдлѣны. Лѣгыд песчѣпасјас щак-
 јас-моз соѣѣны. Оз дыр ѣбѣдајтны бѣ дорын! Жеѣыдѣс вѣјјасыс
 вѣр керкаын!

Шондѣ петѣ, шондѣ летчѣ, мѣріад**) козув мунѣ јенеж выв-
 ті. Лѣна кывтѣ јенеж выетѣ тѣлысѣлѣн чарла. Керасыѣјас ужал-
 ѣны-на. Пом абу најѣ ужлы.

Кос вылын усыс салдат-моз пѣрласѣны гѣрд пожѣмјас,
 чуртѣны-бѣрдѣны, гылалѣны мѣча сѣд козјас. Пашкыр јура,
 јежыд вѣна мѣча нывјас,—кыѣз пујас—водалѣны кымын кыымѣм
 му вылѣ чужѣмнас. Оз жалітны најѣѣс мужікјас, скѣр вѣјвыв-
 лѣн піјаныс. Оз жалітны і мужікѣс олѣмлѣн ногјасыс, озырлѣн
 ѣепјасыс.

Тырмѣ уж јон вынѣјрлы шеныштчывны!

Заводлѣн чугун рушкуыс ыжыд: уна пес сојѣ чугун ѣвер...

Рытын.

Рыт. Вѣр керкаын сѣкыд уж бѣрын пукалѣны мужікјас.
 Кѣрт пач дорын најѣ курітчѣны. Керка ѣзѣс вогса. Пукалыѣјас
 вылѣ јенежоань віѣдѣѣны козувјас.

*) Зев ыжыд торјѣс шубны гігантѣн. **) Мѣріад—зев уна мѣлѣон.

Вылыс жожын кујлөны муџом ужалыџас. Kodi уџө, kodi mojdö.

— Уна-ө кералин, Педөр?

— Еща, 10 сыв. Те-нө уна-ө, Максім?

— Сыв кыџ кымын,—шуис сiџө повџымөн ыџыд чер вид-лалiг-моз. Көрт пачса өгырџас воџын черыс җiрдалис.

Порог вылын пукалисны Васiлеј Пiлакөд.

— Зев-нын комын шајт дон ужали-а, сојјасөј муџны-нын кутисны,—шуис Васiлеј: сөвџыны, таџом ужнад.

— Ферт тајө абу гудөк вөчөмыд. Тајө мыј-на. Воџын-на-өд ужыс. Сојтө он кут вермыны лептыны, быд нөрјө кутан мыщ-асны,—шуис Пiлө.— Секи најөткаыд лөө.

Васiлеј бостiс гудөксө, нора мыјкө кутис ворсны.

Ödjö муно кад. Матысмө тулыс. Ужалыџас термасөны помавны ужјассө... Быдтор ескө шањ, сөмын код-сурөөс суис прiтча: Исакөс ламөдис зев ыџыд поџом, iчөт Степанөс ныв пу dojdic, Варө кынмөмла вiсмiс. Исак јiжгылтчөмөн кујлис пу улын. Кыскисны сiџөс сөтыс, көсјисны сафсө петкөдны. Виџөд-лисны да—лолыс-нын петөма сылөн, кулөма. Тымас сөгга сылы вомтыр нањ-понда казнаса заводјаслы пес керавны.

— Мыј-нө кутам керны?—ужалыџас вылө виџөдiг-тырјi јуалө Пiла:—попысла ветлам огө?

— Олас,—шуис Педө:—лыдфам агным молитвајас да кущ-смикө коз пу улө җебам дај. Бабаыс тон мөдыс панapidасө ылөдас. Öни ужалан кадө некор мијанлы попла ветлыны.

— Сiҗi ферт,—шуисны мукөдыс.

— Чөлөј, мыжмам бара. Оз поз поптөг гуавны,—шуис мојд-ыс Маркө.

Исакөс пунктисны муреннөј локтөҗ коз пу лапјасыс вөчөм чомјө. Вежон-мысөти начальствоыс јуасөмөн сiџөс җебисны заводса гујас вылө. Ас грездсаыс сiџө гу вылө сувтөдисны пу крест. Öни уџө сөни Исак, ылын ас мугањыс, төдтөм јөз повсын.

Степан да Варө нөшта таладор југыдынөс-на вөлины. Најө кујлисны керкаын, дугдывтөг ружтисны, ымзисны, кытчөҗ Пiлө пражник лунө ез најөс ну завод больничаө.

Ыҗыдлун.

Воисны тувсөв пражникјас. Ежвасајас мөдөдисны мортјасөс фөңгала да винала. Најө лөсөдчисны Ыҗыдлун колыны вөр-ын. Ещажык-пө фөңга мунас дај iчөтжык грек. Заводса вој-тыр пражник-дырјi рытјаснас зев вөли локөс. Том јөз ветлөд-лисны кiстөнаөс, пуртаөс, чераөс. Рытын-кө вөли петас туј вылө бокөвөј јөз, пыр i коғө воасны заводсакөд. Уна мортөс i вилисны

сен. Вöрын комі јöзлы зев вöлі гажа. Уна куреңын ужалісны öтпырјö.

Праңнікјасö ужалысјас куреңыг-куреңö ветлöдлісны мöдa-мöд ordac гөгитны. Гажаа колысны пöрасö.

Карыс мортјас воісны вина ведрајасөн. Мöдіс јуөм.

Праңніклун бöрын јон морт Максим кывтыдсакöд лампаөн мöдöдчісны куреңјасö.

— Кымын морт те вест ковмас?—јуалöны сылыс кодјура керагысјас быд боксаң тојлаліг-тырјі. Сіјö мунö на пыщкын, ківіл оз кер, бытöд коз пу туса пу куст пöвсын.

— Кыз мортыд меным еща лö.

Збыл-ö шуö Максим—аслас мышкунас тöдмалыс некод ез пет.

Вылгортсјас щöц ветлöдлісны куреңјасöд. Налөн јура-лыгыс вöлі мојдыс Маркö.

Маркöс некод ез вермыв сорніөн венны-ні кывјөн јöртны.

Најö адчісны јöз куреңјасыс гортса тöдсајаснысö. Öтйлаыс адчісны Јелькінöс. Сіјö вöлі утöд көрт пач дорын вөр керкаын. Кокас нінкөм. Шуöны, öтi лунö-пö сіјö ставсö јуөма мыј вöлöма вылас. Јелькін уна во-нін олöма заводын, сöмын век-на пагтöм, век-на сещöм, кущöмөн мамыс чужтылöма. Ачыс ескö зев бур керагыс-da. Бура уна најöвiтлас, сöмын-тај ставсö јуас да картјалас.

Сіјö куреңын-жö вöлі давса мужік, Оплеснін, когагыс јон морт, нінöмөн бурöдтöм оланногса, војвывса Роберт-давöл. Ыжыд косјас бöрын палалöм-мысгыс, быдсөнлы вöлі коквылас јурбiтö, прöшша корö. Сеega петас ывлаö да шондi вылö вiз-öдöмөн бөрдö шудтöм олöмыс-понда. Сафјурнас вывтi шаң морт вöлі. Јуас да—медвогга мортыскöд когöвоас.

Тајö зімогорјасыс ставнаныс вöліны завод кынöг, нöтчыд мынлытöм ужјöзабö.

Заводыс воём

Ичöтик чукöрјасөн дыр мунісны ужалысјас гортлаңö. Пiлö јурсö öшöдöма, зумыштчöма. Мыј сіјö шуас бабаыслы? Зептас—сöмын кык шајт. Мыјөн вöтсö мынтас? Васiлеј воғвылас гувтчалö щапа.

Коркö не коркö налы тыдовтчіс асланыс давпонныс.

„Ыжыд тујлы воіс пом,—

Адга асгым муöс“...

Јöктіг-тырјі пырісны сiктö.

Пiлö јона гажміс,—Аркіп Тiт керка дорö угi. Бабаыс кывлöма воёмсö сылыс да котöрөн локтіс сетчö. Окалö, кутлö:

„Југыд шондїѳ-пѳ менам да муса Пїлїп Макоїмѳвїчѳ!“ Сесса-тај став џепсѳ шобѳм бѳрын каџалїс еџа сѳмтѳ—кык шајт сѳмын ставыс і вѳлѳма,—мыј сурѳѳн пондїс вїдны, кучкавны кабырнас. „Сур лагун! Вїна гаг! Лѳзѳтѳ ужјѳзыѳ вузалїм. Чајтїм—ыџыд наџѳтка вајан. Вајѳмыд-тај со џон кык шајт!“ Ісак гѳтыр мужїк кулѳм-јывсыс кылѳм-мыѳтї лѳк горшѳн кутїс туј вылын горзыны, лыѳѳѳдлѳмѳн бѳрдны. Варѳ гѳтыр бѳрдїс-џѳ, шуалѳ: „кытѳн-нѳ тенад чїткыла јурѳїа јурыд, југыд шондїѳ-да Варполѳмејанѳ!“ Кодјура Педѳ когаѳтѳг оз вермы овны: бабасѳ туј вылын кутїс кучкавны лѳчыд кывјасыс да мыјла-пѳ мїстѳмџык заводса мусукјасыс. Степан кутчїслѳ гѳтыр-ыскѳд. Вазїлеј гѳтыр, вїж сїнїаса, Грїшѳлѳн ныв, каџалїс мужїк џептыс 20 шајт да ѳдјѳ-ѳмѳј ез нуѳд мужїкѳ гортас.

Њаргѳны чѳлаѳјас. Гырысјас лыѳѳѳдлѳмѳн бѳрдѳны, горзѳны, гудѳкасѳны давпон сїкт пастала. Њѳдыр-мыѳтї гѳгѳр лѳнїс. Кутїс кывны сїктса чѳскыд пывсан дук. Муџѳм ужалыѳ-јас мунїсны пывсанѳ—ловѳыны бурџык луијас-кежлѳ. Њѳкѳн абу ас гѳртса пывсанын-коѳ лѳсыд!

Берт.

Јуасанјас: Кодї, кыѳї і куџѳм уж вылѳ медалїс Вылгортсајасѳс? Мыј керїс старшїна медалїгас? Мыј шуїс медагысјаслы Іван ѳад? Мыј најѳ сылы вѳча шуїсны? Мыј вѳчїсны јѳз заводѳ медаѳѳм-мыѳтї?

Кыѳї петїсны ылѳ-тујѳ заводѳ медаѳѳсјас? Мыј думыштїсны кор адѳїсны јур вѳмѳныс кырнышлыс леѳѳѳм?

Мыј кылѳ заводса јагын? Куџѳм сен ужавны пескералысјаслы? Мыј вѳчѳ пу-вѳркѳд?

Кыѳї пѳрасѳ коллалѳны ужалысјас рытын? Мыј лоїс коѳ-сурѳ пес кералысјаскѳд ужалїг-костї?

Кыѳї коллїсны пескералысјас Ыџыдлун? Ыџыдлун вежонсѳ?

Куџѳмѳс најѳ мѳѳѳдчїсны гортлан? Кыѳї најѳ адѳысїсны гортсајасныс-кѳд? Кѳн ѳбкыд уџыс, муџѳмыс ѳѳѳѳдчїсны, палѳѳдчїсны тујыс локтѳм јѳз?

Комї пывсан.

 Комї јѳзлы јона муса асланыс ічѳтїк ѳѳд пывзаныс. Вѳчѳны сїјѳс шлѳга керјыс. ѳтї пѳлѳсѳ ізјасыс течѳны гор (пач), гор бокас лѳзѳдѳны вылыс жоѳ. Њѳылын гор дїнсан ва вор. Васѳ шонтѳны пѳѳ ізјасѳн. Шынлы петны ѳтенѳ вѳчѳма ѳѳыџыд роѳ. Лун космѳсѳн пывсансѳ лѳмтѳны

бур јѳз. Уж бѳрад, муѳѳм бѳрад лыјастѳ небѳѳдѳ, сѳлѳмтѳ бур-мѳдѳ шѳндѳбан пывсаныд.

Сѳд щын летѳѳ сѳктѳ: уна пывсан лѳмтысѳ. Недыр-мыстѳ ањјас ворјѳ ва шѳнтасны, стеныс щын роѳ тупкасны. Муртса чадыс бырыштас,—мужѳкјас кынаулѳ корѳѳ топѳдѳмаѳѳ, мунѳѳны пывсыны. Паскѳм кѳжѳ коласны. Чуманѳн гор вылѳ ва којыштасны. Корѳѳ небѳѳдасны ва руѳн. Вылѳ кајасны да шивачкѳдчыны мѳдасны. Оз бурмы сѳлѳм, содтѳны жар, чуманѳн унжык којѳны гор вылѳ ва. Јѳна і гажа: сорныд, увѳѳмыд, бѳрдѳмыд, серамыд—ылѳѳ-ѳд кылѳ. Јѳна і лѳсыд! Јѳна і жар! Посныд терыба летчасны улѳѳ дај сенѳ-на жар, лѳѳ-на ѳѳтурчыны*) налы. Ѓырыслы зев лѳсыд, најѳс оз сот, кучкасѳны корѳѳѳн—мѳд морт дѳнаныс он сувт: корѳѳѳн ѳвтѳѳмыс быѳѳѳ бѳ тѳв пѳлалѳ. Пывсасны, кѳзыд ваѳн кѳкыштчасны,—кѳѳтѳм-ѳѳ, вѳнѳтѳмѳѳ гортѳ лѳктѳны.

На-бѳрѳ мунасны ныв-бабазас кагајасѳн. Комѳ ањјас оз ѳтнаныс пывсыны. Сѳк-коѳѳѳѳс чуксаласны пывсыныд. ѳѳѳ лун ѳѳѳ ордын пывсѳны, мѳд лун мѳд ордын. Јѳна пывсѳны, кага-јаслыс кѳ-кок мурталѳны, ѳѳѳс сажѳ кымлѳѳс кѳвѳв сѳласѳны, налыс вѳмѳѳ вѳтлѳны. Кагајас гѳра горѳѳны, мамјас најѳс бурѳѳѳѳны, мукѳд зѳла пывсѳны. Пывсысас да петасны, тѳлыѳлан бергѳдчасны да јурбѳтны мѳдасны: „ѳѳстѳја бана пѳлѳн да пѳж-алин“. Јурбѳтѳ-гырјѳ гортѳ мунасны. Ва јурѳѳ вѳскѳдласны. Кѳѳ-ныд сур јуасны, мужѳкјасыд курѳѳтѳ-на вѳдлыштасны-ѳ. Кокныд ѳвны пывсан бѳрын: лыјасыд небѳѳѳмаѳѳ, муѳѳм оз кыв. Чѳскыда, чорыда узсас војыд.

*) Копыртчыны, лажѳнтчыны.

Шлега—вӱснӱфӱк кер. Гор—ӱзясые вӱчӱм, трубатӱм пач. Пывван гор, рыныи гор Вылыс жоҗ—пывванса вылӱжык вӱчӱм жоҗ, паскыд лабч-код. Пывван кӱҗ—псртчыдан ӱн, пӱварна. Кымлӱс кӱвыв—кӱ кымлӱс выв, кӱ мыш выв.

Щыкӱдчыг баба.

(Mojd).

Сулалӱ вӱр дорын
Туж бокин, лым пын
ӱчӱтӱк керка.

ӱнекод оз видлывы,
ӱнекод оз волывы
Вӱлӱстыг сетчӱ.

Шуӱны вӱлӱстын:
Олӱ-пӱ сетӱнӱ
Щыкӱдчыг баба.

Кӱт куцӱм морт мунас
Лунын-ӱ, воҗын-ӱ,—
„Кӱзӱнтӱ ваҗн?“—

Щыкӱдчыг жуалас.
ӱнӱм-кӱ оз сетны,
Кӱҗӱнӱ пӱртас.

„Немчӱжыд кутан те
Gӱd вӱрын вурзавны,
Горттӱ он адчыв...“

Вот ӱтӱ керкаын
Матыса вӱлӱгтын
Дӱсӱдчӱ сваҗба.

Течӱны кӱзӱнҗас,—
Быдтор мыҗ вермӱны:
Goҗан да жуан,

Быдсама паокӱмсӱ.
Кӱсӱнӱны петны-ӱн,
Оҗӱсӱд корыг.

ӱан сылы сетӱсны.
Сӱҗӱ пыр сулалӱ,
Виҗӱдӱ, кывзӱ,

Сесса ӱ жуалӱ:
„Кодлы-нӱ сӱвтанныд
Тамында кӱзӱнсӱ?“

„Щыкӱдчыг бабалы,“—
Шуӱсны корыглы:

„Муннысӱ оз лез
Кӱзӱнтӱ сеттӱгын.
Лезас-кӱ, щыкӱдас,
Кӱҗӱнӱ пӱртас“.

— „Менӱ-кӱ нуанныд
Сваҗбаад дружкаӱ,—
ӱнӱм оз ковмы“.

Корыг морт вӱзӱг
„Мынам-кӱ кӱзӱнтӱг,
Позӱ, җерт, нуны“.

Сӱлӱсны доҗасӱ,
Мунӱсны гӱнӱчӱн...
Мытчысӱ керка.

Воӱсны дӱнӱчыс—
Туж вомӱн бӱ бурҗа.
Сувтӱсны вӱвҗас.

Щыкӱдчыг бабайд
Пукалӱ керкаас,
ӱшӱнӱд җоргӱ.

дружкаыс жуалӱ:
„Мыҗ он лез муннысӱ?“
— „Ме-ӱмӱҗ кута?“

Абу-таҗ пощӱса,
Мунанныд колӱкӱ!“
Вӱвҗас оз мунны.

дружкаыд мӱд пӱрҗӱ:
„дыр-ӱ-нӱ дӱзмӱдчан?“
— „Ваҗӱ мем кӱзӱн!“

Секӱ ме ог понды
Тӱҗанӱс дӱзмӱдны.“
Плет дружка бӱстӱс.

Плет пуён гижнитіс
Туж бокас лым вылас
Кушомкө морт жур.
Вомлала плет көвјөн
Швункнитіс голаас.
Гольгыс, уоі

Шыкөдчыг бабалөн
Ывлаоң, лым вылоң
Ошиң пыр журыс.
Свадбаөн мунисны.
Суг вөлі дружкаыс.

В. Педөр.

Козін—пөдаркі. Дружка—(шафер). Швункнитіс—кушомкө
вөсны торјөн кучкіс. Зөргө—дыр өтилаө виэдө.

Ш Е В А.

Пөрыг манак паскөдіс, өшөдіс морөс вылас јепітракіль.
Зев уна нывбаба гөгөртисны сјјөс, мөда-мөд вежмөсөн кісө
окалоны—бласлөвйтчөны. Најө өти шеваа бабаөс кіөдыс кыскисны
сы діно. Мыјөн адјіс шеваа бабаыд пөрыг манактө, кутіс
люкыг чілзыны, сущіктыны, тіравны. Пөрыг манак зїла јепі-
тракільнас јурсө вевтөмөн лыдјіс молїтва. Шеваа баба пыр-
ыг-пыр лөніс, шук лаңтіс дај.

Ме ічөт-дырјі вічкојасыг, манастырјасыг адјывлі уна шеваа
бабајасөс. Најөс вајлоны вөлі өбөһнаө. Быдногыс сені вөлі
чїлзасны, горзасны, пон-мез увтасны. Мыјөн дарїдоз дорө ва-
јөдасны, пырыг-пыр горзөмыг дурдөны, чөв лаңтасны. Көт
регыфїк кежлө-а лаңтласны. Ме ічөт-дырјі шенгыны вөлі ог
вермы сы вылө. Куті жуаоны гырыөјасыг, велөдыөјасыг, мыј-
понда лаңтөны дарїдоз дорас. Меным вїставлісны:—најө-пө
ылөдчөны—дыш ужавныс-да; поңө-пө вөтлыны налыг шеванысө
повөдөмөн, вїдөмөн.

Коркө дыр мыт вөліг меным вїсталісны вөскыда бур
докторјас. Абу-пө һекущөм ылөдчөм-сені нывбабајаслөн, дај
абу-пө һекущөм і шева. Сїјө-пө зев страшнөј вїсөм, нывбаба-
јаслөн вїсөм. Сөмын-пө сещөм вїсөмнас вїсөны мїјанын, роч
муын да комі муын нывбабајас. Сещөм вїсөмыс вывті сөкыда
пемыда олөмыг вермө сөмын лоны. Сїјө вїсөмыс петкөдлө
нывбабалыг сөкыда, шога олөмсө. Гїдјасын, картајасын, ві-
ывјасын коңөрјас аңјас челафасасны (велөдчөм бабкајас от-
сөгтөг), өтнаныс. Сезға пырыг-пыр челафасөм бөраныс кутчї-
өны сөкыд ужө. Агнысө нем кежланыс жугөдөны сїјөн. Сы-
кыңјі содтөд вежөрттөм верөсјасныс нөјтөны најөс. Шогыс

конорјаслөн чукөрмө сещом олөмөйд пом ны пьдос. Јонжык аңјас ферт быдсама тор терпитны вермөны. Небыджыкјас, винтөмжыкјас вывти і мунө сещом вёсөмыс—шеваыс. даридоз диньн лантөмын абу некущом пөрјасөм. Уна јөз мыжалөны сещом вјсыгјассө—дышла-пө. Некущом пөрјасөм некодлөн ескө абу сені-да. Вёсыгјаслөн дај мукөдыслөн сещом-нын вера, ыжыд вера даридоз вылас, вичко служительјас вылас. Сөлөмөаньныс веритөны: матыгтчылан-кө-пө, вежалунныс, сөстөмлунныс налөн вөтлас-нын пежтө, шевасө. Видчысөны сөлөмөаньныс чүфеса. Сижөн здук кежлө бурдлөмыс лолө, ферт ескө өтї здук кежлө-да. даридоз помыс, вичко помыс зїкөз бурдөм оз вермы лоны сещом вёсөмыс.

Велөдчөм да кокні, долыда олыс нывбабајас-тај оз тосны шева вёсөмтө. Најөс-тај некод оз щыкөд. Шеваа мужікјас оз-жө кывсывлыны. Меным унаыо лолывлі комі аңјаскөд шева-јылыс сорнітлывлыны. „Менө-тај-нө, мїса, ескө оз некод шык-өд“. „Ферт-пө тенө оз, молитваыд тырмө-да“. Сижө со і ем. Шеваа аңјасыс медга јурбітысөс да кевмысөс јенлы. Велөд-чөм јөзыд оз зев јенмыдлы кевмысны да јурбітны. долыда, кокніда олысдылөн бурөща-жө јенмыд думвылад уолас. Гөгөр мөспыштө та-јылыс. Кытчөз нывбаба оз веж ассыс сөкыд, пемыд олөмсө, морт тужө оз кут пуксыны, оз кут велөдчыны, сеччөз тащөм вёсөмјас оз барны мїжан аңјаслөн.

А. Суканова.

Јуасанјас: Мыјла нывбабајас манакысө кісө окалісны? Кодөс сы дінө најө вајөдісны? Мыј кутіс шеваа баба керны? Мыј-вөсна друг дурдіс горз-өмыс шеваа баба? Мыј гіжымыс унаыс ічөт-дырјыс асчывлөма? Кодјаслыс секі јуасліс сы-јылыс? Мыј сылы вїставлісны гырыојас? Мыј вїсталисны докторјас? Мыјыс вермө лоны шевадн вёсөмыс? Кущом јөз оз вёлыны ше-ванас? Мыј-вөсна даридоз дінас лантлөны шевајасыс? Вермасны оз зїкөз бурдны шеваыс даридоз дорын?

Кор зїкөз бырө мїжан шевадн вёсөмыс?

Мїча ныв нїм.

(Бөрдөдчанкывјысө).

Пөртчїс-пө менам
Муса ныв олөмөј,
Мїча ныв нїмөј
Зарні уткаө

да і пукіс
Пывсан жөлөб дорө.
Муқласө да песласө,
Оз некытчө іназ нї такав.

Лебѣис-пö-тај сiјö
 Вiчкo крест вылö.
 Крестыс-тај зiрыд да југыд.
 Мiча ныв нiмыс-пö менам
 Сыыс зiрыд да југыд.
 Кущöм-пö тајö
 Зарнi утка локтöма,
 зiрдалö да југјалö.
 Зарнi утка
 Крест вылын пукалö,
 Oz некытчö iнаг нi такав.

Лебѣис-пö сiјö
 Рытја козув дiнас.
 Козувыс-пö зiрдалö да југјалö.
 Мiча ныв нiмыс пукалö
 Југыджык сыыс да зiрыджык.
 Музласö да пeсласö,
 Oz некытчö iнаг нi такав.

Лебѣис-пö сiјö чöдja давjö.
 Чöдja давjыс лöзыд да лöзыд.
 Мiча ныв нiмыс сыыс лöзыд.
 Музласö да пeсласö,
 Oz некытчö iнаг нi такав.

Лебѣис-пö сiјö озja тылаö.
 Тылаыс гөрдыд да гөрдыд.
 Мiча ныв нiмыс сыыс гөрдыд.
 Музласö да пeсласö,
 Oz некытчö iнаг нi такав.

Лебѣис-пö сiјö мырпома нурö.
 Мырпома нурыс вiжыд да
 [вiжыд
 Мiча ныв нiмыс сыыс вiжыд.
 Музласö да пeсласö,
 Oz некытчö iнаг нi такав.

Лебѣис-пö сiјö сетыс
 Лѣжнöг куст дiнö.
 Кышовтiс мiча ныв нiмöј
 Лѣжнöг кустанöс.
 Мiча да мiча зорзалö
 Лѣнкор зорiзанöј.
 Сыыс-на мiча
 дона ныв нiманöј.
 Oz iнаг сылөн облöманыс.

Мунас мiча ныв нiмöј
 Гажа луг вылö.
 Мiча да мiча зорзалö
 Гажа луг вылын
 Быдгама пöлöс
 Турун зорiзанöј.
 Наыс-на мiчажык
 дона ныв нiмöј.

Мунас сiјö сетыс
 Вiзув ју дорö.
 Плавајтöны вiзув јуын
 Кујим зарнiанöј уткаанöј.
 Плавајтö ескö сенi
 Ныв мiча нiманöј.
 Oz iнаг сетчö сылөн облöманöј.

Möдöдчас ныв мiча нiмöј
 Вiзув шор куза.
 Петас сiјö паскыд ва дорö.
 Пуккас мiча ныв нiмöј
 Ji плака вылö,
 Кывтас ныв мiча нiмöј
 Кöжыс-кöжö да,
 Прiлукыс-прiлукö
 Адзылытöм вылö.

Музласö да пeсласö—вывтi јона шөгөд. Такав—лант'
 успокоитчы. Зiрыд—зiрдалö, југјалö. Лѣнкор—лежнöг зор'з.

Крам празынік.

Міжан гажа грездын коркө
 Вөлі ыжыд празынік „крам“.
 Пелкөдісны бура керка;
 Відчыгісны лок і рам.

Аттө, нывбабалөн мырғөм!
 Колі уэтөг уна вој...
 Сені мысқасөм і вурғөм,—
 Јона музіс налөн сој.

Лөбөдісны сојан-јуан,
 Лоө востөз віна-сур.
 „Крам“-ыд онас абу уна,
 Мед і шедлас кынөм нур.

Вістала-на воқө, енлы...
 Рытын көтісны наң шом.
 Јурбітісны бура јенлы,
 Лөбөдчөмлы воіс пом.

Со і празынік асыв воіс,
 Колө кутны „бур јен дум“.
 Паскөм вежіс быдөн нојөс,—
 Вічкоө сек, мыјөн „бум“.

Луншөр кежлө служба ештіс
 Керкајасө шөтіс гөст:
 Бағө пызан мөдөс вештіс.
 Öзөс зір јыв сещөм пөс...

Сегга пызан сајын мөдіс
 Сојөм, јуөм, сорны бур;
 Коди кызі вермө—лөдіс
 Медга уна віна, сур.

Öбөд бөрын ывла ылө
 Быдөн петіс ныв і зон,
 Гудөк бөрыс мөдіс ғылөм,
 Јона увтны кутіс пон.

Рытја ылөз јөз век соді,
 Гөгөр лыбіс—„ыжыд мат“.
 Косө пырө медга коди?
 Быдөн сувтіс—пі і бағ.

Гөгөрвоны он і вермы:
 Пыр і воші „бур јен дум“.
 Чегө мајег коди вермө...
 Зев-нін ыжыд лоі шум.

Віна өдзіс, мөдіс шырны,
 Поқө шуны: лоі „страм“.
 Кыклы гуө лоі пырны...

Со мыј вајіс „ыжыд крам“.
 Сещөм пөж тор вөлі важөн
 Вајө празынік, муса вок.
 Колө овны саға гажөн.
 Важсө еновт, мед оз лок!

Јөгор Колегов.

Н у р—мед-пө нурыштчінныд, сојыштінныд омөліка. Омөліка кынөм-
 пөт шуө—нур. Ш ө т ө м а—рынышө колтајас шөтөны. Кор зев уна јөз
 өвілаын, шуөны—керкаас-пө јөзыс, бығө колта рынышө шөтома. С а д а
 г а ж—вінатөм гаж, бур гаж, сағ јөзлөн гажөдчөм.

Комму 1472-өд воын.

(Пермь Великая).

дас вiтöд немын Комму јуксылöма кык-пелö. Öтiсö шулöмаöг Ули Перымön, мöдсö — Выли Перымön. Ули Перым-ас вöлöма кујим кар: Чердын, Покча да Урöс; Выли Перым-ас—Изкар. Карјассö вöчлöмаöг Колва ју пöлön, вегкыдла дор жужыд керöсјасас, мед оз вермыны матыстчыны рöзбој-јас. Покчаын, Изкарын да Чердынын овлöмаöг öксыјас. Најö вегкöдлöмаöг јöзнас öтвылыг. Покчаса öксылön војеводаыс овлöма Урöсын.

Комму вöлöма бура паскыд: Печöра јывсаң Кама јылöз, Колва јусаң öтарö-мöдарö уна со верст пагта. Коммусö роч-јас шулöмаöг „Великая Пермь“, комiön-кö шуны, Ыжыд Парма“, гырыг сук вөрјаса да паскыд јегырјаса.

Уна вiдлавтöм iнјас сен вöлöмаöг, абу лытлöмаöг пыщкас пыравны вегiг мед збој јöзыс. Ежва ју дортö рочјас Перым-ön-жö шулöмаöг. Сени секи-нын овлöмаöг комј јöз, јурбиглöма-öг öтi јенлы. Коммуса комiјасыд јурбиглöмаöг iдолјаслы. Степан Перымскöј комi јöзöс пыртлöма 1379 воын. Коммуса комiјастö Кристос вераад пыртас сöмын 1462 воö нöлöд Јем-динса јепiскоп Иона. Јемдиныд (Уствым) секи кар вöлöма, öнја iнын-жö сулалöма. Јепiскопјасыд Јемдiнтö шулöмаöг „Владычнöј“ карön. Степан Перымскöјöз Ежва бердса Комi муын вöвлöмаöг асланыс öксыјас (князјас). Најö овлöмаöг мöд кар-ын, Вiзын (Княз-погост). Медбөрја öксысö, тöдыг тунöс Памöс, комi јöз вöтлöмаöг асланыс мусыс. Сы-бöрын севга јуркар-пыдфыс кольöма Јемдiн кар. Сени кутöмаöг овны Мöскуаса вот перјысјас да суфдас: комi јöзöс суфiглöмаöг Мöскуаса княз щöктöм-сертi. Мöскуаыд секи вöлöма зев горш: став поснi сарствосö ас кјулас топöдöма, вегiг Ежва дорса комi јöзöс абу вунöдлöма. Сыгаң Ежваса комi јöзыд асвыјön овны (автономiјаön) абу-нын мынлöмаöг. Ас вöла вылын вöлöма Комму: Ули Парма да Выли Парма. Најö сöмын калым вот -пыдфi мынтылöмаöг Новгородлы. Новгородлön сiјön i сöлöм-ыс бурмылöма, оланногас комi јöзлы абу вегiг сујсылöмаöг.

Олисны Коммуын уна öкас јöз: комi јöз, остакјас, јаран-јас (самоједјас), јöграјас (вогулјас), татараяс, башкирјас, севга јешщö мукöд сикас јöз. Јöграјас Коммуса öксылыг абу кывзылöмаöг. Најö аоныс чукöртчöмаöг да öвмöдчöмаöг Кол-ва-Печöраа ју јывјасö. Лöсöдöмаöг аслыныс гырысјасöс (öк-сыјасöс). Коммуса öксыјаскöд најö зев абу лöсавлöмаöг, пыр вöлöм ковадöны Јöграјас унаыг сувтлывлöмаöг, уолафлöмаöг

Комму вьлө да пуг пас жугөдливлөмаөс мыј на-шөрө веокавлөма. Аслыныс ескө сы-пыфди јона-жө сурливлөма-да: дыр кешлө јөршитлөмаөс најөс Колваа Печөраа јујас бердө вөр-ас. Коммуад овлөмаөс і рочјас: Новгородса повольникјас, ас окота-серті олыөјас. Перымса јөз 1462 воғз јурбитлөмаөс уна јенлы. Мед ыжыд јенимыс вөлөма Војпель. Сы воғын кевмыглөмаөс, сылы коғинјас (жертвајас) вајлөмаөс. 1462 воө локтөмаөс Печөрасан Колва ју дорө манақјас Тројитскеј ма-настырсаң да вөлігті пыртөмаөс Коммуса олыөјассө Кріс-тос вераө.

Улі Пармаын вөлөма Покча кар. Покча кар, важ гижөд-серті, сулавлөма жужыд вьвтасын, кык ва костын, гөгрөс Колва ју көжын. Којмөдла бокас вөлөма ічөлік ју, Кемзолка, вівутө матыса јегырјассаң. Нөслөд бокас со сыв ылаті кы-мын мүдөдсаң зев жужыд гуранөн өтлаалөма Колвасө Кем-золкакөд. Кор тувсов ва тыртливліс сіјө гурансө, Покча кар крепостын-моз сулавліс ва кыщолын, езжык ков сөх повлыны рөзбојнікјасыс. Сөмын јөграјас, өғтакјас да өібырса татара-јас ыжыд ваыс абу повлөмаөс. Најө вөлөмаөс қік эвер-кофөс. Гојомын гуран козмө, муыввла дорсаң туж воғса Покчаө. Кар гөгөрыс вөлөм зев жужыд мүдөд (крепөст). Пыщ-көсла дорас сіјө мүдөдыскөд ортчөн сы жужда-жө вөлөма кыз сувтса керјасыс труб. Струба мүдөда кык-костас пыр виқөмаөс жеңыфк кер помјас да ізјас. Мыјөн рөзбојнікјас локтасын Покча бердө, јөзыс пондасын лыжыны најөс заптөм ізјаснас да быглөдлыны керпомјассө јурвыланыс. Кыкнан мүдөд куға-ас вөчалөмаөс ічөлік пу башнајас өтылаө мөда-мөдсаңыс. Сөсаң нөвјөн рөзбојнікјасөс лыжавлөмаөс.

Мүдөд пыцкас, лөка ылын сысаң, сыв кык со куға да 150 сыв кымын пазта посыфдік пу керкајас сулалөны. Өшін-пыфди векніфк рочјас, өтеклө-пыфди өш гаф. Покча карас овлөмаөс: өксы маты јөзыскөд, војеводаяс асланыс отсагыөјас-көд, уна озыр јөз да зев уна суг кыжыөјас. Најө өксы дру-жінаөн лыффыөлөмаөс, овлөмаөс семјананыс. Кынөмпөт пер-јылөмаөс вөралөмөн да чері кыјөмөн. Најө-жө і лөк јөзыс кар-сө виқлөмаөс.

Қік кар шөрас пощөс пыцкын сулавлөма лөсыд, мичаа вөчөм, шылыд төс вевта керка. Керка вылын шөрас ізвөсөн жеждөдөм кык труба. Өшінјасыс векніфкөс, жужыдөс. Стеклө-пыффыс течалөмаөс бысгама рөма глуда. Сөщөм өшіна керкаыд секі еща-на вөвлөма, выјөз Новгородын. Тајө кер-касө вөчөмаөс новгородса јөз-жө. Олөма сен Улі Пермса өк-сы—Мікаль.

Покчаса өксы Мікаль вөлөма комі морт рөдсаңыс і вуж-саңыс. Ајыс Покчаса өксы-жө. Пөлыс да пөлыслөн ајыс өк-

сыјасын-жө вөлөмөсө, сөмүн Чердынын. Ајыс сөг воөма овны Покчаө, чөвжык сен овнысө вөлөма да, а ас мөстаас кольөма воксө, сөмүн јөзөн вескөдлыны сы щөктөм-сертї. Ајыс кулөм бөрын Мікаль колтчөма Покчаө-жө, мед јона мукөдладоргыс сет сылы кажїтчөма. Чердынас олөма сылөн чөжыс, Лафїмер. Лафїмер кывзыслөма Мікальыс покојнїк ајыслыс-моз-жө.

Со кушөм вөлөма Комму 1472 воө.

Јуасанјас: Кор Комму јуксылөма кык пельө? Кушөм карјас сен вөлөмабө? Кодјас овлөмабө сенї? Кызї Коммусө рочјас шулөмабө? Комїөн кызї шуөны? Јемдїныс кушөм вөлөма секи? Кодї олө вөлі сенї? Көні комї өксыјас овлөмабө? Кушөм комїлыс мырөдїсны рочјас асвыјөн олөмсө? Кодјас кольлыны-на ас вөла вылө? Кушөм јөз олїсны Коммуын? Кодјаскөд абу лө-гавлөмабө Коммусажас? Кушөм јен налөн мед ыжыд-пысөдїыс вөлөма? Көні олїс Комї өксы Мікаль? Кушөм рөдыс вужыс сїјө вөлі?

Не м—век, го то. Оксы—кыча. Вескөдлысјас—управляјтысјас. Јегыр—шочнїк лөжөма нур. Тун—төдыс. Јуркара—мед ыжыд кар. Сужыны—мырдөн, кортөг, щөктытөг локны овны. Кофїн—пөдаркї. Вөјпель—комї јөз вөдөн мед ыжыд јенсө асгыныс сїз нїм-тылөмабө. Вывтас—вылі ін, вылі места; нөв—вөдөн піщальдөн-пысөдї нөвдөн лысөвлөмабө.

Горнї Оксылөн о. Мансїмкөд.

Ігумен зор јургїсө шылөдїг-моз шуїс:

— Гөгөрвоа тенөыд шогтө, өксы. Ферт сїзтө абу долыд овныд. Мыј-нө кутан керны Мөскуасаңыд-кө татчө локтасны? Он-өд вермы накөд воқсаңныд.. Новгородсајасыд оз отсавны тед.. Оксы, мыј-нө тед јонасө вїжыныс, коасаңныс Мөскуасажасыкөд? Најө-өд сецөм-жө јөз... мїјан јенлы-жө јурбїтөны-ї. Он-ө кыз-кө бурөн? Кывзы, өксы, он-өд вермы накөд воқсаңны, выныд оз сузчы..

— Те-нө лысөдїн мїјанлыз вынсө? Төдан?—скөра шуїс Мікаль өксы.—Нїнөм-вылө Мөскуалы ог сетчө! Мыј вынјаыс кутам вермасны!.. Мырдөнтө-өд гөкыд лөө мїјанөс бөгтныд!

— Кызї-нө?.. Крїстосылдөн-нө велөдөмыс?.. Сїјө велөдөм-сертї-өд Мөскуасажасыд мїјанлы вокјас лөоны: өтмоз накөд јурбїтам.

— Јурбїтөмыд да вераыд Мөскуа дїнө мїјанөс оз-на көрт-авны! Огө јуралысөн лысөдөј Мөскуаса Івантө! Тед-нө, ігумен, абу і јанзїм сецөм кывјастө шуавны, сїнны сетчыны Мөскуа-

лы?! Огө, Һинәм-вылө огө сетчө! Абу өлөм-серти мијанлы Мөс-
куаыд... Ез-на мијанлы мустөммы ас вөланым!..

Игумен повчыс, шаж-пай муні. Поліг-тырји виқөдлывлө скөр-
мөм Мікаль вылө. Ешщөма ез кажитчы Мікальысылөн павкөд-
өмыс. Сен жө сулаліс Мікальлөн дафыс, Лафимер. Гогјалө сижө
журнас Мікальы.

— Мыжа сыыс, ыжыд өксы!—олис, олис да шуис игумен,
ачыс сувтис да улө копыртчис Мікальы:—ег куж ме тед кыв
шуны... Ег көсји ме мырдөн ладмөдны тенө Мөскуаса өксы-
көд... аслад гаж. Сөмын, миса, вераыд мијан накөд өткоф, жур-
бітам өти јенлы.

— Сы-вөсна і локтөны мијан вылө, өти јенлы журбітам-да,—
—шуис Лафимер шапа виқөдлөмөн игумен вылө.—Налөн сөвөгт-
ыс вегіг војт абу. Пыртисны мијанөс асланыс вераө, мөдөдісны
попјасөс да манақјасөс, өни сөгга аңыс локтөны Мөскуаса
Іван киулө топөдны, кық-тај ловнымөс Крістос вераө топ-
өдісны...

— Најө купечјасөс өбөдітөмыс пө көсјөны .. заводітліс о. Мак-
сім, сөмын Лафимер ез леқ помавны: шапа кутис журкјөдлыны:

— Мөскуасаясыд—најан јөз! Војдөр мөдөдасны попјасөс
да манақјасөс, сөгга на бөрға і војска локтас.. Мөскуалы
војскатө мөдөдны кушчөмкө помка сурө-һин. Вегкыда-кө шуны,
најө локтөны выль пыртөм јөзтө ас киулас кабыртны. На-
ногөн кодјасө Мөскуаса попјас пыртөмаөс, Мөскуа улө і колө
сетчыны.

— Он збыль те горһит, өксы, прөста сиз шуалан,—смел-
мөдчис игумен да заводітчис шуасны, но Мікаль ачыс торкіс
сјјөс, горөдіс:

— Збыль, збыль дафөј шуө! Быдгама локыс і притчаыс ми-
јанлы воны кутис выль вераыс! Топөдны кутис мијанөс тајө вер-
аыд Мөскуа улө!.. Ставныд ти пөрјасөм вылын оланныд!..

Вывті јона скөрмөдіс Мікальөс медбөрја кывјасыс Максим
поплөн.

— Виқөда-да, ти Мөскуа вылө нафөјтчанныд! Миса-жө Чер-
дынса купечјасгө дојад. Туј вылас налы сојан сетінныд, пас-
көм, көмкот, быдтор мыј колө. Өни сөгга со ставыс на вөсна-
-жө і лој. Төдөмыс, Мөскуа һекөдлы Һинөм оз еновт, һекушчөм
кеқовтыштөм оз вунөд. Ачыс ескө быдсөнөс кеқовтө-да... кодөс
вермө, сјјөс і ламөдө.

Јуасанјас: Мыј-жылыс өөрһитисны игумен өксыкөд? Кушчөм өөрһиыо
јона скөрміс өксы Мікаль игумен вылө? Коді сені щөщ сы доп шыагис?
Игумен мыјөн көсјис повчөдны најөс? Өксыјас кызи Мөскуаса манақјасөс
видисны, мыј медөа јона мыжө пуктисны?

Јуралыс—медыжыдыс ставвылас. Гинны—вермыны. Павкөдны—(убеждать). Гогжалё—јурсө вылө лептөмөн гөгөр виқөдө. Шапа—ыжыдө пуксө, лептысө, ышнасө мыжонкө. Кушөм-пө шапа мунө, кушөм шапа пастасөма, кушөм шап. Кушөм шапа, аслыс ногөн, моднеја сорнөтө. Покча—прічина. Помкаыс-пө-тај сурі сылы гортас мунны.

Ізкарса ног.

Мөскуаса војска јуксөма кык пельө. Отыс мунөма Вылі Парма вылө, мөдыс колтчөма Ізкар богтны. Став комі тышкаыс војтыр чукөртчіс Ізкарө, Вылі Пармаө некод ез кол. Кор кывсас Ізкарө мөскуасажасөн Урөс кар жугөдөм, Мікаль өксы богтас кујім со повтөмжык комі мортөс да мунас Покча кар виқны. Ізкарө комі тышкаысјас вылас ыжыд-пыфдыс колас Матө өксыөс. Ізкарын чукөртчөмаөс став тышкаыс војтыр Матө өксы гөгөр да немдумајттөг каччалөны. Најө чajtөны: өтлаті-кө вермісны Мөскуатө венны, мөдлаті најө оз-нын кутны сужыны. Матө војеводајаскөд воқө кешлө лөс-өдчөны вермагны мукөд мөскуасажасыскөд, сөгга көсјөны мунны мездыны Покча да Чердын. Сөкыд-пө лөб Мікаль өксыыдлы 300 мортнад вермагны.

Бурмат өтнас сулалө бокин. Тошсө малалө, шымыжалө өксы сорнө вылө. Сөгга друг бытө сафміс, виқөдліс гөгөр... Чужөм вылас вежгіс, бергөдчіс маті дезатныклян да шуіс:

— Мун ноко, јус, ветлы виқөдлы сулалөны оз мјан јөзыд мудөд вылад. Ез-ө татчө ставныс локны?

— Кывза, војевода,—воча шуіс јус, ачыс котөрөн мөдөдчіс мудөдлян. Муніг-мозыс өткымын вылө горөдіс: „Мыј тан сулаланныд? Мунө меставыланыд! Тан сулавны тіжанлы ез щөктыны“.

— Ен горзы,—шуөны сылы воча.—Талун мјанлы „Ыжыд-лун“! Нимкофасам! Огө-өд унаыс вермылө Мөскуатө. Мудөд вылад-өд ештам на сулавныд!

— Нинөм, нинөм тіжанлы бызгыны. Щөктөны-кө—кывзө, мунөј меставыланыд!

Јус котөртө воқө, термасө виқөдлыны јөзөс мөдар помгыс, сеи мудөдыс лапкыджык-да. Ез-на удіт мөдар помөзыс воны, паныдагісны морт дас кымын, повчөмаөс, горзөны мы выныс:

— Мөскуа, Мөскуа локтө!.. Гинмөн лапнитны ег ештө весіг, најө мудөд дінынөс-нын, кайны лөсөдчөны, посјысөны.

Ödjöжык, ödjöжык чукөртчө татчө! Кың вермад воҗсагө накөд!
Ödjöжык, ödjöжык!..

Ставныс повзисны, шемөс лоины. Војеводајаслөн Матөкөд арталөмыс ез іміт, дыр ез каҗавны Мөскуасалыг пырөмсө-да.

Бурмат јурісө асгыс Һещкө скөрысла да шогысла. Пөрыг јөз сецөм ыжыд пакөст өйнвоҗгыс ез каҗавны челаф-моз радлөмысла. Ферт ескө сіјө ачыс асгыс ужсө вөчіс: сувтөдліс јөз-өс кодөс кытчө колө. Һекөдөс Һекытчө ез щөкты мунны сувтөдөм інгыс. Сегга Һімкофасөмысла ез пуҗмы кадын віҗөдлыны сіјө щөктөм-герті-ө вөчөны сылөн јөзыс. Јөј сулалыг ратҺікјас абу вермөмаөг терпітны, унжыкыс котөртөмаөг гажөдчыг јөз піө. Колөм јөзыд гажа серам да горҺі кывзөмысла абу каҗалөмаөг мөскуасалыг мүдөд дінө локтөмсө.

Каҗалөм бөрад гор-Һін лоөма, кыг-Һін накөд воҗсагны: сіҗі-і мүдөд вылас најө кышасөны увјөс пощјас сувтөдлөмаөг-да. Јөз повзөмысла мүдөд дінө: ізјөн шыбласөны, керјөн быг-лөдлөны.

— Суятө, сувтө чожа, ортчөн!—горзө Бурмат, шыпуртөн (сабла) өвтчө, ышөдө јөзөс. ФегатҺікјас муркөсны чукөрас, корсөңы асгыныс јөзсө.

Матө өксы ез повзы, сувгіс жуҗыд інө да гора горзыны кутіс:

— Енө повзөј, јортјас, енө повзөј! Регыд најөс вөтлам тас! Тыртам керјасөн да ізјасөн! Тырмас налы-вылө мјјан ізјыс да керјыс! Быглөдлы сөмын!..

— Локтөј ме бөрыс!—Мыј вынгыс горөдіс Бурмат. Ачыс өлөмнас кевмө јенлы, корө отсөг. Котөртө мөскуасајас локтан інө. РатҺікјас збоја вөтчөны муса војевода бөрсаыс. „Кулам-пө, а вермагтөг огө сетчө“. Матө мүкөд војеводајаскөд вөтчө на-бөрса. Ставныс думнас көсјөны Бурмат-моз когагны, термагны кадын воны мүдөд вылөң, мед оз уфитны пырны карө Мөск-вічјас.

— Ег уфитөј!—Һем көсјытөг шугіс Матөлөн, кор адзіс мүдөд вивті четчыштөм кымын-кө Мөскуасалыг. Сегга на бөрыг кыскө өтпырјө зев уна Мөскуаса гылавны кутісны жуҗыд сувтса краж пощөс вывсаң. Буракө, пощөс вылас мөдарзаҺыс мөда-мөд пельпом вывсаҺыс кајөны, асгыс лок гөлөсөн горзөны: „Мөскуа! Мөскуа!“ Өті здукөн тыдовтчіс зев уна Мөскуаса: шыјасыс да шы јыла черјасыс щөҗ-моз сулалөны, зер-моз Һөвсө леҗөны. Бурматлөн өлөмыс ыркмуні. „Леҗім-жө, зон, етыјөјасөс мед јон карө Һөті вермагтөг ас кычі вежөра челаф-моз радлөмла!“ Мөскуаса codө da codө. Шог лоі Бурматлы өлөмвылас, сір курыд шог. Кылө, горзөны Мөскуасајас, көсјөны збылыг когагны. Бурмат друг вежсіс. Скөрмөмысла, лөкмөмысла, гормөмысла өінмыс пемдіс, кыс тіраліг-тырјі

чабыртис сабла воропсö. Сесса југмуні сабляыс јур вестас, төдлытөг петіс воґö:

— Ак ті, антусјас! Ті көсјанныд мјанöс чельадöс-моз бөгтны! Нөрөвітöј ічөґика, вермасыштам! коднымöс вермам! Еј, јортјас, кодлы муса чужан муыд—ме бöрыг! Коди бергөдчас, көч-моз повґас, јурсö сылыг өрөда! Віја пеж понјöс-моз-жö.

— Воґö, воґö!—Бурмат вылө виґөдöмөн щöщ горөдіс Матö. Оз-жö-öд колґчы менам јöзöј аслас öксыгыс!

— Воґö, вокјас!—щöщ шуісны војеводајас, угкөдчісны Мöскуасаяс вылө, мыј вермөмгыс вөтчöны Бурмат бöрыг.

Бурмат вескыда лебґö, вуні весіг мышкас виґөдлыны, кодкө бöрсаыс вөтчö-оз.

Јöз вөтчöны öксы бöрса да војеводајас бöрса, некөд оз колґчы, лөсөдöмаөө асгыныс черјас, шыјас, ош вылө ветлан торјас. Öткымыныс чукөрад дерт сөмын војеводајасыг полөмла вөтчöны. Мукөдыс сөлөмсаыс горзöны: „Кулам, а огө сетчö лок јöзлы!“

Паныдасісны. Звөн лыбіс көртлөн да стальөн. Пансіс ког. Брунакылө көрт, клонакылө сталь. Горзöны, лөвтöны. Ад гур-ан-коґ лоі кар пыцкын. Мöскуасаяс пыр öтарö содісны. Ізкар чукјөн тырі јöзөн. Бурмат јöјміс, нінөм оз адґы. Сөт-алө-кучкалө, сөмын шырө јöзөс, талыштö угыгөс. Јурыс аслас тупкөма сталь шлемөн. Морөсыс, пельпомыс, ачыс ставыс дона колчуга піын. Сы-пыр оз мөртчы нөв ні јог пурт. Врагјас піңсö јірöны локысла, Бурмат паскөмө нінөм оз мөртчы-да.

— Керав! Сөт сылы! Ві сіјöс, лок понјöс! Öтнас сіјö мјанлыг јөзтö шырө!—кылө горзöны Бурмат вылө. Сіјö нінөм оз кывзы. Ужалө асгыс ужсö саблянас. Сы вылө ыштөмөн щöщ когадöны комі јöз.

Öксы Матö војеводајаскөд ескө воґвылас-жö когадöны-да, не Бурмат-коґа. Матö, ічөт тушаа мортыд, не ас-герті ыжыд саблянад регыд муґіс, быдсөн пöсалис. Уна кучкөм сылы інміс јурас да бур паскөмыд пыр-на виґіс. Мојакывны-жö-ескө кутіс кучкөм інјастыс-да. Војеводајас. Көч, Зыран да Мычкін кога-ігас оз вунөдны јöз вылын ыжыдавын, виґөдны. Первој рач-нікјас збоја когасісны, ош-моз угласісны; сесса öткымыныс кутісны бөріңтчыны, ґебсагыс мукөд сајас. Зыран öтіс адґіс сещөмсö, бөгтіс шошаөдыс да тоґыштіс Мöскуасаяс вылө. Коң-өрөс пырыг-пыр-жö і шырісны.

— Ставнытö шыблала на дінө кутанныд-кө бөріңтчыны! — горөдіс Зыран. Ачыс бөріңтчіс бөрө да кутіс виґөдны кога-ыгјас вылө. Коміјас бөр јармісны, каґалісны мышгыд скөр војеводатö-да.

Кос пүб. Гөгөр зев ыжыд шум. дојмөмөн кулыгјас гор-зöны, лөвтöны, Көрт да сталь звенгө... Мöскуасаяс локыс зырт-

чоны воҗо. Комјас оз леҗны, чорыда сулалёны ытылаын. Бурмат оз муҗ: көнї оёкыджык, сетчө і мунө.

Унаён уоисны отаргыс і мөдаргыс. дојмөм јөз, кулөмјас, җоң чукөрјасөн му вылас туплаёны. Коңөрјасөс талалёны кокулас: ідравны најөс ког-дырјі некодлы. Ловја јөз мөда-мөдсө мыј вермёны нөјтёны. Бөрвылас вермысыс ідралас став шојсө.

Он төд кодарыс егкө верміс, ез-кө локны вылыг мудөд улыг Мөскуаса выл ғырыг јон јөз. Буракө, сещөмјассө нарош-нө бөрја пом кежлас віҗөмаөг. Ставныс көрт паскөмаөг. Оруж-јөјасыс—віҗөдлөмөыс повҗан. Шыпуртјасыс кык аршын куҗа. Јөзыс најөөн бытө чачаөн ворсёны, сіҗі і бергөдлөны. Шыпыфныс җоң зорјас. Цітјасыс быдгама рөмаөг, пельпомгааныс піҗөсөҗыс тушатө віҗө, некущөм нөв оз вермы роҗөдны.

— Мөскуа! Мөскуа!—локыс равөстисны ғырыг јөз, угкід-чисны повҗөм перымсајас вылө.

Бурматлөн гөлөмыс ыркмунлі—повҗис, муҗөм кіјасыс лот-мунисны: каҗалис веҗшөрө воҗсагөм јон јөзкөд. Бергөдчис сіјө аслас јөзлаң, көсјіс ышөдны најөс кывјасөн... Ез уфит. Өтї јон морт швачкөптис сылы јурас,—шлемыс пасмуні жугали поснїфїк торјасө. Угї Бурмат сафтөгыс...

Мөскуасажас нїмкофысла горөдісны, неуна лестукөн-лестукөн ез нещкыны Бурматөс. Өд мыјда локсө сіјө өтнас вөчис налы! Бурещ Мөскуаса јуралыгыс, Пестрыј, уфитис воны да ез леҗ сіјөс чашјөдлыныс.

— Ен вөрөдө!—скөра горөдіс сіјө. Тајө, тыдалө, налөн өксыыс-лі војеводаыс-лі. Ловјөн колө бөгтны. дај абу-өмөј ті-жанлы јанҗім вїны мортөс вермөм-мыгтї!

— Вывтї-жө збој вөлі!.. Омөль-код!... Уна лов мїјан јөзлыг бөгтис!.. Понлы понлөн і места!—вітчөны, а паныд мунны Пестрыј-лы оз лыгтны. Кыскисны бокө Бурматөс, кык мортөс сувтөд-исны сіјөс віҗны.

— Өтвылыгжык, зонјас, өтвылыоҗык! Јен тіјанкөд! Уҗалыштөј, бөгтөј Коммусө өксы Иван Васїлјевїч улө!—шуышталө Пестрыј аслас јөзлы, кодјас угкөдчисны мыј вынгыс комї јөз вылө.

— Сїҗ, сїҗ! Јонжыка, јонжыка, чельад!.. Пышјөны-нїн со! Бурмат угөм бөрын комї јөз повҗисны, җуггисны, оз төдны мыј вөчны.

— Мөскуа! Мөскуа!—лок горшөн равзисны Мөскуасажас да іҗасөс-моз шырісны комї јөзөс.

Часҗын-мыгтї ставыс помасіс. Өксы Матөөс вїјисны, војеводајас: Көч, Мычкін да Зыран јона дојмөмаөг. Најөс бөгтисны Мөскуасажас пленө. Когаыө јөзыс кодї верміс пышјїс

карыс да дөбоис вөрө. Унжыкыс колтчисны да сөтчисны Мөс-
куасажаслы.

Јуасанјас: Мөскуаса војска кушом комі карјас лөбөдчис бөтны?
Кытчө муніс өксы Мікаль? Коди вөлі јуралымыс Ізкарса когаыојаслөн? Көні
вөлі өксы Бурмат? Кызі Мөскуаса јөз бөтчисны Ізкарсө? Кодјасөс вјјалісны,
плөнө бөтчисны?

Каччалбны—зев јона һимкофасбны, радлбны. Бурмат—комі
өксы. Матб—комі өксы. Шмыңјалб—шпыңјалб, чуждмнас шытбг
серадб. Југ—прөзвщб. Ышбдб—бөстчөдб, мед сы ногөн вөчасны.
Шы јыла чер—секира. Антусјас—вітчан, јортчан кыв. Јортјас—
—товарышјас. Мајакы вны—дојмыны, жуавны. Јармісны—скөрмісны,
збојмісны. Шыпурт—ыжыд кераван пурт, меч. Љотмуніны—љосму-
ніны кіјасыс, муқдмысла, шогысла.

Чердын кар Мөскуа улө сөтөм.

— Чердынтө ме ачым тенад кіулө сөта Леқ менө сөт-
чө аслад ратһікјаснад,—шуіс өксы Мікаль Мөскуаса јуралыг
Пестрыјлы.

— Ај-да те!—һимкофасөм-пыр шуіс сылы Пестрыј.—Зев
лөгыдтор мөвпалөмыд! Вір кіттөг мјјан ужыд артмас... Сө-
мын фадыд тенад сөтчас ө? Кывзас-ө теноыд?

— Кыз оз кывзы. Сылы менгым быт кывзы,—вөкыда
шуіс Мікаль. Сөгга пыр-жө мөдіс Мөскуаса јөзкөд Чердынө.
Аслас сөлөмыс дојмө ас вөлаөн сөтны асгыс кар јөзлы—да
һинөм он кер. Мікаль бур, вежөра төлка морт, арталіс вынсө
старгыс і мөдаргыс, адзіс: воқө когаоны накөд он вермы.
Кујім јон кар жүгөдісны, пуг-паг вөчисны вт оурс ратһік.
Бурөн-кө сөтан Чердын карсө, гашкө Пестрыјыд Мөскуаса
өксы воқас дојас сіјөс.

Чердын кар-бердө первојсө матб оз сібөдны, лыјлбны
Мөскуасажасөс. Сөгга Мікаль зумыда тувтчаліг-тырјі петіс өт-
нас воқө мед төдасны сіјөс, гора горөдіс јөзлы востыны мүд-
өд өқөссө. Төдөј пө ставныд. Мөскуа бөстіс Ізкар, Урөс,
Покча; став јөзсө пуг-паг вөчисны... Менө војеводајаскөд пле-
нө бөстисны... өксы Матбөс вјјісны. Оті Чердын кар колі.
Өтнас сіјө оз вермы Мөскуакөд венгыны... Вөстө өқөстө бур-
өн! Ставыс-өд мем, шудтөмөјлы, сурө најөсан!..

Мүдөд вылын јөз шызіс: котралбны, жөқоны. Тыдалө

јона повѣсны: јургісны гѣлѣсјас, горзѣсны мыжкѣ... Кар ѡѣс востігѣн тыдовтѣс кущѣмкѣ морт, лок горшѣн горзѣ, лыѣѣѣдлѣ, кабырсѣ петкѣдлѣ.

— Весаѣ тас! Мунѣ, лок омѣлјас! Бурѣн ог сѣтчѣ мѣ тѣјанлы! Ог кывзы пѣрјачка Мѣкалыѣ! Ог сѣтчѣј тѣјанлы! Мѣјанлы ыжыд Војпель отсалас!

— Тајѣ менам ѣаѣѣј,—шуѣс Мѣкал ыкѣд муныс јуралы. —Ог тѣд вермам огѣ тајѣс павкѣдны.

Сѣсга чукѣстѣс ас дѣнас Кубарѣс, вашнѣтѣс мыжкѣ сылы пѣлас. Кубар ѣем шутѣг котѣрѣн кар ѡѣслаѣ Сѣсга-тај кыѣ лѣѣс ѣѣвтѣ Лаѣмерлы!.. Мѣкал ыѣжа горѣдѣс:

— Чѣвлѣ, мыла сѣјѣс вѣјанныд?..

ѣѣвјыд ѣнмѣс Лаѣмерлы. Сѣјѣ нора горѣдѣс дај уѣ мудѣд вывыд ывлаладорас.

— Сѣтчам, сѣтчам! Горѣдѣсны кар пыщкын. Буракѣ, повѣсны лок зѣѣј јѣзыд, каѣалѣсны асгыныс вынтѣмлунсѣ. Востѣсны ѡѣсјас. Кар тырѣс Мѣскуасасјасѣн.

дојмѣс ѣѣлѣмыс Мѣкалѣн, ѣз вермы пыкны ѣнвасѣ ас пыщкас, кор адѣс Мѣскуасасјаслыс гортас-моз ыжыдалѣмсѣ сѣјѣ муын. Сѣкыджык јѣщѣ вѣлі вѣѣѣдны сылы Лаѣмер ѣкы кулѣм вылѣ, пѣсѣм вылѣ. ѣѣв дојѣма сылыс коксѣ, а уѣгас јѣѣ мајѣг вылѣ кынѣмнас сащкыѣма— ѣщѣма. Коѣѣр зѣв јона чукрасѣ, вѣјѣ, зѣв нора лѣвтѣ:

— Ој, дојмѣ, ој, дојмѣ! Јѣрѣс менѣ јѣн аслам грек-куѣа! Збыл вѣставлѣма ѣгумен Макоѣм! Ој, дојмѣ, ој дојмѣ, Мѣкал! Ог вермы тѣрпѣтны воѣѣ! Жалѣт менѣ, Мѣкал, вѣ менѣ!..

ѣѣрт ѣкѣ Мѣкалы жал да, кыгнѣ вермас вѣны... ѣыр на Лаѣмер ѣрѣсѣс, чукрасѣс. Коркѣ сѣсга ѣ воѣс пом сылы: мынѣ мучѣѣѣыс.

Тащѣмѣѣс вѣліны медѣѣрја лунјас Коммулѣн.

Јуасанјас: ѣкы Мѣкал кодкѣд ѣѣрнѣтѣс? Кодѣ вѣлі Пѣстрыс? Мыј-вѣсна ѣкы Мѣкал кѣсјыѣс асѣс карсѣ сѣтны Мѣскуасасјаслыс коѣтѣг? Кыѣ ѣкы Мѣкал кеммыѣс аслам Чердынса јѣз воѣын? Кодѣ сѣјѣс вѣдѣс, ѣз кывзы? Мыј вѣѣсны ѣкы Лаѣмеркѣд? Кор сѣтчѣсны Чердынсасјас? Кыѣ кулѣ ѣкы Лаѣмер?

Зумыда—чырыда, топыда. Мудѣд—крепѣст. Венгыны—вермаѣсны. Јургісны гѣлѣсјас—зѣв гораа да ылѣѣ кылѣсны гѣлѣсјасыс. Павкѣдны—ас дѣр уѣкѣдны (убѣдѣть).

Шонді банөј.

Важыгань мі кылам
 Комі сыланкывјас.
 Медса јона сывлам
 Таңи, зонјас, нывјас:
 Шонді банөј олөмөј...
 Ставным-на мі төдам
 Ічөтдырса олөм.
 Муртса сувтны мөдам —
 Кылө мјан тольгөм:
 Гонді банөј олөмөј...
 (зөбылтөмөн).
 Ужө муніг-кості
 Томінік зон нора
 Мукөд-дырјі бөстө
 Сывны бура гора:
 Шонді банөј олөмөј
 (шутлалөмөн).
 Гажа рытын һазгө
 Зонлөн паскыд гудөк.
 Лөгыда зик ставсө
 Шуалө, он вунөд:

Шонді банөј...
 (вомөч гудөкаөд).
 Кывтам вијјас вылө,
 Пыжным өdjө шургө.
 Батө пуклөс вылын
 Кылө аслыс мургө:
 Шонді банөј...
 (вомулас мургө).
 Шоныд паччөр вылын
 Пөрыс пөчө зөрө.
 Мыјкө, кылө, ғылө,
 Муртса вомыс вөрө:
 Шонді банөј...
 (Вомулас).
 Мыјда шогыс кылө
 Тајө сыланкывјас!
 Сы-куға ме ғыла,—
 Кывзөј, зонјас, нывјас!
 Го маібырөј олөмөј...
 (ачыс сылө).

Н. Віттар.

Тольгөм—челяд соры, ғылөм. Кылө аслыс мургө—вомгор-
 улас мургө-ғылө, кывјассө оз шуав.

В о ј в ы л ь ь .

Тулысын пөткајас војвылө лебісны,
Лунвылыс, Саріңыс чукөрөн мунісны...

Пальма пу сулаліс, туганнас довјаліс,

Жаһ-пырыс на-јылыс аслыс сің мөвпаліс:

„Мыј бара кыскө сің најөөс војвылас?

Мыјөн оз кажітчы зарһіа лунвылыс?

Мыј-понда мунөны татыс быд гожөм

Жугыль ін оланас? Мыј-вылө гажјөн?“

Зев вылі јенежті бордјаяс лебісны,

Гөллөмөыс долыда најө сің гөрзісны:

„Ылын сен, војвылас, чужан му мјјан.

Сетчө мј чукөрөн гортаным лебам!“

Іјона воклы,—Крымын
бурдөбчыгы.

В. Чістальов.

2. Jöz муын.

Кыҕыс Жемель.

I

Ылын-ылын, Уралскеј гөраын, морт ветлытөм Інын, ем өтi грезд. Сен сөмын дас өтi керка, дас өтiкөдыс торјөн сулалө, җик вөр дорас. Грезд гөгөрыс щөкыд гөд вөр. Вылын пујас вывтiыс тыдалөны пемыд лөз јурјасыс слудајаслөн. Мед матын сулалө җор јура Ручјев гөра. Љок поводда-дырјi сiјб җикөҗ җебгылө руд кымөрјас пөвсө. Уна шор җолгө Ручјев гөраоаң. Öтi шор гажаа визувтө грездлаң, төв i гожөм быдсөнөс јукталө југыд көҗыд ванас.

Грездiын керкајас сулалөны разi-пелi. Кык керка җик шор дорас, өтi—чој шөрас, сөгга мукөдыс ыжјас-моз разалөмаөс вадор пөлөныс.

Керка костјасөд ветлөны векнiдiк пода тужөд. Телгеаөн ветлан туж абу, дај нiнөмла сiјө: грезд-кофас веөг өтi телега абу. Гожөмын грездө пырөны векнiдiк вөрса тужјасөд. Он -на јешщө зев i веккав сетчө: гөгөрыс-өд ылөҗ нур да зыбучјас. Тулыс-арын шорјас ојдлiгөн грездса кыҕысјаслы лолывлө лун кујiмјасөн вiдчысны ва јамөмсө.

Став мужикыс грездас кыҕыс. Төлын нi гожөмын вөрыс оз петавлыны најө. Во-чөж мыкө кыјөны: төлын ошкөс, көјiн-өс, ручөс; арын—урөс; тулысын—јөј көзаөс; гожөмын—быдсама пөткаөс. Во-чөж оз бырлы сөкыд уҗ.

Вөр дорса керкаын олө пөрыс кыҕыс, Жемель, iчөтiк, Грiшө нiма, пөлөң-шуыскөд.

Жемельлөн керкаыс җик-нiн муас пырөма. Вевгыс сiг, өшiныс өтi. Нөкөн нiнөм керка гөгөрыс оз тыдав: пощ-өс нi мајег. Сөмын кiсөөм сод помын омлалө шыг Лыско, став грездас мед бур вөралан кыҗсан пон. Быд кыјөөм воҗын Жемель лун кујiм шыгјөдө Лыскоөс, мед-пө јонҗыка корысас, увтас.

— Пөлө, пөлө—!јуалө өтчыд рытын Грiшө аслас польсыс:—көрјасыд-нө өнi пiјаныскөд ветлөны?

— Пiјаныскөд, Грiшук,—шуө Жемель, ачыс выл нiнкөм кыан помалө.

— Пöлө, ескö пiсö кыям-кö!...

— Часлы, кыям .. Шондöдас да көрјасыд вөрö кутасны зөбсыны лөзјассыд, сек ме теныд i кыја көр пiгö.

Грiшук нiнöм ез шу, сöмын сöкыда ышловчiс. Сылы сек вöли квајт арос. Кујлö, коңөр, төлыг-нiн паскыд лабiч вылын, шоныд көр ку улын. Тулыснас-на јешцö лым сылiг-өн кынмыгзöма сылөн да öнөз оз вермы бурдны. Чужöмыс нужалöма, кельдöдöма; сiнјасыс вöјöмаöс, ныр јогмöма.

Адзö Јемель Грiшуклыг омöлтчöм, сылыг сiг-моз сылөм-сö, да оз вермы некыз отсавны. Јуктöдiс куцöмкö турунөн, пывсöдiс кыкыг.—Нöтiк ез коңöд. Грiшук зiк нiнöм оз сој. Аклалыштас рузөг һаң тор дај еновтас. Вöли ескö сола јајтор да, Грiшук сы вылö оз i вiзöдлы.

— Со-öд мыј ковмöма... Көр пi,—мövпалö пöрыг Јемель.—Лоас кызкö сузöдны.

Јемель ар сiзiмдаса, зор, гөрбыла, омöлик морт. Чунјас муртса-нiн куснагöны, пу-кофöс. Кок јылын пельк-на: кынөм-пöтсö ас кызсöмөн-на шедöдö. Сöмын сiнјасыс кутiсны омöлтчыны. На-понда сылөн керкаыс пондiс кiссыны дај ачыс кыј-ган кадö унаыг гортас пукалö.

Важөн-нiн ескö пöрыг мортлы шоныд паччөрвыв колö да, отсöгыс-тај абу. Сетчö-жö јешцö Грiшукыд сы кi вылö колi дај. Он-öд сiјöс, буракö, еновт.

Грiшуклөн багыс кујiм во-сајын нiн бiја вiсöмөн кулöма. Мамсö төвга рытын грездсаң гортас iчöтiк Грiшуккöд локтiг-өн көјiнјас сојöмаöс дај. Кыз јешцö Грiшукыс ловја коьлöма... Көјiнјасыс мамыс тупкöма сiјöс аслас тушанас. Став коксö јiрöмаöс мамыслыг.

Пöрыг пöллы лоi Грiшукöс быдтыны. Сетчö сесга јешцö содтöд сiјö вiемiс дај. Шогыд-пö-тај, шуласны, öтнас оз ветлöдлы.

II

Јун төлыг пом. Мед шоныд кад грездын. Гортјасö колöм-аöс пöрыгјас да поснi чельаф. Кызгыгјас важөн разöдчiсны вөрö көрјасла. Јемельлөн Лыскоыс којмöд лун-нiн омлалö щыг-јысла

„Јемель, буракö, вöравны лөсöдчö,“ шуалöны грездса аңјас (бабајас).

Сiзi-ij вöлöма. Регыд керкагыс петiс Јемель пiшщалөн, лезiс Лыскоöс, мöдöдчiс вөрлаң. Јемель выль нiнкöма, кiссöм паскöма, јурас шоныд көр ку шапка, мышкас һаң ноп.

Важөн-нiн Јемель новлö ассыс көр ку шапкасö төв i гөж-

ом. Бура сiјö вiқö сылыс куш јурсö төвга кöзыдыс i гожба жарыс.

— Но, Грiшук, бура-жö бара менам ветлиг-костi ов, — шуиc Јемель Грiшуклы јансöдчiгас. — Тенö вiдлывлыны Малаң тöтка-ыд воливлас.

— Көр пiтö вajan, пöльö?

— Ваја, ваја.

— Јежыдöс? Вiжöс?

— Вiжöс.

— Ме тенö көр пiөн i кута вiдчыны... Ен-жö бара бокö лыј.

Важөн-нын ескö вöли Јемель мöдö көрјасла да, Грiшукöс жалiтöм-куза пыр еновтчылис. Öнi со кокнöдыштiс сiјöс дај убелiтiс колны Малаң тöтка вылö.

Вöрыс Јемеллы вöли гортгыс горт. Немсö асгыс сен коллыс понкöд да пiщальөн. Став туйсö, став пассö вöрыс тöдö Јемель го верст гөгөр.

Јуң төлыс помын вöрыд торја лöгыд. Турун пöвсын мыт-часöны быдсама зорiқјас. Чöскыд дук кајö нагаң. Јенежын југыд гожба шондi југөрјассö асгыс гавкјö быдлаö: вөрö-i, турун вылö-i, ваö-i, ылыса кырјас вылö-i. Лöгыд, гажа гөгөр! Унаыс Јемель сувтöмөн вiқöдлывлiс гөгөр, долыда лолалiс. Туйыс кокулас змеј-моз нукласö, кајö вылö гырыс iзјас-костi. Туй бокыс гырыс пујассö кералöмаöг. Сулалöны сöмын том кызјас да вiж пелысјас. Шочiника паныдаслöны-жö неыжыд щöкыд пармајас. Öтiлаган жын туйсаңыс зев лöгыда тыдалöны ылыса чојјас, асланыс грездыс. Пыдö зөбгöма сiјö вөр пыщкö. Муртса тöдчöны керкајас, быттö гöд чутјас. Јемель сiнсö шондiыс кiнас тупкöмөн дыр вiқöдiс аслас керка вылö, мөвпалiс Грiшук-јылыс. „Но, Лыско, корс!“ — шуиc Јемель. Летчiсны чој горулö да пырiсны щöкыд, пемыд гöд вөрö.

Лысколы унаыс оз ков щöктыны: тöдö асгыс ужсö. Јурсö муö лежöмөн гөнiтiс, вошi пујас пöвсö. Öтчыд сöмын тыдовтчылис гырыс вера мышкуыс.

Гырыс пöрыс козјас лептöмаöг јог јурјассö јенежлаң. Зор увјас öтлаасöмыс артiмöма јон пемыд вевт. Шондi југөр муртса кытјастiкö пырö, зарнi чутөн öзтыштö вiж нищ, лыбö пагкыд лапкор. Турун сецöм iнын оз быдмы. Јемель мунö небыд вiжгов нищ-кузта, быттö небыд мiча жождöра-куза. Вел дыр нын мунö сiјö тајö вөр-кузта. Лыско зiкөз вошi. Сöмын шочiника рацкысас кокулын кос нөр да лебзыштас пöтка. Јемель зiла вiқöдö гөгөр: абу-ö көнкö кущöмкö коктуј, абу-ö көр пулыс увсö сурјаснас жугöдöма, абу-ö сојöма мырјас вылыс нищ. Пемдан дор Јемель музiс, узан iн корсны кутiс. „Буракö, көрјастö мукöд кысысјас повзöдлöмаöс,“ мөвпалö Јемель.

друг кылыштіс понлөн нѣксѡм. Сегга пужас кутісны тракакывны. Жемель сувтіс пу бердѡ, вѣдчыгѡ.

Тыдовтчіс зев міча ај көр, мед міча вѡрса олыгыс. Сур-ыс даc вожа. Леѣіс сурјассѡ мышкас, пельјассѡ чошкѡдіс, ісаѡ... Сіѣі і вѣѡдѡ чардыштны бѣ-моз, пышјыны вѡрѡ. Вѣѡдѡ ескѡ Жемель көр вылѡ да, мыј? Лыјныс оз поѣ: ылынысла оз вегкав-нѣ, пулаыс оз суѣ-нѣ. Лыско кујлѡ, лолыштны оз лыт, вѣдчыгѡ лыјѡм. Кылѡ сіјѡ көрѡс, кылѡ сылыг дуксѡ... Жемель лыјіс. Көр нѡв-моз ускѡдчіс воѡдѡ. Пула сылы ез вегкав. Шыгјысла омлавыны кутіс Лыско. Сіјѡ, коңѡр, кылѡ-нын вѡлі жарітѡм көр јај дуксѡ, адѣѡ вѣлѡдѡм-мыгті шыблалѡм лыјассѡ. Сы-пыдѣі бара-на лѡѡ шыгјѡн кујлыны.

— Мед-на-нѡ ветлыштас, — ѡтнас сорнѣтѡ Жемель рытын бѣ дорын, со вога пемыд коз улын пукаліг-моз. — Міјанлы ескѡ пісѡ корены, Лыско. Кылан?

Пон сѡмын нѡжјѡныкѡн ѡгнѣтіс бѡжнас. Талун сылы сѡмын ѡтѣ кос корка сојыштны сурлі. Сегга со жугылініка кујлѡ јурсѡ лапаяс вылас пунктѡма-да.

III

Кујім лун ветліс Жемель вѡрѡд Лыскокѡд. Пыр вес: көр пікѡд ез і паныдаcлы. Ебѡсыс-нын пѡрыс мортлѡн бырны кутіс, а куш кіѡн гортѡ оз бергѡдчы. Лыско щѡщ шогеѡ, ѣікѡѣ шыгјаліс. Сылы сѡмын кык кымын том көч пі сурлі. Којмѡд вој уѣмѡдчісны вѡрын бѣ дорын. Војбыд вѡталіс Жемель ічѡтѣк көр піѡс, Грѣшуклыѡ коран торсѡ. сур вѡтѡн кыјѡдіс сіјѡс, лыјліс. Көр пі пышјаліс сыыс. Лыско, буракѡ, көрјасѡс-жѡ вѡталіс: унаыс-тај увтны пондыліс-а.

Нѡлѡд лунас-нын ебѡстѡм Жемель Лыскоыскѡд вѡліс вегкалісны көр тујѡ. Војдѡр Лыско адѣіс көрлыс уѣан інсѡ, сегга ісалис коктујсѡ турун вылыс.

— Ен... Піыскѡд... — мѡвпалѡ Жемель, гырыс і поснѣд коктуј вѣдлаліг-моз. — Асывнас-на тани вѡлѡма... Лыско, коре, зарнѣ!

Лун зев жар. Шондѣ бѣ- моз сотѡ. Пон кујлѡ кывсѡ нѡж-ѡдѡмѡн. Жемель ѡдва-нын коксѡ кыскалѡ. друг кыліс тѡдса шы... Лыско водіс турун піѡ, оз лолышт. Жемельы кылѡ бытѡтѡ Грѣшуклѡн кывјас: „Пѡлѡ, суѣѡд көр піѡс... да мед вѡлі вѣжов.“ „Со-тај, локтѡны.“ Тыдовтчіс зев міча ен-көр. Сувтіс вѡр дорѡ поліг- тырјі, вѣѡдѡ вегкыда Жемель вылѡ.

„Ѳні менѡ он-нын пѡрјав,“ мѡвпалѡ Жемель коз сајыс петіг-моз. Көр важѡн гѡгѡрвоіс мортлыс матысѡм, збоја вѣѡдѡ быд вогков вылѡ. „Тајѡ ен... Пі дінгыс нуѡдны көсјѡ міјанѡс, ылѡдлыны, думажтѡ Жемель, ачыс кысѡ пыр матѡжык. Кыгыс көсјіс- нын лыјны, да көр котѡртыштіс нѡуна ылѡжык,

сөссә бара сувтис. Жемель наңоникөн кыссө бөрсааныс. Мыјон лөсөдчас лыжны—көр пырыгтөм-пыр і зөбгас.

„Он мун пі діноыд,“ вомгор улас шуалө Жемель.—„Өні ме те бөрса вөтлыгла-нын помөзыс.“

Рытөзыс көра морта вермаөисны. дасыс кымын көр вөлі зев матын смертыс. Пөрыс Жемель скөралө сы вылө, шенчө сјјө збојлун вылө. Некеыз оз вермы кызыгыс пышјыны көр мам. Ез-өд-нын ещаыз ас немнас вилы тащөм көрјассө Жемельд. Лыско вужөр-моз пыр ветлөдліс Жемель бөрса. Сөмын көр вошөм бөрын јурнас дөвкнөтөмөн өлөдліс сјјөс. Бергөдчис Жемель, вјзөддө: сыв дас сајын кымын сулалө ічөтк көр пі. Сы-понда сјјө ветлөдліс вөрөд кујім лун-чөж. Көр пі зев мича, муртса һөфель-мөдга: вјж гөна, вөснөдк кокјаса. Мича јурсө вылө лептөма: гола һужөдөмөн сузөддө веж кор.

Кызыслөн сөлөм четчө, лөсөдчө лыжны ічөтк көр пілы вескыда јурас... Турбылтчис ескө нора горзіг-тырјі көр пі турун вылө, да өті тор мездіс: пөрыс кызыслөн төдвылас угі көр пілөн мамыс. Норміс сылөн сөлөм. „Со-пө-тај-нө, Гршуклөн мамыс пісө вјзөм-куза ассө көјінјаслы вердіс.“ Орі бытөө мыкө Жемельлөн морөсас, лезіс пішцаһсө... Кср пі зев збылыс, збоја ветлөдлө пу дінті, јірө корјас. Пельјас чошкөдөма. Жемель өдјө четчис муыс, гора шутовтис—чард бі-моз воші көр пі пујас костө.

„Өттө, кущөм збој!“—шпынјалөмөн шуө Жемель: „муртса і адзылі... һөв-моз лебзис... Пышјис-тај, Лыско, көр піным. Но мед. Мед-на быдмыштас.. Аттө, кущөм збој!“

Пөрыс дыр өтілаын сулалөмөн шпынјаліг-тырјі мөвпаліс көр пі-јылыс.

Мөдлунас Жемель локтис гортас.

— Пөлө!.. Вјін? вјін көр пітө?—јуаліс сылыс пырыгтөм-пыр Гршук.—Јона-нын ме тенө вөдчысі.

— Ег, Гршук. Адзылі ескө-да.

— Вјж гөна?

— Вјж, сөмын јурис өөд. Сулалө пу улын да көрјассө јірө... Ме лөсөдчі лыжны...

— Ен вескав?

— Ег ескө сы понда, Гршук да. Жал лоі ічөтк көр піыс... Мамыс думвылө угі... Ме шутовті да—көр піыд һөв-моз вөрө-котөртис. Муртса-іј адзылі... Пышјис-өд. Сөщөм збој. дыр виставліс пөль Гршуклы көр пі корзөм-јылыс, көр пі-јылыс. Гршук кывзө, долыда щөщ сөралө пөлкөд.

— Теныд ме сы-пыдді дозмөр вәјі. Сјјөс-өд ескө көјін сөјіс-жө сен,—шуис Жемель бөрвылас.

дозмөрөс куштисны дај пуисны. Гршук зев чөскыда сөј-

тс дозмөр јаја шыд; сөгга водіс уэны. Унмовоігас-на унаыо жуаліс пöлыслыс:

— Гышјіс, шуая, көр пійд?

— Пышјіс, Грішук, пышјіс.

— Віж гөна?

— Ставыс віж, журыс-кынзі.

Унмовсіс Грішук. Вөјбыд сіјө вөталіс віж гөна көр піс: допыда ветлө сіјө мамыскөд вөрөд.

Јемель паччөрвылын унјывэыс вөјбыд шпыңјаліс.

Роч вылыс лөвөдіс М. Јол.

Рази пельі—өтї—өтїлаын, мөд—мөдлаын: ставыс горја. Карын керка-јас сулалөны ставыс өтмоз улычајас пөлөн, феревнаын—кыз-сурө: өтї керка өтаң ө віжөдө, мөд—мөдарө. Зыбучјас—кокулад муыс лајкјалө, он өшјы, вөјан. Пөлөн шуыс—(внук); ынкөм—лапті, ыныс кыөм көмкөт. Кельнд—јежыд, быгыд, вїртөм. Аклявны—наң-кө аклялө, оз куртчав. Көр оз кынөмыд оумав, аклявөб. Шочїнік—гежөд. Зев-пө-тај шоча пет-глөма көјдысд. Пель чошкөдны—зев јона кывзыны. Мыј-нө-пө пельтө чошкөдөмыд, кывзысан? Ебөстөг—муған мыјөн,—ебөсыд, выныд бырө. Вігы, пөрыс ебөстөм овлө. Турбылтчїс—крукаөіс-пө лїбө мыщасіс да уөі, турбылтчїс. Керјыс-пө вадорөчыс турбылтчїс. Унјывэыс—узігад горытөнілө, сывөылө, сөравөылө аслад төдлытөг.

Макар вөт.

(Корољенко вылыс).

...Најө пырісны лөгыд, прөст керкаө. Сек вөлыөтї Макар качаліс, кущөм көчыд вөлөма ывлаыс. Керка шөрас вөлі зїк эзыс-көс мїчөдөм пач. Сенї ломтыгө зарні пес. Шоныдсө өт-кофа өтө: тушатө зөнаыс пыр шонтө. Біыс тајө „фївө пачлөн“ өінтө оз јор, оз сот, сөмын шонтө. Макар бара көт өскө пом-төг сулаліс сенї, шонтыгіс. Иван поп сің-жө матыгтчїс пач дорө, чургөдіс білаң кынмөм кісө.

Керка пыщкын вөлі ноль өзөс, өтїк ывлаө. Мукөд өзөсөд-ыс өтторја пырөны петөны кущөмкө том јөз, куз, јежыд пач-көмзөг. Макар думыштїс, тајө-пө көнкө ужалысјас татчөс Тој-јөнлөн. Сылы кажїтчїс, бытөө сіјө көнкө аңыліс-нын најөс, сөмын ез верми төдвылас ускөдны көнжык. Јона сіјө шензїс—

—быд ужалыөлөн мышку саяс вөлі өшалөны гырыс, јежыд

бордјас. Ферт-пö Тojжонлөн ужалысјас, думыштіс Макар. Тајö-јас-пö оз вермыны асланыс бордјас-вöсна ветлöдлыны сук вöр-ад, керавны пес да пощ.

Öти ужалыс матыгтіс щöщ пач дорö, бергöдчіс сылач мышкөн, сесга ворытны кутіс Іван попкöд:

— Вістав!

— Нінöм,—шуіс поп.

— Мыј те кывлін му југыд вылын?

— Нінöм ег кывлы.

— Мыј адзылін?

— Нінöм ег адзыв.

Кыкнанныс лаңтлісны. Сесга поп шуіс:

— Вajöді со öткöс.

— Тајö Чалганса?—јуаліс ужалыс.

— Чалганса.

— Но, сіқкö колö лöсöдны ыжыд вескі.

Сесга сіјö муніс öтк öзöсöд щöктыны лöсöдны вескі. Макар јуаліс поплыс, мыјла колö вескіыс, да јешщö ыжыджык?

— Тöдан-ö,—шуіс поп неуна вежа візöм-пырыс-моз—вескіөн колö тöдны гөкта бурлыс да локлыс, кодöс те вöчлін олiгад. Мукöд јöзлөн омöлыс да бурыс ылöсыс öтгөкта; сöмын Чалгансалөн грекыс вывті уна. Налы Тojжон щöктіс вöчны торја вескі, зев ыжыд грек тагтіаöс.

Сіјö кывјасыс Макарлөн бытö өлöмыс нукуртчыліс. Сіјö кутіс повны.

Ужалысјас пыртісны да сувтöдісны ыжыд вескі. Öти тагтыс вöлі зарны, зольанык; мöдыс—пу, зев ыжыд. Пу тагті улас друг воггіс жужыд пемыд роç.

Макар матыгтіс, лöсыда гөгөр відлаліс вескісö, мед ескö кызкö оз венны. Вескі вöлі гөгөр лöгыд, ылög некущöм ез вöv. Тагтіјас сулалöны катластög, öтвестын.

Збыль-кö шуны, Макар омöла вöлі гөгөрвоö вескі-јылыс. Сылы ескö безмен-кö—лöгыд. Сіјөн куза олiгас зев лöгыда велавлі вузасны-необасны, неуна асладорас веныштöмөн, кыкыштöмөн.

— Тojжон локтö,—друг шуіс Іван поп. Ачыс öдјö кутіс лöсöдавны расасö.

Шөр öзöс воггіс. Пыріс зев пöрыс Тojжон, ыжыд, езыс-код тошка, вөн кокулöчыс. Пагтагöма дона кујасөн да дöра-јасөн, кущöмöс Макар ез-на адзывлы, кокас шоныд көм, ежöма плысөн, кущöмöс адзыліс Макар важ јен гіжыглыс.

Мыјөн Макар візöдліс пöрыс Тojжон вылö, пыр і тöдіс сіјöс: сіјö вöлі старік, кодöс Макар адзывліс, вічкoыс рісујтöмөн. Сöмын тани ез вöv сылөн пыс. Макар думыштіс, көнкö-пö пыс муніс уж вылö. Сы-пыфді гулу лебзыс керкаö, гөгралыштіс

старік жур вестын да пукоис сылы піқос вылас. Пöрыс Тојјон малаліс, шылөдіс гулуос кінас. Ачыс пукалө торја сылы-вылө лөгөдөм улос вылын.

Чужомыс пöрыс Тојјонлөн вөлі бур. Кор Макарлы вывті сөкыд лөб гөлөм вылас, віқөдны кутас таяб чужом-вылө, сөгса сіјөс кокнөдас.

Гөлөм вылас сылөн сөкыд вөлі: сіјө казтыштис став олөм-сө асгыс, нінөмтор ез вунөд, казтыштис асгыс быд вооков, быд черөн керыштөм, быд пөрөдөм пу, став пөрјавлөм, быд румка-віна.

Сылы жанзім лөі, полөм бөстис. Бара віқөдыштис пöрыс Тојјон чужом-вылө,—гөлөм кыптыштис. Полөм чінөм-мыгті думыштис: гашкө-пө, мыј-сурөыс позас-на сосыны-да.

Пöрыс Тојјон віқөдліс сы-вылө да жуаліс: код-пө те, да кытыс? Кыз шуоны? Кымын арөс?

Макар висталіс. Пöрыс Тојјон бара жуалө:

— Мыј те вөчин аслад немөн?

— Ачыд төдан,—шуіс Макар.—Тенад-өд көнкө ставсө гижөма.

Макарлөн вөлі дум—кывсө кыжны Тојјонлыс, збыль-ө сылөн ставыс пасјөма.

— Вистав ачыд, ен чөв ов!—шуіс пöрыс Тојјон.

Макарлөн лов бара кыптыштис...

Сіјө кутіс лыффыны асгыс ужјассө. Көт ескө вөлі лөгыда төдө быд черөн керыштөм, быд пөрөдөм пощ, быд бөрөзда гөрыштөм, да сіјө ез вескыда вистав, содталіс зонь сурсјасөн пощјас, гојасөн пес доф, гојасөн керјас, гојасөн көза пуд лыд.

Ставсө висталөм бөрын пöрыс Тојјон шуіс Иван поплы:

— Вајлы татчө нигасө.

Секі Макар гөгөрвоіс—Иван поп, вөлөм, пісаралө Тојјонлы. Зев скөрыс сы-вылө віқөдліс, мыјла сіјө друг мортлы-моз ез вистав сы-жылыс војдөр.

Иван поп вајіс ыжыд нига, вөстис сіјөс, кутіс лыффыны.

— Віқөдлы,—шуө пöрыс Тојјон:—кымын пощ.

Иван віқөдліс, сөгса шуіс шог пырыс:

— Сіјө содтіс зонь дас кујім сурс.

— Пөрјалө!—горөдіс Макар скөра.

— Сіјө ферт торкөіс, немыс вөлі пјаньнік-да. Сөгса јешщө локногөн і кувсыліс.

— Лаңтлы те!—шуіс пöрыс Тојјон.

— Бөстліс ез тенөыд сіјө вөвтө пыртчөмыс-ө, свафбаыс-ө?

Корліс-ө мырдөн руга?

— Мыј вессө шуныс, ез,—калкытліс Макар вомсө.

— Со адқан,—шуө Тојјон.—Ме ачым төда, рафөјтліс сіјө жуыштны...

Сесга Тожон скөрміс.

— Лыффы өні сылы грекжасө нига-серті. Тажө-таж вөлбма пөрјасыс. Ме сы вылө ог пунктс,—шуіс сіјө Иван поплы.

Сек-кості ужалысјас шыбытисны зарні тасті вылө Макарылыс пошјас, песјас, гөрөмсө,—став ужсө. Вескілөн зарні тасті летчіс. Пуыс кыптис вылө-вылө, весіг кіөн он суз. Том ужалысјас јенлөн кыпөдчисны бордјас вылас, сесга соөн кымын кутисны кыскыны сіјөс (пу тасті) гезјасөн увлаң.

Сөкыд вөлі уж Чалганса крестанінлөн! Сесга Иван поп кутис лыффыны пөрјасөмсө. Лыффыс да лоі кыч өтис сурс өкмыс со комын кујім пөрјалөм. Сесга поп кутис артавны, уна-ө Макарыуөма вина,—лоі ноль со парта. Поп пыр возө лыффыс. Макары адзө—кыч! пу тасті вескілөн гановтис зарні тастисө, кыч сіјө пыр летчіс пемыд гулаң, сесга кытчөз поп лыффыс, пу тасті пыр өтарө летчіс.

Макары думыштис аслыс: омөль мејам делө. Сесга матыштис вескі дорө, пондис гуөөн кутыштны летчан тасті кокнас. Өтис ужалыс кажалөма сіјөс. Налөн лыбис зык.

— Мыј сені сещөмыс?—јуалө пөрыс Тожон.

— Со, тајө көсјө вөлі кутыштны вескісө кокнас,—висталис ужалыс.

Тожон лөкыс шыөдчис Макарылы, шуіс:

— Адза кущөм те пөрјасыс, дыш, жуыс... Тенад вотыд мынтытөм, сесга поп-на лыффыө те-сајыс руга, дај исправник грекөвөјө те-куза, тенө пөж кывјасөн пыр влдө!..

Бергөдчис пөрыс Тожон Иван поплаң да јуалис:

— Коди Чалганын течө вөвјаслы мед сөкыда кыскантөрсө, коди мед јона кольлысө вөвјасөн?

Иван поп шуіс:

— Вичко старөста. Сіјө кольө пошта да новлөдлө исправникөс.

— Сетны етјө дышөс старөстала мерін-пыффы, мед сіјө новлөдлас та вылын исправникөс, кытчөз оз нөжөд кокјассө. Сесга сек адзам, мыј керны.

Муртса пөрыс Тожон шуіс сещөм кывјас, өзөс воөөис, керкаө пырис пыс сылөн да пунктис вескыд кывывлаңыс.

Пыс шуіс:

— Ме кывлі тенөыд судитөм... Ме дыр овлі му вылын, төда сетыс ужјас. Сөкыд лөө коңөр мортлы кыскавны исправникөс!.. Мед-нө сіз!.. Гашкө тајө мыјкө висталас-на-да. Вистав, бараксан (коңөр)!

Сек лоі мыјкө вөвлытөм. Макары, сіјө Макары, коди немчөжнас ез шулыс дас кывјыс уна дорыв, друг лоі кыввора, шеді сылы сөрнитан сам. Пондис сіјө сөрнитны да ачыс чујміс. Лоі бытө кык Макары: өтисыс висталө, мөсыс кывзө да шеңзө.

Горні сылөн кіссө лажыда, гөлөмгаң, кывјас вөтчөны мөда-мөд бөрға ordjödчөмөн, сөгга лөгөдчөны куҗ лөгыд виҗөн. Сіјө ез пов. Кор кыт-гурө жөмдыштлас вөлі, пыр-жө сөгга вескөдчас да кык горөн горөдас. Гөлөмө пырана висталөмгыс аслыс быдөн вевтыр шедө.

Пөрыг Төјјон пыр-на ылөдөмыг вөлі скөр Макар вылө. Сөгга сіјө кутіс кывзыны зев зіла, бытөб гөгөрвоіс, Макарыд-пө-тај абу-на сещөм јөј, кыҗ војдөр вөлі чajtөны. Иван поп воҗҗа здукнас повҗыліс да заводітліс тракјөдлыны Макароҗс паө дорөдыс. Макар сөмын шеныштчіс да бара воҗө. Сөгга і поп ез кут повны: ставнас нумдіс, кор адзіс, кыҗ сылөн прикодса морт вескыда висталө, крапјөдлө, кыҗ сещөм висталөмыс воіс сөлөм вылас пөрыг Төјјонлы. Куҗ пагкөма жеҗыд бордја том јөз, пөрыг Төјјон ордын ужалыгјас, быдөн локталісны асладогсаңыс өҗөсјас бердас да шенҗөмөн кывзісны Макарыг висталөм, мөда-мөдсө гырҗҗанас тојлалөмөн.

Макар сөрні паніс сөгаң, ог-пө ме мун вичко старөстала мерінө. Оз сөкыд уҗыг полөмла пыкы, а тајө суфитөм-пө абу вескыд. Суфитөм-кө абу вескыд, сіјө оз кывзы, весіг гіннас оз лапнйт, кокнас оз лөгнйт кывзөм-могыс. Мед, колөкө, сыкөд вөчасны, мыј гажныс. Мед көҗ сөтасны сіјөс омөльјаслы нем кеҗлө казакө, а оз-жө кут кыскавны ісправнїкөс. Сөгга мед оз чajtны, сіјө-пө полө мерінө пөртөмыс. Старөста гөнајтөдлө мерінөс да сы-пыҗді зөрјөн вердө; Макароҗс олөмчөжыс гөнајтөдлісны да зөрнас некор ез вердлыны.

— Код тенө гөнајтөдліс?—јуаліс пөрыг Төјјон гөлөмгаңыс.

да сіјөс гөнајтөдлісны став олөмчөжыс. Гөнајтөдлісны старшінајас, старөстајас, суфҗајас, ісправнїкјас вот перјігөн; гөнајтөдлісны попјас руга перјігөн; гөнајтөдліс гөллун да шыглун; гөнајтөдліс көҗыдыс, пөбыс, зерыс, косдырыс, гөнајтөдліс кын му, лок тајга.. Кывтөм пөмөс мунө воҗө, виҗөдө да мунө, ачыс оз төд, кытчө сіјөс вөтлөны. Сіјө сіҗ-жө... Сіјө-өмөј төдліс, мыј лыҗҗө поп вичкоын да мыҗыг сылы ругаыс? Сіјө-өмөј төдліс, кытчө, мыјла нуісны сылыг ыҗыд пісө? Богтісны салдатө-да, сені сіјө кулі. Көн сылөн, коңөрлөн, кујлөны өні лыјасыс?

— Шуөны, уна-пө ме јулі вїна. сөрт сіјө збыль, менам гөлөмыс корө вөлі вїнасө?

— Кымын парта, шуө?

— Нольсо,—виҗөдліс нїгаө да шуіс Иван поп.

— Ладнө! Сіјө-өмөј вөлі вїна? Кујім жукасыс вөлі ва, сөмын нольөд пајыс вөлі прамеј вїнаыс, дај сіјө табакөн сулөдөм, Сіҗ-кө, кујім сө партасө оз ков артавны.

— Збыль-ө тајо вiстало ставсө?—јуалис пöрыс Тожон Иван поплыс. Тыдалö, век-на скöралö Макаp вылö.

— Ҷик збыль,—ödjö вiсталис Иван поп. Макаp воґö нуöдиc:

— Ме-пö codti das кујим оурс пощ. Мед-нö сiґ. Мед ме керали сöмын das квајт гурс. Сiґö-нö еща? Кык гурссö керали ме воґа бабаöј вiсiгөн. Менам сöлөм вылын вöли шог, сöкыд, меным колö вöли пукавны аслам гöтыр дорын, а гöллун вöтлiс менö жагö...

Јагын ме бöрди... сiнваöј кынмiс сiнлыс вылö. Шогысла кöґыдыс јiґиc сöлөмöґ. Ме ег дугды, ме керагi!

Сы бöрын бабаöј кули. Колö вöли ґебны сiґöс. Менам сöм ез вöв. Медагi пес керавны, мед ескö вермиг мынтысны мöдaр југыдса керкаыс гöтырöј. Купеч адґиc пiкö воöмтö да сeтiс дасурөн доґфыс. Старукаöј кујлис öтнaсөн ломтывтөм кöґыд керкаын,—ме бара керагi да бöрди. Ме-ногөн тајо доґґаcтö колö лыґфыны вiт доґтујö öтiксö, гашкö i вылöґык.

Пöрыс Тожонлөн тыдовтчиc сiнва. Макаp адґиc: вескi тагтиґас гањовтчиcны, сeгга пуыс кыптыштiс, зарныс летчыштiс.

Макаp вiстало воґö: „налөн ставсö гiґöма нiґаö... Мед најö корсласны, кор ме кывли кодґањкö бур кыв, тöдлi мелi-лун, долыдлун. Көн менам чeлаґґасыс? Кор најö кулалiсны, мем вöли курыд сöкыд; кор быдмалiсны—муналiсны ме дiныс, колысны öткөн вермасны сöкыд гöллункöд. Ме пöрысми öтнaм-өн аслам мöд гöтыркöд да адґи, кыґ менам бырлагö вынöј, матыстчö лок, кöґыд ґорлун. Ми сулалiм аскежаным ерд вылын кык коњöр коз пу-моз, кодґасöс нöјтöны быдласањ лок төвґас.

— Збыль-ö?—бара јуалис пöрыс Тожон.

Поп ödjö-нын шуиc:

— Ҷик збыль!

Сек вескi бара гањовтчиc... Пöрыс Тожон мöвпыштiс:

— Мыјнö тајо? Ем-жö-öд менам му вылын вескыд, бур правeднiґґасыс... Сiнґас налөн сöґ, чужöм југыд, паскөм абу њајтöс. Сöлөмґас налөн њебыдöс, вына му-кодöс. Бостöны најö бур кöјдыс. Бөр вајöны бур быдмантор, чöскыд дукыс кодлөн мем сöлөм вылö воö. Вiґöдлы те ас вылад...

Ставныс вiґöдны кутiсны Макаp вылö, быдсөн сылы лоi јанґим. Сiґö бытө кылиc, ыштö сылөн сiнґас гудырöс, чужöмыс пемыд, јургi да тош ґугсöма, паскөм коґаслöма. Вајөн-нын, јона војдöр кувтöґыс, сiґö кöсґыслiс нöбны виль сапöг, петкөдчыны суд вылö, кыґ колö прaмeј крeстaнiнлы, да пыр фeнґасö јулиc. Öнi сeгга сулалö Тожон воґын бытө меdböрґа омöлык јакут, кiсöөм кыса. Сeщöм јанґим лоi Макаpлы, кöт му пöрыс мунас.

— Чужомыд тенад пемыд,—вiсталис воҗо пöрыс Тойжон,—
оинмыд гудыр, паскөмыд киггөма. Гөлөмыд тенад тырөма јог-
дн, курыд турундн да лежнөгөн. Со мыј-вөсна рафејта ме ас-
оым праведникјасөс! Те-код шојдаңникјасыс чужөмөс бергөда
мөдарө.

Гөлөм Макарлөн нукуыртчiс. Сылы јанҗим аслас олөмоыс.
Ошөдлiс-нын јурсө, сөсөа друг бөр лептiс да бара вiставны
богтчiс:

— Кушөм праведникјас-јылыс те вiсталан, Тойжон? На-
-јылыс-кө, кодјас овлісны му вылын өтi кадын Макаркөд озыр
керкајасын, најөс Макар төдө... Сiнјас налөн сөҗ; најө ез
кiотлыны сымында оiнвасө, мында кiстiс Макар. Чужөм налөн
југыд: најө пыр мысгылісны чөскыд дука мајтөгјасдн. Мiча,
сөстөм паскөмныс налөн кыөма јөз кiдн...

Макар бара өшөдлiс јурсө, сөсөа пыр-жө бөр лептiс.

— Бара-жө, оз-өмөј сiјө адҗы, ыштө ме ег чужлы җiк-жө
јөз-коддн: сөҗ, веккыда вiҗөдан оiнјасдн, көнi вөлі тыдалө
муыс i јенежыс; сөстөм гөлөмөн, кодi вөлі вөсса став бурыслы
да мiчаыслы, мыј ем југыд вылас. Öнi-кө меным колө җебны
му пыщкө асөым мiштөм, јанҗимө воштан чужөм тушасө, сетыс
абу менам мыжыс. Кодлөн? Ачым ог вермы төдны... Сөмын
ме төда өтi тор: ог вермы ме гөлөмыс скөрмөмөс кутны.

Ферт, еөкө адҗыліс-кө Макар, мыј вөчө сылөн горнi пөр-
ыс Тойжонкөд, адҗыліс-кө, мыј быд гөлөмыс шуөм скөр кыв
сылөн уөд зарнi тастi вылө гвиңеч гiра-моз, сiјө еөкө раммөдiс
асөыс гөлөмсө. Нiнөм сiјө оз адҗы. Гөлөмас сылы пырөма
нiнөмыс повтөм, нiнөм адҗытөм мөд Макар.

Со сiјө вiҗөдлiс став аслас курыд олөмыс вылө. Кыҗ вер-
мiс сiјө өндҗ кыскыны сещөм өккыд нопсө? Сiјө воҗыс век-на
мыјкө вiдчыөiс, воҗын сылы век-на тыдалiс, кыҗi ру пiын ко-
җув җiрдыштлө, буржык олөм. Сiјө ловја. Сiҗ-кө, вермас лоны
буржыкыс, колө сылы лоны. Öнi сiјө сулалө мед помас, став
вiдчыөбмыс, став нафејаыс вошi...

Сек сiјө лов пыщкын лоi пемыд; сен кутiс пуны став
локыс, кыҗ ыжыд төв ызгө куш ерд вылын пемыд војын. Сiјө
вундөдiс көн сiјө, код воҗын сулалө, вундөдiс ставсө асөыс лок-
сө кыңҗi.

— Енлы, бараксан (көңөрөј)!—шуiс сылы пөрыс Тойжон.—
Те абу му вылын... Танi теныд гурө веккыдлун...

Макар вөс пыркунi. Јурас сылы пырiс вежөртөм, ыштө
сiјөс бурө пуктөны. Гөлөм сылөн һебҗiс... Сiнвоҗас сылөн
пыр-на вөлі став көңөр олөмыс: медвоҗа лунҗаныс медбөрја

лундочыс, сы-вөсна аслыс ачыс зев жал лоі еблөм дожымөн.
Сіјө бөрдзіс...

Пөрыс Тојјон щөщ бөрдзіс... Бөрдзіс і пөрыс Иван поп.
Том ужалысјас јенлөн кітисны өінвасө, чышкалісны өінјасө
паккыд жежыд соснаныс.

Вескі пыр гаңлагіс: пу тасті кыптис вылө, вылө!..

Жан Морбс.

Тојјон—јакутјаслөн јеныс. Чалган—јакут феревна ним. Вежа
відөм пырыс—јандыөм пырыс, полөм пырыс; нукуыртчис—шогыс,
вісөмыс нукуыртчөны. Шогыд-пө тај нукуыртис тенд. Улөс—жек (стул).
Сөгөыны—сугөыны. Ен-пө сөгөыс аслад кывјыс. Золанік—ічөтік.
Сурс—тысөча. Калкнітіс—косталіс, ічөтыка востіс. Гаңовтчис—
—пөлынтчис. Лыбі зык—кыпалі зык. Кутісны увгыны. Кыввора—кужө
өорнітны. Сорнітны кужыөс шудны кывворадн. Орјдөчөмөн—панла-
өг-тырјі. Жөмдыштас—крукагас, мыщагас, сувтлыны лөб. Вевтыр
шөдө—өблөмыс бөстчө, зөбжө. Сөм—фөнга. дасур—3 копейки. Сөс-
төм—чистөј, абу пөж. Шојданік—зев лөк пөскөма. Ыштө—бытө.

Тоңоко.

Өмі војвывса кар школаө вајісны фөтінаөс. Зев ічөтік
тушаа, зк квајт арөса-коф, ачыс ескө дас кыка-нын. Сіјө вө-
лөма јаран пі.

Пөскөмыс: кык вөвса маліча дај парка. Малічаыс дөрөм
-пыфөдыс, паркаыс пөс-пыфөді. Кыз пөскөмнад фөтінаыд бытө
тө кер пом мешөк піын, сөмын чужөмыс тыдыштө парка јур-
өдыс. Коңөр, вөрыс петөм көч-коф; полыс, зев чөв. Кујім лун-
чөж начальнікјас төдмалісны, јуагисны сылыс нимсө. Степан
Тоңөкоөн вөлөм шуөны. Міјан ногөн-кө—Степан Руч. Руч
німыс јаран ним. Зев аслыс кажітчө нимыс: долыда шыагө
чукөстан да.

Школаын Тоңөко быдтор вылө шөнчө. Поліг-тырјі шај-
пај мунөмөн олө. Сувтөдасны-кө,—оз лыот пуксыны, пукоөдас-
ны-кө,—оз-нын лыот сувтны. Велөдчыс чөлаф војдөр сіјөс сөра-
лісны, вільшалісны, сөсө бөрјавылыс жалітны кутісны вывті
пөлыс да. Нөжјөнікөн Степан велаліс школаын овны. Щөщ
чөлафкөд велөдчө, сөмын велөдчөмыс сылы өбкыда сетчис,

Өтi сiјö карса началькы тöдсаыс мөдөдöма кык көр. Некод ез гөгөрво воэыв вiставны на-јылыг Төнеколы. Отчыд Төнеко керка гөгөр лампаөн iслалö. Вывтi ышмiс, гора вакö öтнас. Кықкө-мыјкө вiқöдлiс сарај öзöс вылö, öзöс вогыштöма. Тыдалö кык көр јур, зев уна вожа сурјасаöс. Шай-пай мунiс сөтинаыд, оз верiт сiнјасыслы, чужмöма-вiқöдö. Сегса төдлытöг вiсыс-моз зев сөкыда лөвтыштiс. Ускöдчiс сарајö, кутчiсiс көрлы голаас, кутiс малавны, окавны, горнiтны асногыс. Сiнваыс чужмö банöдыс кык вожөн луэгö. Мөд көрсö пөттöчыс-жö окавлiс. Сегса кутiс кыкнан көрсö, петкöдiс сарајыс, сувтöдiс ортчөн. Ачыс налы паныдөн сувтiс, вiқöдö сiнјас выланыс, мыјкө асногыс вiставлö, бөрдö.

Сеган сегса Төнеко кутiс гажтөмтчыны, шогыны, дыша велөдчыны. Нига ез кут кiö пырны. Мырдөн сорөн пуккөд-ласны-жö ескö нiгасаяд да, нiнөм оз ады сег: шыпасјаспыдi уна вожа сурјас сiнвоэас. Велöдыгыс кывзöм-пыдi пыр көрјаслыс шысö кылö. Важ-мозыс лоi вöј, став дiнгыс öтдормiс. Мунас öтнас сарајö көрјас дiнö, малалö најöс, окавлö. Сегса кутчiсас на дiнö да дыр олас вунөдчөмөн. Велөдчысјас некод оз серавны сiјöс. Гөгөрвоiсны Төнекоöс, сылыс гажтөмтчөмсö. Сөлөмсаңыс најö жалiтiсны коңөрöс, iчөлiк јаранöс.

Чужмöма—шенэыны пондöма. Вакөö—сералö. Шай-пай—шенэöмла шемöсман, весiг кыв он вермы шуны, чужмөмыд-коф-жö. Лөвтiс—нораа ружöгтiс. Вiлшавны—дöзмөдны, скөрмөдны. Öтдормiс—ылыстчiс, öтнас торјöдчiс.

З а в о д ы н.

I

Ижыд паскыд ју пөлөн сулалö iчөтiк роч грезд. Керкајас важнiккөс, мiстөмөг. Торја-нiн важ да гажтөм öтi керка Сен олö квајт челафа аң—Пекла. Колян во верöсыс сылөн кулi больнiчаын. Мужiкыс-дырјi ез вöv сылы кокнi овнысö-а, öнi сөрт-нiн сымында челафнад оöкыд. Ачыс сегса мыј вын-гыс ужалöмысла пыр вiгөдчö-дај. Лун ј вој шоггö—лөвтö, öјуртö: „кыдi-нö кутан овны некод öсöгтöгыд? Кытчö воштыö-ян тамында челафнад?“

Грездсајас кайтоны: „сет, Пекла, Өсиптө стөклө вөчан заводо. Уна чельад-өд сені ужалоны. Агсө вердас.“ дыр мөв-паліс Пекла. Зев' ескө жал коңорос сетны-да, мыј керан? Быт сет. Вежон-мыст Пекла көмөдіс-пагтөдіс Өсипос, сетіс һаһтор дај мөдөдіс заводо.

— Гашкө тырмас һаһыд. Оз-кө, бур јөз сетасны,—шуіс мамыс.

Һасаһ заводоҙ вөлі верст өкмысдас кымын. Вель дыр лоі мунны ічөтік мортыдлы. Коркө-тај сөгса воіс-жө заводоҙыс. Ҷік кар-коф! Сөмын керкајасыс посныжыкөг. Өті зев жужыд куз трубајаса гөрд керка вөлі. Сы гөгөр куз стрөјбајас. Туј вылын быдлаын тупласөны шомјас, ізвеска торјас, лыа. із. Шөрөдыс пырө зев паскыд өҙөс, Ҷік Ҷірја-коф. Сіјө өҙөсөдыс дугдывтөг пырөны-петөны өтарө мөдарө тельгајасөн посныҶік фетінајас.

Өсипос бостісны пачө пес шыблавны, өзімдасурөн лун (20к.) Зев һімкоф сылы лоі. Полјг-тырјі Өсип пыріс ыжыд өҙөсөд. Ывлавывсаһыд зев пемыд інө вескалі, весіг һемтор оз јансөдны вермы. Сы дінті гріма-грама кылөны пестыра тельгајасөн гырыс і поскі, гыөны өтарө-мөдарө. Коркө сөгса адріс зев ыжыд гөгрөс пач, зев куз һоль трубаа. Пач гөгөрыс жуөны јөз, улын тупласөны жугалөм стөклө торјас, пес, шом.

Төварышјас Өсиплөн лоіны кык фетіна ар дас кыкаөб кымын. Өтіыс, Петка һіма, пырыс-пыр төдмагіс Өсипкөд, јуагіс быдтор-јылыс, вігталіс ас-јывғыс, індіс пес, велөдіс шыблавны.

Віҙөдны,—абу зев сөкыд уж: вајавны песплакајас да пачө шыблавны. Віҙөдысыдлы-тај ескө быд уж кокні кажитчө-да, ужалысыслы мөртчө. Песплакајасыд гырысөс, јчөт Өсиплы лептымөн өті плакасө, һөшта сөкыд шыблавны. Пач дон-алөма, бі-коф гөрд. Біыс ыпјө, матө он өібав пач дорас. Песплакатө шыблавны колө мыј выныс пач вом дорөҶыс, Ҷік бі діноҶыс матыстчөмөн шыбытан-да—бі кһыс савкһитас гөгөрыд. Абу, ме чајта, кокні уж тајө. Шыблавны колө дугдывтөг. Өті здукөн Өсип лувтікөҙ пөваліс. Лунтыр, коңор, сі-Ҷі мырсіс. Өтчыд дугдылісны өбөдајтны. Көтөртліс Өсип олан інас һаһла. Куш һаһ вылын лунтыр оліс. Рытһас мыјөн көлөкөл шы кыліс, зев һімкоф-пырыс Петка горөдіс: „ужлы пом! Сојыштам дај водам!“

Өсип аскофөдмјасыскөд водіс өтілаө гырысјаскөд зев лок дука керкаө, куз нарјас вылө. Узлан іныс ескө вель ыжыд-да, вывті унаөһөс-һін уҶысјас, муртса төрөдчісны. Стенјас көҶыд өс, һылөдөмаөс. ЖоҶыс, му жоҶ-коф-һін Ҷік һајтысла. Ужалысјас, коңорјас, оз-һін бөрјысны јона муҶөм бөрад, өдјөҶы-

ка-нын ескө уккөдчыны кытчөкө да уыштны, вунөдчыштыны
 өдд војнас көт лок олөмсыс. Наңөныкөн Öсип сизі-жө кутіс
 велазны аслас ужө да өккыд олөмө. Бі дінын пөсалөм бөрын
 уккөдчылас јуө паскөмнас да бара. Сизі колі гөжөм, ар. Во-
 іс төв. Гортсаң Öсиплы некущөм јуөр оз воывлы. Оз і төд
 кулөмаөс-ө, ловјаөс-ө гортса. Коркө Петка пыріс да вјстало
 Öсиплы, тенө-пө өктсаыд јуаө. Одва вјтчыгіс көлөкөл шы.
 Вөлөма гөдса—Паком пөль ортча керкаыс. Öсип јона јуагіс мам-
 јывыс, чој-вок-јылыс, челаф-јылыс. Асыс олөмсө вјставліс.

— Ем абу-нө тенад феңгаыд,—јуаліс Паком.—Мамыд
 ескө корыштіс феңгатө-да. Зев коңөрлы дескыд овнысө. От-
 нас ужалыс, отсөг некущөм.

— Ем ескө-нын да. Кык шайт чөжі. Пыр көсја ыстыны
 да некодкөд вөлі. Вјдчылы, пыр ме ваја.

Өті здукөн котөртліс Öсип гортас, јокмылтөма мыјкө рузум
 тор піө да өетіс Пакомлы.

— Вјстав мамөлы менсым олөмсө. Коркө бара-на ыстыш-
 та феңга тортө, чөжышта-да,—шуө Öсип, аслас, коңөрлөн, өін-
 ваыс чужөм куцаыс вјзувтө. Лунтыр Öсиплы зев долыд вөлі—
 мамыслы верміс отсавны. Мукөд дыргаыс-на зльжыка уж-
 авгіс сизө луннас сылөн.

II.

Унаыс-на сы бөрын Öсип мөдөдліс мамыслы феңгасө.
 Ачыс важ-мозыс щыг-нісө-пөт оліс, пач бі дорын пугіс. Став
 ужалысө өні төдө Öсип. Уна вөлі сы-коф фећінаыс ужалө
 сені. Коди сы-моз-жө пес өујалө, коди кесјаө доздук вөчыг-
 јаслы, коди пес кыскалө, коди лыа. Зев вөлі Öсиплы колө доз-
 мук вөчан інас ужавны. Пыр на вылө вөлі вежалө, чajtө кок-
 ніджыкөн. Ез зев дыр ло вјтчысны Öсиплы сизө кадсө. Во-
 мысөі Петкакөд кыкнанныс лоіны подмастерјас—отсавыјас
 кужысјаслы (мастерјаслы). Öсипөс індісны дор старікы, өтек-
 лөыс уна өікас кувшінас вөчалыслы.

Öсип зіл, суо вөлі. Регыд ачыс мастерө воіс. Сөгза ачыс
 кутіс доздуктө вөчавны. Быд вөчөм доздукыз торјөн мынтісны.
 Кымын уна вөчан, сымын уна і феңга өетөны. Ез-нын сизө
 дышөдчыв, млі выныс ужаліс, ужыс-тај сөмын ез кокнід вөв.
 Төвнад јешщө-на иокніджык көзыд-дырјыд. Гөжөмнад вескыд
 пом. Часыс дыр он вермы ужавны пачјас дорад, лө котөрөн
 јуө уккөдчыны. Сөгза бөр Öсип ва паскөмөн ужавны кутісө
 вылыс пөсавтөд.

Ужалө ескө-тај Öсип, лун і вој шөјтчөг оз төдлы да, сөм-
 ын бурыс абу—олө щыг-нісө-пөт. Бөстлас ескө феңгатө да
 гортас мөдөдыштас, паскөм лөөдыштас өдіө кісө-да, быдтор

дона. Колö сожыштны, жуыштны, патераыг мынтыны. Неког оз коллы грöш фенга. Шожтчөг оз лолывлы. Весіг празнік-јасö вöлі ужалöны. Шожтчан лунјасад вöлі мед војдөр пөттöз уғас, сөгга Петькакөд мунасны гулајтны ылöжык, гожöмын-кө ылö мујас вылө лолалыштны сөстөм воздукнас, зоріјас дук-нас. Секи думвылас услöны сылы мамыс, чој вокыс—став гортыс.

III.

Җоньвѣра-дырјі Öсіп нөтчыд ез нораслы олөм вылас. Җоньвѣзалуныд-тај оз дыр тырмы сещөм жар інад ужалігөн. Быд-лунтө би дінад жарітчөмыс Öсіплөн вѣмис сінмыс. Весіг ужавны ез кут вермыны. Јортјасыс шуны кутісны: даг выльвылы-ыг-пө ветлы больнічаө, тағтө-пө верман сінтөммыны.

Җонь төлыс лоі Öсіппы больнічаын кујлыны. Больнічаыс петөм бөрын сылөн ңемтор-нын ез вөв, лоі бара важ дорыс јонжыка бостсыны ужавны. Öсіп вөлі лыфдысө мед бур ужалысөн. Зев дум богтіс Öсіпөс горт вѣдлыны. Зіла кутліс чөж-ны фенга да ез-тај сы-ногөн ло: вөлөм зев ыжыд шог кыјдөдө коңөрөс. Öсіп важөн-нын мөдө клянїча дозмук шылөдөм да гранітөм вѣқөдлыны (шлифованная и гранитная посуда).

Гранітчан інын, төчіла ізјас дорын дас кымын морт ужал-дны. Ізјас вылас кысаңкө вылысаң жөлөбјасөд кісөө ва, із-јасыс зев өдјө бергалөны. дозмукјас сарвѣдөны, быд ужалыс вочасөн лөсөдалө із улас шылөдны (шлифовать) да гранјавны.

Вунөдчїс қик Öсіп на вылө вѣқөдөмла, адқө сөмын кіјас да ізјас бергөдлөңы. „Вѣдчыс!“—горөдіс ескө кодкө да сөр-нын вөлөма. Öсіп ез адқыв дінсыс паокыд тасмалыс вывті өдјө бергалөмсө. Ужалөмтө вѣқөдігад сылөн төдлытөгыс матыстчыс-өма тасма дінад. Коңөр ез уфїт весіг сінсө лапнітны, сылыс коктө кыскыштөма тасмаыд. Горөдіг-мозыд састөг уел. Мурт-сабн кэкыд Öсіплөн орї дај.

Кык төлыс бара лоі кујлыны больнічаын. Бурдны ескө бурдіс, да кокыс-тај лоі пу. Вель дыр лоі велөдчыны пу кокнад ветлөдлыны. Важ моз ез-нын вермы заводын ужавны Öсіп. Мөд уж лоі корены. Муніс гранітчан інад. Нақөнікөн кутіс велөдчыны шылөдны да гранітны дозмук.

Јона омөлтчїс Öсіп, қикөз вежгіс. Комын арөса морт веты-мын арөса пөль-коф лоі. Сінјас би дорад жарітчөмыд омөлт-чїсны, лоі өчкиасны.

Јуасанјас: Көні оліс Пекла? Кушөм олөмыс сылөн вөлі? Мыјла сылы лоі мед ыжыд пісө заводө мөдөдны? Кушөми ужвылө бөстїсны Öсіпөс? Сөк-

ыд-ö, кокнид-ö олöмыс, ужыс сылөн вöли? дырö сiç олис сени? Коди öтчыд волис гортладорөан? Мыj вöталис мам-jывгыс? Мыj mödödic Öсип мамыслы? Мыjла сiçö бöрдic? Кущöм ужалыгөн лыффысөис сiçö? Суçсис-ö сылөн наж-öткаыс i код вылö вiçic? Мыj-вöсна сылөн өинмыс вiсөис? Мыj-вöсна сылы больничаны петöм бöрын jонжыка лоi ужавны? Кытчö көсjic Öсип ветлыны? Кущöм ыжыд пiчча сiçöс суис? Кущöм петic сiçö больничаны? Кущöм ужö лоi бөстчыны? Мыjла лоi öчкиаоны? Кущöм вöли Öсиплөн став олöмыс?

Ö j у р т ö—шөгö, бöрдö лыфдöдлöмөн. Л ь у с т ь i к ö ç—зев jона көтас-öма. Çik-пö лыутик көтасi. К е с j а ö ö—отсаö.

Шоча овлö.

Уна во-нын колы. Ме вöли сек сöмын-на 10 арöса. Öни-на öинвоçын, бытöбö тöрыт вöли. Гожöм. Рытнас воисны гортö аj-мам. Ajö шуö: „аттö, Волга матушкаыд кущöма дурмöма. Мед ескö пыжнымöс өз-жö кылöд“. Ужын бöрын ставным водалим уçны. Воjшöр гөгöр кымын друг жугавлöм, чегjасöм шы кутic кывны. Котöрөн ставным ускöдчim ывлаö. Нөкод нинöм огö гөгöрвоö. Быдлатi кicгö, жугавлö, чегjасö. Кок уланым муыс вöрö, icковтö кытчöкö, шлувдö—он вермы весig сулавны. Аң-jас, чельдjас бöрдöны, горзöны. Пöрысjас кевмöны. Угöны, четчöны—пышjöны ставныс кытчö кокыс нуö. Керкаjас кic-öны.

Грездным бытöбö ловçöма—icковтö увлаң. Му вöрö гыа ва-моз: лыблас, летчылас. Вывтi jона повçим. Öтi пöрыс аң повçöмысла кулi. Чаjтim мувөжандыр воic. Куjим лунчöж муыс вöрic, 70 керка жугалис. Мукöдыслөн сöмын керjасыс колыны. Çонөн сулалыс керкаыс ещаник колi-жö. Му вылын, jöрын, ставыс вежнасöма. Çон град ни пу өз-нын колы. Нурjас-пыфди вывтас местаjас лöмаö, гөраjас-пыфди—гуранjас. Тöдтöм лоi асланым олан in.

дыр jöz костын та-jылыс горни мунic, унаыс полig-тырjи гаравлывлisны му тiрчöм-jылыс. Пöрыс jöz öнöç на абу вунöд-öмаö сiçö кадсö. Став шөгсö вöчыгыс вöлöмкö Волга ju, му-пыщса шорjаснас. Ва жуглис, кылödic берегсö. Му пыщса шор-jас нуисны мiжан грезд улыс мусö. Сөгга грезднаным i ставнаным icковтим ju дорö.

Сура ju-пö, шуöны, быд во нуö мусö öтар берегыс 3 сыв паста. Олысjасыс-пö быд во керкаjассö пыдöжык jуаныс сувт-öдöны.

Саратов дінын-пө сің-жө муыс ісковтөма. Важөн Саратов кар сулавлөма ју бердас матын, өні берегыс ісковтөма вескыд-ладорас, Волга ју колөма шужавыв.

А. Заболотскаја.

Ш л у в д ө—ачыс јоткышттөг шлывгө, ісковтө. Г а р а в н ы—каз-
тывны. Т і р з ө—дрөжжитө. Тірзылөны кынмигөн лыбө полігөн. С у р а—
—ју нм.

Ловја вылыг гуалөм јөз.

(достојевскеј-серти).

Турма мијан вөлі зев жужыд каменнөј крепөст пыцкын мед помас. Ортсыгыс немтор весіг вөлі оз тыдав. Мукөд дыр-ји-тај кущөмкө костөд віқөдлан-да муртса тыдыштлас јенежыс кіпыдөс паста да жужыд мудөд вывті ветлөдлөм часөвөјлөн. Сені часөвөј лун і вој кышлаліс. Шога вөлі мөвпыштан: со-пө тазі уна во колас: часөвөј-кынзі да кіпыдөс паста јенеж-кынзі немтор вылөс он аңыв.

Турмалөн куџтаногыс кык өо кымын восков, пастаыс өо ветымын кымын. Гөгөр сувтөдалөмаөс јоө пома сурјаяс, вывті пыдө-да щөкыда тувјавлөмаөс, некущөм кост весіг абу. Өті бокын вөчөма ыжыд оқөс. Сіјө оқөссө лун і вој віқө часөвөј. Вывті шоча вөсгывлө сіјө оқөсыс. Ок, ок, ок! Оқөс саяс, мајбырөј, өо мајбырөј, југыд вөльнөј светөј! Пыцкас олысјаслы ортсыас олөмыс мојд-коф, вөт-коф-нын вөлі. Сені жужыд сурјаяс саяс олөмыс аслыс ногса, қик мөд пөлөс быд тор: законыд-і, паскөмыд-і, оланногыд-і. Вескыда ловја вылыг гуалөм јөз. Ловја вылыг гуалөм јөзлыг олан інсө ме көсја тани віставны.

Крепөст пыцкын тыдалө вел уна стрөјба. Өтар-мөдар пөлөнас куџала ләпкыд-ік керкајас, казармајас. Сіјө казармајасас олісны арестантјас. Пыдынжык тыдалөны: пөжаөан ін, амбарјас, пывсанјас, сарајјас. Шөрыс вел паскыда тыртөм, вогса. Сетчө быдлун кыкыг-кујимыс чукөртлөны арестантјасөс, відлавлыны да лыфдыны. Керка-а сурјаяс костас гөгөрыс вел паскыда тыртөм інјас емөс. Сещөм інјасас, јөз өінсајјасас мукөд зумышжык арестантјасыс шөјтчан лунјасас ветлөдлөны зумыштчөмаөс, мөвпалөны јона мыјкө. Унаыг ме аңывлі сещөм зумыш чужөмјассө. Унаыг суга віқөдывлі најө чужөмјас выдө, төдмавлі налыг думјассө.

Өтү ыстөм (сылнөй) морт пыр вөлі лыффо сурјассө. Сур-
 жаыс сурсөн жыңжөн кымын вөлі. Став сурјасө өтүтөг вөлі төдө.
 Быд сурја сылөн вөлі лун. Пасјөм сурја-сертис төдө кымын
 лун сылы колі овны. Уна, уна во-на сылы колө вөлі лыффыны,
 пасјавны сурјас. Тымө-тај терпеннөыс, велөдөма-тај турма-
 ыд терпінтытө. Адзылі ме өтү арестантлыс петігас быдөнкөд
 прөшцайтчөмсө. Пукалөма сіјө кыч во. Сылыс пырөмсө пом-
 нитысјас-на вөліны. Пырігас-пө вөлі төм, міча, варов, оз весіг
 гөгөрво вөлі асгыс мыжсө. Өні петө пөрыс, қор пөль-код, кыв-
 ворыс весіг оз пет. Чөв лаңтөмөн быдөн діно матыгчылөмөн
 муоқ копрасіс сінавадн:— „енө-пө бара локөн каңтылөј“, Бара-
 -жө помніта өтү Сібырса арестантөс. Коркө сіјөс чуксалісны
 өқөс-сајө. Воңын кымын војдөр воліс јуөр, гөтырыс-пө вылыс
 петөма верөссајө. Вөлөмкө өні гөтырыс чуксалөма важ верөстө.
 Најө сорнітыштісны, кыкнанныс бөрдыштісны дај немкежла-
 ныс јансөдчісны. Ме адзылі сылыс чужөмсө пырігас... Сөмын
 тані-турмаын морт вермө вөлөм сымында терпінты.

Рөмдігөн міјанөс вөлі пыртасны казармајасө. Шөг-жө-нін
 вөлі сетчө пырныд ывлаыд. Олан ін вөлі зев куң, лапкыд,
 пемыд керка. Муртса қузгыштө өіөка бі. Лолыд өдва ветлө
 лок дуқызла. Өні ачым шенңывла—кыңі менам вермысөма
 сені дас восө овны. Менам кујлан інөј вөлі кујім пөв паста.
 Өтү керкаас сіңі вөлі кујлөны комын морт. Төвнад јөршітасны
 воң. Час ноль кымын вітчысан јөзыслыс лаңталөм—унмовсалөм.
 Секі вөліс кокнідҗыка лолыштан өтнад. Лаңтавтөңныс өтарө
 зык, серам, маң, чепјаслөн голгөм, лөз щын. Чужөмјас пасаөө,
 брітөм јураөө, паскөмыд куссув кіссөма. Таыс омөль да мігтөм
 олөмыс му вылас оз-жө-нін төр. Мортыс вінов некод-жө бара абу.
 Уна-жө вермө морт вывті мунны. Ме чајта быдгама олөм вылө
 морт вермө велааны.

Турмаын пукалыс вөлі кык со ветымын кымын. Лыд оз
 јона вөлі вежлас. Өтү пырө, мөд петө, коді кулө. Быдгама
 пөлөс јөзыс вөлі сені. Ме чајта быд губернаыс пукалысөыд
 вөлі. Уна пөлөс сорніа јөз пукаліс. Ставсө јукөмаөө вөлі
 мыж-серті, срок-серті. Уна пөлөс мыжа јөз пукалісны. Мед
 ыңыд мыжајас сылнөј-катаржнөјјас. Налыс мырфөма нем
 кежланыс став олөмсө, правасө, јансөдөма став јөзыс-обще-
 ствовыс, чужөмнысө век кежлө пасјөмаөө (клејмітөма). Најөс
 ыстөны турмајасө во дасјас кежлө ужавны, сөсөа (поселенцы)
 сы бөрын мөдөдөны Сібырө нем кежланыс.

Вөліны пукалысјас војенејјас. Налөн мыжныс ічөтҗык
 лыффысө. Најөс регыдк кежлө, стрөкөн мөдөдөны. Сөсөа бөр
 леңоны стрөк бөрын. Унҗыкыс егкө регыдөн бөр лөктөны.
 Мөдытө ыңыд мыжјасыс јөртөны во кыч кежө. Сөщөмјасыс
 аонысө щуөны „век кежгадн“.

Җешчө вөліны өтї гөлөс мыжмөм јөз војеннөј пыщкыс-жө.
Најөс шуоны вөлі „торја отдөльеннөөн“. Роч му пасталаыс
чукөртөмаөс сещөм мыжмөмјассө өтілаө. Најө агнысө шуоны
„вечнөјјасөн“. Некущөм пом пукалөмыслы најө ез вігчыоны.
Закон-сертї налыс ужсө өтарө содтыны да сөктөдны колө вөлі.
Восгас Сїбырын кущөмкө сөкыд катаржнеј уж, мөдөдөны најөс
сетчө. Öнї ме кывлі—абу-нын-пө сещөм „отдөльеннөыс“. Ме-өд
тажө јона важ дыргаөс гїжа. Öнї уна тор-нын сетыс вежсөма.
Мөд-нога, выль-нога олөмјас лөөма.

Важөн-нын ставыс колөма. Öнї меным сенї олөмыс зїк
вөт-коф кажїтчө. Сы-понда-таж оз-на вун менам турмаө пыр-
алөмөј. Ваяөдісны менө рытын јанвар төлысын. Бурөщ вөлі
уж вылыс локталөны. Куз уска спїтсер востїс меным өзсө.
Пырі ме сетчө сымында во кешлө. Уна тор ме секї асчылі,
төдлі! Уна тор ме вывтї мунїс! Мыј ас вывтїыд вөлөм оз мун,
он вермы сїјө тор төдны. Ме ег чайтлы уна тор гөлөм пөттөз
сөкыдөн. сас во колө вөлі овны катаргаын пыр јөз пыщкын.
сас во чөжөн-кө коркө өтї здук кежө колысны өтнамс. Уж
вылө мунам—конвој вөтлысө, гортө локтан—кык со морт гө-
гөрыд. Весїг өтчыд өтнам ег лолыштлы. Сыыс сөкыдыс
немтор-жө абу вөлөма Белалан-таж вөлөм быд тор терпїтны.

Вөліны сенї быдсамаыс: морт віысыс, рөзбојнїкыс, гуса-
ысыс. Вөліны жулықјас, брөдагајас. Мукөд вылө вөлі сөмын
шенчан: мыј мыжыс сурөмаөс? Зїк-нын ме ногөн мыжтөмөс
вөліны мукөд.

Быдөнлөн ескө вөлі воzza олөм јывгыд вісталан торјыд-да,
сөмын оз рафөјтны најө віставлыны ас олөм-јывгыд. Весїг
өтнаныс мөвпавнысө оз вөлі рафөјтны мыжјас-јывгыныс. Вөлі-
їны вывтї варов да серам бана јөз, некущөм мыж бытөө абу
вөлөма налөн, ескө морт віысјас агныс. Бара-жө асчывлї вывтї
чөв јөзсө. Кыв-ворныс вомгыныс нөтчыд оз петав. Весїг оз
вөлі рафөјтны јөзыслыс вісталөмсө. Јуасөм перевод ез-жө
вөв дај.

Коркө-коркө-таж кодкө кутлас віставны мыж-јывгыс, мөд
чөв, јур өшөдөмөн кывзө, Шенчөм оз вөлі төдны сенї.—Мї-пө
велөдөм јөз, төдам-пө быд тор,—ошјысөм-пырыс шуагөны.
Коркө өтї рөзбојнїк кутїс өшјысны аслас мыжнас: віт арөса
фөвінаөс віјөма-да. Ставныс равөстїсны сы вылө, регыд-таж
дугдыны лөї өшјысөмгыд. Ез жаладза дугөдны. Абу-нын шуөма
віставлыны мыжјас-јывгыныс. Збылыс-өд сенї јөз велөдчөмаөс
быд тор вылө. Қык со ветымын морт пыщкыс жынјыс зїк вөлі
грамотнөјөс. Сенї-жө кодкө шуліс: велөдчөм-пө мортөс щыкөдө.
фөрт ескө велөдчөм оз щыкөд-да. Велөдчөм мортыс ас вылас
лачаөнжык олө. Сетыс-тон омөлыс абу.

Мыжмөм жөзөс жансөдны вөлі позө пазкөм-гертi. Пазкөм-
 яс кык пөлөсыг вургө. Жынjыс өтi пөлөс, мөд жынjыс мөд
 пөлөс. Мукөдлөн сөмын соскыс мөд пөлөс. Өтчид уж вылыг
 локтiгөн менө адзiс iчөтiк ныв даj шуiс: „ок кущөм мiстөм.
 Руд ноjыс абу тырмөма даj сөдыс абу тырмөма“. Журнымөс
 сiзi-жө уна ног вөлі шырөны: өтiлыг плеш вөзсө, мөдлыг
 балабөжсө.

Сенi олөмыс став жөзсө кычкө өткофалө. Бытө өтi пөлөс
 жөз олө. Выл пырыгясыд ескө аслыс ногсаөс-жө пыригад-да,
 регыд-таj вежасны. Өткымын морт сөмын гурас варовыс да
 герам банаыс. Сещөмjассө оз зев вөлі рафөйтны. Унжыкыс
 вөлі зумышөс, завiфөс, ыжыдө пукысгөс, ошjысыгөс, лөгасыгөс,
 чорыд сөлөмаөс. Шенчытөмөс вөлі мед бур-пыффи пуктөны.
 Куж-пө астө ыжыд-пырыг кутны. Вөліны ескө гөз-мөд морт
 ыжыд сөлөмаjас, вежөраjас-да. Вегiг сещөм жөз пiас вөліны
 ыжыдө пукысгясыс. Мыjла-кө ыжыдө пукгөмыс вөлі мед бур
 тujө лыффыгө налөн. Унжыкыс вөлі шыкөм, jандыгтөм жөз.
 Зык, пiн, мөда мөд-jылыг сорнi. Ад даj сөмын. Оласног налыг
 нiнөм вылө он вермы вежны. Воласны ескө вель наjан-jөг жөз,
 аслыс-сама жөз, да пыр-таj лөө вежны самнысө. Вajasны рөз-
 боjнiкөс, зөн кар ув пiкө воштыгөс. Чаjтан-нiн, мiга став тур-
 масө мөдарө путкыльгас. Вiçөдан-да, лөка регыдөн өткофасас.
 Бытө катаржнөj нiмыс кущөм-кө налөн бур нiм (чiн). Не-
 кущөм жанzим нi каjитчөм мыж вөчөмыс абу сенi. Ме чаjта өтi
 морт ассө ез мыжавлы, ез каjитчыв. Некод ез лыотлы налы
 мыжнысө казтыштны. Мыжыштас-кө кодкө вөлі оз i мын
 бурөн сыыг: увгөмыд, вiтчөмыд. Кужөны бара вiднытө. Сещөма
 вiдасны—бөрынас пон оз гоj jajtө (шулывлөны комi жөз).

Пiннад да зыкнад олөмыд најөс jона велөдөма вiтчыныд.
 Ужөдөны најөс мырдөн, беффалөмөн, велалөмаөс вег овны
 турмаад. Төдан-өд, вег олигад морт шыкө. Сетчө пыригад ескө
 колөкө шыктөм-на мортыд вөлі-да, турмаыд-таj ассыс ужсө
 вөчыштас. Зiкөз мөрттө сiгтас сөлөмгааныс вежөрөзныс. Jөр-
 шитөмаөс коңорjасөс сетчө мырдөн, некод ас өкотаыг сетчө оз
 пыр. Ставныс најө мөда-мөдыслы бөкөвөjяс, жөзjас.

Роч вылыг лөгөдiс А. Суканова.

Луасанjас: Кущөм жөз-jылыг тани гiжөма? Мыjла најөс шуөмаөс
 „ловjа вылыг гуалөм жөзөн?“ Турмаас мыjыс пукөддөны? Кущөм мыжjасыс
 пукалыгяс вөліны? Ставыс-ө мыжаjас сетчө вескалөны? Кущөм пөлөс жөз,
 кытыг пукалыгясыс вөліны? Кыzi вiçiсны арестантjасөс? Кыzi казтылө
 сетыс олөмсө достоjевскij? Мыj медега сөкыд кажитчөма сылы сенi? Кущөм
 арестантjаслөн вөлі пазкөмныс, журныс? Кущөм жөзөс вөлі оз рафөйтны,

мыџн вѳлі ошџыѳны? Мыџ понда сені унжык шыкѳ? Ёурмаыс колан тор абу јѳзлы?

М у д ѳ д—гѳгѳр мудѳм, лептѳм. Мудѳны муѳн, ізѳн (крепость).
 З у м ы ш—абу серам бана, абу варов. Зумыштѳма-пѳ, оз весіг шыаѳлы.
 Ј у ѳ р—вігт. Зев-пѳ бур јуѳр воіс пісан: гортѳ локтѳ. Р ѳ м д і г ѳ н—
 —пемдігѳн, кор абу-на ѳк пемыд. Југыда пемыда костыс шубѳ сіѳі. д у з
 г ѳ—зев омѳла, муртса ѳзјалѳ бі. Зев іѳѳтік лампа лі сіг шубны ѳузганѳн.
 Ј ѳ р ш і т н ы—сујны, мырдѳн віѳны јѳртѳм інын, ігана інын. К у с е у в
 к і с ѳ ѳ м а—вывтї јона кісѳѳма, весіг вылад оз ѳшѳы. В і н о в—зев дыр
 лептѳ быд локсѳ, ѳкыдсѳ, дојмѳмсѳ, віѳмсѳ,—оз кув. Шулѳны: кан-коѳ-пѳ-
 тај те віѳнов. Ј о с ј ѳ з—лечыд, најан јѳз, ѳекодыс повтѳм јѳз. А с л ы с
 ѳ а м а—абу мукѳд јѳз-коѳ. Олѳ ас ногыс, оз мукѳѳ ног. П і к ѳ—пѳгіѳѳ.
 д і к -пѳ ѳок мортнад пікѳ, матѳ воан.

Кавказ гѳра јылын.

Коѳувјас ѳѳжѳѳнікѳн кусѳны. Муртса тѳѳчыштѳ југдѳм. ѳтар-мѳдар бокин пемыд сортасјас. Сен ѳмеј-моз довкјалѳ ру, пыр ѳтарѳ летѳѳ увлаѳ. Бытѳѳкѳ полѳ југдѳмѳыс, пышјѳ сыыс.

Шынітѳв. Гежѳѳѳніка асыввывсаѳ ыркыѳѳнік тѳв-ру пѳлк-
 ѳитас ѳужѳмад. Мѳѳѳѳчїм. Омѳлык віт вѳв ѳѳва кыскїсны по-
 возкајаснымѳс Гут-гѳра вылѳ. Агным мунїм подѳн. Быд вѳв
 сувтѳм бѳрын лѳѳ вѳлі кѳлѳса улас пуктыны із, мед тѳлегаыс
 оз кыскы вѳвјассѳ увлаѳ. Кајам бытѳѳкѳ мї јенејас. Віѳѳдлам
 вывлаѳ—гѳра јылыс оз тыдав, пырѳма кымѳр пыцкас. Кок-
 улын лым. Сынѳѳ шѳѳ: сѳкыд лолавны, оз тырмы. Вір ѳукѳрт-
 ѳѳ јурѳ. Сѳкыд кајны сеѳѳѳм жуѳыд гѳра јылѳ. Аслым ескѳ,
 ѳелаѳлы-моз, зев долыд да гаѳа сѳлѳм вылын—ѳвны сы выла-
 ын јѳзсаѳ! Ставыс ѳѳкыс і омѳлыс вунлѳ, ѳїмкоѳѳаган тыдалан
 торнас... Коркѳ-ѳе-коркѳ воїм Гут-гѳра јылѳ, сувтїм, віѳѳдлім.
 ѳшалѳ сы вылын рудоват кымѳр. Асыввыв сеѳ. Сеѳѳѳм гаѳа,
 сеѳѳѳм мїѳа інјас жуѳыд гѳра вывсаѳ адѳан, он вермы весіг
 вігставны сы-јылыс кабала вылад гіжѳмнад.

— Тед, кѳнкѳ, вескоѳ тајѳ ставыс? Унаыс-ѳїн адѳылін
 таѳѳѳм гаѳа інјастѳ? Велалїн-ѳїн?—јуалї ме штабс-капїтанлыс.

— Быдтор кывны і адѳыны лѳѳ велавны. Сѳмын сѳлѳмыд
 оз пыр ѳтмоз ѳїпкы. Віѳѳдлы асыввылас. Оз-ѳмѳј кыпыдысла
 ѳїмкоѳѳаг сѳлѳмыд!

Збыл шуїс штабс-капїтан. Сеѳѳѳм інсѳ ме ѳекоѳ-на ег
 адѳыв, ѳајта, ог адѳыв сеѳса-ѳї. Улын, Којшаурскеј сонѳѳ візувт-
 ѳны Арагва ју да мѳѳ куѳѳѳмкѳ. Јенеј рѳма ру довкјалѳ сон
 вывтї, термасѳ, пышјѳ шѳныдыс сортасѳ. Вескыдла бокин і

шужга бокын жуždyг жужд гөрајас. Гөрајас вылын лым
 җірдалө-жугјалө, вичөдны өнјаслы гөкыд. Көн-сурө лым пыщкыг
 мытчыгөмаөг поснидик пујас. Муртса өти жужд гөра сажсаң
 мытчыгө шонди. Шонди воҗын гыр-коф гөрд вич. Сещөм вич-
 ыс-пө лолывлө лок повоффа воҗын. Ми термөдлим јамшикјас-
 нымөс өдјөжык летчыны сонө. Төлега шыбелитөмыс көлөсајассө
 чепөн көртавлім. Вөвјас мед оз гөнитны, нуөдисны. Векыд
 кивылын, туж бокын, гтен-моз, зев жужд гөра сулалө; шужга-
 ладорас,—улын-улын, сон. Јона улынысла сетчөс өиктыс чикыш
 поз ыжта кажитчө. Менө бытө көчыд ваөн киккалісны думыш-
 ти-да, миға воҗын-кө-нө кык вөла татчө паныдагасны... Öти јам-
 шикыс мијан вөлі роч, Јарославыс, мөдыс—осетін. Осетін зев
 видчыгөмөн летчис, помөчыс вөвсө нуөдис, прөгтажнејјассө леҗ-
 алис. Менам роч јамшикөј нем төждыгтөм морт вөлөма: летчис
 пуклөс вылас пукалөмөн. Јона-жө ескө чөмөдан-вөсна поли-да,
 усас, миға, жужд гонас. Ез-өд. Лучки-ладнө воім сонөҗ.
 Гонын уналаын тола. Гон шөрас лымја керөс. Керөс јылас
 лымјыс вөчөм крест. Крест бердти мунө омөлік туж. Сет сөмын
 сек ветлөдлөны, кор жужд гөра јывјасыс угөм лым пластјас
 тыртөны прамеј тужсө. Мијанлы мунны тујыс тырттөм вөлі і
 ми керөсас ег кәлөј. Туж чукылас паныдагисны вич осетін, ме-
 дагисны отсавны кыскыны төлеганымөс. Страст-коф сет тујыс:
 јурвылын, гөра вылын, ошалөны лым пластјас. Пыр пов јур
 вылад шыпкыгөмыс, тыртөмыс. Öдвә-өдвә подөннас мунам.
 Туж векнид; көн лым, кыт јичөма. Вөвјас вилдалөны, углагөны.
 Шужга вылын жужд гортас. Сет визывтө шор, кыт ји увти,
 кыт изјас-вомөн ызгиг-тырји, быгчөмөн. Крестөвеј гөра гөгөрыс
 кык верст. Сижө кык верстсө кык час кысөим.

Вич верст јешчө колі летчыны стантсја Көбөҗ. Вөвјас муҗ-
 исны, асным изөјмитім. Повоффа лок: лымјалө, төла. Төв шуҗлалө,
 бытө лөвтө кыскө,—нора, шога. Сен, думајта, паокыд інад
 вөла теҗ гулајтныд, тан јөрмөмыд гортасјасас да җескыд.
 Вижсан лечкө шөдөм пөтка-мөз.

— Омөль фелө. Гөгөр ру да лым. Көч мед ескө пыдөстөм
 гуранас ог усөј, либө толаас ог гібдөј. А естөн, улынжык,
 Бајдара ју көнкө скөрмөма, он вермы і вужны сјөс. Аҗија-жө
 ескө тајө-да! Став јөзыс і јуыс өткофөс: некод вылө оз пөҗ
 нафејтчыны,—шуис штабс-капитан.

Льермонтов-серти лөбөдис А. Чеусова.

Г о р т а с—кык жужд из гөра костөд визывтө шор, (ущелье). Г о н—
 —кык верета кост, улы места вөрјасын, вичывјасын. Л у ч к и—лөбөда.
 Востав-пө лучки ладнө. Изөјмитім—кынимім. Јона-жө көчыд талун, җикөҗ,
 изөјмитім.

Кара-Каным.

(Гөд паекöма аң).

Акметка зев јона шыгјалö: дугтывтöг кынöмыс сумалö, сојом-јылыс пыр төждысö. Став поснi чельадыс башкiрјас грездын шыгјалöны. Төвјаснас вергтö верöсјас мунöны гортыс кынöмпöт коргны роч грездјасö. Ас вөлөгтö колöны сöмын поснiјас, пöрысјас да нывбабајас. Јона лолö шыгјавны төвнад. Акметкалөн гөлöмыс гудыртчö сiјöс казтыштöмыс. Арын, лым чiрјас локталiгөн, сiјö повзöма-нын: воэывыв төдö төвга олöмсö. Төв сылы куландыр-кофөн кажiтчö: көзыд, шыгјалан; гөгөр лымјөн тырöма, жучкө көзыд төв, вој-вој грезд гөгөр көјiнјас вурзалöны. Најö јöзыскöд щöщ шыгјалöны. Мукöд-дырјыс Акметка кывзö көјiнјаслыс вурзалöмсö-да, сылы кажiтчö, бытö сiјö јöзыс лувзöны. Секi сылы шыгјысла щöщ окота лолö лувзыны.

Вывтi гөкыд-дырјi Акметка ачыс асö такöдö думнас: „енлы, ме быдма-да лöсыда-жö кута овны. Ајö-моз-жö кута төв кежлö пышјывлыны гортыс. Еновта аңјасöс да чельадыс шыгла кувны, ачым асöым кынöмсö верда рочјас ордын. Лöыд лö быдма-да! Тулыснас бөр гортö воа шондi воын шонтысны. Гөстiтны кута ветлөдлыны, вöвјас гугавлыны да гөтырöс нөјтны. Ајö-тај мејам, Карагуз, пыр сiјi вöчö-а.

Колан төв бөрја төлысјасас јона-нын эескыд вöлi. Сещöма јешщö некор-на ез шыгјавлыны. Воэда төвјаснас верöсјас кыскö-мыјкö пыч тор-лi вöв-лi јешщö-на вајыштлывлiсны, а колан төвнад немтор-нын ез. Рочјасыс агныс сөкыда төвјöмаог, омöла һаныс артмöма-да. Башкiрјаслы эик-нын нiнöм абу сурлöма гортаныс нуыштны. *Акметкалөн керкаыс вöлi грезд помын. Налөн араңыс-нын сојаныс нiнöм ез вöв. Туктај пöчыс öтарö гаралö: „Ставным кулам, ставным... öтлаö.“

Најö грездын олöма зев суе гусагыс башкiр, джаик һима. Сiјöс јона төвбыд казтывласны шыгјалысјас: „джаик воас, ставнымöс вердас“. Вајас вöлi сiјö кыскö ас грездад вöвтö, начкас сiјöс, чукөртас став јöзсö дај вердас најöс вöв јайнад. Аслас рөд һi вуж абу, керка һi карта. Јöзöс зев радејтö: гусалас-а, вердас-жö јöзтö. Шыгјалигад джаик-жылыс i горнi: джаик воас да вердас ставнымöс. Вöв јайтö-öд бара-на мiјанлы вајас.“ Чöскыд кажiтчö шыгјалöм бөрад пуом јайыд. Быдмама сојансö вöв јайыс вöчасны, јона чöсмагасны.

Öтчыд воис джаик воын вöвтöг, öдва ловја, вiр шыг. Эон төв гусагöмыс турмаын пукалöма. Ебöсыс угöма. Вајны

һинәм абу вермәма. Өтләыг ескө локтіг-мозыс кутләма-жә
вөвтө гусавны-да, кутөмаөг коңөрөс. Јона і нојтөмаөг. Муртса-
-тај ловсө кольөмаөг-жө-а. Вөлігті грезд-коф садтөг повзісны:
medbörja надејаныс воші. Мукөд верөсјас һекөн оз кывгыны,
оз локтавы бөр гортаныс.

Воіс джаік Туктај пөч дінө дај шуө: „Пөчө, кувны понді..
Бурдөдан-кө, кујім вөв гусала, ставнытө пөттөңныд верда.“

— Бурдөда-нө інө, джаік,—шуө пөч. Быд лун сіјө зырало
джаікөс, јукталө быдгама турун-вајасөн. джаік дыр зыңгіс,
вігіс Карагуз керкаын.

II

Воіс тулыс. Локталісны бөр грездса верөсјас. Ставыныс
вөвтөмөг. Карагуз локтіс зік коңөр-коф: шыг, скөр, кіггөм
паскөма. Adzic джаікөс, ускөдчіс сы вылө:

— Те мыј тан, дыш кул, прөста олан?

— Ме пыр муна. Өні кокңөдіс-һын. Воливлы јөзыскөд
щөщ гөститныд.

Корө джаік гөстөс, ачыс оз төд кыг мыј лоө вердан
торјыс. Көсјыгіс да лоө-һын кыскө корғны.

Реғыд-тај сурі джаіклы слөјыс. Кујлө сіјө өтчыд гөбөч-
вылас, віқөдө паччөр өшіңөдыс ывла вылө. Мунөны туј куға
роч јөз, бур сөд паскөма аң—барушна—пукалө тельегаас. Грезд-
ын шызісны. Һекущөм бокөвөј морт ез воливлы најө грездө,
вегіг начальствоыс вөлі зікөң өновтөма најөс. Өні кыскө лок-
төма роч аң. Посні чельаф чукөртчісны роч аң гөгөр, горзөны
мыј вынгыс асногыс:

— Кара-Каным! Кара-Каным!..

Јөј ыжјас-кофөс һинөм адқывтөм чельафыд. Һекор-на најө
абу адқылөмаөг сөд паскөма нывбабаөс. Башкірјас новлөны
југыд рөма паскөмјас.

Роч аң јуаліс старшінаөс. Індісны өті өшіна вевттөм лок
керка. Щын петан струбаыс пуыс. Роч аң шенчө: „тащөм лок
керка старшіналөн“. Воіс роч верөсыс, такөдіс сіјөс: став
башкірыс-пө таң олөны. Буржык керка һі карта һекөд-
лөн абу.

Роч аңөс шемөс бөстіс: грезд куға һекөдлөн абу һаң-һи,
јөв-һи, кольк-һи. Сөмын өті муллалөн (поплөн) быдтор ем.
Башкірјас төдмалісны мыјла локтөма роч аңыд да шенчөны:
міјанлы-пө роч школа? Тотарајасыдлөн велөдлөмаөг сөмын
муллајас. Роч аң локтөма велөдны рөчөн сөмын посні ныв-
јасөс. дыр венчісны, сөсга мунісны мулла дінө јуасны.

Мулла шуө: „сылөн гижөдјас емөг. Мед востө роч школа-
сө. Мырдөн велөдны рөчөн оз вермы. Көдлы гаж, мед велөд-

чоны. Белодны кутаç сөмын нылкајасос*.

Кара-Каным кымынкө лунөн ветліс став керкаодыс, төд-маліс налыс олөм-вылөмсө. Керкајас-пыффыс кущөмкө пыв-санјас: прамөј вевт-ні, өшін-ні, струба-ні, нінөм; Һекущөм јөр ні град абу Һекодлөн. Керка пыщкыс тыртөм. Паскөмныс кіссөма. Челаф бөрдөны, корөны ҺаҺ. Сегга сөкыд да лок олөмыс оз-жө-Һін төр! Гу, пемыд гу дај сөмын. Воан лун-јаснас-жө став сојанторсө Кара-Каным сеталіс јөзлы, разөдіс. Аслыс сөмын өті щај колы.

Быд керкаын кујлө вьгыс... Кара-Каным ветлөдлө на ордө, гјжалө мыјкө аслас кабала вылө. Вывті јона сылыс сөлөмсө вөрфөдіс башкірјаслөн гөлуныс, щыгјалөм олөм-вылөмыс.

— Кущөм јещщө школа тајөјаслы колө,—шүө роч аңлы вајыгыс:—тащөм дыш јөзлы да гугагысјаслы. Ужавны дышөг. Щыгла куласны, а уж вылө оз-жө ускөдчыны. Челафыс сөмын жалөг, бөрдөны коңөрјас, ҺаҺ корөны... Школа доргыд ескө налы ҺаҺ да паскөм лущщө вөлі.

Кара-Каным мөднөг мөвпаліс: школа-пө мед војдөр. Вегіг оз скөрмы сіјө најө гугасөм вылө-ні, дышөдчөм вылө-ні. Оліс вежон да бөр мөдөдчыны кутіс. Локтіс сы ордө джаік дај шүө:

— Кара-Каным, те адчылін мјјанлыс щыгјалөмсө. Воы аскі пірујтөмнымөс вьқөдлыны. Гажа лоө: джаік зөҺ вөв начкас...

Кара-Карным көсјыгіс воыны. Өті луныд-пө мыј-Һін сіјө.

Мөд луннас гујас (кладбішце) дорын пестөмаөс ыжыд бі. Гөгөрыс јөз чукөртчөмаөс, вьтчысөны джаіклыс вердөм. Кара-Каным воіс вајыгыскөд. джаік ез-на вөв сен. Ыжыд пөрт-јасын пуө ва.

Регыд сетчө воісны джаік Карагузкөд. Вајісны выл кулөм вөв јај. Вьтчысысјаслөн сінныс паскалі нїмкофнысла, бытө ставныс лөвзісны. ЗөҺ вожын-өд-Һін ез адчывны најө тащөм јајтө. Өні со сегга өтпырјө зөҺ вөв туша. Ставныслы лоө пөттөзыс.

— Вьқөдлы, Кара-Каным, мыј керсөны,—ошјысө джаік.

Кара-Каным помөзыс оліс, вьқөдіс. Вөв јај пуісны кык пөртјын. Медвозын сөјісны верөсјас, на бөрын аңјас, кољассө челаф. Коңөрјас кыз-тај ускөдчісны курас-карас вылас пон піјан-моз, мырфәалөны мөда-мөдыслыс, косасөны, горзөны. Шога вьқөдө на вылө роч аң.

— Зывөк-жө вьқөдныс,—шүө сылы вајыгыс.—Кад нін-пө, баруңө, гөртлаң мөдөдчыны. Воісны патераө. Вьқөдлісны-кө— —вөвныс абу, вошөма. „Ез-ө тајө джаікыд мјјан вөв јајөн јөз-

тө верд? Вайы верөс скөрмис. Витчыны, горзыны мөдис, көсјө грездө ставсө сүдө сетны.

— Шуа-таж ме вөлі тед, баруна... Сулала да віқода кыз меным вөлөс гојоны-пуроны... Тажө джаиклөн уж. Ме сјјөс сүдө гета! Острогө пукгөда!..

— Ме тед мынта вөвгыд,—небыдѣка шуө велөдыс:—көт kodі гугалис, мем зик вегкод.

III.

Кара-Каным арнас вогтис школа. Велөдчыны локтисны кык ічөтк ныв. Велөдыс најөс көмөдис, пастөдис, вердис, јукталис. Та-вөсна-лі мыј-лі мөд луннас зев унаөн локтисны, зик школа тырыс. Комын мортөс сјјө луннас бөгтис, унжыкыс ез төр. Анјас вајоны школаө һоһагыс кагајаснысө, шензөны, оз гөгөрвоны мыјла оз бөгтав кагајассө. Посні зонјас щөщ чукөртчөмаөс, коғасөмөн сүјсөны школчө. Акмет медагис школа стөрөжө: ва вајавны, пес пыртлыны, чышкысны. Пыран лунас-жө сјјө гугалис велөдысгылыс нојич, колоші да жоһтик. Велөдыс ескө пыр-жө кағалис вошөмтө-да, сөмын шуис: „Ме ог чajt тенө гугалөмөн, Акмет.“

— Ег-пө ме, Кара-Каным, кущөмкө лок морт-пө тајө гугалис.

— Ферт лок морт. Бур морт сјқ оз вөч. Те-кө төдлан сјјө лок мортсө, меным ен вистав, сөкыд да јанзим лоө меным сы вылө віқөдны.

Мөд лунас бара воші записнөј һига, щай јуан паһ да кучик һиса.

— Акмет, вистав сјјө лок мортыдлы, ме сы вылө ег лөғас, сөмын жалыта сјјөс. Мөдыс сјјө ачыс шогыны кутас... Ме локтi татчө бур вөчны. Сы-пыдѣ лок мортыс менө дөзмөдө,—шуис велөдыс.

— Ег ме, Кара-Каным,—шуб Акмет:—ме кута кыјөдны сјјө лок мортсө...

— Сугжыка кыјөд. Сөмын төдмалан да меным ен вистав. Менам оз гажөј пет сјјөс төдны.

Акмет һекыз оз гөгөрво: „Кущөм-нө-пө тајө морт, зик-кө јөј-а!“

Ез өвгы Акмет гугасөмыс: мыј кiuлас сурө, сјјөс i бөгтө, велөдысөс һем јандыстөг пөрјавлө. Отчыд велөдыс адзылис / Акметкаөс гугасөмыс урафһикөн нуөм, да һинөм ез i шу.

— Тајө-пө зик сінтөм, Туктај пөч-код,—думајтө Акмет:—сөмын пөчө зев чорыда бефдөн нөјтлывлө, тајө оз.

Став грездыс, мулла-кынзi, сјқ думајтисны Кара-Каным-јылыс.

— Ҷик-пө јөј тајө Кара-Канымс. Нылкајасдорсд буржык вөлі зонкајасөс-кө вердс да пастөдіс. Туктај пөч щөщ волывліс школаб, віқөдны. Шензөмыд сълөн. Челафөс Кара-Каным велөдө рочөн, кіпод уж вөчны—вурсыны, кыны.

— Кыг-нө те, Кара-Каным?—јуалө пөч.

— Ме ылыс, пөчө.

— Мыјла-нө те мјан дінө локтін? Со-өд тан, гөгөрыд гөль да шыгјалыс.

— Мукөд гөлыслы да шыгјалысыслы отсалөны-нын, ті-јанлы некод-на оз. Сіјөн ме і локті татчө.

Туктај пөч нінөм оз гөгөрво. Кара-Каным сіјөс пуксөдіс щажөн јуктавны.

— Он, пөчө, гөгөрво?

— Ог-пө, нінөм ог гөгөрво...

— Енлы, ме теd лүчки вістала. Менам ыжыд шөг: вөлі кык челаф, кыкнаныс куліны.

— Сіз, сіз,—жалітө пөчө.—Міјан-пө челафыд кувлөны-жб.

— да... Ме думајтлі, нінөм мем овны, буржык аслым щөщ кувны. Сегга думөј вежсис, тіјан дінө со локті. Тані віқөда да ме тіјанлы колантор-на... Со-өд, пөчө, кувлөм лолөј менам бөр ловзис.

Туктај пөч век-на нінөм оз гөгөрво. Некод оз гөгөрво грездын кущөм морт тајө Кара-Каным, мыјла сіјө бостчөма велөдны, көмөдны, пастөдны, дај вердны посчі нывјасөс. думыштлывлөны, абу-ө-пө тајө төдыө? Гөд паскөмыс сълөн повчөдліс најөс. Сөмын мулла сіјөс дорјис: ме-пө ачым сы-јыл-ыө бумагајассө лыфді дај урафныккөд сөрніті.

Школа улө сетисны зев омөль керка. Велөдыг төвнас-жб вөчөдіс вылөс, бур кірпіч пачөн, гырыс өшіңјасөн. Вевтөіс, быдтор, мыј колө лөсөдіс. Керка сајас зев ыжыда, паскыда пощөдіс град јөр вылө. Быд лун башкірјас волывлісны керка дінб шензыны.

— Уна, буракб, фенгаыс Кара-Канымслөн,—кајтөны ас-костаныс.

IV.

Кара-Каным лүчки овмөдчис. Карыө вајисны кык мөс, кујім вөв. Роч грездјасыө нөбаліс ыжјас, чіпанјас, уткајас. Вајыө морт, Матвеј, кодлыг-тај вөвсө сојисны башкірјасыд, гөтырнас овмөдчис Кара-Каным ордын, кутіс сылы ужавны. Тулыснас Кара-Каным лөсөдіс градјөрсө, гөрөдіс. Сегга велөдчыө ныв-јассө велөдіс ужавны: град лептыны, рөсада пуктыны, кіскасны. Башкірјас весіг нінөм абу вөфитлөмаөс: картопель-ні, лук-ні, капуста-ні. Гөтырјас-анјас некытчө ветлытөгыд весіг көрсө оз

төдны һекущом пуктаслыс. Кара-Каным һөбіс башкірјаслыс һеыжыд му, һаһон көҙны вѣдлөг вылө. Көҙісны су, шобді, ід, зөр, проса. Му вылын јона мыреіс Матвеј. Велөдыс медавліс фетінајасөс Матвејлы отсасны.

— Тајөјас өтсаласны,— ропкө Матвеј:—һинөм шуны, ужал-һејас; зыр папта му оз кужны гөрны.

— Велөдчасны, кужны кутасны. Мөдыс ағыс аслыныс ужаласны, һаһ перјасны.

Гожөмбыд башкірјас вѣдөдісны велөдысгыс му вылын да град јөрн мырөөмсө. Арнас ҙик шығысны коһөрјас шенһөм-ысла... Кара-Канымлөн му вылын воіс һаһ, град јөрн быдсама пуктасыс. Ыж—дасыг унжык, ічөтк кукаһ, комын кымын чіпан да утка.

Төвбыд кежлө ҙон школалы лоі быдсама сојантөрјыс.

Лым уөігас-һин коркө өтчыд локтіс школаө джаік. Омөлт-чөма, вѣдөдөма, ҙик абу аскодыс; кок јылас омөһа і сулалө. Вожынсө, коһөр, Һурмаын пукаләма вөв гугалөмыс, содтөд јешщө зев јөна һөјтөмаөс. Векыд сојыс космөма, өні весіг гугасныс оз вермы.

Кара-Канымлы шуө:

— Кара-Каным, ме немчөж гугаслі, немчөж менө сы-пыс-ді һөјтлісны. Тенгыд вөвтө ме-жө начкі, верді... Өні шыг куті кувны... Богт менө щөщ велөдчыны. Бур морттө быдөн радеј-төны, те радејт омөһсө.

Велөдыс думајтыштіс да шуіс:

— Велөдчысө ескө тенө ог богт-да, менам-өд школаыс ічөтк һывјаслы. Стөрөжө колө-кө богта. джаік чујміс һімкоф-ысла. „У-у-пө, менам олігөн өтн жел пом весіг һекод оз гугав. Ме төда гугасысјастө, матө најөс ог сібөд. Өні сөгга важ бөрын ачым кута кутавны гугасысјасөс.“

Матвеј јона ропкіс һырулас: ферт-пө гугасысгыд гугасөмөыд кужасжык вѣңныд. Сөгга такаліс. Збыһ джаік кутіс һычки ужавны.

Вежон-мысты вәјіс Акметөс пельөдыс, суөма тувжын щәј гугалигөн-да.

— Та-пө, гугасыс меным сурі! Ічөтһа-пө велөдышті-һин.

— Ме тенө һекодөс ег щөктыв һөјтны,—скөрыс шуіс Кара-Каным:—тајө өні оз-на гөгөрво омөһсө. Быдмас, гөгөр-воас ачыс.

Акмет сыркјалөмөн бөрдө, һокысла джаіклыс кісө курт-чалө. Сөгга рытнас локтіс велөдыс дінө дај шуө:

— Акметыд сөгга һекор-һин өз кут гугасны. Ічөт-дырјі ме пыщкын пукаліс зев һок омөһ, джаікын-мөз. Өні сіјө бырі.

Колі кујім во. Школа важ-мөзыс ужалө. Ембур содө. Башкірјас һөжјөһнөкөн щөщ богтчісны ужавны. Вѣдөдан-да—

кодлөн градтор ем, кодлөн чіпан, кодлөн ыж. ферт ытпырјо ставыс оз артмы, лоө нөжјөнїкөн.

Кара-Канымөс век-на ез гөгөрвоны. Туктај пөч сы-јылыс думажтөмысла јур вежөрғыс-нын кутіс вошласны. Пөрысмөмысла оз-нын вермы ветлөдлыны, кујлө паччөрас, вїтчысө лов петөм. Велөдыс сылы мөдөдлывліс щаж, сакар... Өтчыд Акметкөд мөд-өдөма быдөама сојанторјассө. Туктај щөктөма вїставны Кара-Канымлы.

— Вїстав велөдысдылы, Туктајыд-пө аскі кулас. Мед волас ме өрдө. Меным зев окота ськөд өорнїтыштны. Велөдыс сїјө луннас-жө сы өрдө локтїс.

— Кара-Каным, менам сїнјасөј тенө оз-нын адзыны... Сөмын сөлөмөј вїсталө тенө татыс, сїјө сїнјас дорыс јонжыка аджө... Ме аскі кула... Коркө і те кулан... Мыј секі лоө школа-ыдкөд?—јуалө Туктај.

— Локтас мөд Кара-Каным. Ме-моз-жө кутас ужавны...

Туктај пөч вөлыс гөгөрвоїс. Аджытөм сїнјасыс петїс сїн-ваыс. Кїмаласөн корсїс кїсө Кара-Канымлыс, топөдіс сөлөм бердас дај шуїс:

— Копыртчыв мелаң; Кара-Каным. Ме өні гөгөрвої тенө! Велөдыс копыртчїс. Туктај сылы вашкөдө:

— Ме тенө өні гөгөрвої... ставсө гөгөрвої... Ме өні төда ставсө!

Мамїн-Сїбирак.

Јуасанјас: Мыјла Акметка унаыс мөвпавліс гусабөм-јылыс? Мыј-вөсна Туктај пөчөс мустөмтїсны сїктсајасыс: вывті лок-өмөј сїјө вөлі? Мыјла башкїрскөј феревнаө воїс роч нывбаба? Мыј-вөсна вывті мусаөс вөліны сылы поснї чельадјас? Мыјла буқышөн сы вьлө вїдөдісны, ковтөм морт вьлө-моз? Мыјла сїјө сјаїкөс вөв гусалөмыс ез вїд, ез јанөд? Кыч өліс Акметка школаын? Мыј-вөсна сјаїк школаө локтїс? Вежөїс-ө Акметкалөн оланногыс? Гөгөрвоїс-ө Туктај пөч велөдысөс? Гөгөрвоїс-ө сїјө кулігас? Мыј вөлі бурыс і омөлыс башкїрјаслөн оланноганыс?

А к м е т к а—башкїрјаслөн мужїк нїм. В е р е т ө—чөнвїца, том, вьнјөра морт. Пөрысөс да чельадөс веретөдөн оз-нын шуны. В е р ө с—мужїк. К а р а г у з, с ж а і к, Т у к т а ј—башкїрјаслөн нїмјас. К у ч і к т і с а—гөна вылыса кучїк сумка. Л ь у в з ө н ы—вурзалөны, омдәлөны.

Тарас Бульба піяныскөд Гечө мөдөдчө.

— Но, челаф, вајө-жө водаламө сөгга. Аскі, тон, адчам мыј вөчны. Ывлавылын тавој учам. Некущөм вольпас, пөчө, оз ков.

Муртса-на пемдө. Бульба велалөма воҗ водны. Водіг кості кутіс ныргорөн шкоргыны-уҗны. Коркө сөгга ставныс унмовгалісны. Быд пелөсын кылө ныргор шы. Сөмын коңөр мам оз уҗ. Нукуртчөма пукалө піјан јур воҗас. Шылөдө налыс гынмөм јурөјассө, көтөдө гінванас. Віҗөдө на вылө гін лапкывтөг. Оз вермы дугдыны, нимкофасгө аслас піјанөн. Од аслас јөлөн вердіс најөс, быдтіс аслас кіөн, чеченітіс, дрөчітіс аслас һебыд сөлөмөн... Öнј сөгга өтј здук кежө сөмын вомаөг.

— дона піјанөј менам, муса піјанөј! Мыј бара тіјанкөд лоө-а? Мыј тіјанөс вітчыөд-а? Öтј вежон колі-жө ме дінын олыштны, менгым сөлөмөс такөдыштны.

Аслас чужөм куҗаыс гінваыс луҗгө летчө.

Став бурис, һебыдыс бур аңлөн пөрөма рафејтөмө. Сөмын оз вермы сіјө петкөдлыны піјанлы асгыс сөлөмсө. Мырдөһоны муса піјансө сылыс, нуөны сы діныс гашкө һекор адҗывтөм вылө. Код төдө? Гашкө медвоҗра паныдагөмас лок тотарін јурјаснысө керыштас. Варышјас кокаласны налыс јайсө, вилөдасны лыјассө, а мам коңөр һінөм оз кут төдны, оз кут кывны һінөм на-јылыс. Төдас-кө ескө воҗыв-жө быд кокыштөмыс бетас асгыс оломсө, мед сөмын ловјөн кољоны дона, муса піјаныс. Бөрдіг-тырјі думнас асгө такөдө, гашкө-пө Бульба четчас да һужөдчыштас лун кык-кымын тујө петөмыс.

Төлыс југөр јенеж шөрған швачкө уҗысјасө. Мамлөн ун оз лок, җоргө гін лапһиттөг піјаныс вылө. Вермас-кө ескө јешщө-на һужөдасвојсө. Көнкө ылын вөв гөрөктіс. Гавкһітіс асыввывған гөрд мча кыа.

Бульба сафміс, четчыштіс кок јылас. Мокастыд, абу вундөма төрытјасө.

— Но, шуө, челаф, тырмас уҗныд. Кад-һин, кад! Четчөј, јукталөј вөвјастө! Көні те, пөчө?— сіҗ шуліс асгыс гөтырсө, —регыдҗыка лөгөд сојыштны. Ылө тујө-өд петам!

Мамлөн, коңөрлөн, бырі медбөрја нафејаыс. Жугыла, һөж-јөнік довгіс керкаө (катаө). Лөгөдіс шог-пырыс быдтор. Бульба ачыс бөрјіс челафлы вөвјас, лөгөдіс быдтор лучкі. Велөдчыс піјан вежеісны: важ мистөм сапөгјас-пыффыс көмалісны гөрд сапјанөвөј езыс подкова сапөгјас. Зев паскыд баркатнөј гачасісны, җік саріҗ пафта, гөгөр көрөма. Зарһја паскыд куҗ

вөнөн вөнәсісны. Казакінныс алөй жуғыд ноыг. Вөн костын туретскей пістоулет, кок куҗаныс сабля троньдчө. Göd гөна зарнён вурөм шапка шапкаалисны. Пуксісны верҗөмөн вөв вылө. Мічабө. Шаңбө. Коңөрөй мамөй! Віҗөдліс сіҗө піјаныс вылө—гөлөмыс вөрҗіс. Кыв нї жын ез вермы шуны. Сулалө мыр-моз, вевіг өйнваыс дугдіс петны, сещөма өблөмыс вөрҗіс.

—Но, челаф, мөдөдчамө-жө сесса! Нынөм еновтчыны, манитчыны,—шуис Булба.—Бурөй, мам, піјантө збоја коғасы, ас дор чорыда сулавы. Оз-кө сещөмөн көсҗыны лоны, мед сгінитасы төдлытөг. Матыгтчө, челаф, мамыдлаң. Мамыд-лөн-пө бурөйөмыд му вылын і ва вылын віҗө.

Мамыс кутөмөн окалис піјансө. Сесса кыскіс піщөггыс кык поснідік јен да кыкнанныслы морт өтїкөн ывҗас өшөд-іс.

—Јен мед віҗас тіјанбс быд омөлыө... Ен вунөддө, донајас, асгыныд мамтө... мөдөдө ас-јывсыныд јуөртө.

Воҗ шуавны ез вермы, горш діныс гөрҗәсіс.

—Но мөдімө, челаф!—шуис Булба. Кільчө помын сулал-өны лөбөддөм, сөдлөалөм вөвҗас. Булба четчыштис аслас Чөрт вылө (сещөм нмыс вөлыслөн). Вөв шатов муні. Булба-ыд-өд зев кыз да гөкыд вөлі, пуд кыҗ кымын матө. Мам віҗөддө шемөс. Піјан пуксалисны-жө вөвҗас вылас. Сесса тај кыҗ ускөдчас мамыс ічөт пі дінас, кутчіғас, јөј-моз, кок бердас, некущөма оз летчыс. Ічөт пыс вөлі рамжык, небыджык өб-лөма. Кык јон казак богтисны мамсө шөракостас дај пыртис-ны керкаас. Муртса вөлајас петисны өграда сајас, мам зев чожа вөтөддіс најөс, сувтөддіс вөвсө өтї пысылыс, чорыда кутіс кутлыны, оковны сіҗөс. Казакјас бара пыртисны мамбс кер-кад.

Том казакјас мунбны жуғыла. доршаөб налөн өйнваыс, өд-ва кутчіғөны. Полөны ај каҗалөмыс. Булбалы аслыс абу-жө зев долыд. Јурсө өшөдөмөн мыкө зев јона мөвпалө. Неуна мунөм-мысғи віҗөдлісны бөрө. Керканыс улысаң, му пыщкыс-моз тыдалө. Бөрвывса мылк кажитчө гөра-коғон, ас сајас ставсө тупкөма. Кољөма-тај ставыс: челаф олөмыс, вөрсөмыс!..

Н. В. Гоголь.

Чеченітны, дрөчітны,—дөҗөртны, віҗны, лептыны. Јсна-жө -пө најө өтї пїтө дрөчітөны, чеченітөны, сы-ногөн быдтор вбчөны. Ж у г ы -ла—шога, гажтөма. Шогла, вібөмла жуғылтчөны. Ве ж о и—вежалун, нефель. Т а к ө д ы ш т ы—гөлөм өетны, шөгыс палөбны (успокаивать). Л ь ч к і—зев бура да лөыда. Б у р ө і ө м—(благословение). д о р ш а с -і с ө і н в а—дорҗәсіс өйнва, мытчыс, көсҗө петны өйнва. М ы л ь к—холм.

Українаын.

Јенежгаң биѳн лолалѳ шонди. Ыпјалѳ, чепсаѳ, бытѳѳкѳ ставнас кѳсјѳ му вылѳ усны. Ру петѳ увтас инјасыѳ. Доналѳ-ма лыаыс, кокѳс сапѳг-пыр сотѳ. Куз тополјас, пагкыд тупујас, јаблѳг пујас ју бердын сулалѳны, корјаснас шевгѳд-чѳмаѳѳ. Ваыс јуас ѳебыд кунва-коѳ шоныд. Веѳѳг тѳв рутор абу. Гѳгѳр лаңтѳмаѳѳ. Руц-нѳ-рац. Жужыд керѳс вылын вуг-ралѳ зѳрѳ Украинаса ѳѳкт, садјас пын тырѳма. Керѳсыс ју-ын рѳмпѳштанын-моз виѳѳдчѳ. Садјѳр чѳв олѳ, ыжыд дум думажтѳ. Сѳмын ышловзылас, кор пѳлыштас тѳв-ру. Гырыс пујас музѳмаѳѳ, жујалѳмаѳѳ. Поснѳѳѳк пујас вуѳѳѳра ингаң быд пу костѳ мытчѳны јурсѳ, кѳсјѳны виѳѳдлыны јенежса би вылѳ. Чѳскыд унмѳн узѳ ывла.

Ми вѳлим кыкѳн, ме-коѳ-жѳ мѳзакѳд. Ми купајтчим дебыд ваын. Ми кујлим веж турун вылын, јаблѳг пу улын, вуѳѳѳра инын. Ми ѳѳмкоѳасѳм ывла мѳчлуннас. Ми кујлим чѳв лаңтѳм-ѳн: ег лыетѳј торкны лѳѳлунсѳ, ывлалыс мѳчлунсѳ. Ыжыда лолалѳм чѳскыд тѳв руѳн, ѳѳлѳмѳз ѳылалѳм лѳѳлунсѳ. Ми мѳчлуннас ѳѳмкоѳасѳм. Звонок друг керѳсгаң кыліс. Горѳѳѳс ѳѳневальнѳј: „На заѳаѳѳѳју!“ Здук-мыстѳ керѳс вылѳ-нѳн воѳм. „Становѳѳѳ!..“ „Равѳајс!“—горѳѳѳс ыжыдным. Ми шылкѳвиѳны кутѳм ѳѳѳѳ виѳын. Ыркѳѳѳѳ тѳв ру. Ыжыда лолавны кутѳсны пујас. Ме кѳсјѳ виѳѳдлыны вадорлаң,—оз поѳ... „Вот, вот, таѳ“—јура кутѳ шуавны: „ѳнѳ зев лѳгыда шылѳѳѳѳѳ, мѳча лоѳ, ѳѳмкоѳ виѳѳдныд!“

Вадорын шонди воѳын ывлаыс ворсѳс, ѳумјалис, гералѳс... „Напра-а-во! Шагом марш!“—горѳѳѳс ыжыдным.

1. 8.

Т о п о л ь—лунвылын быдмыс пу. Т у п у—дуб. Р ѳ м п ѳ ш т а н—
—виѳѳѳѳѳѳѳѳ, зѳрқалѳ. М ѳ з а—друг, коѳс ѳѳлѳмыд раѳѳѳѳѳѳѳѳ. Ы ж ы д
н ы м—началькыным.

Міртуј дорын.

Міртуј дорын,
 Баф пу улын
 Њоль пельса
 Јөр тыдалө.
 Јөр шөрас сен,
 Турун пөвсын
 Сажен куза
 Нөрыс тор ем.

Нөрыс улын,
 Пемыд гуын,
 Ој, гөрд салдат
 Гортјын уә.

Оз кыв сјјө.
 Оз-нын адчы
 Вінов бафлыг
 Кышөдчөмсө.

Јурсө сылыс
 Ыргөн пула
 Сізімлаті
 Жүгөдөма.

Шыөн, пуртөн
 Сылыс өлөм
 Роәдлөма,
 Быщјөдлөма.

Шуда, міча,
 Кокні, вежа
 Олөм-понда
 Косаөма.

Пішчал бостіс,
 Пронтө муніс.
 Гөрд власт-понда
 Сіјө угіс...

Вір жуөјас,
 Геңералјас,
 Гөрд салдатөс
 Кутөмаөс.

Вына сојсө,
 Јон кокјассө
 Кыз көрт чептөн
 домалісны.

Міртуј дорө,
 Нөрыс шөрө
 Вајісны да
 Сувтөдісны.

Сылы гінмас,
 Чужөмбанас
 Крістослы-мос
 Гөлалісны.

Радліг-тырјі
 Вөснід орсөн
 Сіјөс угтөз
 Кучкалісны.

Кодыс шыкөн,
 Кодыс пуртөн
 Гөрд салдатөс
 Быщкалісны.

Піньсө куртчіс,
 Јурсө лептіс,
 Кырнышјаслы
 Кывјас шуіс.

Сылөн кывјас,
 Ыжыд гым-мос,
 Ас гөгөрыс
 Паскалісны:

„Кулі-кө ме,
 Бырі-кө ме
 Лөсыд, шуда
 Олөм-понда;

Быра-кө ме,
 Сігма-кө ме
 Став муывса
 Гөль јоз-понда;

Мекөд ортчөн,
 Менам тужөд
 Локтөны гөрд
 Багатырјас.

Најө татчө
 Локталөны,—
 Жагалад ті,
 Гөд кырнышјас“

Сөд кырнышјас
 Кывсө шуны,
 Помавнысө
 Ез і леңны.
 Морөс шөрас
 Гөрд салдатлы

Лечыд шыөн
 Бырскөбтисны.
 Вижөм бөрын
 Ракајаслы
 Міртуј вылө
 Шыбытисны.

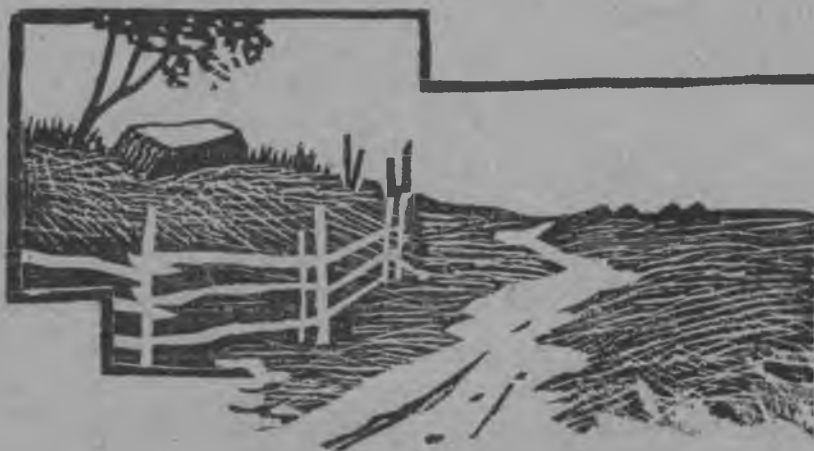

Паскыд міртуј,
 Садја міртуј
 Отнас олө,
 Кышакылө.
 Ылі муыс,
 Нөрыс јылыс
 Гөрд јортјасөс
 сінас корө.
 Лунвој мунө...
 Бусыс пуркјө

Садја паскыд
 Міртуј куза.
 Ыжыд чукөр
 Гөрд салдатјас
 Міртуј вылым
 Тыдовтчисны.
 Конөр јортсө,
 Шуда воксө
 Ошкіг-тырјі
 Гуалисны.

Бад пу улö,
Міртуј дорö

Міча, гажа
Гу лептісны.

Пöрыг бад пу
Сен, гу дорас,
Ѓуклягö да
Кышакылö.

Міча вöтјас,
Міча мујас
Вöтаог тыр
Сіјö узö.

Уна бур јöз,
Помтöм вöјтыр
Ветлö-мунö
Міртуј куза.‡

Муыв пагта,
Салдат-јылыг
Гöрд јуöрсö
Разöдöны.

І. В.

Сар војна.

(Удморт поет Герд „Эксэй ож“-серті).

Мікітöс бөгтісны
Ас чужан грездöыс,
Керкаöыс.
Муыскöд, віздыскöд,
Гöтыркöд, оемјакöд јукісны.
„Пішщаль бөгт!“ — шуісны сылы.
„Мун-пö ві!“ — щöктісны,
Зев ылö ыстісны.

Сетöні, ылын
Зев пагкыд когаоан луд вылын,
Окопын
Аскод-жö вöјтыркöд
Адзысіс.
„Мыјла-нö татчö мі јокталім,
Чукöртчім?“ —
Јуалö јортјаслыг сіјö,

Јортјасыс зоргёны сы вылө,
 Оз төдны
 Кушомжык кыв виңны паныдсө.
 „Некод-пө ог төдөј
 Мыјла-пө вајисны мијанөс,
 Чукөртисны.

Мікіта ышловзис,
 Најөлы шуө:

„Мијанөс ыстигөн
 Шуисны:

„Вины ті мунанныд,
 Жалиттөг вијалөј!“

Сіңикөн ысталіс најөс сарыд.
 Најө-жө, нинөмтө төдтөгүд
 Мунисны морт вины.
 Мамјасыс, ајјасыс,
 Гөлөмшөр челафныс,
 Ужалан му-виңныс
 Төдвылас дыр вөлі налөн...

„Мыјла-нө татчө мі
 Чукөртчим, локталім?..

Вајө-жө коламө тајөс,
 Вірөс окопјассө.

Шыбытам пішчалөс,
 Шынымөс,—

Гортө бөр бергөдчам...

Паскыдө, мічаөс—

Мічаөс, гажаөс

Ыбјасным, вијасным сені...

Оксыјас војнајас лептёны,
 Песгёны богтавны јөз мујас
 унжык.

Мукөдлыс мујассө, војтырсө

Ас кіјө богтавны зилёны.

Медым мі тышкасам,

Вежөрным пемдас мед...

Вајө тас пышјамө!..

Гашкө-нө мі-понда оксыыд
 төждыгө?

Гашкө-нө лун і вој гөл-вөсна
 шоггө-да?—

Сіјө јөз вір-пін сунласө,

Војтырөс чепјасөн дорөмөн

Турмаын сісталө...

Мыј-понда агным мі когадам,
 Веж жежыд јажнымөс
 дојдалам,
 Віалам?

Јортјасыс кывзисны
 Ыжыда лолаліг-тырјі.
 дыр-мыгті мөвпалөм-бөрті
 Зумышөс лоіны,
 Кутисны бөрдны.

Ез тырмы вынјасныс,
 Ез өззы өлөмныс,
 Ез кутны пішчалсө шыблавны.

Номырјас-моз жужыд окопө
 Колыны најө.

— „Јенмыс-нын шуөма мијанлы
 Шогөг-тыр кувны,
 Озырлы ужавны, вот сарлы
 тыртны“,—

Шуисны најө.

II.

Рытміс.

Шондіыс летчис.

Кымөрјас вижөг,

Кымөрјас гөрдөг.

Цөктисны лыжыны пішчалыс,

Мөда-мөд вијавны.

Кывзисны најө...

Пішчалө патронјас пуктисны...

Окопыс петисны,

Когаоны сувтисны,

Мунисны.

Трач-трач-трач лылөны
 пішчалјас,

Јөјталан малазі-кофөс

Лебчөны пулајас.

Штыкјасөн мөда-мөдсө

Бырсјөдлөны.

Веж жежыд лымвывсө вірөстөны,

Шыньөлсө гөрдөстөны...

Мікіта сөмын

Тышкасны ез мун,

Вір кітны ас-коф голь вој-
тырлыг.

Чорыда пішщальсö кутіс.

Шонді-коф сінјаснас

Ас гөгөр віқөдіс.

Сы бөрын пішщальсö бөгтіс,—

Асгыныс

Зарња погона апітсерсö

Лыјіс...

Секі-жө воісны мукөд

Апітсерјас,

Мікітөс лыјісны,

Шыбытісны.

Вежөртөм војтырөс повзөдісны,

Јөј кывтөм пемдөсөс-ещөн

Вөтлісны воқө.

Војбыд пішщальјас трачкөд-
чісны,

дугдывтөг пулемет саркөдчіс,

Пушкајас гымалісны,

Салдатјас кооагісны.

Мукөдыс лөвтісны,

Ружтісны,

Ај-мамсö казтылісны...

III.

Вој колы.

Асыв воіс.

Гажа шонді петіс—

Ҷірдалө.

Коңөрјас, вежөртөм војтыр

Віқөдөны:

Окопын, ыб вылын,

Лым вылын,

Вір пјын тырыс

Кујлөны.

Мукөдыс кулөма,

Мукөдыс ловја-на,

Вөрө-на.

Ружтөны, бөрдөны.

Јенмөс і сарөс,

Ајнысö-мамнысö,

Агнысö

Јорөны...

Чөгөма кіјасыс-кокјасыс,

Мукөдлөн пасмунөм јурыс:

Петөма вемыс;

Мукөдлөн сөлөмас пырөма пула.

Штык кодөс бырскөма,—

Рушкуыс петөма ортсö...

Јур вестас кырнышјас

Кыщлалөны,

Бергалөны,

Радлөны-качјалөны.

Косагіг-тырји

Летчөны муө...

Мікіта јур вылын

Пукалө кырныш.

Јөвва-коф сінјассö

Кокыштјіс, перјіс,

Лебөдіс ылө...

Кујлөны најө...

Мукөдыс кулөма,

Мукөдыс ловја-на,

Вөрө-на...

Бөрдөны, ружтөны,

Лөвтөны, ымзөны,

Јорөны јенсö,

Јенмыслы шуөны:

„Мыјла-нө міјанөс

Вајісны татчө,

Чукөртісны?

дојдісны, віісны,

Ыб шөрө өтнамөс колысны,

Мыјла?

Кымөрјас,

Кельд лөз јенежыс,

На ылө віқөдіс...

Ез шыаг јенмыс.

III.

Сені,

Зев пагкыд ыб вылын,

Пөс кіөтіс, мырөіс

Өтнасөн Марпа,—

Жужыд су вундіс...

Бі-код пөс шонді
 Вылысаң сотө.
 Кышөдчө су,
 Чужомас кучкалө.
 Унаыс бөрдэывлө,
 Кор-сурө колтасө јіаліг*)
 Горөдлө сывны...
 Мукөд-дырјі
 Чарласө шыбытас,
 Сувтас да
 Пагкыд садја туж вылө
 Віқөдас зев дыр...
 Мукөд-дырјі
 Керкаас
 Бөрдыс кагасө бурөдіг

Шуалө:

„Го шайтөј, ен бөрд,
 Бөр локтас бағыд.
 Бара сек олөмным,
 Ужјасным
 Көкнідөс, гажаөс лооны“...

Шуалө

Ачыс і бөрдө:

„Мікіта, мыјла-нө та дыра,
 Зев дыр-нын абу,
 Гіжөдыд тенад,
 Јуөрыд,
 Мыјла?..“

I. B.

Пінлаңфіја.

(Роч вылыс.)

Вожвылын, Балтїјскөј морө дорын, зев гырыс кык курја костын ем му, Пінлаңфіја німа.

Пінлаңфіјаын шылыд ін еща, быдлаын гырыс із чојјас да жужыд сонјас. Гон пыдөсјасас шучкөны візув јујас. Тыыс сені лыдтөм-щөттөм. Тыјасыс абу мїјан-кофөс: уна вожөн вож-авлөны, мөда-мөдкөд өтлаасалөны. Ты шөрјасас уна діјас, із чојјас. Вывті візув јујас шучкыртөны тыыс тыө. Унжык јуыс усө друг, жунјөн, мельніча прудын-моз. Сещөм ва усан інјасыс шугөны водонадөн. Медса ыжыд тыыс сені Сажма німа. Мед ыжыд ва усан іныс (водонад) Іматра німа. Водонадсө віқөд-лыны быдласаң нароснө воывлөны. Ты пөлөнјасас быдмөны зев гырыс козјас, пожөмјас; вужрабөны најө сінва-коф југыд ваас. Гөжөмын сені овны лөгыд: шонді јона зірдалө, вывті оз сот. Вөрсаңыс ыпјөдлө пујаслөн чөскыд сір дук. Вөјдөр жың муыс Пінлаңфіјаын ва улын вөлі: гөгөр ты, ју, шор, нур. Оні сен јөзыс сусөс: нурјассө важөн-нын бөрөздајасөн костөны. Воыс-воө ва чінө, му содө. Важга нурјас вылас өні быдмөны мїча расјас, өзімјас, турун.

Тыјастө, нурјастө-тај ескө вермісны-да, ізјасыскөд сөкыд-жык вермасныс-а. Быдлаын дөввіқөны із гөрајас. Ізсө жугөд-лөны, перјалөны, сесга вузавлөны стрөјба-вылө. Сещөм ізјыс шугө гранітөн. Зік быдлаын кокулад тупласөны гырыс ізјас.

*) Јіаліг—абналіг.

Сещом мутё гөрны оз поъ, лос көрт зырјон коджны. Поснід-жык ізјассё кіон му вывгыс шыблалёны. Мунысё вынгөдёны пөјімөн: војдөр пөрөдасны вөрсё, сесса сотасны. Мујас зев лөгыдөс, пелька вөчөмаөс, сөмын поснідікөс. Быд мутор јөр пыщкын. Төлыд сен міјаныг-на куъ да көзыд, гожөмыс сөмын вест куъа овлө, да јөзыс асланыс велөдчөмөн да вежөрнаныс вель уна һаһ із вывгыд бөгтөны.

Пінјас вывті зільөс, жын выјө ужтө һекор оз еновтны. Му налы зев дона; өтї кокан паста оз-һин тыртөг віңны. Зільжык пін бура уна пуктас быдтө із вылын. Гырысжык із-јассё му вывгыд оз вермы ідравныс, катлас сы вылө пос куъа дозјасөн мутө, кіскалас ваөн дај быдтас быдсама пуктастө. Һемтор бара налөн оз шыбытчыссы, оз вош,—быдторјыс бур бөгтөны.

Аслыс-сама візув јујасыныс, тыјасыныс најө вөчалөмаөс бур, лөгыд тујјас морөө петны. Весіг водопадјаснысө дод-далөмаөс ужавны. На пөлөң сулалыс пабрїкајасас машинајасыс ва выннас бергалёны. Најө-жө катлөны васө карјасөзыс-і.

Пінјас да комїјас өтї вујыс петөмаөс. Став пінныс өні кык мільон гөгөр. Најө пелькінік тушааөс, зумыдөс, жежыд јурзіаөс, зільөс, зев весткыдөс (честны). Сїктјас ічөтїкөс, сөмын кык-кујім керка, мукөдас өтї керка. Пінјас вывті пелькөс. Мед гөль крестанїныслыс дурк керка пыщкөс он адзыв һекор. Најө велалөмаөс-һин пельклунас, дуркасө оз вермыны овны. Төдөны—пельсајын зоһвіңалун мортлөн.

Семја костын зев лөгыда олөны. Кыв вылын зев вітчыс-ысөс, абу дөзмысөс.

Пінјас уж вылө зев војмөстчысөс (предприимчивость). Велөдчөм мортлы сетө јон вороп војмөстчыны. Сїјө-жө сетө вын вермасны ывлаыскөд (природа). Јона велөдчөм јөз (богтам англічанаөс, прансузјасөс, шведјасөс) буржыка ас-ыныс олөмсө вермөны лөгөдны, шудаөсжык, унжык бур вөч-өны мукөдлы. Пінляндїјаын ставыс велөдчөм јөз. Өтї велөд-чытөм морт оз-һин сур сетыс, весіг нывбабајас піыс. Школа уна: гырыс-і, посні-і. Быдөнлы тырмө.

Пінјаслөн ас һаһ оз тырмы, һөбөны мукөд муыс. Сы-пыдфї агныс вузавлөны мукөд тор. Бур пөскөһинајаснад уна гырыс скөт віңөны, јөв-выјөн озырөс—вічмө вузавны. Черї тыјасыс, јујасыс уна кыјөны. Уна гранїт, вөр вузалөны. Ем уна пөлөс пабрїка, завод.

А. Суванова

Јуасанјас: Һөні Пінляндїја һїма муыс? Мыј-вөсна сені вің-мусө 'ужавны вывті сөкыд? Візув јујасөс, водопадјасөс кушөм ужјас вылө дод-

даломаоё? Кушом јозкөд пинјас өтi вужыёё? Мыј-вөсна најө воэмөстчы-
ёё, кужыёё, төдыёё? Ем абу на костын велөдчытөм јөзыс? Колө оз налыс
олөм-ногнысө мiјанлы бөстны?

С о н—кык гөра кост, увтас ин. Ш у ч к ө н ы—зев өдјө шыөн визув-
төны. П е л ь к—чышкөма, мыскөча, зев гажа керка пышкөс шуөны сiзи.
Сөгга шуөны: кушөм-пө сiјө пельк коквылас, терыба ветлөдлө, некытчө оз
мыщавлы, оз крукавлы. Поснi торјасөс сiзи-жө шуөны: лөвыд-пө зев са-
мөварыс, пелькiнiк. Д у р к—кушөм-пө керкаыс дурк: һајт, јөгө, некыт
iдравтөм. Коквылас-пө сiјө кушөм дурк: пыр-пө угө, четчө (абу пельк).

Пин крестанiн керкаын.

Өтчыд ме Пинляндiјаөд музтөз ветлөдлi, чојыс-чојө кајi
да летчi. Сөгга мөдөдчi өтi грездланө шөјтчыштны. Тыдовт-
чiс iчөтiк грезд—вiтө-квајт керка. Керкајас ставыс пелькiнiк-
өё, мiчанiкөё. Ме пырi мед важас да гажтөмас. Керка пыш
зiк-жө роч крестанiнлөн-коф, сөмын јона пельк да гажа. Ош-
iнјасас занавесјас, дозјасын зорiзјас. Лабiчјас, пызанјас, доз-
мукјас сiнмад четчөны пелькөдөмысла. Стенас картiнајас,
жажјын һигајас. Жөжсө вољсалөмаөё лыскөн да зорiзјасөн,
быдөн чөскыд дук петө. Луныс празнiк вөлөма да ставныс
гортасөё вескалiны. Көчәјiныс олөма-коф морт, гөрд жылеткаа,
өчкиа, калљана, пукалө улөс вылын, лыфдө газет. Тыр вiра-
јаја, жежыд јурөiа, лөз сiнма кык ныв кывзөны. Ме вөзјысi
шөјтчыны (на ногөн iчөтiка кужа вөли сорнiтнысө). Вiстасi
ветлыс-мунысөн. Горнi мiјан пыр панөiс. Көчәјiн нывјассө
щөктiс менө гөгiтөдны. Најө зев өдјө жежыд пызан дөра
вољсалiсны пызан вылө, вајалiсны јөв, копей, черi. Öтi чојыс
гор вывгыс шаз јылын вајiс кос сөчөн. Пинјас вөлөм зев шоча
пөжаслөны, һантө костөны да сiзи гојөны. Копей јуiг-моз
нывјас вiставлiсны ас-јывгыныс. Мамныс абу-нiн вөлөма, кык
чој керка-карта гөгөрсө кыщовтөны. Выј, јөв, колк вузалөны
карө. Кыкнаныс коңчiтөмаөё школа. Налөн став јөзыс велөд-
чөны. Менгым јуалiсны: став нывбабаыс-ө рочјаслөн велөд-
чөмаөё? Вель јона шензiсны роч нывбаба велөдчытөм вылө.
Пинјаслөн быдөн лыфдысөны, быд семја газет һөбө. Öтi
школа бөрын мунөны мөдө, кар школаө. Таво төв-пө вөггас
налөн выль школа, сенi кутасны нывјасөс велөдны скөт дөчө-
рiтны, јөв-выј бура лөгөдны.

Батыс щөщ шыасiс: „Мiјан вес овны оз поз һекөдлы,
быдөнлы кынөмпөт-вөсна лөө песгыны. Мi ыжыд пiкөд вiз-му
дорын песгам, шөркос пiөј черi кыјө, нывјасөј керка-карта

гөгөр кыщовтöны. Вегіг мед ічöt піöј ынкөм кыөмөн ассö вердö. Му оз чеченіт міјанöс: муртса-кө жујјалыштан, регыд һаңтөг колан. Міјан му велөдö мырғыны, бур јöзö петкөдö, воштö. Сіјөн, буракö, міјанлы аслыным муным, гортным вывті муса да дона.“

Ме шуі—міга меным зев гөлөм вылө воіс тіјан Пінлаң-фјаыд. Пінлы, буракö, гөлөм вылас воіс менам ошкөмөј, ныв-јассö щөктіс ассыс мед муса сыланкывсö гывны.

Нывјас міча том гөлөснаныс бөгтісны гывны, батныс щöщ бөрсаңныс пöрыс гөлөснас.

Ме бөгті да гіжі кывјассö сыланкывјасыслыс рөчөн. Комі кывјөн таіі лөö:

„Ставным мі, пінјас, һімкоф-пырыс бетам став ужнымöс, мыргөмнымöс Пінлаңфјаы, муса мамнымлы; ва пыдöснас, му гөрөмнас, кі пом ужнас бетам сылы вын. Вегкыдлуннымöс, вегкыд сөлбөмнымöс, һімалөмнымöс нуам сылы. Мед паккалö, сөвмө, зорғалö, һімалö, мед быдторјыс суғас, шөгтөг, гін-ватөг, аслас чельаф-вегкыдлунөн, ужөн сојас-јуас. Ставным мі һімкоф-пырыс, пінјас, ассыным ужнымöс, мыргөмнымöс бетам Пінлаңфјаы, муса мамнымлы.“

Ме сөмын ышловзі да мөвпышти: мед-жө, міга, быд јөз таіі рафөјтöны ассыныс мунысö, олөмнысö, кывнысö, ескö ферт öдјөнжык ембурыд, југыдлуныд codi.

Прөщцајчгөн көсјылі ескö мынтығны сојөм јуөмыс да, көфәјиныс ез бөгт. Мі-пө-өд егö вузалö, гөгүтөдім. Сіктыс медалі тельегаа вөв. Вөвлөн бара вын-ебөсыс тырмас, өті здук-өн жоғ-коф шылыд туйөд карөғ рөдтөдіс. Тујпөлөныс сарвіз-өны сурјаяс. Сурјаяс сурјаө везјөдлөма сутугаяс: сіктыс-сіктö, карыс сіктö мунö тельеграп. Быдлаын школа, біблјотөка-јас, быдлаын һыгајас, газет, гөгөр велөдчөм јөз. Меным дум-вылө усіны асланым рөч сіктјас: пемыдөг, велөдчөтөмөг. Ыжыда-ыжыда ышловзыс. Коркө-бара міјан сіктјас тащөмөг лөöны оз-а? Пінјас-моз-кө кутам овны, ферт лөöны.

Рөч вылыс лөөдіс **А. Суканова.**

Јуасанјас: Кушөм Пінлаңфјаын сіктјас, керкајас, керка пыщкөс? Кызі празнык кольлалö пін семја? Кушөм керкаө пыріс ветлыс-муныс? Мыј сылы пінјасыс виставлісны, јуасісны? Батныс мыј виставліс? Сылан-кывныс налөн мыј петкөдлө? Мыјла ышловзысөс ветлыс-мунысөлөн? Ку-щөм налөн тујјасыс, вөвјасыс? Карјас, өіктјас мөда-мөдкөд кызі өтлаавлө-ма? Кыз горһітöны? Кушөм сені јөзыс? Кор вермас лоны міјан сөщөм олөмыс?

Ө і н м а д ч е т ч ö—шудны өінмө четчөмөн кор мыјкө зев міча, пельк, југыд. Лабічәстө-пө пелькөдөмыд, быдөн өінмө четчө. К е р к а

карта гогбр кышовтөм—пубм-пөжалөм, чышкөм-мыгкөм, скөт
 ідралөм (хозяйство). Чеченітны—дөңбритны, долыда, кокнида віңны.
 Ічһыд-пө бара оз мамыд-моз чеченит. Жујј авны—зев наңоһкөн вөр-
 ны, дыша ужавны. Вескы-д лун, вескы-д гөлөм—(честность, совесть).
 Нималд-быдлаын кывсө, быдөн төдөны. Сөвмө—зонмө, быдмө (раз-
 вивается). Ышловзис—ыжыда, пыдыгань долыштис. Кор мыжыккө шог,—
 ышловзысөб.

Вөјнемејненлөн кантөльеөн ворсөм.

(„Калевала“ нима пін епопејаыо).

Пөрыг вескыд Вејнемејнен,
 Ыжыд немевејоа төдыг,
 Гажа вадор вылө петис,
 Сывны із вылө сен пуктис.

Бостис кантөлье кі улас,
 Піңсө вылас сіјсө пуктис,
 Тащөм кывјас кутис шуны:
 „Волөј кывзыштнытө татчө,
 Коди војдөр ез-на кывлы
 Немтөм сыланкывлыг шысө!“

Ворсны кутис Вејнемејнен.
 Ез колъ эверыс паскыд вөрас:
 Став ноль кока олыө пыщыс
 Быдөн кывзыштнысө локтис,
 Шензиг-тырји нимкофасны.
 Гажа урјас гыжјасиг-тыр
 Пуыг-пуө четчалісны.

Матыгтчисны сөдбөж чукөр,
 Пукгалісны пощөс пөлөн.
 Јөра четчаліс ерд вылын.
 Весіг рыслы нимкоф вөлі.

Сафмис көјін нурјас вылын.
 Щөкыд коз пу лапјас пыщкын,
 Лыа вылын, пожөм пөвсын
 Четчис-сувтис ачыс ошкыс.
 Көјін котөртө нур вомөн.

Ошкыс термасө вөр пышти,
 Пукоө сіјө завор дорө.

Қірја бердө сіјө пуктис,
 Ізјас вылө кігтис пощөс,
 Пөрі қірја лыа вылө.

Пожөм вылө секі кајө
 Ворсөм кывзыштны мед вермас,
 Шензиг-тырји нимкофасны.

Став төвјывса лебалысјас,
 Став кык бордја пөткајасыс
 Жбыракылө локталісны.

Локтисны да пукгалісны
 Медем кывны ворсөм шыјас,
 Шензиг-тырји нимкофасны.

Кыліс куш суомі-куча
 Гортсө олиг ворсөм шыјас.

Колыс піјансө сек позјас,
 Ачыс вескыда і лебзө
 Герој кантөльеыс дінө,
 Көні ворсис Вејнемејнен.

Вылі вылыгань куш летчис,
 Кымөр сажсаң локтис варыш,
 Гөпјас вылыө петис утка,
 Јуојас петалісны зила-с.

Весіг зува-лува кыліс
 Ічөт эаблык кыгкө лебзис,
 Отлан чіжықјаскөд локтис.

Накөд сырчикјас ыб вылыг
 Гурсөн-гурсөн лебзалисны,
 Пукгалісны пельпом вылас.
 Сіқи ворсис пөрыг ајыд.

Шензөдаліс Вејнемејнен.

Ваын-јуын ез колъ некод
 Кодлөн тувкјавны ем квајт тыв.
 Ез колъ сетчө чері чукөр.

Ставыс локтис ворсыг дінө

Шенѳиг-тырји ѳимкоѳагны.
 Сувтис ылѳжык сир чукѳр.
 Сѳмга рипјас дорыг локтис,
 Жужыд инјасыг сѳг воис,
 Ујис гѳрд сѳндора жокыш,
 Корушкајас локталисны,
 Камыш бердѳ сувталисны.
 Косѳ петалисны најѳ
 Сылѳм сылыглыг кывзыны,
 Ворсѳм вылас ѳимкоѳагны.
 Пѳрыг вескыд Вејнемејнен
 Ворсѳ лун і мѳд лун ворсѳ.
 Ез кољ ѳекод јон јѳз пыщкыг,
 Ез кољ сені верѳс пѳвсыг,
 Кѳса новлыг гѳтыр пѳыѳ

Ворсѳм-понда бѳрдѳтѳм мортыс.
 Кодлѳн гѳлѳмыс ез вѳрѳы?
 Том јѳз бѳрдѳ, бѳрдѳ пѳрыг,
 Бѳрдѳалисны гѳтыртѳм јѳз.
 Повтѳм гѳтрагѳма мортјас,
 Сені бѳрдѳны том зонјас,
 Гырыг нывјас бѳрдѳѳмаѳѳ,
 Бѳрдѳны і посні нывјас.
 Сещѳм лѳгыд ворсѳм шыыс,
 Сещѳм шенѳанаа ворсис,
 Бѳрдѳ ачыс Вејнемејнен.
 Јона петѳ сылѳн сѳнва.
 Сѳнгыс гѳгылтѳѳны војтјас,
 Жемчуг-коѳѳг гылалѳны.

I. B.

Вејнемејнен—Пинјаслѳн тун, тѳдыг. Канѳелье—пинјас-
 лѳн струнаѳн ворсан, сѳгудѳк. Јѳра—зев ыжыд да јон ѳвер, вѳрын олѳ.
 (Лось). Кущ—(орел). Верѳс—мужик.

Лопарјас ордын.

Сувтѳм шѳйтчыны ју дорѳ. Ју пѳлѳн сулалѳны лопарјас-
 лѳн керкајасыс—пыртјас, му вевтаѳѳ, јуртѳмѳѳ. Мѳјанѳс каѳал-
 ѳм-мыгѳі понјас пырыг-пыр кутисны увтчыны. Увтѳм шыѳ
 ју дорѳ пыртјасыг став одыгыс петис. Верѳсјас, ањјас, челаѳ
 чукѳртѳисны мѳјан гѳгѳр, гѳгѳитны мѳјанѳс корѳны. Налы вѳ-
 лѳм гѳѳтјасыд зев мусаѳѳ. Весѳг јѳз пѳын шуѳны: „Јенмыд со
 бур јѳз ордаѳ пыр гѳѳтјастѳ ыстѳ.“

Пырім ѳѳі пыртѳ. Пыщкыс зев лѳпкыд: лопарјасыд іѳѳ-
 ѳѳк тушааѳѳ. Пыртлѳн кык роз: ѳѳѳкыс ѳѳѳс-пыѳѳѳі, мѳдыс
 ѳѳѳѳн-пыѳѳѳі. Керка ломтыгѳгас шыныс ѳѳѳѳѳдыс-жѳ петѳ.
 Тѳвјасын пурга-дырји ѳѳѳсѳд-пыѳѳѳі сет-жѳ ветлѳны: ѳѳѳсѳдыс
 он вермы, ставыс лымјѳн тырлѳ. Жѳжыс му. Жѳж шѳрас
 кѳрпѳч пач—горна. Стен пѳлѳныс лабѳчјас. ѳѳѳі пельѳсын ала-
 пастѳм шкап. Сорјас вылын ѳшалѳны паскѳм да кѳр кујас.
 Та-кынѳѳі гѳљ лопарјаслѳн пыртаныс ѳнѳѳм абу. Муѳѳ щын.
 Бѳ вылын рачын пуѳны сојантор.

Міжанос вердісны-жукталісны на нога мед бур сожан-жуан-
 он: пычы да нычы пөжалом сөчөнјасөн, чері жукваон, көр
 јайон. Вајісны көр гаффын көр јөв. Мукөд пөлөс дозмук на-
 лон абу. Чөсмаган-пыфди вајісны көр кыв да гос. Гојігон сов
 ни нан оз мытчывлыны. Гојоны чөва, еща сорнитоны. Нинөм
 -јылыс ескө-і сорнитнысө-да, зев-өд еща налон сорнитан кыв-
 јыс. Төдөны сөмын асланыс олөм-јылыс, көрјас-јывыс, көзыд
 олан ін-јылыс, чері кыјөм-јылыс, лок ловјас-јылыс. Мукөд јөз
 олөм-вылөм-јылыс, керөм-вөчөм-јылыс мөвпавны оз пуфмыны.
 Вегіг кывјасыс сы-јылыс сорнитныс абу.

Паскөм лопарјаслөн көр куө. Аңјас прафнишној шапит-
 чан паскөмјасас вурлөмаө өікөщ моңјас да југыд кизјас.
 Посны төбөм кагајассө лопаркајас сөроыныс вөфитоны горт
 -коф јашщикын морөс бердас топөдөмаөс-да.

Јуалісны міжанлыс кодјас мі. Төварыш вистасіс велөдчөм
 јөзөн. Најө чујісны, оз вермыны төлквыв боотны велөдчөмсө.
 Кущөмкө-пө-нө начальнік сіјө лоө, алы мыј? Міжан пісарыс-пө
 ті ыжыджыкөө алы ічөтжыкөс?

Лопарјасөс ескө важөн-нын православној вераө пыртлөм-
 аөс, сөмын оз вермыны најө вунөдны асгыныс важ јазычес-
 көј јенјассө, пыр кафтылөны. Көфажін міжанлы шуіс: „көсја-пө
 ескө чері кыјны, да Гејтыс пола“.

— Kodi-нө, шуам, сещөм „Гејтыс“?

— Гејтыд сіјө ты дорын олө. Пөртчылө көрө, черіө, із-
 асө. Скөрмас-кө—төв лептас, ва гыөн пыжтө пөрөдас. Мукөд
 -дырјыс војјасын трубаөд пыравлывлө көр јөв јуны. Пөфө
 сіјөс бурөдны сөмын табакөн.

Војбыд щын пын тојтім. Ывла вылө петны некущөма
 ез пөф: гөгөр тыртөма, лок, пурга. Аскі асывнас мөдөдчім.
 Көлө јешщө Колва карөз 200 верст мунны. Көсјім мынтысны
 сојөм-јубмыс, уфөмыс. Лопарјас нинөм ез боотны. Көфажін шуө:
 „Ветлыс-муныс вердөм-куза-пө дас во һаһа лоан, дас во
 щыглун он төдлы“. Сегга јешщө содтіс: „Гөстлы сетан, кыјөіг-
 өн боотан.“

дофдасөны міжанос нуны. дофјас қік вор-кофөс. Көрјас кок-
 јаснас кокөны, нещкысөны мунны. Нуысјас сулалөны көрјас-
 көд ортчөн. Најө тујчөж котөртөны. Мөдім. Пыртјас коліны
 бөрө. Гөгөр лым. Мај төлыс-нын вөлі-а, лымјыс дугдывтөг
 саккө.

Јуасанјас: Лопарјаслөн кущөмөс керкајасныс? Керка пыщкөсныс?
 Олас ногыс? Радејтөны-ө ветлыс-муныөс? Кущөм налон сожан-жуаныс?
 Мыј-вөсна најө еща сорнитөны? Кущөм налон паскөмыс? Төдөны-ө мыјкө

велөдчөм-жылы? Мыҗла најө ветлыг-мунылыг оз дөн бозтны вердөмыс?
 Вежалан-ө налөн пемыд олөмныс?

П ы р т җ а с—лопарҗаслөн керканыс сизі шуөб. А н—нывбаба.
 Ч ө с м а г а н—мед чөскыд тор.

Кызі Норвегіяын олөны.

(Роч вылыс).

Норвегіяса јөз вывті ужаслывөс, зилөс, морттујаөс. Кужө-ны, мајбыр, бара најө вермавны көчыд војвыв ывлавывтө (природа). Кіпыдөс пагта шогман му, веөг жужыд слудажас вылыс, налөн оз-нын вош. Сещөм інјасыд вылө ескө мукөд-кө кінас-нын шеныштас-да, најө-тај оз. Богтөмаөс көрт зырјас, коканјас да җебчөдөны, шылөдөны мутө. Виҗастө гөрөмаөс, вын-сөдөмаөс—пуритө веж туруныд. Тујјасыд быдлаын жоҗ-код-шылыдөс, паскыдөс, бөрөздајас кодјөмаөс. Виҗ-му ужалысгы пыр бур тујыд колө. Налы колө нуны-вајны җаңтө, јајтө, выјтө. Прездыг-грездө сорнитөны телепонјасөн, мөда-мөдлы јуөр мөдөдөны телеграммаөн. Став сиктыс, карыс телеграпөн, телепонөн өтлаавлөма. Водопадјасөс индөмаөс пабрик-заводјас-лыг көлөсајас бергөдлыны.

Быд восковын Норвегіяын төдчө мортлөн ывлакөд вермас-өм, морт вежөрнас ывласө вермөмыс, мырөбмыс. Сені абу вывті озырыс җи вывті гөлыс. Быдөн бура олөны, сузгөны. Морө пөлөн олысјасыс чері кыјөмөн нажөвитчөны. Пыдын-жыкјасас поснөдик сиктјас тыдалөны, емөс уна өтка керкајас.

Өтка крестанскөј керкаө воан—шенчыгас ембурыс вылө. Керка пыцкас-кө пыран—чујман. Он-жө чајт сетыг крестанын-өс олиг. Мијан җескыд, җајт керка-пыфдыд налөн зев ыжыд, вит вежөса керка. Виҗ-му ужалан машинаыд кымын пөлөс! Гифна-картаыд жужыдөс, југыдөс. Скөтыд бурыс-бур. Гөгөр весалөма, пелькөдөма.

Вевтас інјасын јөз гөлөгжык. Сені сојан-јуаныд омөлжык дај пагкөмыд дөмаса. Корысөс да шыгјөс ескө он-жө аҗыв-да.

Воыг-воө Норвегіяын јөз озырмөны. Асланыс му-ваыг озырлунсө перјөны.

Велөдчөм јөз асланыс төдөмнаныс отсаөөны чері кыысјас-лы, виҗ-му ужалысгы: виставлөны кызі чері јонжыка шедны вермас, кыҗ буржыка виҗ-му ужавны. Ассыныс төдөмнысө сетөны газет-пыр, җыга пыр. Крестана өтувтчалөны сојузјасө,

обществојасо. Вермас од быд здук лоны вѣгомјас, ускотѣјас, секи сојузјасыд і отсалоны налы. Отув стрѣитчалоны, арѣлѣн вѣ-му ужалоны. Течсѣмѣн нѣбѣны бур машинајас, ѣткѣн-ѣд он вермы-а.

Кѣдыд војвыв ывлавылад і јѣзыд сецѣмѣс-жѣ. Герамбана варов мортыд гежѣд. Быд морт Норвегѣјаѣ воыг шенѣ најѣ вескыдлун-вылѣ. Агныс вескыдѣс, дај мукѣдѣс сецѣмѣн-жѣ чажтѣны. Нѣтчыд најѣ некытѣ оз томлавлыны. Агныс ѣз вѣр-ѣдны, дај мукѣдѣс оз чажтны. Ветлѣг мунигѣн кѣрттујса стан-тсѣја вылыг онѣј адѣылѣ слугајасѣс. Кынѣмыд-кѣ сумалас,— матыгтчы пызан дорас, сен быдтор пукталѣма. Ачыд бѣгт мыј теныд колѣ дај ѣј. Нѣкод оз кыјѣдчы. Мунигад вѣгталан мыј ѣјѣн-јујѣн, тенгыд дон бѣгтасны вѣгталѣм-герѣтыд.

Норвегѣјаын вылѣ пукгыс нѣ мѣдѣс увтыртыс абу. Јамшѣк-ыд теныд кѣ чургѣдѣма—прѣшцајтчѣ, слуга-казакид текѣд ѣтѣ пызан сајѣ пукѣс. Ставыс велѣдчѣмаѣс да сѣјѣн сецѣмѣс, ѣтчыд-ѣд он-жѣ налыг кывылы лѣк кыв, мѣгтѣм кыв шѣѣм. Најѣ агныс ас выланыс ыжыдѣс і ѣѣтѣс. Быд морт сени велалѣма ачыс ас-пѣнда тѣжыѣны, некѣр најѣ оз лѣзны некѣдѣс ас выланыс ыждавыны.

Норвегѣјаын некѣд оз јандыс некыщѣм ѣдѣ уж керѣмыс. Поп пѣ, велѣдыс пѣ гѣжѣны крѣстѣнѣнѣ. Мед озырыслѣн нылыс лавкаѣ прѣкашщѣчаѣ медаѣас. Быдѣн аслас ѣлѣм-герѣтѣ уж корѣс, оз пов гералѣмыс, мед-тыкѣ некѣд воѣын оз ло увтыртчыны, некѣд ез вѣлысѣ мырѣды.

Налы велѣдчѣмыд вывѣтѣ дѣна. Іѣѣт школајасад быдѣн-нын велѣдчѣны. Најѣ ѣенгѣтѣ школа вылад оз жалѣтны. Тѣдѣны најѣ велѣдчѣмлыс дѣнсѣ, велѣдчытѣгыд-пѣ немтор оз артмы, сѣмын тѣдѣдѣмѣн морт вермас ставсѣ ывлавывгыс вермыны. Школа вывѣтѣ уна налѣн. Велѣдчѣмыс некѣдлыс дѣн оз бѣгтны весѣг ыжыд школајасас (универсѣтет.)

Велѣдчѣмыс, тѣдѣмыс налы кынѣм сумалѣм-мѣза колѣ. Оз озырлун-вѣсна мырѣныны, сѣмын тѣдѣмыс, велѣдчѣмыс на-лы колѣ.

Емѣс гырыс школајас. Карјасын работѣјлы, ѣеревнајасын крѣстѣналы, весѣг нѣмыс школаныслѣн „Крѣстѣнскѣј универсѣтет“.

ѣерт сѣсѣа ѣтѣ велѣдчытѣм мортѣс он сѣс адѣыв. ѣерт сѣсѣа мед гѣль крѣстѣнѣныс тѣдѣ, кужѣ вѣз-мутѣ бура ужавны, вѣгталас теныд мыј-вѣсна сѣзѣ ужалѣ, мыј-вѣсна оз сѣз. ѣерт сѣсѣа быд крѣстѣнѣн пызан вылын ем гѣзетјас, уна пѣлѣс нѣгајас асланыс пѣсѣтельјаслѣн, весѣг јѣз пѣсѣтельјаслѣн.

Важѣн зев вѣлѣ јуысѣс Норвегѣјаса јѣз. Мыјѣн-тај велѣд-

чӱсны, регыд вӱна јуӱмгыд еновтчӱсны, аґныс. Ковмӱс газет-
јас, ыгајас, Ӆур гажјас—спектакјас.

А. Суанова.

Јуасанјас: Кызӱ Норвегӱяын вӱз-му бердӱ кутчӱӱӱны? Кызӱ сӱкт-
јасын, карјасын мӱда-мӱдныскӱд горнӱтӱӱны? Водопадјасыс мыј керӱӱны?
Кызӱ најӱ вермӱмадӱ ывласӱ (природа)? Мыјла налӱн вывтӱ озырыс, вывтӱ
гӱлыс абу? Кушӱмӱдӱ керка-картајасыс, скӱтныс? Велӱдчӱм јӱзыс кызӱ от-
савӱӱны крестанаыслы? Кызӱ, мыјла крестанаыс ӱтувтчӱӱны? Кушӱмӱдӱ јӱз-
ыс сенӱ? Мыјла оз повны, јандыгыны сенӱ некушӱм ӱдӱ ужыг? Кызӱ быд
морт бӱрјӱ аслыс уж? Кушӱм налӱн школајасыс, велӱдчӱмыс? Ем-ӱ на
костын велӱдчӱтӱм јӱз? Быд крестанӱн мыј лыддӱб? Мыј-вӱсна Норвегӱја-
ын дурдӱсны јуӱмыг?

Морттуја—кӱподтуја, мастер мортӱс шуӱны морттујаӱн. Пурӱтӱ
—зев јона да уна быдманторјас петӱны: туруныс-пӱ пурӱтӱ быдмӱ. Шуӱны:
доддӱыс-пӱ пурӱтӱ лымјӱдыс; гӱрјыс пурӱтӱ муӱдыс. Ускӱтӱтӱ—гырыс
скӱт-кӱ кулӱ, шуӱны—ускӱтӱтӱ-пӱ лоӱ. Течӱдӱ мӱӱн—унаӱн ӱенганысӱ
ӱтлаалӱны да нӱдӱӱны мыјкӱ. Герамбана—ем сещӱм јӱз, чужӱмныс
пыр бытӱтӱ гералӱ. Варов—зев сорныа, дурдывтӱг-пӱ сорнӱтӱ, варгӱ пӱ,
ш лӱны. Вылӱ пуксыс—асӱ быдӱн дорыс бурӱ да шаӱд пуктӱ (гор-
дый). Увтыртыс—мукӱдӱс зев улӱ, омӱлӱ пуктӱ (унижает).

3. Мувыв оланног,

Важ олыг пемөсјас.

(Јона важ-јылыг).

Сіјө вөлі важөн-нын, зев важөн... Уна сурс во-нын өнөз секань колі. Сіјө ез вөв мјан өніја олан муын. Вөлі сіјө ылі шоньд олан инын, көні шондіыс југьджык да шоньджык, көні зерыс щөкьджыка өвльвлө, шоньд мусө јона көтөдлө, а шондіыс јона пөжө...

Сетөні олыгјас (пемөсјас) вөліны гырыгөвжык да јонөгжык өніја-дорыг.

Міјанын-моз көзьд төлыс сен ез і вөв некущөма, пыр гожөм сулаліс.

Пујас вөлі быдмөны сурс-мөд воөз, вөрзөдлытөмөг сулалөны (чер-ні пурт-на сек ез вөв, да і некодлы-на вөлі сек пујассө пөрлөдлыныс).

Вөр пагталаыс гөгөр вөлі жуө звер-пөткаыс; быдгама олыгыс ветлөдліс тыр, лебаліс, котраліс помтөм; гутјас да гагјас қізјалісны. Набөрза кајјас вөтлыгысны да куталісны, кајјассө варыш кыјаліс. Туруңјас быдмісны быдгама өкасыс да қорқалісны быд пөлөс рөмнас. Пагтала шөрјас да југьд јолјас чөлгысны, візувтгысны. дугьдывтөг гажаа ғылісны кајјас; лок звер горзіс аслас ыжыд шытөвнас—сағмөдіс вөрсө; пујас быдмісны зев ылөз, кымөрлаң јывнаныс кысгысны; лөһ-дырјі нора шпарөдісны корнаныс, төла-дырјі шуштөма шувгысны...

Дыр сізі вөлі, куға сіз оліс вөр сещөм олөмнас, долыда олсны секі кывтөм пемөсјас, луныг-лунө, воыг-воө, кытчөз ез торк налыг олөмсө кыккока (морт).

В. Чістальов.

П е м ө с — пов кутөда олыг. Пемөсөні шубө быдгама олыгыс мувылас: зверјас, пөткајас, гагјас (сіз-жө і морт). Шубөны „кывтөм демөс-пө“,—коді оз вермы нинөм шуны. Морт пемөс абу? С у р с — дағ со (1000). Ц ө қ

ы d—сук, ортчөн дорвыв унаыг. Кор шуоны щжыд? Кор шуоны сук? (Геж-
 öd. Шоч). П ö ж ö—јона шонтö, сотö. Ж у ö—гыö (кор унаөн вежа-веж
 мыот öтарö-мöдарö ветлöны). G i k a c—пöлöс (сорт). Уна öкаса, уна
 пöлöс. З о р i з—цвет: турун јыв-лы, пу јыв-лы. Р ö м—пöлöс (цвет). Лöм
 пу зорiз жежыд рöма. Кöч гожöмын руд рöма (гöна). Лöм рöм роч ној дук-
 öс. „Рöм“-саң—„рöмы“ кыв лöма. Тöвга лунö воэ рöмдыны кутас.
 Р ö м ы d—југыда-пемыда вежöс кост, рытын-лы асылын-лы. Ј о л—iчöнык
 вөр ју, космывлытöм шор. Ш ы т ö л—(шы тöл) гöлöс. Ш у ш т ö м—
 —гажтöм неуна, полöм.

Кыккока.

I.

Важöнсаң-нын Кыккока ыжыд кывтöм пемöсјас -вылын.
 Уна сурс во-нын колы сесаң, кор Кыккока вöли ачыс мукöд
 пемöсјас-коф, кор сiјö вöли öтнас олö öнiја пемöсјас отсöгтöг.
 Кузаөн сесаң јона вежласiс олöмјас мувылын: ставыс лоi выл
 нога, выл öкас.

Кыккока ас ыжыд вежөрнас бостчiс мукöд пемöсјас dинö;
 нöжjөнiкөн, дырөн öбöдiс најöс ас бердас, велöдiс аслыс от-
 сасны-ужавны. Ферт ез став пемöсыс вöv öткоф. Мукöдыс ез
 сетчыны Кыккокалы да i оз вöли шогмыны сылы. Сещöмјассö
 сiјö еновтiс оз-кö вöли најöјас нинöм локтор вöчны Кыккокалы.
 Лок-кö вöли вöчöны,—бара-жö вöтлö најöс, кыјö-вiö, мед матi
 гөгöрын ез вövны.

Сiјi дыр вермасiс Кыккока мукöд му вылын олыс пемöс-
 јаскöд. Вермiс-öd дырöннад. Сiјö öтнас став пiаныс вöли медга
 ыжыд вежöра—мывкыда, сы-понда медга јон быдсөн дорыг.

Велöдöм пемöсјас вочасөн öбöдчiсны Кыккока dинö. Пыр
 сы бердын олiгөн öкiкöз вунöдiсны ассыныс воэра олöмногнысö,
 ывлавылын аскежаныс, некодöс асвыланыс ыжыдöс тöдлытöг
 олöмнысö. Мед бөртi најö Кыккокатöгыс ез кутны вермыны
 овны.

Мукöд ывлавыв, Кыккокалы ковтöм, велöдтöм пемöсјас
 ылöжык вешјiсны сы dиныс, öтартчiсны сiјö олан iныс, пыш-
 јалiсны морт вольтöм инö...

II.

дырөн Кыккока велалi буржыка овмöдчыны. Сылөн воч-
 асөн codiс i codiс ембурыс, аслас кiөн вöчöм торјасыс. Ыжыд

мывкыднад-тај лөсыджык-жө овныд, уналао сіјө сузө. Велалис Кыккока буржыка поздыны—чомдыны. Вөчис сіјө ју дорө мча веж луг вылө зев лөсыд гажа чом.

Пукалө өтчыд рытын Кыккока аслас чом дорас. Пукалө өтнас, јурсө өшөдөмөн јона мыжкө мөвпалө аслыс. Чельадыс сылөн важөн-нын узөны чөскыд унмөн, өтнаслөн сылөн оз узгы. Чом гөгөр водалөмаөс узөны сылөн мукөд велөдөм пемөсјасыс. Сөмын на пөвсыө өтө пемөс оз уз, візө Кыккокаөс. Сіјө пон, медвозза төдмагыс сылөн, мед бур віқанторјыс.

Рыт-нын. Пемыд. Гөгөр лөн: ставыс лантөма, шөјтчө. Оз узгы Кыккокалөн. Öнө сіјө пөрысмөма-нын, абу-нын важ-кодыс.

Чельаф сылөн уна-нын јывмөма, котыр паскыда разалөма: уна ныв-пі быдмө аслас і піјаныслөн, пөльөн шуыөјас, посні-јас. Ставыс-нын сылөн отсаөыс, ужалыс. Ачыс өнө омөла-нын і ужавлө, пыржык тудалө-велөдө том јөзөс.

Радејтө вөлі прөст-дырјө сізі, нинөм кертөг, аскежасөн пукалыштны, шөјтчыштны мөвпаліг-моз. Мөвпалантор, артышт-антор сылөн уна: кыз мыј оліс өнөз, мыјјас вөчис, мыј көлө возө керны.

дыр сіз сіјө рытнас Кыккока пукаліс өтнас. Пукаліс, пук-алис сіз і кутіс сөсөа сылы кажітчыны, бытө гөгөр горніјас кылөны, вашкөдчөм шы өтарсаң-мөдарсаң: вадорсаң (ва віз-

увтөм чалгөмөн), вөрөөн (пујас шувгөмөн) і төвру пөлыштөм-ган і быдлаган... Со мыјјас кыліс Кыккока:

— Кыккока! Те медга вежөра, мед ыжыд мывкыда, мед јон быдөн дорыс. Те—мувылын сар!—вашкөдө сылы візуван ва.

— Кыккока, левөс вермыс! Став пемөсыс теге полө!—шувгөмөн вісталө вөр пуыс.

— Кыккока, некод текөд оз вермы воқсагны мувылын, тенад ставыс!—сылө сылы төв.

Кыккокалы нымкоф лоі тащөм кывјасыд. Пукалө, кывзө. Лөвыд гөлөм вылас сылөн. Рытја небыдк төв војлаңыс пыр өтарө өдзіс. Скөрыс шувгө вөр, муоңыс гінгөны-копрагөны пујас. Лөң ју, рама візувтыс, зев јона гыңис, локыс швачкө кырјө.

— Мыјнө ті лоінныд?—шуө Кыккока. Аслыс јірмаг, јөжгылаөө көзыдысла.

— Kod бара төдө,—шуө пулөн көр.

— Kod төдө төдтөм тор?—јуалө шор.

— Јенежа-муа костын уна төдтөм тор-на ем, көт Кыккока і чајтө ставсө төдіг-а,—шуө төв.

Кыккокалы сещөм кывјасыс инміс гөлөмас. Сувтіс, вегкөдчіс, јурсө вылө кыпөдіс да гөгөр віқөдліс. Сегса шуіс гораа аслыс:

— Мыј лоан-лоө! Ме вермі левөс, кујі пөкөрітны вөлөс і өшкөс аслым вылө, верма сіқкө і мукөд тор!

Муртса-на шуыштис сіјө, кытыгкө кыпөдчіс төвныр. Кок јывгыс ускөдіс Кыккокаөс, сегса вадорөңыс тупылтис. Кыккока қонөн көтагіс. Төлыд чом вевтсө быдөн кулыс. Сағмісны чом-јын уысыјас. Повөмысла горзөны, котралөны чом гөгөр. Пон омьалө. Шыр пі-коф көтаөма Кыккока, локтө чом дорө. Төв өтарө өдзө. Бауөн сорөн кысгіс Кыккока чом дорө. Чом қоннас кісөма. Чельағыс шөјтөны—ветлөны, бөрдөны. Мөсјас да ыжјас щөщ сені нокөны, бакөны лок горшөн. Вөвјас қікөз јөјмөмаөс, гөңајтлөны віқ куға.

Чом дорыс зев ыжыд пу пөрөма. Војбыд ез лөңлы, војбыд пөлтис ыжыд төв.

III.

Мөдлун асывнас Кыккока пукалө чом дорас, бөрдө. Забеднө сылы. дыр-мыгөті пальалі да щөктіс чельағыслы чукөртны көлујсө, кутавны скөтсө. Сегса шоныда пагтагіс, пукөіс да кутіс думајтны. дыр пукаліс. Коркө сегса і четчіс, кулаксө шөзыртөмөн грөңітө төвлы:

— Ыок төв! Ме теныд петкөдла! Танө өтi вожөн мыјда мем пакөгт вөчiн: чом кiгтiн, скөтөс ставсө разөдiн, нымөн, щөщ ачымөс ен пөдты. Гашкө те мөдыг-на таз вөчан да?

— Верма бара,—шуө төв.

— Ыок, мустөм төв!..

— Ме абу лок,—шуө төв.

— Мыјнө, бур кажiтчан .та-бөртi?—горөдiс Кыккока сы вылө.

— Гөгөр бурөн, ескө, оз поф шуны да...

— Мыјнө, сiккө те абу бур-ны, омөль-ны. Кущөм-нө еөкө сөгга те?

— Абу бур, а локөн оз-жө поф шуны,—шуө төв.

— Со кыз...—шуыштiс Кыккока.—Вај-жө вiстав кызi мыј тајө ло: ме вермi левөс, велөдi аслым ужавны өшкөс, вөлөс, верблюдөс, слөнөс; быдтор меным сетчө. Те локтiн кыккө да ставсө сiјө меным разөдiн. Вај вiстав, кущөм бур вермас тегь меным лоны? Кущөм пөльза верма тегь перјыны?

— Мыј i вiставны тед та вылө,—шуө төв. Кут менө, пөкөрiт, вермы пөльзүтчыны меөн кужан-кө!

— Төв шуфөвтiс да төвчыгiс мунiс ерд куза. Мунiг-мозыс чом дорыг кватiтiс мөс кучiк да зев вылө качөдiс, сөгга нөбалiс ју сажө. Кыккока пыр вiчөдiс кытчөз, ез берд гiн вылыг кучiк.

Матыгтiс сы дiнө ыжыд пiыс дај шуө:

— Мiјанлы, батө, оз поф тани овны. Колан вој төвнырыд зер сорнас став көчанымөс i туруннымөс нуома—кылөдөма да ласкөма, весiг некытчө оз шогмы. Маты гөгөрыг весiг ыжлы јiрыштны нiнөм. Ме ветлөдлi талун, ылытi кыщовтi верфөмөн, гөгөр вольсалөма шогмытөмөз. Ме ог төд мыј i керны. Став скөтным щыглы кулө.

— Нiнөм ез шу Кыккока. Пыр өтарө вiчөдө дувгө кодарө кучiксө нөбалiс төв. Зев ылын ва сажын тыдалө вөли паскыд веж туруна вiз.

— Со естөн туруныс!—iндө пiыслы.

— Тыдалө-тај ескө-да. Мыј сөг мiјанлы—шуө пiыс—кыз сетчө вужан тащөм паскыд вiзув ваөдыд? Кыз воөтчан сетчө?

— Кодарсан-нө төлыс?—јуалө Кыккока пiыслыг.

— Рытыввывсан-тај ескө да, Самөј веж лудланыд пөлтө... да мыј сыыг? Оз-на-өд лебөд мiјанөс сетчө.

— Он чайт? Ме думајта-да, төлыд на мiјанлы i отсалас.

— Сөгга зев өдјө сувтiс кокјылас дај шуiс: „ме көсја пөкөрiтны төлөс да пөльзүтны сiјөс бур вылө!“ Пi шемөс лоi, нiнөм оз вежөрт, бат вылас сөмын вiчөдө.

IV.

Кыккока чукөртис став пїжансö öтїлаö, їндалис налы уж-
 јас: щöктїс пöрöдны гырысжык пујас, керјассö туплавны ваö,
 сесга сен көртавлыны најöс öтлаö. Лої зев ыжыд пур. Пур
 вылас щöктїс сувтöдлыны куз зїбјас. Бабајаслы сетїс кучїкјас
 öтїлаö вурлыны паскыд парус-пыффы. Сесга сіјö вурöм кучїк-
 јастö зевтїсны зїбјас костö. Тöv пырыг-пыр-жö пöлтїс парустö,
 кутїс довјöдлыны пуртö. Пурсö јона домалїсны гезјасөн, мед
 оз кылав. Мыјөн ештїс, Кыккока щöктїс чукөртны да летчöдны
 став скöтсö і став овмöссö пур вылö. Агныс ставныс щöщ
 сöлісны сетчö. Медбөрја морт пукгїс пур вылö ачыс Кыккока.
 Пур мездїс дом јылыг. Парус пöлтчїс. Пур мөдöдчїс тöv бөр.
 Кымын воқö, сымын ödjö пурјыд мунö. Рытладор воїсны тыд-
 алан веж туруна їнö. Ставныс четчїсны, катлыгїсны. Овмöдчїс
 Кыккока выл олан їнö.

В. Чїстальов.

Олöмлөн закон.

Ҷїк быд ловјалы, быдманторлы олöмныс вывті дон а. Бы-
 дөн кулöмыс-бырöмыс полöны. Сöмын Ҷїк быдöнлы оз тырмы
 гојаныс, олан їныс. Сїјөн му пасталаыс ловјаяс костын, быд-
 манторјас костын дугдывтöг мунö ког, вермагöм гојан-јуан
 -понда, олан їн-понда. Вермöны, колöны сöмын мед јонјасыс,
 мед вынајасыс. Најö вынтöмјасöс, омольјасöс, куштöмјасöс сїн-
 öны, бырöдöны.

Код-нö ескö велöдöма быдманторјассö вермагнысö, воқ-
 сажнысö? Кодї налы лöгöдöма быдҶама пöлöс вермагансö, воқ-
 сажансö? Богтам көз ку гөн вежгöм (покровительственная ок-
 раска). Сесга кытыг-нö сымында быдманторјыс лöма? Öтї-
 öс тöv кыккö ылыг муыг нöбöдас, мөдöс вїзув ва ылыган
 кылöдас. Векуган кывтöм пемöсјас щыг-вöсна, ва-вöсна öтї-
 ласан мöдлаö мунїсны (көјдысјас сіҶї-жö). Сöмын выл олан
 їнö овмöдчöм бöрын налы лöө јона вежны оласногнысö ас-
 сыныс. Код оз вермы лöгöдчыны сетчöс ногөн овны, оз вер-
 мы, бырö.

Шоныд їнјасын мїча, југыд гöна куа олысјас јывмасны,
 оз кутны тöрны. Налы лöө паскөдчыны, воқö војвывлан сет-
 чыны. Ферт шоныд їнад олыгјасыд көҶыд їнад оз велавны,

мунг-мозныс кызыс кулалө. [Сөмын] ловжөн колыны шоныджык да пемыджык куаяс. Мича, жугыд куаястө ылысан адзöны эверјасыд да гојоны.

Важысан төдам—челаф лооны бат-мам-кофöс бурлунна-ныс і लोकуннаныс. Коди верміс колыны ловжөн—најө челаф-лөн нөшта кујасныс шоныджыкөс, пемыджыкөс бат-мамгыныс лооны. Уна сурс воон најө вежисны зикөз. Со мед көзыд інјасад ошјас руд гөннысө вежисны жеждө, велалисны вер-чыны, кыны чері.

Көчјас, байдөгјас, кутисны вежлавны гөннысө: гожöмын рудөг, гожга ылавыв-кофöс-жө, төлын жеждөг, лымјыс-коф-öс. Сегга-öd ставныс зев шоныд кудн куагисны.

Зик-жө сизі олөны быдманторјас мијан сінвозын, сөмын назөн да огө вермө казавны. Вічөдлам көз зорзалан луд вы-ло: өтө зоріз зев мича, мөд чөскыд дука, којмөд ма көра. Сег-га емөг мігтөмінікөс (рамінікөс), муртса төдчөны. Бобувјас, малямушјас, гагјас зорізыг зорізө жбырјалөны, отсалөны көј-дыслы разавны, чужны. Ферт најө лебөны мича да чөскыд ду-ка зорізјас выложык. Сіјөн налөн унжык і көјдыс лоө, өдјө-жыка, јонжыка јывмасны. Воыг-воө најө содасны; мігтөмжык-јастө, рамжыкјастө зикөз быртөдасны.

дугдывтөг мувылын сецөм бөрјөдлөм, вермагөм мунө: јонжыкјас, кужысјас кольтчөны овны, омөлікјас, вынтөмјас, кужтөмјас бырөны, кулөны.

Тацөм олөмыс муывса пемөсјаслөн, быдманторјаслөн шугө **олөм законөн**. Тацөм законсө некод оз вермы вежны. Быдмантор оз-кө куж ассө візны косыс—кулө. Пемөс оз-кө вермы көзыдыг ассө візны—оз-жө дыр ов. Кодөс сег мыжал-ан? Зик некодөс. Сецөм-нын мірыс, лөгөдөм машина-моз, ылавыв закон-серті олө, нектор некод оз вермы сег вежны. Кодлы ескө норасны? Некодлы. Немтор і норасны, наргыны, колө кыз-мыј верман вермасны, пөльза богтны ылавывыслыс, асгыс велөдчыны-да. Ылавывылыс ачыс мијанөс велөдө овнысө да вермаснысө. Öткөн овны, пыр когагөмөн ас-кофөмкөд вывті сөкыд. Лөгыджык волөма овны өтувјөн (обществоөн).

Отувтчөм сетө зев ыжыд вын. Сөлөмөн і вежөрөн јонмө-ны обществоөн олігөн. Тацөм бурсө важөн-нын казалисны пемөсјас, овмөдчалисны отув недөкма гемјасөсөн, зон обществоасөн.

Став олыгыс сецөм обществоас лыффыгө јортјасөн (тө-варышјас). Отвылыс најө шогөны, нимкофасөны. Öтвылыс олан інјас лөгөдоны, сојан-јуан корсөны, воцасөны врагјас-көд, щөщ шогсө палөдоны, сузгытөмсө сузөдоны. Отсалөны вермытөмыслы, дорјөны нарнөтөмјассө. Сізтө олігөн велалас-ны мөда-мөд дінаныс, кутасны рафөјтны, дөң төдны јортјас-

лы. Сещом лөсаломыс, раҕейтөмыс мөда-мөдсө мортлыз сәләм-сә кыпөдө, сөстөммөдө, мөдөдө мөда-мөд дорјом-вөсна биө-ваө. Сещом мөда-мөд-вөсна төждыгөмыс мортлыз олөмсө миҕмөдө, долымөдө.

Сещом дугдывтөм вермасөм, воҕсагөм олөм законыс му-вылас-жө велөдө отувтчыны, раҕейтны, мөда-мөд-вөсна лов пуктыны.

Мөда-мөд-вөсна лов пуктөм закон быдманторјас пөвсын, ҕерт, абу. Кывтөм пемөсјас пөвсын вывті шоча овывлө. Морт абу турун, абу кывтөм пемөс. Мортлөн ем ыжыд веж-өр, бур мывкыд. Сылы оз ков кывтөм пемөсјас-моз, турунјас-моз мөда-мөдөс сојомөн, виөмөн вермагны, ҕерт, олөм-вөсна колө вермагны, воҕсагны, сытөг оз поҕ овны мувылын. Сө-мын унаөн-на өнөз оз гөгөрвоны вермагөмсө: вермасөны морт-морткөд, көјинјас-моз мырсөны мөда-мөдөс бырөдны, сојны, мед егкө сөмын аслыныс ставсө курыштны. Вермагөмыс, воҕсагөмыс мортыслөн колө лоны мөд пөлөс. Мортлы колө дугдывтөг вермагны гөлуныскөд, пемыдлуныскөд, лөка олөмыскөд. Најө медга ыжыд враҕјас мортлөн. Најөс вермыны сөмын өтi торјөн поҕас—**велөдчөмөн, төдөмөн**. Колө вермагны ывлавывса лөк выныскөд: ваыскөд, төлыскөд, чард-гым-ыскөд, зерыскөд, косыскөд. Најөс колө ҕикөз вермыны—**доҕ-ҕавны** аслыным уж вылө, мед на вылын ыжыдыс лөө морт, мед мортлыз најө кывзөны, бур вөчөны. Бара-жө најөс вермыны сөмын велөдчөмөн, төдөмөн поҕас. Вөлөмкө, став бур олөмыс, быдтор вермөмыс, озырлуныс, југыдлуныс јона уна велөдчөм, төдөм помын.

Морт вежөр да ывлавыв вын.

Му пукгөмсаңыс морт өтведәјтө ывласө. Өтведәјтө, төдөдө муыввыс быдтор: бурсө, омөлсө, мыыз колө видчыгны, мыыз бур бөвтны. Уна морт немчөжын чукөрмис төдөмыс, өтведәјт-чөмыс. Өтi пөлөс јөз немын төдөдөм торјассө воҕө нуөдөны мөд пөлөс немса јөз, налыз—којмөд немса, сiҕi пыр. Өтi пөлөс немса јөзлөн төдөдөмыс, выль торыс, мөд немса јөзлы нөтi-нын оз вылтор ло, оз-нын шенҕантор ло.

Морт аслас ыжыд вежөрнас пыр ывлавывтө вермалө, ыжыдалө быдөн вылын: пемөсјас вылын, быдманторјас вылын, веҕiҕ став ывлавывса лөк вын вылас.

Тыјас вывті, јујас вывті ветлөдлігөн кажаліс—ва абу быд-лаын өткод: ты вылын сулалө, пыжөн мунігөн отарө лоө сынны; јуын візувтө, пыр кытчөкө воҙө мунө, нуө ас вылас мыј вескалө. Регыд морт гөгөрвоіс пыжөн, пурјөн ва нылыд быдтор кылөдны. Ва візув нуө өdjө, оз ков мырғыны сынны. Секі сегга і кутісны ылі мујасө ветлөдлыны, кутісны вежлагны, вузасны, һөбасны мөда-мөдкөд. Јујас мед важга тујјас.

Ва візувлыг вынсө кажалөм бөрын морт кутчісіс шорјас бердө. Візјас вывтыс піскөдаліс бөрөздајас, мед ојдлөм інјасө јонжыка быдмас турун. Сегга адзіс друг ва уған інјас (водопад), вөчіс көлөсајас, ва выныс кутіс бергөдлыны најөс: артміс мельніча. Коркө дыр-мыгті пабрикајасөс, заводјасөс, машинајасөс бергөдлыны кутіс ва візувлөн вын. Көні ез вөв друг уған інјас (водопад), морт ачыс вөчіс помөмөн. Уна, уна пөлөс морт нем ва вынөн ужаліс.

Коркө сегга наҙөнікөн морт додфаліс төлөс. Кушөм-һін ескө төлыд шедтөм, һөтчыд лаһтлытөм-da, верміс-тај мортыд і сіјөс уждөны. Төвлөн војдөр ужыс сөмын вөлі новлөдлыны кымөр, һецкыны корјас, көјдысјас қоріқјас вылыг, новлөдлыны јывман буссө, весавны сынөд. ҫерт ескө бур уж-da. Мортлы-тај еща-на лоөма. Кық бара төвсө мортыс кутөма-а? Вежөра выныд-тај ывлавывса вынтө верміс-на. Пыжјасас, карабјасас, баркајасас зевтіс парус. Ва паныд лебөны паруса пыжјас, карабјас. Мельніча көлөсајас бергалөны, ізөны һаһ ватөм, јутөм інјасын.

Еща лоі мортлы ватө, төвтө вермөмыд. Сіјө кутчісіс веҕыда сынөдө. Јона мыргіс морт, јурсө песіс мөвпалөмнас, уна пөлөс лебаланторјас вөчліс. Зев дыр лоі сылы вермавыны, додфавны помтөм, пыдөстөм јенежөс, төлөс, сынөдөс. дыр-над-тај верміс-жө. Со өні кушөм воздушној карабјас, ҫіріжабљјас, аеропланјас лебалөны. Лебө кытчө колө мортлы, оз повны төв паныдыг, лок поводфаыг, вегіг һінөмыг.

Мортлы век еща. Кымын ем, сымын уна колө. Сылы еща лоі маті гөгөрсә адғанторјастө вермалөмыд. Бостчіс вермавыны адзытөм, ылыс ывлавывса вынөс.

Со во сајын кымын морт кажаліс рулыг өінмөн адзытөм ыжыд вын. Сіјө ыжыд выннас велөдчөм ыжыд вежөра јөз лөсөдісны паравоз, паракөд, мельнічајас, уна пөлөс машина. Быд заводын, быд пабрикаын дугдывтөг өні руыс бергөдлө лыдтөм-щөттөм машина көлөсајас. Сені помтөм пыдөстөм артмө быдсама коланторјас.

Руөс додфалөм бөрын морт коргіс һөшта ыжыдджык-на вын. Сіјө адзіс електрічествоөс. Електрічество ескө ру-пыдфәі ужавны-һін кутіс-da, һөшта сылы сы-кынқі-на ужыс сурі зев уна: олан інјастө біалісны, шөнтісны, телеграфјас, телепон-

јас вöчалисны, весіг вёгмјасыг лөчитны кутісны сіјö выннас.

Со кытчöз морттö уна немса велöдчöмыд, тöдöмыд, ывлавывтö öтведajtöмыд вajödic. Тajö став тöдöмсö. велöдчöмсö морт чукöртіс уна сурс воөн, челафјасыс пыр возö нуöд-існы велöдчöмөн, мағтерствојасөн. Öні со сөгга лоі ачыс мед ыжыд уна ывлавывса вын вылын.

Міјанлы öні кажітчö—морт аслас вежөрнас вывті уна тор-нын тöдö, кужö, адзö, таыг унаыс кажітчö оз-нын сөгга төр. Возö кежлö пом-ні пыдöс-на вермалан, тöдöдан, велöдан, корган торјасыс. Мыјда-на тöдтөм, кужтөм торјыс му пыцкас, ва пыцкас, сынöдас, ас гөгöрас морт вежөрлы. Огö мі öні весіг кужö мөвпыштнысö мыј морт нöшта вермас вöчны, коргны возö. Кыз важ јöз ез кужлыны мөвпыштны паракodјас-јылыг, електрічество-јылыг, көрттујјас-јылыг, мыј ем öні міјан сінвозын.

Велöдчөм југыд вежөрыд öнiја јöзлөн öдјöжык, регыд-жык быдтор коргас, кужас, тöдöдас велöдчытөм важ јöз вежөр-доргыд.

Прöста оз шуны велöдчөмтö југыдлунөн, велöдчытөмтö пемыдлунөн.

Ме һемтор.

(Успенскеј-серті).

Немөвöјса лок олөмыс, буракö, міјанöс та-выјö воштöма. Мі полыгөг, ічöt öлöмаөг. Ыжыдтор, буртор öткөн огö вермö вöчны. Локсö, пежсö асланым туј вылыг огö лыгтö вештыны, весавны. Сöмын велалöмаөг јöз сажгаң, мышку сажгаң збојјавны. Чукөрөн, унаөн јона збојöг: көсјам лок олөмсö путкыльтны, ас-ногөн, бур-ногөн вылыг лөгöдны; быдөн сөлөмным пуö. Мыјөн öткөн колам—пырыг-пыр раммам: меным мiга мыј!.. ме-öd öтнам!.. ме ескö һемтор-да... кыз гажныд. Став важ омöлсö, локсö еновтам: мед міјанöс важ-моз лічкө, кыскö быд локыс, омöлыс.

—Мед тыкö воча оз ков мунны-а, сөгга меным һемтор оз ков.—Тащөм міјан самным лоöма. Став пөлос јöз піас-öd емөг тащөм јöзыд.

—Оз ков сіјö міјанлы! Огö пуктöј!—став јöзыс скод вылын öтi морт-моз горзöны. Важ старшінаöс оз көсјыны пуктыны: јона-нын сіјö зөпсö тыртöма, пікö воштöма крестанасö.—Оз

ков сїџс пуктыны! Јона-нын мїртö гөрїс. Пуктам мї Спіра Мікајлöс. Сїџö веккыд морт.

—Мыј-понда-нö важсö онö пунктö?—јуасö земскöјлөн писарыс. Ачыс, тыдалö, важ старшіна дор сулалö.

—Оз, мїса, ков! Тырмас, јона-нын щөгöдчїс!

—Час вїџöдлам. Нолтöг матыгтчыв татчö те, мед дорса. Матыгмö мед дорса.

—Мыј нїмыд?

—Сава Васö.

—Кытї, сöлöм вылад оз во важ старшінаыд?

—Меным... меным ескö немтор-da...

—Мыј теныд локсö вöчїс?

—Збыль вїстав, мыј ме омöлсö теныд вöчї?—јуасö ачыс старшіна.

—Меным... меным ескö немтор-da...

—Мыјыг-нö ескö мыжалан?

—Меным мыј?... мукöдыс-тај...

—Мукöдтö мыј вїсталан, те ас весттїыд вїстав!

—Меным шаң...

—Теныд лок ез вöчлы?

—Меным-нö мыј? Ме лок ег адзыв...

—Сегга он ков, мун! Те сегга матыгтчыв!

—Мыј нїмыд?

Öтїкаөн быдöнöс јуасас. Ставныс öтмоз вїставласны: „немтор ескö-da,“ „ме-нö мыј!“ „меным омöл ез вöчлы.“ Сїџї сегга бөр і колö мїр гöрыс старшінаыд.

Овлывлö јешщö таң-на. Мїр гöрыс старшінаыд вылыс бөрјом бöрад јöзыдлы шуö: „Кывзöј, бур јöз. Со-öд ме көн-нын служїта тїжанлы, ферт ескö абу кокнїд-da, слабог öнöң-тај егна некытчö зугсыв-а. Тї вот воџö-кежлö менö бурыштöј, енö жалїтö, содтыштö жалöваннöтö. Ме-öд ог-на прöста кор тїжанлыс. Ме сажö оз-на вош. Со, адзанныд?..“—Зепсыс зев оуга кыскö портманет, портманетсыс сöм.

—Мїса-тај вїстала, оз ме сажö немтор вош. Налö кыч вїтаöс, нöбö ставыс вылö вїна. Сы-пыдфї тї енöј топöдчö: соөн-жынјөнсö енöј жалїтö. Ме сегга кужа-нын воџöснытö мынтыныд. Кута сулавны тїжан дор.

Унжыкыс сецöм старшіна ногөн і вöчасны. Кыч вїт шажт вылö содтасны соöс, со ветымынöс. Агныс обществонас і быдтöны, сöвмöдöны јандыгтöм гїнјассö, гугјассö. Содтасны ферт: оз-öд ков некöд воңын мыжмöмыс повны. Мед-жö ескö быд морт сецöм лок вöчöмсыс мыжмöмыс полїс. Мед-жö ескö быд морт мöда-мöдыслыс суздытöмсö асгыс-моз-жö тöдїс. Гашкö ескö мöвпыштїс со ветымын шажт содтöмтö.

Ҷик-жө тағи вөлі јуоны-кодалоны став Россия пагталаыс. Быдөнлыг кылан: мијанлы-пө мыј, мыјыө-нө јунысө. Оз өткөн јуны, јуоны чукөрөн, обществоөн. Волоснөј правлењнө кодалө, суд кодалө. Көни ескө колө вескыдлуныс да вежөрыс јөзыслы, сені і вина асгыс ужсө ужалө. Сещөм јуөмыс унанас, чукөр-нас, вөлі војдөр мед ыжыд докодсө сетө казналы. Некод ачыс оз көсјы јуыны, өткөн дугдывтөг јуыс еща. Јуоны өтув, щөщ, сјјөн і оз ков некодлы асвөгтти повны мыжмөмыг. Сјјинад јујгөн некущөм пежторјыг оз повны, мыжа мортөс он вермы корсны.

Аскостын жалөвањнө старшіналы содтөм-јылыг збоја горнитөны:

—Ез-жө ков содтыны сылы. Чинтыны-кө кол-а ме-ногөн. Ме-кө-бара ескө ег-жө содты весіг грөш.

—Та бөрын кущөм-нө ми јөз! Некод ог вермө өтувја уж нуөдны. Ми агнымөс вывти увтыртам, пыр полам мыјыг-кө.—„Кыг-нын-пө бара меным. Ме лока ічөт морт.“ Ми пыр і сетчам, щөктөм-серти олам. Сјјөн ми нимкод-пырыг ускөд-чам кодкө дјнө, сетчам быдөнлы, мед сөмын мијанлы аслыным оз ков өтвет сетны. Агным өгө кужө ныравнысө-јуравнысө. Чукөстасны мијанөс војна вылө, щөктасны кувны, ми нимкод-пырыг шыбытчам. Сјјө толькө бара і вермам.

Мијан помыг. ас помгыным торјөн нектор бур оз овлылы, некущөм общественнөј ыжыд уж оз артмы. Мијанлы өткөн нектор оз ков. Ми өткөн быдтор терпитам: щыгјалөм, кымсөм, быд локсө. Ми өткөн быд омөљ ужсө мукөдыслыг лантөдам, сетам калым, мездыгам. Ме өткөн терпита весіг гемја пыцца лок олөмсө. Ме өткөн пола быдөныс. Мыј-нө ме ташөм мортыс верма обществолы сетны? Мыј бур содта общественнөј учреждөњнөјасас? Мыјөн вермага локыскөд, пемыдыскөд? Менам нектор абу. Ме нектор.

Јуас ајјас: Кор ми зев збојс? Кор рамөс? Мыјыс полам? Скод вылын кодөс видисны, ез көсјыны бөрјыны старшінаө? Кыјі јуасіс земсдөјлөн пісарыс? Лоі ез кодкө мыжалыс старшінаөс сінвоғас? Кыјі старшіна жалөвањнө содтөд коріс? Коді сетыс мыжа? Мыј-вөсна сјјі артмө? Кыјі мијан вина јуөм мунө јөз костын? Кущөм омөљ сетыс аслыным вөчам? Колө-оз увтыртчыны, повны быд торјыс? Колө оз омөлыслы сетчыны терпитны.

М і р г ө р ы г—сјјі шубны начальствоөс, коді зев јона нартитө јөзсө. Т о п ө д ч ө—скупітчө, зелөдчө. С у з ы т ө м с ө—гөља олөм, нинөм оз тырмы аслад, оз сузөы. В е с к ы д л у н—(честность во всех отношениях.)

Әивө-код Ғікт.

Рөмыд. Көзид, руалөма быдөн. Туј чораса: муртса лым-жөлөма. Мунны сөкыд. Вөвным өдва додсө кыскө, сувталө муқомысла. Јамщік важөн-нын подөн мунө, ортчөн вөлыскөд, отсалө сылы кор-сурө додсө кыскыны.

Пемдіс. Вөвным қікөз сувтіс.

Јамщік бостіс додфыс гезпомөн гартыштөм турун јокмыл да өшөдіс сіјөс вөж помас. Вөлыс помдіс Һещкыны сег-турунсө, сојны шојтчіг-мозыс.

Ме һоріңтчі додфө бөрла дорас. Оңыш бостіс, вугрөдлыны кутіс. Четчі, подөн мөдөдчі кокөс вөкөдліг-моз.

Муні, муні—горулө воі. Јі вывті ју вомөн вујі өіктө воі. Вој. Шыңытөв. Јөз уқоны-нын. Сөмын кујім керкаын бі тыдалө. Сувті медвоқза біа керка дорас, гол-гол ксрі. Шөр нема баба кільчө өзөс мем востіс да зев ғылыдынака шуіс: „олан-вылан, бур мортө! Лок-жө пыр да шојтчы да шонтыс. Бур-куға төран, гөст лоан!“

Пырі. Шай-пай муні.

Керка тырыс ру гөвкјалө. Кымынкө нывбаба зев зіла ғыліг-тырјі пөслағоны. Ыжыд пач вылын, чугун пөртјасын пуоны-пөжөны көлујјассө.

Мыј-нө тајө тіјан? Кущөм тајө керка?

„Бур војтырјаслөн чукөра пөсласан ін“, шуіс кільчө востыс баба. Став өіктөыс өөрөдн-бөрөдн тані пөсласам. Зев лөгыд. Пөсласан асгыд черөдтө лун-мөд, којмөд, сегга төлыс кујім-ноль сы-јылыс оз ков төждыны. Чукөртам өөд көлујтө, вајам ставсө татчө пөаласан інас і ставыс. да іј пөскыд тақнад ещажык мунө. Со-өд сөмын өтік пач і ломтам став көлујсө пуқөдны, пөжны. Зев ыжыд бур војтырјасыс вөчісны, тујдісны мјјанлы чукөра пөсласан інтө востыны-да. Ағөө налы! Јона кокөөдісны мјјанөс, дај дөрөм-гачтө пыржык сөстөмжыкөс новлам.

Мөд тор-на-өд мјјан ем-і. Колөкө петкөдла.

Гуга пастағіс да петјг-мозыс шуіс пөслағасјаслы:

— Төрыбжыка, нывјас, вөрөј. Пөсласантө талун помалөј. Аскј пөжјасны мунам.

— Ладнө, ладнө, Матрөн төтка. Мјјан сајын уј оз сувт,“—шуісны најө. Ағныс зіла, гажаа ғыліг-тырјі бостісны пөслағны.

Матренакөд мј мөдөдчјм мөд біа керкаө. Ывлаын пөмыд, көт сінмад зургы, һөмтор оз тыдав. Сөмын пөмыд рудөб-код көлөкөльна төдчыштө. Ыркыд төв, буракө жыңған көвјаснас вөрсө: ыргөн шыыс-тај тріңа-трөңа быдөн кылө-а.

Пырім ыжыд керкаө. Чүжмі быдөн: стен пөлөныс ыламын кымын выл крөват сулалө. Быд крөват вылын арөса кымын поснідік чельаджас кулөны, кінас-кокнас ворсөны, шенасөны, уна ногөн горалөны. Вөдітчыөжасыс наөн ставыс гырыс јөз: пөчөјас да том аңјас. Коқувкотјас-моз најө жуөны ноксөны: коді рузум вежө—косөдчө, коді төбгө, коді ворсө—қима-лука вөчалө. Вежөс сөстөм: најт чір весіг ыкөн абу. Быдтор местаын: абу бара кытчө-сурө ыемтор шыблалөма.

— Тајө-нө тіјан мыј ташөмыс?

— Јаслі, пріјут. Став посні чельадсө со өіктөыс чукөртім өтлаө да і віçam најөс лунөн-лунөн. Таңнад мамјасыс унжык уж горт гөгөргыс вермасны вөчны. Быд здуқын оз ков кага дінө угкөдчывыны. да і өлөм вылад кокнід: угөмыс ыі дојмөмыс оң пов. Төдан, мыј кагаыд југыд, шоныд ынын, пөт. Мамјасыс кор-сурө пыравлывлөны татчө кагајаснысө ыөңөдыштны, а сөсга бөр прөстөс.

— Кодлөн-нө тајө керкаыс?

— Поплөн, кодлөн сөсга. Тырмас сылы, өліс-нын асгыс пайсө гажа ынас. Кад і мјан чельадлы олыштны. Попсө куқналадорас овныс ыстім, а татчө со чельадјаслы лөгөдім. Төдчымөн кагајас шаңмісны, сөвмыштисны быдөн. Сөстөм горнычаад лок дука керка доргыд посні чельадыдлы быднөгөн лөыджык овныс. Тајөјас помыс-жө-өд со бур өлөмсө воқыс відчысам.

Сөсга мі Матренкөд мунім којмөд біа керкаө. Пырім.

Керка тырыс јөз: бабајас, пөчөјас, ыывјас. Пукалөны пызанјас сајын, зуңасөны мыјкө. Быд кыын карандаш. Быд воқын кабала. Öтi пызан воқын сулалө зев суе өінјаса ыыв, велөдө ставнысө лыдфысны, гјжны.

— Тајө-нө тіјан мыј?

— Тајө „велөдчан ын“. Мужіқјас мјан, көт өмөліка, а ставныс-нын велөдчывлөмаөс. Сөмын мјанөс қік пемыдын кутөмаөс. Бытө мјанлы оз ков төдны көн мыј керсө мувылас, көн кық өлөны. Чукөртчім ставным дај көсјыгім велөдчыны. Со і велөдыгыс сурі. Пөрыс бабајас ескө петітчысны-жө-да. „Куландорыд-нө-пө мјанлы кущөм-нын велөдчөм“. Öнi сөсга агныс кортөг воывлөны. Лыдфысны і гјжны-нын кужөны. Кырымагалөны і быдтор. Зев ыімкоф аслыныс, ыкытчө оз јөрмыны-да. ферт сөсга ыімкофасан. Öд быд бур јөзыслыс мувылас оланногсө кутан төдны. ыгајастө лыдфан-да, өінвоқыд быдөн вөсгө. Гөгөрвоан оласногтө буржыка да лөыджыка лөсөдны. Мед ескө быдөнлы-жө мувылад долыд да кокнід овныд вөлі.

Та бөрын ме прөшцајтчі Матренакөд да петі керкаыс. Мөдөдчі бөр нөрыс јывлаң кајны. Лымсаң быдлаті кажітчө ічөтіка" жежгов.

Матыэм. Віқода-да—вөлөј век-на важ інас.

Пукеі дофдө. Нерыр-мыгті бара куті вугравны. Коркө і јашціклөн гөлөс шы пондіс кывны:

— Мөдөдчыны лоө пургаоґыс. Тујсө ставсө тыртас, сөкыд лоө рөдтыныд. Вөлөј-тај Һеуна шөјтчыштис-а.

Отарө-мөдарө пөрлагіг-тырјі мөдім. Пукала ме дофдын да думајта: „аттө, кушөм дјвө-коф олөмыс тајө сіктас. Лөгыда-жө-Һін кушөмабс бур мывкыднаныс овмөдчыныс“.

Гортө воөм-мыгті пыр гарала төварышјаслы: коркө бара, миса, вермылам огө налыс өланногсө бостны-а“.

В. Генъуков.

Морт.

(Комі висталөм.)

Вөрын вөлөм гөҺајтлө вөрса лөг эвер. Отарө гөҺит-лас, мөдарө. Зев пелькөн аслыс кажітчө, асгыс јонөн Һекодбс оз чajt. Һекодыс оз көсјы повны. ГөҺитас вадорө. Лягуша четчыштас ваө, шуө: „Јона-жө, лөг эверөј, повэөдін. Ме чajt-тікө морт.“

Лөг эверлы ез ло лубө. Кушөмкө мортыс полөны, сыыс оз. ГөҺитас ерд дорө. Көч сетыс турун пыс чепөсјас. „Јона-жө,“ шуө: „лөг эверөј, повэөдін! Ме чajtтікө морт.“

Лөг эверлы сјјө бара оз лөсав: мортыс полөны, сыыс оз. ГөҺитас вөрө. Руч чепөсјас пу улыс. „Јона-жө, лөг эве-

öj, повѣдин! Ме чајткө морт,“ сјјө шуө. Лѣг эвер дөзмас.
„Кущөм-нө сјјө мортыс? Меным колө төдны,“ шуө лѣг-эвер
ручлы: „Вај ветлам мортсө виқөдлыны.“

Мунасны, мунасны тужөд. Адқасны қолық фетінаөс. „Та-
јө, гашкө, і ем мортыд-да?“— „Тажө абу-на морт. дыр-на колө
талы овны мортөқыс.“ Мунасны воқө. Адқасны қор старікөс.
„Тажө, гашкө, мортыд-да?“— „Тажө коркө морт вөлөма, өні
абу-нын.“

Мунасны воқө, мытчығас туж вылын казак. Руч чепөсјас:
„Морт, морт, морт!..“

Лѣг эвер лөсөдчас паныд. Казак локтас, сувтас сылы
воча дај лыјас. Лѣг эверлы вомкөщас інмас да кык пің че-
гө. Керыштас казак,— да пельыс летітө. Лѣг эвер пышјас.

Руч паныдөн јуалө. „Кущөм-нө мортыд кажітчіс?“— „Сө-
лыштіс да кык пің чегі; пөлыштіс да пельөс чішкөптіс...
Щук-кө-нө јурад інміс! Аттө, суг-жө вөлөма!

В. Педөр

Јуағанјас: Лѣг эвер кущөмөн асө чајтс? Кодөн чајтөма сјјөс ла-
гуша да повѣма? Мыј висталисны көч да руч морт-јылыс? Мыјла скөрміс
лѣг эвер? Кодөс виқөдлыны мунісны ручкөд? Кодјаскөд паныдаелісны і
мыј висталис руч? Кодыс повчыс руч? Мыј керіс казак? Мыј висталис лѣг
эвер мөрт-јылыс?

Ч е п ө с ј і с—уекөдчіс, ыткөбтіс. Повѣмыс чепөсјылөны. Ч і ш -
к ө п т і с—чішнітіс, зев өдјө бердті нуөдіс.Щ у к—қік. Ме аскі тіајнө щук
вола,

Зарњи чері.

(Сказка о рыбаке и рыбке. А. С. Пушкин.)

Олісны вылісны важөн
 Ју бердын зор старік гозја.
 Пывсан-коф омөлік керка.
 Омөлік керкаын најө
 Комын во олісны бура.
 Старікыс черіјас кыјіс.
 Бабаыс кудельјас печкіс.

Гожөмын пөрыс морт өтчыд
 Кыјыны ју вылө петіс.
 Ва шөрө тыв сіјө вөјтіс.
 Ынөм ез шед сылы тывјө.
 Мөдыг-на тыв сіјө вөјтіс,—
 Кыјантор старіклы шеді;
 Шедөма ічөтік чері,
 Вөвлытөм черіыс—зарњи.

Лептыштіс јур зарњи чері,
 Тыв піыс старіклы шуіс:
 „Ен менө кут, пөрыс пөлө,
 Одјөжык лең менө ваө.
 Сы-пыфди теныд ме сета
 Мыј теныд лолыдлы колө!“

Ыркнїтіс старіклөн гөлөм,
 Гін сылөн паскыда вогеіс:
 Нөкор на сіјө ез кывлы
 Кыјігөн черілыг гөлөс.
 „Оз меным ков теган њн-
 өм,“—

Сің сіјө черілы кайтіс:

„Бур-куча тенө ме леңа
 Ветлыны. Мун југыд ваө.“

Пөрыс морт черісө леңіс
 Вадорыс бергөдчіс гортө.
 Віставны гөтырлы кутіс
 Мувылын вөвлытөм фівө:

„Талун мем шедліс-өд тывјө,
 Веріт көт ен, зарњи чері!
 Міјан-моз горнїтіс сіјө,
 Кевмысїс бөр сіјө леңны.
 Сы-пыфди көсїс мем сетны
 Мыј менам лолөјлы колө.“

Ваө ме пыр сіјөс леңі,
 Ынөм ег лыгт сылыс корны.“

Старіклөн бабаыс скөрміс.
 Мужікөс лок-ногөн відіс:

„Ҷік-жө те јөј, пөрыс выжив,
 Сїзімдас арөса чельаф!

Мыјла те черісө леңін?

дон сылыс коліс-өд богтны.

Вїзөдлы бугылнад татчө:

Песлаган вор менам поті.

Көт ескө вор сылыс корін,

Ачыд-кө вөчны он слөјмы.“

Вадорө пөрыс морт летчіс.

Кырјывсан горөдіс гораа:

„Ме дінө лок, зарњи чері,
 Текөд ме сорнїтны көсја.“

дыр зарњи чері ез ыждав,—

Ва піыс мытчыштіс јурсө:

„Локті ме те дінө, пөлө.

Мыј теныд, пөлөлы, колө?“

Пөрыс морт копыртчіс улө,

Черілы шуавны пондіс:

„Ме вылө гөтырөј скөрміс.

Чіршөдлө сы-вөсна менө,

Мыјла ме, кор тенө леңі,

Ынөм ег куж тенгыд корны.

Песлаган вор сылы колө.

Важыслөн пыдөсыс поті.“

Шпынмуні, серөктіс чері,

Старіклы кывјассө вїзіс:

„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө.

Вор тенад бабалөн лоас!“

Бергөдчіс пөрыс морт гортө:

Выл вөчөм вор сені кујлө.

Старіклөн баба оз бурас,

Јешчө-на јонжыка відчө:

„Ҷік-жө те јөј, пөрыс выжив,

Сїзімдас арөса чельаф.

Уна ө сулалө ворјыд?!

Чукөстлы черісө бара.“

Кор сылы мичажык керка.
Важас ме ог вермы овны:
Вывті-нын омөлік сіјө!“
Вадорө пөрыг морт летчіс,
Кырјывсаң горөдіс гора:
„Ме дінө лок, зарні чері,
Текөд ме сорнітны көсја!“
дыр зарні чері ез ыждав,—
Ва пıыг мытчыштіс јурсө:

„Локті ме те дінө, пөлө.
Мыј теныд, пөлөлы, колө?“
Пөрыг морт копыртчіс улө,
Черілы шуавны пондіс:
„Гөтырөј менам ез бурас,
Јешщө-на јонжыка відчө:

Выл вөчөм вор сылы еща.
Ковмөма сылы выль керка:
Важас-пө ог вермы овны,
Вывті-пө омөлік сіјө!“
Шпынмуні, серөктіс чері.
Старіклы кывјассө візіс:
„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө,
Выл, мича керка те адқан!“

Бергөдчіс пөрыг морт гортө:
Візөдө гөгөр да шенчө:
Абу-нын важ омөл керка,
Бытгөкө некор ез вөвлы.
Сы-пыдди сулалө сені
Мича віт өшіна керка,
Пыщкөсыс мича да гажа,
Ортсысаң вөчөма килчө,
Бокысаң щупөма посвоç,
Бөрсаңыс сарај да гідна.
Өшінөд візөдө гөтыр,

Мужікөс лок-ногөн відө:
„Ҷик-жө те јөј, пөрыг выжив,
Сізімдас арөса чельад!
Мыјла те керкасө корін?
Мыј тани кута ме керны?
Слугајас керкаын абу.
Аслым мем ужавны ковмас,
Ідрасны, ломтыны пачјас,
Пөжасны, өбөдјас корены...

Мун зарні черілы вістав:
Мед ме ог ло прөстөј баба,

Мед ме зев озыр да мича,
Гулајтыг баруна лоа!“
Сөкыда лөлыштіс старік.
Гөтырлы кыв ез лыгт шуны,
Көјмөдыг вадорө летчіс.

Берегаң горөдіс гора:
„Ме дінө лок, зарні чері,
Текөд ме сорнітны көсја!“
дыр зарні чері ез ыждав,—
Ва пıыг мытчыштіс јурсө:
„Локті ме те дінө, пөлө.

Мыј теныд, пөлөлы, колө?“
Пөрыг морт копыртчіс улөç,
Черілы шуавны пондіс:
„Бабакөд пөгібө воі—
Вескыда сојөмөн сојө.

Оз сылы ков тащөм керка.
Мөдтор-нын ковмөма сылы.
Оз сіјө талунсаң көсјы
Ужалыг бабаон овны.
Мед-пө ме озыр да мича
Гулајтыг баруна лоа!“

Шпынмуні, серөктіс чері,
Старіклы өтветсө візіс:
„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө.
Бабаыд баруна лоас!“
Бергөдчіс пөрыг морт гортө.
Сінјассө паскөдіс, чујміс:
Воші віт өшіна керка
Сарајнас, гідјаснас, ставнас.

Сы-пыдди лептыгіс сені
Зев ыжыд дом кујім судта.
Вевт сылөн красітөм көртыг.
Стенјасыс југјалө, жежыд.
Балконјас кыкнанла боксаң,
Туж вылө комын віт өшің,
дом бердас, өграда сајын,
Гажа сад çорçалө-быдмө.

Сад куға старіклөн гөтыр
Жонтыка гулајтө-ветлө.
Ҷірдалө сы вылын шөвкыс.
Кок вылын колошыс југыд.
Слугајас баруна гөгөр
Томјас і пөрысјас уна.
Баруна на вылө скөрмө,

Жонькөн кучкалө, нөйтө...
Гөтырыс пөрыс морт повзис,
Шапкасө боотис дај шуис:

„Кущөма, баруңө, овлан?
Кущөма гулајтан садјын?

Өни-өд, ме чајта, тенад
Сөлөмыд зикөз-нын бурмис?“

Зымнѳтис баруңө кокөн:
„Кытчө те, өөд мужик, пыр-
ан?..“

Шызисны слугајас сылөн.

Старикөс вөтлссны садјыс.

Уж вылө ыстисны сѳјөс;

Соодны вөвјас да мөсјас...

Та бөрын кык вежон-мыгтѳ

Старикөс гөтырыс корө.

Бара-нын скөрмөма, вѳдчө,

Сы вылө лок-ногөн горзө:

„Зик-жө те јөј, пөрыс выжив,
Сѳзимдас арөса чельад!

Мыјла те черѳлыс секи

Баруңө чин меным корин?

Баруңө чин меным еща,

Ыжыджык чин меным колө.

Мун, зарнѳ черѳлыс вѳгтав,

Мед сѳјө сарство мем бетас.

Мед тајө сарствоын кувтөз

Сар-моз ме сарствујтны кута!“

Гыжыштис пөрыс морт јурсө,

Воча кыв јармөдчис шуны:

„Кущөм те сарствујтыс, баба,

Вывтѳ-нын вылө те кајан.

Менө јөј выживөн вѳдан,

Ачыл те вөлөмыд выжив.“

Југнѳтис сѳнјасөн баба,

Старикөс пельбокас кучкис:

„Ен мекөд венчы, өөд мужик,

Вөч кызј баруңө щөктө!“

Вунөдѳс пөрыс морт венчөм,

Аслыс туј регыл зев адзис.

Котөрөн вадорө летчис,

Берөгсаң горөдѳс гора:

„Ме дѳнө лок, зарнѳ черј,

Текөд ме оорнѳтны көсја!“

Сыр зарнѳ черј ез ыждав,—

Ва дѳне мытчыштѳс јурсө:

„Локтѳ ме те дѳнө, пөлө.

Мыј теныд, пөлөлы, колө?“

Пөрыс морт копыртчис улө,

Черѳлы шуавны пондѳс:

„дурмөма бабаөј менам,

Бара-нын вѳдчө да јортчө.

Пельбокө когыштѳс меным

Мыјла ме воча кыв шуѳ.

Те дѳнө мөдөдѳс бара

Зев ыжыдтор тенгыд корны.

Баруңө чин сылы еща,

Ковмөма сылы зон сарство.

Мед-пө ас сарствоын кувтөз

Сар-моз ме сарствујтны кута!“

Шпынмунѳ, герөктѳс черѳ.

Старѳклы өветсө вѳзис:

„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө.

Бабаыл сарствујтны кута!“

Бергөдчѳс пөрыс морт гортө.

Вѳзөдө,— сѳнлы оз верѳт:

Лептысѳс вѳчкоыс ыжыд

Сарыслөн дворечыс сенѳ.

Вевт сылөн зѳрдалө зарнѳ,

Өзөсјас, кѳлчөјас езыс,

Стенјасыс өтеклө-коф југыл.

Гөгөрыс сулалө војска.

Пыщкөсас старѳклөн гөтыр

Пѳрујтө, вѳнајас јуө.

Сы вылын пагкөмыс сарскеј.

Сы возын слугајас, кназјас.

Көдөскө рафејтө сѳјө,

Көдөскө лылыны щөктө.

Пернапас пөрыс морт чөвтѳс,

Көсјө выл сар ордө пырны.

Кағалѳс старѳкөс стража.

Мышкуас гымөдѳс, вөглѳс.

Адзисны салдатјас сѳјөс—

Саблаңас муртса ез вѳны...

Төлысжын сарствујтѳс баба,

Гажөдчѳс, вѳнајас јулс.

Төлыссө тыртны ез вермы,

Бара-нын старѳкла ыстө.

дворечө пөрыс морт пырѳс,

Бабалы копыртчѳс муөз.

Скөрмөма сы-вылө баба.

Важ дорыг јонжыка видчө:
„Зік-жө те јөј, пөрыг выжив,

Gіrimdac арөса чельаф!

Мыла те черылыг секи
Сарствосө өткөс корін?
Коркө ме кодлыг-кө кывлі:
Муыс зев ыжыд да паскыд.

Мун, зарні черілы вјстав:
Мем өтї сарствоын дөскыд,
Med сјјө өтнамлы меным
Став мусө кїулө бетас.
Med зарні черыс ачыс
Бура мем служітны пондас.
Med зіла котралас-ветлас,
Кытчө ме кесјөда сјјөс!“
Сарствујтыг бабалыг старік
Окыштїс һебыдїк кїсө.
Вїтөдыг вадорө летчїс.

Берегань горөдіс гора:

„Ме дїнө лок, зарні черї,
Текөд ме сорнїтны көсја!“
дыр зарні черї ез ыждав,—
Ва пыг мытчыштїс јурсө:
„Локтї ме те дїнө, пөльө.
Мыј теныд, пөльөлы, колө?“

Пөрыг морт копыртчїс улө,

Черілы шуавны пондїс:

„Бара-һін бабаөј менам
Јома-моз видчө да јортчө.
Тан, өтї сарствоын сылы
Сарствујтны лоөма дөскыд,
Өнї став мусө һін корө.
Сїзї і вїставны щөктїс.
Med-пө і те, зарні черї,
Щөщ сылы служітны пондан.
Med-пө те котралыг слуга,
Кесјөдантор сылы лоан!“

Һінөм ез шу зарні черї,
Старїклы өтвет ез вїстав.
Бергөдчїс, суныштїс ваө.
Ју шөрын југнїтїс, мунїс...
дыр сенї сулалїс старїк,
Мыјкө-на вїдчысїс сїјө,
Вїдчысны һїнөм ез вермы.
Вадоргань мөдөдчїс гортө.
Вїзөдө пөрыг морт гөгөр:
Һекущөм дворечјас абу.
Сы-пыдфј сулалө важ-моз
Пывсан-код, омөльк керка.
Бабаыс пукалө, бөрдө.
Потөм вор сы-возын кујлө.

М. Лебедев.

Ы р к һ і т і с—көздөдыштїс, ічөвіка көздөдіс. К а ј т і с—шуїс, каз-
гыштїс. К е в м ы с і с—аосө ічөт тујө пуктөмөн өблөмғаныс корїс кодлыг-
кө мыјкө. Б у г ы л ь—гөгрөс мылкја ін, өін бугыл, шуөны. Е г с л ө ј м ы—
пыр ег ешты, ег вевјав Талун-пө сещөм зіла ужалї, өөјным ег слөјмы.
Ч і р ш ө д л ө—чїршөдлыны, чїрыштны. Вїлшасны-кө кутасны чельаф,
чїрыштөны најөс, өлөдбны. З ы м һ і т і с—кокөн чорыда топнїтїс, сещөм
јона, зым-мунї быдөн. Ш ы ж і с н ы— уналөн щөщ увгөм кыптїс. Ј а р -
м ө д ч і с—збојмөдчїс, скөрміс. Ј о р т ч ө—пеж кывјасөн видчө. К е с ј ө д -
н ы—уж вылө індыны, кушөмкө мөгөн ыстыны.

Сөвет-власт.

I.

Сар-дырға олөм.

Важонсан-нын јөз торјавлісны озырјас ылө да гөлјас ылө. Роч муын озырјасыс вөліны помешцікјас да капіталістјас. Став помешцікыс Россіјаын вөлі 30,000 кымын морт. Налөн вөлі зев уна вің-му—70,000,000 фегатіна. Быд помешцік ылө муыс вөлі воө 2000 фегатін дорыг унжык. Крестьянлөн муыд сөмын пїна паста вөлі.

Помешцікјас, төдөмыг, ез агныс ужавлыны мунысө, ужөдісны крестьянөс. Нала Һевөлаыг лоі ужавны помешцікыдлы: асланыс ещанік му помгыд кынөмпөтыд ез шед. Помешцікјас крестьяна ужөн олісны, крестьяна ужөн красујтчісны.

Капіталістјаслөн вөліны, фабрік-заводјас. Фабрік-заводјасаныс ез-жө најө агныс ужавны: ужөдісны рабочејјасөс. Рабочејјаслөн асланыс кїныс-кынңї Һнөм ез вөв. Нала бара-жө Һевөлаыг лоі медагны ужавны капіталіст ордө, вузавны асгыныс ынысө. Сіңкө капіталістјас рабочеј ынынөн олісны, најө ужөн красујтчісны.

Став јөзыс јукө кык пельө: озырјас да ужалыгјас. Ужалыгјас быдтор, мыј колө јөзлы, вөчісны агныс. Озырјас Һнөм буртор ез керлыны, олісны гөл јөз уж помыс.

Төдөмыг сіңї олїгөн озырјас да ужалыг јөз костын лөсөлөм ез вермы лоны: озырјас мыргісны унжыкөс ужөдны да ещажык дон мынтыны; ужалыгјас мыргісны кокнөдны асгыныс сөкыд олөмнысө, кокнїжык ужөн унжык нажөвітны.

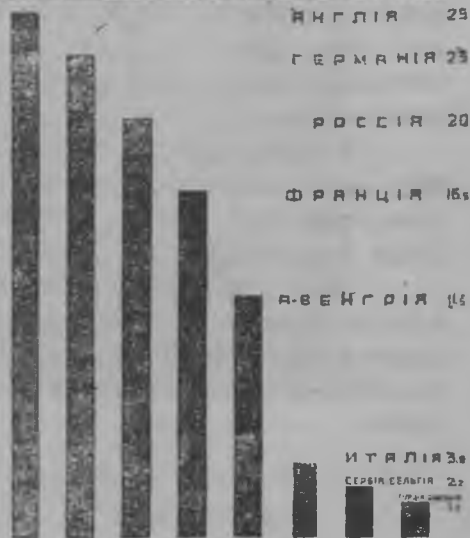
Ужалыгјасыс-нө ас окотасыныс щөгөдісны озырјассө? Ез. Мыјла-нө ескө ез агныс буржыка сојны-јуны, пастасны-көмагны ас уж помгыныс? Көдлөн-нө гаж петө щыгјавны, кынмыны, да аслад ужөн мөдөс щөгөдны, Һекөд-кө ез мырдөн-ав?

Сижӧд і ем. Мырдӧналыгыс-вӧлі: воҗа влагтыд і мырдӧналіс. Озырјас лӧгӧдлісны сарӧс, губернаторјасӧс, земскӧјјасӧс, урафникјасӧс, жандармјасӧс, салдатјасӧс, попјасӧс, судјас, вичкојас, турмајас. Најӧ отсалӧмӧн озырјас домавлісны ужалыгјасӧс, мырдӧн ужӧдісны најӧс ас выланасы.

Попјас ужалыгјаслы ічӧтыгаңыс доллісны: тащӧм оланогтӧ-пӧ, тајӧ власттӧ лӧзӧдӧма јен. Он-кӧ-пӧ понды кывзыны властлыг, озырјаслыг,—јен тенӧ накажитас: мӧдар југыдын адӧ јортас, бӧдн сотас.

Уна јӧзӧс ылӧдлісны попјасыд, пемдӧдлісны налыг вежӧр-сӧ, да ез җик быдӧн ескыны мӧдар-југыд-вылӧ. Вежӧражык ужалыгјас вӧлі шуӧны: колӧ-пӧ таладор југыдас бур олӧмсӧ лӧгӧдны, ңинӧм-пӧ ас пӧгӧн, ас вӧрӧн щӧгӧдны вӧр-јуызјас-сӧ; колӧ-пӧ налыг виҗ-мунысӧ, пабрік-заводјасӧ мырҗфыны да ботны ужалыг јӧз киӧ. Сіҗі сорҗитыгјасӧ жандармјас кутавлісны, судјас суфӧтісны, турмаӧ сујавлісны, лыҗлісны. Мыҗ-тӧм јӧзӧс вијалісны 1905 воын, кор крестҗана вӧлі корӧны му

ЖЕРТВЫ ИМПЕРИАЛИСТСКОЙ ВОЙНЫ

помещікјас орды. Рабочејсӧ гурсӧн лыҗлісны сар двореч воҗын, кор најӧ локтісны сар дінӧ зібҗывспасјасӧн отсӧг, корны. Озырјаслӧн горшныс ңекор оз тырлы. Налы век колӧ унжык барыш, мырсӧны јонжыка содтыны асӧыныс озырлунсӧ.

Пабрікантјаслы колө, медем најө пабрік-заводыг унжык петіс төвар, да донөнжык ініс. Төвар іналан места-вөсна пандіс 1914 воын ыжыд војна: пандісны пургыны Англїјаса да Германїјаса капіталїстјас. Англїчанакөд өтвылыг кутісны пургыны Россїјаса капіталїстјас. Озырјаслыг, җеп тыртөм-понда кутісны віјавны, дојдавны мөда-мөднысө уна сорңа уна мільон ужалыг јөз.

Војна нужаліс кујім во. Чіновнїкјас казнасө гугавлісны; геңералјас арміјанысө вузавлісны немечјаслы; сар өтторја јуїс; салдатјас вөліны щыгөс, пагтөмөс; пушкајас, пішщальјас, снарадјас оз тырмы,—Германїја пандіс вермыны Россїјаөс. Вергтө ужалыгјас вөліны војна вылын. Гөгөр пандіс кїсгыны, һаң ез кут тырмыны. 1917 воын певраль төлыгын Пітірса ужалыгјас петісны ывлаө војна дугөдөм, да һаң корны.

Вїзөдөны капіталїстјас—војна омөла воғө мунө, төлкујтїсны сарөс чөвтны. Рабочеј да салдатјас кїөн најө сарөс чөвтїсны. Сар-пыфдї лөсөдісны Временнөј Правїтельство.

II

Временнөј Правїтельство.

Временнөј Правїтельствоө пырісны: помещік княз Лвов, пабрікант Гучков, мільюнер Терешченко, пропессор Мілуков, Керенскеј да мукөд. Кущөм-кө-нө кокнөд лої ез ужалыг јөзлы? Некущөм ез. Салдатјасөс бара індісны војујтны, віғ-му помещікјаслыг ез мырффыны, рабочејјас, воғға-мозыс, век щыгјалісны.

Качавны кутісны ужалыгјас, оз-пө мїјан дор ов Временнөј Правїтельствоыд. Јуль төлыгын кыпөдісны Пітірын бунт. Кык лун тышкакїсны, којмөд лунас Правїтельство верміс. Бара унаөс лыјлісны, турмајасө сујалісны.

Гөгөрвоїсны ужалыгјас: боттам-кө пө ас кїө влагтсө, секи вөлігтї вермам асгыным олөм бурмөдны. Октабрын 25-д лунө (выль ногөн—Нојабрын 7-д лунө) рабочејјас да салдатјас бара кыпөдісны бунт, вермісны капіталїстјасөс, лөсөдісны Сөвет-власт.

III.

Мыј-нө лоө Сөвет-влагтыс.

Мыјөн-нө Сөвет-влагтыс торјалө воғға влагтыс? Мыј-понда ужалыгјасыс сещөм чорыда перјїсны Сөвет-влагтсө?

Медым сійö гөгөрвоны, колö тöдмасны законпуктасөн. Мед
воzza кывжасыс законпуктаслөн тащом: „Роч муын öнiсан
пуктö Рабочей-Крестьяна Сöветжаслөн Республика“.

Мы-нö сiжö лöö?

Со мыj лöö:

Быд вöлöстын, сiктын, грездын, быд 100 ужалыс морт,
быдгама вераа, сорнiа, мужикjас i нывбабаjас, кодjаслы тырi
18 арöс, вермöны бөрjыны öтi депутатöс Сiктса Сöветö.

Ставрочмуыввса Исполн. Комiтетын
воzza Председатель **Я. М. Свердлов.**

(Кулi 1919 воö).

Бөрjыны депутатöс вермöны сöмын ужалысjас, кодjас
ас-код jöзыслыс вiрсö оз жуны, оз овны jöз ужөн. Бөрjыны
депутатас најöс-жö сöмын почö,

Kodi ачыс оз ужав, барыш-понда ужөдө жөзөс—купечјас, попјас, манакјас, сегга важ пөлитсјаын служитлыгјас, јөјталыгјас, судјтөм јөз,—оз вермыны бөрјысны, нї најөс оз поз бөрјыны Сөветјасө.

Карјасын бөрјысө быд 1000 морт вылө өтї депутат.

Ставрочмуывса Исполнительној Комитетын
Председатель М. I. Калынин.

Кујим депутатыг-кө унжык лоө гиктын, најө лөгөдөны Гіктса Сөвет. Сіјө Сөветыс гіктас властыс і лоө, мед ыжыдыс, гіктса өлөм нуөдыгыс.

Гіктса да карса Сөветјас чукөртчывлөны Вөлөотувса да

Карувса Сјездјас былö. Вöлöстувса Сјезд былö бөрјöны Гіктса депутатјас пыцкыг был 10 морт былö öтi мортöс. Карувса Сјездјас былö был 1000 олыг былö öтi депутатöс.

Шуам, кар улын кө 100000 олыг, Гіктса Сöветјас ыстöны Карувса Сјезд былö 100 депутатöс.

Губерњаувса Сјездјас былö бөрјöны Вöлöстувса Сјездјас был 10000 олыг былö öтi депутатöс.

Совнаркомын Председателлөн Заместитель **Камењев.**

Губерњаын-кө 500000 олыг, Вöлöстувса Сјездјас ыстöны 50 депутатöс.

Карса олыгјас бөрјöны Губерњаувса Сјезд былö был 2000 олыг былö öтi депутатöс.

Ставрочмуывса Сјездјас былö бөрјыгöны Губерњаувса Сјездјас вылын был 125000 олыг былö öтi депутат.

Гіктса, Вöлöстувса, Карувса, Губерњаувса, Ставрочмуывса Сöветјасыд i ем öнiја властыд.

Мыҗла-нө бөрҗынысө сөмын ужалыҗасөс леҗоны? Мыҗла җик быдөнлы оз сетны өткоҗ правасө?

Леҗан-кө бөрҗыны озырҗасөс шөщ, најө ескө быдлаө бөрҗаласны, суҗаласны асҗыныс җөзнысө. Најө-өд сугөбҗык, најан-өбҗык ужалыҗас-дорҗыд. Озырҗасыд ескө пыр і бөстисны ас кіаныс став властсө, бөр пондисны җескөдны ужалыҗастө. Сы-вөсна і бөрҗысан гөлөстө налы оз сетны.

Колө медым став мунас, ужалыҗ җөз костса олөмнас вег-көдлісны агныс ужалыҗасыс.

Совнаркомын Секретар **Фотҗева.**

Быдлунга уж нуөдны Сөветҗас бөрҗөны ас пыщыныс Исполнительнөҗ Комітетҗас. Сіҗө Исполнительнөҗ Комітет кыян став влаотыс өтї сҗездаҗ мөд сҗездөҗ.

Јурнуөдыҗыс Россіјаын Ставрочмуывса Сөветҗаслөн Сҗезд; сҗездҗас костын—Ставрочмуывса Исполнительнөҗ Комітет. Сіҗө лөбөдалө законҗас, індалө, віҗөдө став Россіја пағталаыс.

Уҗсө лөбөдны да уҗнас вегкөдліны Ставрочмуывса Исполнительнөҗ Комітет бөрҗө Народнөҗ Коміссарҗасөс. Народнөҗ Коміссарҗас ужалөны Исполнительнөҗ Комітет індалөм-сөртї.

Ставрочмуывса Исполнительнөҗ Комітетын јуралыҗыс (Председательс) војдөр вөлі Ј. М. Гвердлов. Сіҗө кулөм бөрын 1919 воө бөрҗисны крестанінөс М. І. Калинінөс.

Народнөҗ Коміссарҗас Сөветын јуралыҗыс В. І. Улҗанов-Дҗенін.

Сандрік Мікол.

Коммунист партия.

Совет-власт лөгөдөм-понда меда жона ужалисны, песөисны коммунистяс. Најө-жө Совет-властсө лөгөдөм бөрас виҕисны сјјөс жеждясыг-озырјасыг. Öнi коммунистјасөс быдлаө бөрјөны, быд уж најө нуөдөны.

Кодјас-нө коммунистјасыс? Мыј најө көсјөны?

Н. Бухарин.

„Коммунист“ — комиөн-кө шуны, лоө „өтув олыг“. Коммунист партия—ужалыөјаслөн (рабочејлөн да гөл крестаналөн) пар-

тїяыс. Коммунист партїя 1918 воӧз вӧлі шугӧ сотсиал-демократ большӧвик партїяӧн.

Сотсиал-демократ партїяӧс рабочејјас лӧгӧдлісны 1898 воын. Мед воӧза Сјездыс налӧн вӧлі 1-је мартаын 1898 воын. Секі чукӧртчїсны вежӧражык, сугжык рабочејјас, горнытїсны олӧм-јывыныс, шуїсны: „асыным олӧм-пӧ вермам сӧмын агным бурмӧдны, ӧтвылыг-кӧ, ӧтвѳтчӧмӧн ставӧн бостчам. Рабочејјаслы колӧ свобода, вӧлыыг олӧм, вӧлыыг ужалӧм. Сїӧ свобода верман перјыны сӧмын сарӧс чӧвтӧмӧн“.

К. Радек.

Сјезд бӧрын жандармјас куталїсны сугжык рабочејјасӧс Ставсӧ арестујтїсны најӧ 500 морт-дорыс унжыкӧс. Кӧсїсны ескӧ бырӧдны партїјасӧ, да ез вермыны. Партїя век ӧтарӧ содї, выноалї.

Мөд Сјезд вьлө чукөртчылісны 1903 воын Лондоньн (Англыјаын). Сені шуісны: „колө-пө бостны став властсө рабочеј-гөль крестана кіө; озырјасөс топөдны, медым најө бөр ез вермыны властсө мырффыны; лөбөдны: рабочеј да гөль крестана ыжыдалөм (диктатура пролетариата).“

Мөд Сјезд вылас јона венчысны партіјаө бөгалөм-јылыг. Ленин шуө: колө-пө боставны сещөм јөзөс, кодјас партіјаыскөд өтө думаөс, отсаласны сылы гөмнас да асланыс **ужалөмөн**. Мартов вөлі шуө: ужөдны-пө партіјаын быдөнөс оз ков, мед-пө сөмын **отсагасны**.

Унжыкыс муісны Ленин-дор, ещажыкыс Мартов-дор. Сесаң і бостчөс нөмтөм „большөвік“ да „меньшөвік“.

Сы бөрын большөвікјас да меньшөвікјас пыр өтарө торјалісны мөда мөдгыныс. 1912 воын қикөз, торјөдчөсны.

С. М. Урітскіј.

(Віісны 30 августа 1918 воө).

1914 воын кыптис ыжыд војна. Большөвікјас пондөсны мырсыны кусөдны сіјөс, вөставлісны ужалыг јөзлы, м.л.ј-понда озырјас панөсны војнасө. Государственнөј думаын сіјө каднас вөліны 5 большөвік. Најө војна панөгөн шуісны: „мі-пө кі огө лептөј војујтөм вьлө гөм сетны, мі-пө пондам мырсыны тајө војнасө бөр кусөдны. Мі-пө ужалыг јөзөс нуөдам озырјаскөд војујтны, налыг ембурнысө мырффыны“. Сещөм кывјасыг большөвікјасөс ыстөсны Сібырө, катаргаө.

Певралга револутсија бõрын, сарõс чõвтõм-мыгы, большõ-викјас пондисны јавõ ужавны. Најõ секі мыргисны војна бырõд-õм-понда. Војнасõ-пõ колõ панны ужалысјаслы озырјас вылõ, налыг ембурнысõ мырõфыны, влагтсõ ас кіõ богтны. Колõ-пõ лõсõдны Сõвет-влагт, рабочеј-крестана влагт. Јул тõлыгын 1917 воõ Питирса рабочејјас да салдатјас петалисны влагт пер-јыны да озырјас најõс сінисны.

Влагт богтны ас кіõ рабочеј да крестана вермисны сõмын Октабр тõлыгын 1917 воõ. Ыжыдалысјасыс лоины Сõветјас. Озырјасõн панõм војна помагис. Крестана богтисны виң му помешщикјас ордыг Пабрик заводјас, банкјас капіталістјас ордыг вујисны рабочеј крестана государство кіõ.

Март тõлыгын 1918 воõ большõвикјаслõн Сјезд шуис воõдõ вылõ ассыныс партіјасõ нїмтыны коммунист партіјаõн.

Балабанова

Та-герти тыдалõ, коммунист партіјаыд—ужалыг јõзлõн партіјаыс. Коммунистјас мырсõны ужалыг јõзлыг олõмсõ богт-чõдны, кокнõдны. Мырсõны, мед мувылын некущõм дескõдõм ез вõв. Коммунистјас тõдõны, бур олõм лõсõдны вермасны вежõра, велõдчõм јõз; сїјõн најõ мырсõны став ужалысõдõ велõдны.

Озырјас јона лoгалoны коммунистјас вылo. Капиталистјас, попјас мырoны бырoдны Совет-властoс, коммунистјасoс. Виалис-ны коммунистјаслыг журнуoдыгјасoс: Уритскијoс, Володарскијoс да мукoдoс; ранiтисны Ленинос, кыпoдлисны војна.

Некызи ез вермыны озырјас сiнны коммунистјасoс. Ужалыгјас век олисны коммунистјас-дор, пырисны најo партијаo. Oни коммунист партијаын 600 сурс кымын морт.

Коммунист партијаын журнуoдыгјасыс: Ленин, Зиновьев, Троцкий, Букарин, Каменев, Калинин, Радек, Сталин да мукoд.

Медга пемыд jоs—нывбабajас. Нaлы војдoр мед гоқы вoли овны. Воzзa закон најoс сiравлис мужик дiнас. Кушoм мужик сурo, ськoд немчoжыд вoли лoо овны, јукыны оз поz. Јона налы лoи мыргыны асланыс пемыдлуныс-пoнда.

Коммунистјас мырoны быдног отсавны нывбабajаслы. Совет-власт гeтис налы oткoд права мужикјаскoд: oни нывбабajас вермoны быдлаo бoрjыны, i најoс поzo бoрjыны; лeзic декрет гiжeмoн гoтрасoм-јылыг. Он-кo кут гoзja-кoст лoсавны—кoкныда поzo торjoдчыны. Кага вaјыoиаслы отсалoм-куzа Совет-власт лoгoдлис кага вaјан iнјас; бaтoм-мaмтoм чeлaдoс виzны—детскoј домјас. Мeдым уж-дырjи мeздывны мамјасoс чeлaд-ыг—лoгoдалисны јаслыјас.

1918 вoсaн партија бepдo oтyвтчисны том jоs (P. K. C. M.). Oтyвтчoм том joзлoн ужыс: вeлoдчыны ужавны гoсyдарствo учрeждeннoјасын, нyдoны воzд oлoмсo, oтсaзны Совет-властлы да коммунистјаслы oнија ужсo нyдoны. виzны Совет-властлыг керoм-вoчoм торјасoс. Coјyз мoлoдoжi—oтyв овны вeлoдчaн шкoлa.

P. K. C. M.-ын (Coјyз Moloдoжын) oни 400000 морт.

Сaндрiк Mикoл.

Влaдимир Иљич Уљанов-Ленин.

Влaдимир Иљич Уљанов чужic 23-oд лунo апрeль тoлыгын, 1870 вoй, Симбирск карын. Бaтыс вoли крeстaнын пi. Зильлуннас да вeлoдчoмнас вoиc директорoз шкoлaјас вылын.

Влaдимир Иљич вoкјасыскoд щoщ вeлoдчic вoјдoр гимнaзи-јаын, сeггa Казанскoј унивeрситeтын.

Уљанов сeмja кoтыр вoлины зeв вeгкыд oлaсaoг (чeстныe), зилoг, oти кывjо сeтчыгoг. Бaт-мaмыс iчoтыгaныс вeлoдicны aсгыныс чeлaднысo овны бyрa, дoрjыны, рaфeјтны кoнoр гoл joзoс да ужaлыгјасoс.

Алeксандр III сapствyјтигoн вьвти-нiн јона пoндicны зeс-кoдны крeстaнaдoс да ужaлыгјасoс; бaстyјтны ужaлыгјаслы eз лeзны, мырдoн пoдтaлисны најoјаслыг забaстoвкajасoс; бyржык, сyгжык joзoс—ужaлыгјас-дop сyлaлыгјасoс тyрмajасo пyкoдa-

лісны, катаргаб ысталісны. Сек ез вермы терпітны, чо́ва овны Владімір Ілҗічлөн во́кыс, Александр Ульјанов. Сувтіс сіҗо до́рҗыны нартітөм, топөдөм гө́ль јөзөс да ужалыҗасөс, көсҗіс мездыны најөс вҗрҗуыҗасыҗ палачҗасыҗ, көсҗіс јортҗасыскөд вҗны сарөс.

Сөмын-тај ез удіт вө́чны асҗыс сө́лөмҗыс колөмторсө— сартө вҗны. Сарскөҗ кывзыҗыҗас (шпіонҗас) јуөртісны сы-җылыҗ сарөс. Сар щөктіс жаҗөдны Александр Ульјановөс.

Совнаркомын Председатель В. І. Ульјанов-Лєнїн.

Владімір Ілҗічөс јона шогөдіс воктө вҗөмыд. Сөмын сіҗө ез повҗы өшлөмҗыд да вҗалөмҗыд, көсҗыҗыс аслыс мыҗ вермөмҗыс ужавны мездыны гө́ль јөзөс да ужалыҗасөс сарыҗ да капиталистҗасыҗ, бырөдны нартітыҗасөс, җескөдыҗасөс.

Владімір Ілҗічөс воксө вҗөм бөрын сарскөҗ кывзыҗыҗас ез еновтны, велөдчҗг-чөҗыс сы бөргө кыҗөдчҗсны.

Сы-вөсна медвоҗҗа вонас-жө Казанас велөдчҗгөн вөтлісны сіҗөс універсітетҗыс (щөщ вөлі велөдчҗыҗасыскөд бунтуҗтчөма-да), сөгҗа ыстісны Кокушкіно грездө (Ғеревна) Казанскөҗ губернаас. Мөд вонас бөр вөзҗыҗыліс універсітетад да,—ез-өд бөгтны, матө ез сібөдны. Велөдчҗіс гортас. 1891 воын экзаменуҗтчҗс. 1893 воын војдөрсө оліс Самараын, сөгҗа муніс Пітірө. 1894 воө востіс сен „Тсентральнөҗ Рабочеҗ Кружок“.

Тајө каднас ғырыҗыҗк карса ужалыҗас гөҗөрвоисны-нҗн асҗыныс сҗр курыд оломсө, помкасө (прічина) сылыҗ. Уналаын пондісны лөҗөдчҗыны веҗны оланноҗнысө, олом нуөдөмсө. Воссалісны гуга өтувтчөмҗас ужалыҗаслөн. Најө пондісны чүкөртчҗыны сорнітны олом-җылыҗ сотсіал-демократҗаскөд. Се-

щом јозыс мырсісны чөвтны сарос, чегны борджассо помещщик-
 јаслыг да капиталістјаслыг—мырсыны налыг му-віңсө да
 гөмсө, і ставсө сіјос сетны ужалызјаслы.

Мед бур, мед чорыд сецөм гуга отувтчөмыс вөлі Пітірын.
 Нимтісны сіјос „Гөль ужалыг јозос мездөм-понда вермагны
 отувтчөм“ (Союз борьбы за освобождение рабочего класса).
 Тајо сојузсө вогтыгјасыс вөліны: В. І. Улјанов-Ленін, сылөн
 јортјасыс: Старков, Кржіжановскіј, Ванејев, Гілвін. Владі-
 мір Ілјіч мед бур ужалыгыс отувтчөмас вөлі.

Ужавны лоі налы гусөн. Сар шпіонјас пыр зоргісны, ві-
 зөдісны на бөрөа, кыјөдісны најос, кывзыоісны сорнысө.

Кыјісны-өд Владімір Ілјічос јортјасыскөд. Пукөдісны
 војдөрсө турмаын, быдөнөс торјөн-торјөн; сөгга 1897 воын
 ыстісны Сібырө. Сен сіјө оліс Лена нима ју дорын. Сы-вөсна
 і пондіс шугыны Ленінөн.

Сар правітельствоыд ылі муө, вөрө ыстігад чажтіс мортыд-
 лыг ловсө віны, бур думјассө сен віңгөн пөдтыны. Ез-тај ло
 сің, најө мөвпалөм-герті. Сен олігад В. І. чорыджыка кутчіг-
 іс ас думјасас, нінөм вылө ез көсјыг кежны бөрјөм туј выв-
 ыс бокө—мездыны ужалыг јозос, кокнөдны налы олөмсө
 Велөдчіс сен, велөдіс і мукөдөс.

Сылнојалігас гіжіс сіјө уна нига. Індаліс, тудаліс ужа-
 лысјаслы да крестаналы мездыган туссө, велөдіс код-ногөн
 регыджык мездыгны, відчыгны воча муныг јозыг (врагјасыг),
 віңны агсө најө ылөдөм да пөрјавлөм-вылө сетчөмыг.

Мырсөм, гіжөм В. І. вес ез вош. Гіжөдјас сылөн өдјө
 паскалісны, разалісны. Сы-дор олыг уна лоі, унаөн мунісны
 сіјө індөм тудөд.

1900 воө Владімір Ілјіч Сібырыс пышјіс заграңічаө.
 Сен сіјө і печатајталіс нигајассө Россіјаад-өд ез вермы. Сар-
 скөј да помещщіческөј слугајас соталісны најос, когавлісны,
 шыблавлісны.

Заграңічаын В. І. адзыгіс Г. В. Плекановкөд (Россіјаыг-
 жө мортыс, сотсіал-демократ), Вера Засулычкөд, Фејчкөд,
 Потресовкөд, Мартовкөд і Аксельродкөд. Најө пондісны леңны
 газет „Бі кең“ (Искра). Газет-пыр чуксалісны ужалыг
 јозос сувтны вермагны сарскөј правітельствөкөд.

„Бі кең“ паскаліс і Россіјаын. Сөлөмгыс-тај ескө жандарм-
 јасыд да шпіонјасыд ужалісны сарыдлы да, газетыдлы пас-
 калан тујыд лоі-на: рофавтөңыс вөлі лыдфасыны сіјос ужалыг-
 јасыд. Чуксагөм весшөрө ез вош: „Бі кеңыд“ уна јозос сар-
 мөдіс уған інгыс. Ленін јортјасыскөд вогтісны Россіјаса сот-
 сіал-демократ рабочеј партіја. Сіјө партіјаыг бөрынжык чужіс
 коммуніст партіја.

В. І. і јортјасыс сылөн мыј вермөмгыс злісны өдјөнжык

путкылтны важ влагсö. Сы-вöсна мырзисны најö öтувтавны ужалыг жöзöс да крестанаöс. „Сöмын-пö сещöм öтувтчöмөн вермам воқö нуöдны ассыным ужнымöс. На динö-пö сујны капиталистјасöс—озыр жöзöс оз поç, вiасны сек мiјанöс“.

Јона Ленин виçи ужалыг жöзöс öтувтчöмыг ныр жöзкöд: сартö чöвтöм бöрын-кö-пö капиталистјасыд бостасны влагсö ас кiаныс, најö-пö бара-жö i öшöдчасны тiјанлы гола выланыд. Озыр жöзкöд öтувтчöм-дорыг-пö буржык крестанакöд öтувтчыны. Налы-пö муыс колö, а мырффыны тiјан отсöгтөг ас пемыдлуннысла оз лыстны. Сар бөрзавд-пö вöтлалöј i озырјасöс, медем выль правительствойн вöлины сöмын тiјан-дор сулалыг жöз.

Таç велöдiс Ленин ужальсјасöс 1905 воын, кыпöдiс ужалыгöс да крестанаöс öружжөн сувтны агнысö дорјыны, вежны олöм нуöдöм.

Ленин Россияын жöз нiмөн олис, јавмöдчыны сылы оз вöли поç.

Јортјасыс Ленинлөн—Плеканов да Мартов—мöдәрö кыскисны: бурөн-пö колö лöвöдчыны капиталистјаскöд, најö-пö отсасны мiјанлы пондасны.

В. I. сыыг Јона полис. Чорыда сувтiс ас туј вылас: „сетчöм-пö налы оз ло. Капиталистјаскöд öтувтчöмыг бур оз ло“.

Најö јукiсны. Ленин-дор муныгыс унжык лоi, болшiсвикјасөн пондiсны шуыны; Мартов-дор—ещажык, меншöвикјасөн шугiсны.

Öнöç со севса пыр-на В. I. ужалö коммунист партијаын, нуöдö јортјассö воқö. Шöјтчытөг, лун i вој пессiс сiјö гөл да ужалыг жöзöс мездöм-понда, пестiс олöмнысö вежны, вöчны револютсiја

Сартö чöвтигөн Ленин заграңичаын вöли. Сöлöм пуö сылөн—колö мунны гортö, велöдны жöзöс, iндавны налы тујсö воқö вылö. Петны некыç оз вермы, гөгөр пронт.

Кыçкö севса неметскöј јортјас отсöгнас I ерманiја да Пинланђија пыр вујiс Россияад.

Капиталистјас јуөр леçисны: Ленинтö-пö немечјасыд дорöм вагонөн гортас вајисны, немечјас-дор-пö сiјö сулалö. Öнi-пö севса тiјанöс, бур жöзöс, ылöдлыны пондас.

Ленин некөдöс ез ылöдлы. Питiрас воём-мыгтi чукöртiс став ужальсјассö, вiсталис налы мыј сiјö вöчiс заграңитсаын, кыç вујiс Россияö, мыј öнi колö вöчны.

Сарöс шыбытöмыд-пö—ыжыд уж. Коли вöчны сыыг ыжыдöс—лаңтöдны помешщикјасöс да капиталистјасöс, мырффыны налыг виç-мусö, пабрик-заводјассö; влагт сетны Сöветјаслы.

Уна шог, турмаын пукалöм, сылнöжалöм, дојмалöм мунисы вывтi жöзöс дорјöм-вöсна, долыд, шуда олöм коргöм-вöсна.

Уна во сiјö ужалис гусөн, чуксалис пемыд жöзöс југыдлаң. Ужалас, ужалас вöли ас муад, севса шöјтчöм-пыфди лоас мöд

муо пышывны. Унаыг сїјо сїқтө вөчліс, ез шедөдчыв сарскөј жандармјаслы да кыјөдчыөјаслы. Сїјө каднас воча муньөјасыс сылы тїльісны ламөдны јөзтө, вөјтны пемыд гуранө, һајтө; повөдлісны адөн.

Лєнїнтө најө сїннас ез вермыны вїзөдны, лөгалісны сы вылө. Вїны көсјісны. 1918 воын мїтїнг вылыг петїгөн лыјїсны сїјөс. Веккаліс гольаас. Пулаыс вөлөма јада. Сы-вөсна Лєнїн вїсліс. Бурдөм-мыгтыс вывтї јона ужалөмысла 1923 воын бара вїсїс.

А. Чеусова.

Мыј гетїс Сөвет-власт Комї јөзлы.

Мыј-нө бурсө гетїс Сөвет-властыс Комї јөзлы? Кытї кок-һөдїс налыс олөмсө?

Уна бур-нын сїјө вөчїс: мездїс кїподулыс; 1918, 1919 војасын щыгјалїгөн вердїс, абутөм-код һаһсө мїјанлы вїчмөд-їс; жежыдјас улыс мездїс.

Наркомнатсса Комїсар т. Стаљїн.

Воқда правїтельство ыставлывлїс татчө роч чїновнїкјасөс. Најө ез төдны мїјанлыг оланногнымөс, горнынымөс; накөд Комї морт ез куж оорнїтны, ез өїбав на бердө. Роч чїновнїк-

јас ез мырсывлыны мијанлыг олѳмнымѳс кыпѳдны, веокоѳ налы вѳлі мијан олѳмыѳ. ѳні агным ас јѳзѳс быѳлаѳ бѳрјам.

Воѳѳа правѳтельство татыѳ быѳтор сѳмын вѳлј нуѳ. На-жѳтка јѳзлѳн еѳѳа вѳлі, лоѳ ветлыны најѳвѳтчыны рѳч муѳ. ѳні Сѳвет-влаѳт мырсѳ татчѳ заводјас возѳтавны (ѳні вѳчѳны Сыктывѳдѳн карын вѳр пѳлитан завод), лѳгѳдѳчѳ кѳрттуј вѳчны.

Војѳдѳр школајасын вѳлі сѳмын рѳч кывјѳ велѳдѳны, рѳчѳ пѳртѳны. ѳні лоѳны Коми школајас. Школаын понѳдѳсны олѳ-мѳ, коланторјѳ велѳдѳны, тѳдмѳдны Коми јѳз олан ѳнѳн (коми муѳн).

Сѳвет-влаѳт лѳгѳдѳ коми муын ужалыѳјасѳс: востѳс Тек-ныкумјас, Совпартшкола, Коми Инѳтитут. Сенѳ велѳдѳны Коми крестаналыѳ чѳлаѳсѳ. Коми крестана ныв-пѳлы востѳс гырыѳ школајаслыѳ, Унѳверѳтетјаслыѳ, оѳѳсјассѳ. Унѳверѳтетјасын велѳдѳчѳны-нын 3000 кымын морт коми јѳз пыѳцгыс.

Мѳдым соѳтыны вежѳрсѳ, тѳдѳмсѳ Коми јѳзлыѳ, понѳдѳсны леѳавны коми ныгајас. Ныгајас уна тор виѳтавлѳны, тудѳны. Велѳдѳчыѳјаслы колѳ лыѳѳфыны коми ныгајассѳ баѳ-мамныслы.

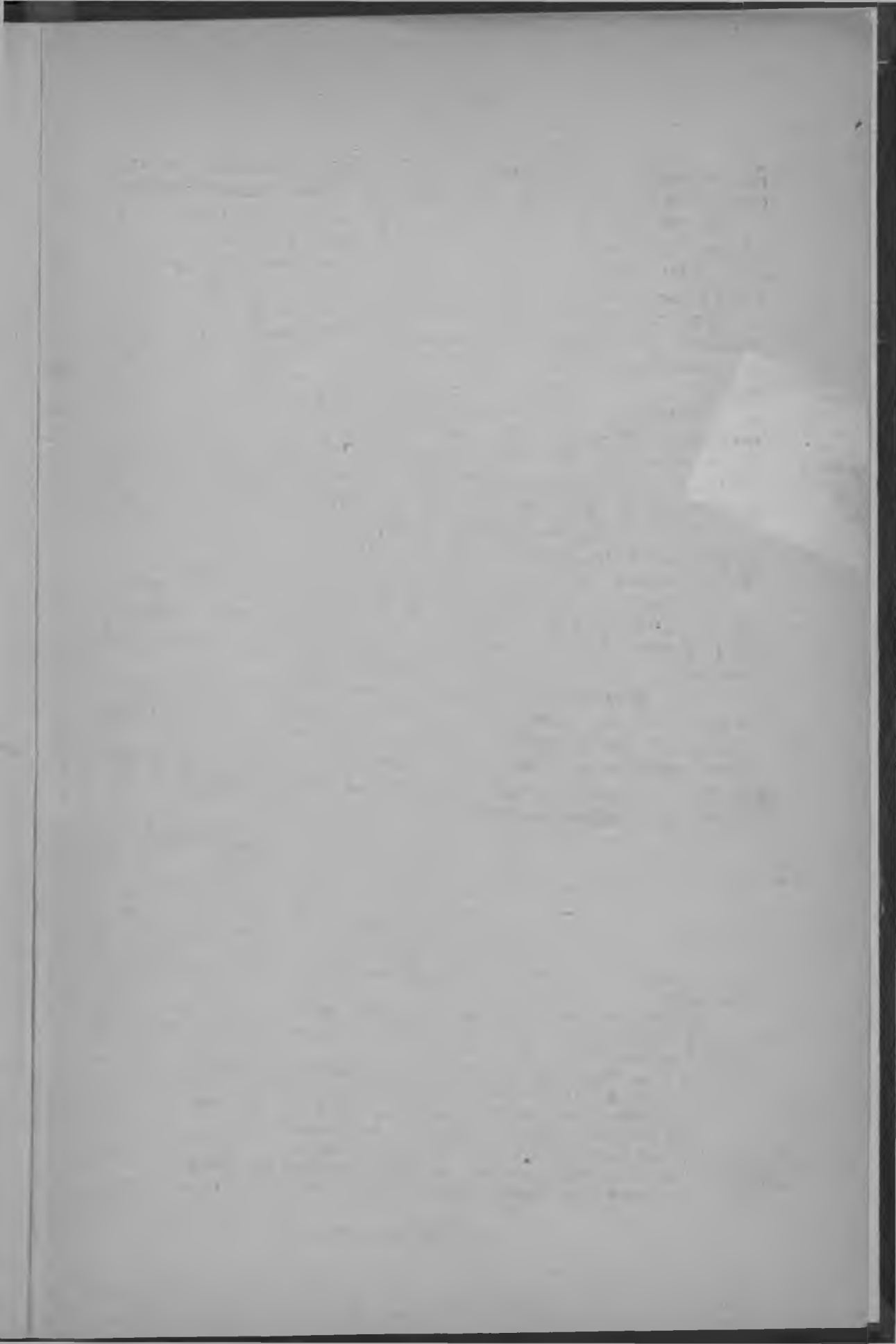
Сѳвет-влаѳт-дырјѳ петѳсны Коми гѳжыѳјас: Нѳбѳдѳнса Виѳтор (В. А. Савѳн), М. Н. Лебеѳѳв, В. ѳ. Чѳсталѳв, Јогор Колеѳгов, В. І. Лытѳкин да мукѳд унаѳн-на. Најѳ асланыс гѳжѳднаныс палѳдѳны Коми јѳзѳс, чуксалѳны выѳ олѳмѳ.

Уна бур вѳчѳс Сѳвет-влаѳт мијанлы. Медга ыжыѳ бурыс со мыј: 1921 воын сѳтѳс Коми јѳзлы автономѳја, сѳтѳс вѳља ас-ногѳн, ас вежѳрѳн овны. ѳні озырлуныс Коми јѳзлѳн коми јѳз кѳын, ѳкоѳд оз кут олѳмнымѳс бѳгѳчѳдѳмыѳ. Сѳмын колѳ важ јѳјлуныѳ, јѳн вылѳ лачаѳн олѳмыѳ еновѳтчыны, јонжыка велѳд-чыны, ас вын вылѳ лачаѳн овны.

Сандрѳк Мѳкол.

ѳемајас.

1. Комиѳн ужјас: вѳралѳм, кер леѳѳм, заводѳ ветлѳм, нан ужалѳм, черѳ кыјѳм.
2. Комиѳн олѳм-вылѳм: оылѳм, мојѳдѳм, ныв сѳтѳм, пывѳѳм.
3. Комиѳн вера: вѳрса, васа, олыѳа, рыныш-пывѳан ајка, јѳма, јѳн, рај, ад, мѳдар југыѳ. (Збыѳл-ѳ?)
4. Вѳра бурѳс-ѳ, омѳлыѳс вѳчѳ мортлы? Велѳдѳчѳм мыј сѳтѳ?
5. Быѳчѳм-олѳм гѳл чѳлаѳлѳн. Озырлѳн.
6. Куѳѳм јѳз кѳстын шева виѳѳм, щыкѳдѳчѳм?
7. Кыјѳ олѳсны медвоѳѳа јѳз? Кыјѳ ѳні олѳны?
8. Сар-дырѳа олѳм. Сѳвет-влаѳт. В. І. Леѳын.
9. Куѳѳм олѳм Пѳнјаслѳн, Лѳпѳрјаслѳн? Мыјла абу ѳтѳкоѳ?
10. Куѳѳм коми гѳжыѳс тѳданныѳ? Мыј-серѳтѳ?

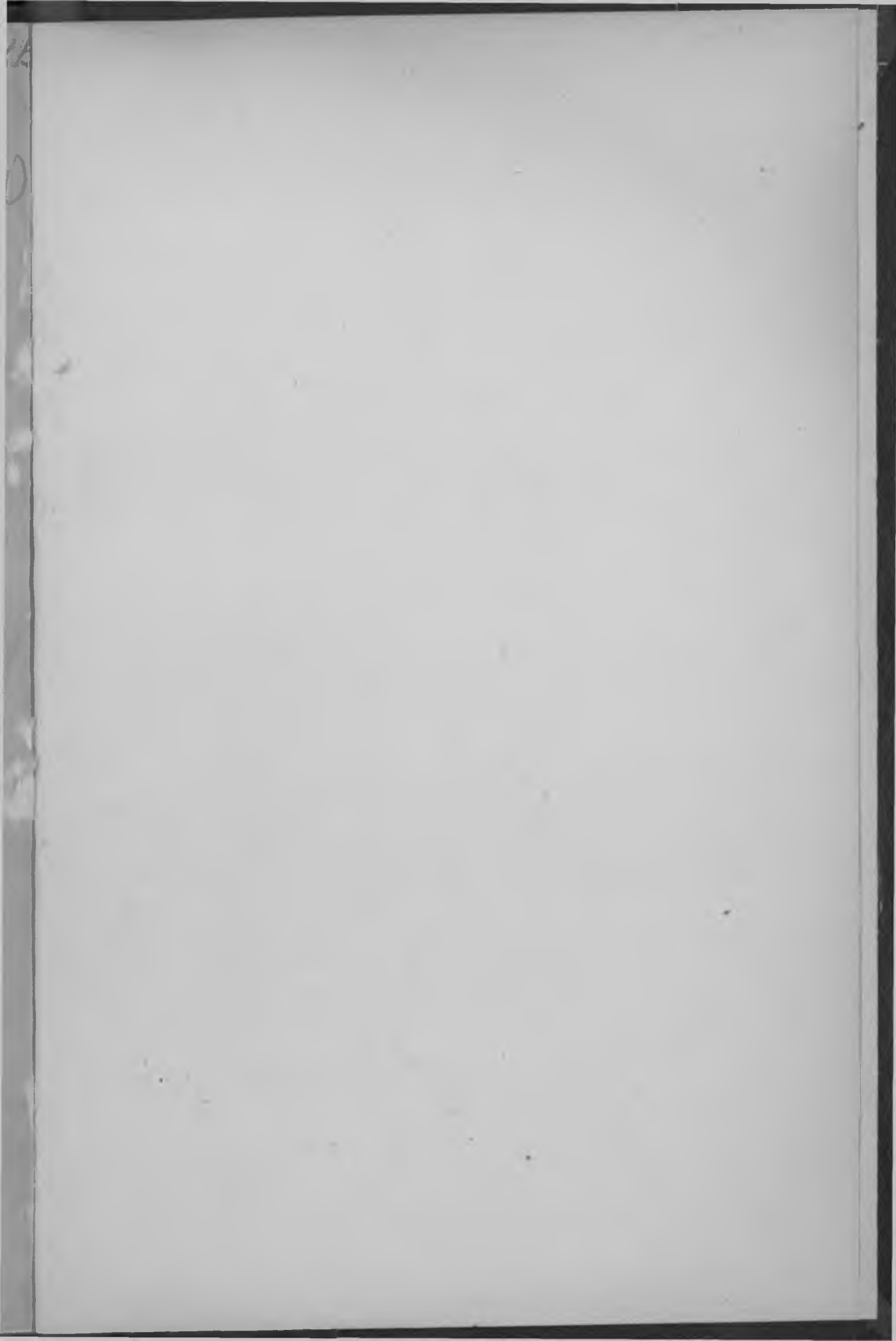

958A

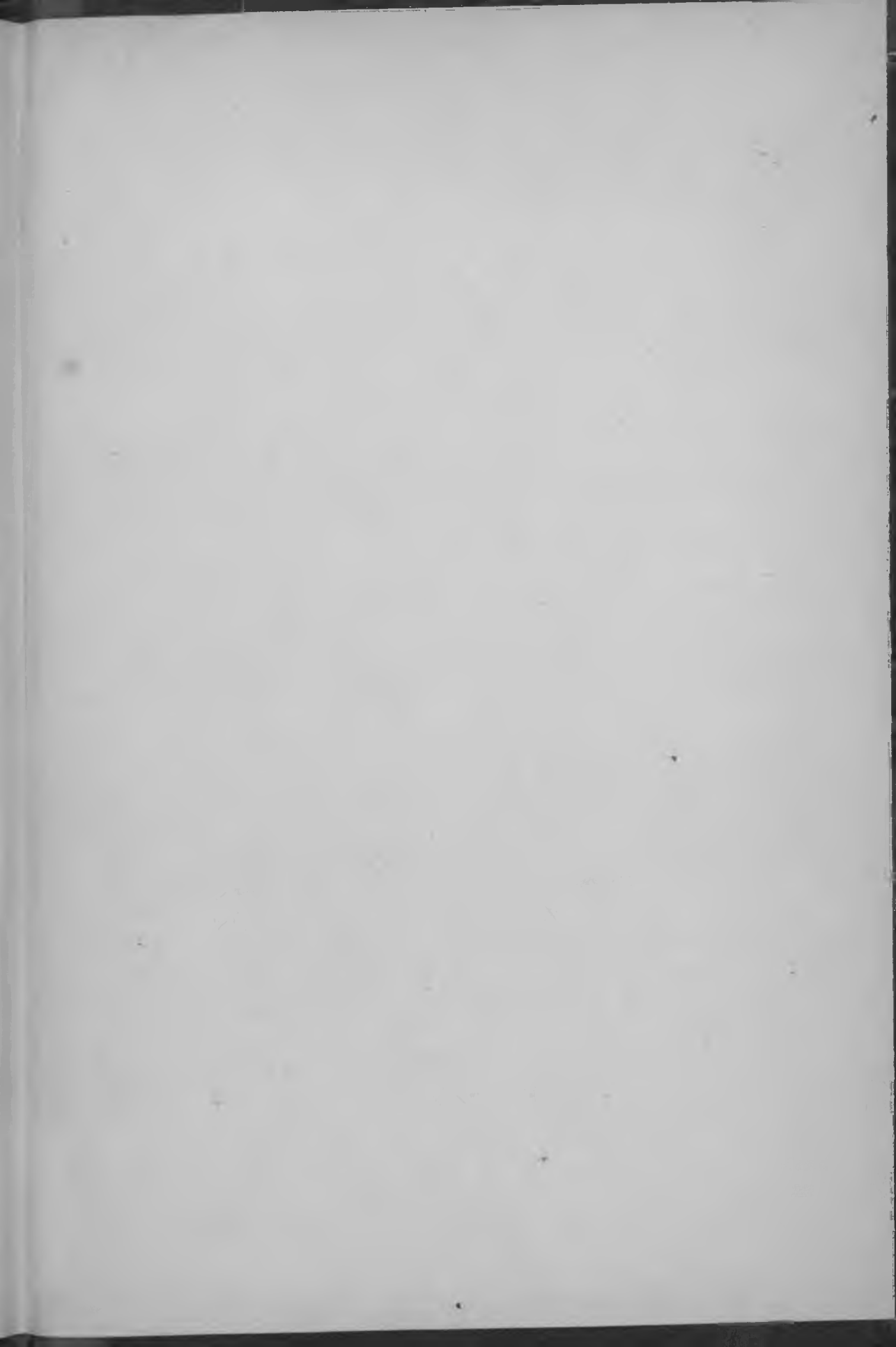
~~950H~~

N130

tom-93-256/28

	Коми-3
4-135	

Коми
95011